

Fosterhjem for barns behov

Rapport fra et fireårig forskningsprogram

ELISABETH BACKE-HANSEN, TORIL HAVIK &
ARNE BACKER GRØNNINGSÆTER (RED)

RAPPORT
NR 16/13

Fosterhjem for barns behov

Rapport fra et fireårig forskningsprogram

ELISABETH BACKE-HANSEN
TORIL HAVIK
ARNE BACKER GRØNNINGSÆTER
(RED)

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 16/2013

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal **fokuser**e på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) 2013

NOVA – Norwegian Social Research

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-490-5

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-491-2

ISSN 0808-5013 (trykt)

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto:

© colourbox.no

Illustrasjon:

Gustav Vigeland. Motiver i smijernsport © Vigeland museet/Bono 2012

Desktop:

Torhild Sager

Trykk:

Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00

Telefaks: 22 54 12 01

Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Denne rapporten markerer avslutningen på forskningsprogrammet «Fosterhjem for barns behov», som ble initiert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet i 2010. Forskningen har vært gjennomført som et samarbeid mellom Fafo, NOVA og Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Vest-psykisk helse og barnevern (RKBU Vest), Uni Helse. Elisabeth Backe-Hansen, NOVA, har ledet programmet.

Buudir har stått for mesteparten av finansieringen, og i tillegg har RKBU Vest, Uni Helse og Bergen kommune bidratt med delfinansiering. Vi takker dere for denne anledningen til å gi norsk fosterhjemsforskning et høyst tiltrengt løft.

Vi vil også takke unge med fosterhjemserfaring, fosterforeldre, saksbehandlere, barnevernledere og ansatte ved fosterhjemstjenester og barneverninstitusjoner som har delt sine erfaringer og kunnskap med oss. Uten dere hadde det ikke blitt noen rapport.

Til slutt vil vi takke Kirsten Danielsen og Jorunn Jessen fra NOVA samt Buudir for gode kommentarer til rapportutkastet.

Oslo/Bergen, desember 2013

Elisabeth Backe-Hansen, Toril Havik og Arne Backer Grønningsæter

Innhold

Sammendag	7
1 Innledning – Elisabeth Backe-Hansen, Arne Backer Grønningsæter og Toril Havik	17
1.1 Fosterhjem for barns behov.....	17
1.2 Viktige utviklingstrekk for fosterhjemstiltaket.....	18
1.3 Profesjonalisering eller økt kvalifisering av fosterforeldre?	21
1.4 Rapportens viktigste problemstillinger.....	23
1.5 Ansvarlige for kapitlene	26
2 Framgangsmåte <i>Elisabeth Backe-Hansen, Toril Havik og Arne Backer Grønningsæter</i>	27
2.1 Innledning	27
2.2 Spørreskjemaundersøkelsen til fosterforeldre.....	27
2.3 Ansatte i barnevernet.....	30
2.4 «Sammen for læring»	31
2.5 Ungdommer med fosterhjemserfaring.....	33
2.6 Etiske overveielser: Konfidensialitet, å unngå stigmatisering og informert samtykke.....	33
2.7 Beskrivelse av utvalgene: fosterforeldre og saksbehandlere	35
3 Hvem er fosterbarna? – Elisabeth Backe-Hansen	47
3.1 Innledning	47
3.2 Fosterbarn i Norge	48
3.3 Nyere forskning om kjennetegn ved fosterbarns fysiske og psykiske helse.....	51
3.4 Vurderinger fra fosterforeldre og saksbehandlere.....	57
3.5 Sammenfatning.....	68
4 Utredning av fosterbarn – Elisabeth Backe-Hansen og Joshua Patras	71
4.1 Innledning	71
4.2 Litteratur om utredning av fosterbarn	72
4.3 Andre tilnæringsmåter som beskrives i litteraturen	78
4.4 Hva ble gjort av saksbehandlere som deltok i vår studie	80
4.5 Sammenfatning.....	83
5 Om ungdoms medvirkning ved plassering i fosterhjem <i>Elisiv Bakketeig og Lotte Terese Bergan</i>	85
5.1 Innledning	85
5.2 Forsterket fokus på medvirkning	85
5.3 Barn og unges rett til medvirkning ved plassering i fosterhjem.....	89
5.4 I hvilken utstrekning får barn og unge uttale seg ved valg av fosterhjem?	95
5.5 Hvilke utfordringer og dilemmaer reiser kravet om medvirkning ved fosterhjems plassering?	102
5.6 Sammenfatning.....	107
6 Veien mot fosterforeldreskapet – Toril Havik	109
6.1 Rekruttering	109
6.2 Fosterforeldrenes forhåndstanker om fosterbarnet de ønsket.....	120
6.3 Hvordan styrke rekruttering – innspill fra fosterforeldrene og saksbehandlere.....	124
6.4 Sammenfatning.....	127

7 Å bli fosterforeldre – Toril Havik	131
7.1 Tiden det tok	131
7.2 Hva mente fosterforeldrene og saksbehandlerne om godkjenningssprosessen?	134
7.3 Den aller første tiden.....	140
7.4 Sammenfatning.....	146
8 Å være fosterforeldre – Toril Havik	149
8.1 Kontakt og samarbeid med barnevernet	149
8.2 Opplevelse av å kunne formidle sine forståelser og å ha innflytelse	152
8.3 Støtte fra barnevernet, barnas foreldre samt familie og venner	153
8.4 Hva fosterforeldrene tenkte og følte om fosterforholdet	157
8.5 Overordnede synspunkter på fosterhjemstiltaket.....	165
8.6 Sammenfatning.....	171
9 Forsterkede fosterhjem – Anne Hege Strand og Arne Backer Grønningsæter	175
9.1 Innledning	175
9.2 Bruken av forsterkede fosterhjem i Norge – offisiell statistikk	176
9.3 Data og utvalg om forsterkede fosterhjem	178
9.4 Forsterkningstiltak i fosterhjem – saksbehandlerne opplysninger	180
9.5 Lovhjemmel og forsterkningstiltak	182
9.6 Begrunnelser for bruken av forsterkningstiltak	183
9.7 Nytt av forsterkningstiltak.....	184
9.8 Diskusjon	189
9.9 Sammenfatning.....	195
10 Å styrke fosterbarns læring – erfaringer fra et utviklings- og forskningsprosjekt <i>Toril Havik</i>	197
10.1 Innledning	197
10.2 Tidligere forskningsinnsatser	197
10.3 Prosjektet «Sammen for læring»	199
10.4 Resultater.....	205
10.5 Barnas behov for særlige tiltak på skolen – og i hvilken grad behovene har blitt møtt	211
10.6 Arbeidet i samarbeidsgruppene.....	216
10.7 Sammenfatning.....	220
11 På vei mot et fosterhjemsløft <i>Elisabeth Backe-Hansen, Toril Havik og Arne Backer Grønningsæter</i>	223
11.1 Utvikling av en differensiert fosterhjemstjeneste	223
11.2 Helhetlige utredninger av fosterbarn	224
11.3 For fosterforeldrene: kompetanseheving og bedre rammebetingelser	226
11.4 Fosterbarn og utdanning	228
11.5 Implikasjoner.....	231
Referanser	235
Summary	249
Presentasjon av forfatterne	259
Vedlegg: Publikasjoner og masteroppgaver	261

Sammenheng

I 2010 startet et fireårig forskningsprogram om norsk fosterhjemsomsorg: Fosterhjem for barns behov. Programmet ble initiert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og hadde som overordnet målsetting å *fornye kunnskapen om fosterhjemsarbeidet i Norge, med sikte på å utvikle en differensiert fosterhjems-tjeneste tilpasset behovene til barn og unge som fosterhjems plasseres*. Et fosterhjem defineres som et hjem som for kortere eller lengre tid mottar ett eller flere barn til oppfostring.

Kjernen i programmet har vært tre delprosjekter: (1) hvem er fosterbarna, og (2) å bli og være fosterforeldre og (3) fosterbarn og utdanning. Nye data har i hovedsak blitt samlet inn blant fosterforeldre, saksbehandlere og barnevernledere. I tillegg har unge voksne med fosterhjems erfaringer bidratt. Ut fra programmets hovedmålsetting og struktur har det imidlertid ikke vært aktuelt å få med perspektiver fra fosterbarnas foreldre.

Eksisterende kunnskap om fosterhjemsarbeidet i Norge har blitt fornyet på flere måter som resultat av programmet:

- Vi har oppdatert eksisterende kunnskap, ved hjelp av en kunnskapsoversikt (Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010) og et eget notat om utilsikket flytting fra fosterhjem (Backe-Hansen, Christiansen & Havik, 2013).
- Vi har bekreftet eksisterende kunnskap, og derigjennom økt tilliten til at kunnskap om norsk fosterhjemsarbeid som har vært utviklet de siste par tiårene, fortsatt er gjeldende. Dette gjelder særlig resultatene om prosessene fosterforeldre går gjennom. Fra de bestemmer seg for å bli fosterforeldre til fosterbarnet har flyttet inn, og variasjoner og mønstre i disse prosessene, blant annet ut fra om det er snakk om slektsplasseringer eller plassering i ordinære fosterhjem.
- Vi har kombinert eksisterende og ny kunnskap. Dette gjelder særlig kunnskap om hva som kjennetegner fosterbarn, og spørsmål knyttet til fosterbarns medvirkning i egne plasseringer.
- Vi har utviklet ny kunnskap om norsk fosterhjemspraksis, for eksempel om hvordan fosterbarn utredes i forbindelse med at de plasseres, hva det betyr at fosterhjem forsterkes og hva som ser ut til å styre varigheten av opphold i beredskapshjem. Dessuten har vi videreutviklet et svensk prosjekt om fosterbarn og utdanning, som for første gang er prøvd ut i Norge.

Programmet har kombinert systematiske litteraturstudier med analyser av registerdata om barnevernet, innhenting av data ved hjelp av spørreskjemaer til 324 fosterforeldre, 314 saksbehandlere og 188 barnevernledere samt intervjuer med 24 unge voksne med fosterhjemserfaring. Hoveddelen av datagrunnlaget bygger på spørreskjemaer, med de mulighetene og begrensningene denne tilnærmingen gir. Dessuten har vi implementert et utviklingsprosjekt der barna som deltok har blitt testet i forkant og etterkant av prosjektet, og der prosessen underveis er fulgt ved bruk av spørreskjemaer til fosterforeldre, lærere og andre sentrale aktører. Framgangsmåten presenteres nærmere og diskuteres i rapportens andre kapittel.

Nedenfor beskriver vi de viktigste resultatene fra programmet. Først er det imidlertid viktig å kontekstualisere resultatene gjennom en oppsummering av flere store endringer som har skjedd med fosterhjemstiltaket de siste par tre tiårene.

STORE ENDRINGER I FOSTERHJEMSTILTAKET DE SISTE TIÅRENE

På slutten av 2012 var i alt 9 600 barn og unge i fosterhjem, tre ganger så mange som for 25 år siden. Halvparten var 12 år og yngre, og resten 13 år og eldre. Det er omtrent like mange jenter som gutter i fosterhjem. En fjerdedel av fosterbarna har minoritetsbakgrunn, særlig fra andre europeiske land og Asia. På tross av dette har ikke programmet eksplisitt diskutert problemstillinger knyttet til å være fosterforeldre for barn med minoritetsbakgrunn, primært fordi de fosterforeldrene som deltok i prosjektet, ikke hadde fosterbarn fra andre land enn Norge.

De siste årene har rundt 800 nye barn og unge blitt fosterhjemsplassert hvert eneste år. Økningen skyldes dels at det har skjedd en generell og stor økning i antallet barn og unge i barnevernet, men også at det har skjedd en villet vridning bort fra bruk av barnevernsinstitusjon. Det har også skjedd en viktig endring i sammensetningen av fosterhjemstiltaket, ved at fosterhjem i stor grad har blitt erstattet med forsterkede fosterhjem. Disse kjennetegnes særlig ved at en eller begge fosterforeldre frikjøpes fra vanlig arbeid i kortere eller lengre tid, eller får ekstra veiledning i tillegg til vanlig opplæring og veiledning. I løpet av året 2000 var 25 prosent av fosterhjemmene forsterket, mens andelen nesten var blitt fordoblet, til 44 prosent, i løpet av 2012.

Til dette bildet hører også at flere private, ideelle og kommersielle aktører har begynt å formidle og følge opp fosterhjem de siste årene. Alt i alt kan vi derfor se en endring av fosterhjemstiltaket som både er av kvantitativ og kvalitativ art. Og et viktig spørsmål som stilles i rapporten, er om og på hvilke måter vi står foran en profesjonalisering av fosterhjemstiltaket i den forstand at det det å være fosterforeldre begynner å ligne et omsorgsyrke, med de kjennetegnene slike yrker vanligvis har. Disse endringene er noe av bakgrunnen for at det nå har vært viktig å fornye kunnskapen om fosterhjemstiltaket.

HVEM ER FOSTERBARNA?

Fosterbarnet er hovedpersonen i en fosterhjems plassering. Det er hun eller han som flytter fra hjemmet til en ny omsorgssituasjon, og som skal sikres en best mulig oppvekst så lenge det er nødvendig. Det er også han eller hun som må forholde seg til stabile så vel som ustabile oppvekstforhold i offentlig regi, og som må leve med konsekvensene av de andre aktørenes handlinger både på godt og ondt. Barneverntjenesten har derfor et etisk ansvar for å investere maksimalt i å finne gode, stabile og egnede fosterhjem.

Det første delprosjektet dreide seg om hvem fosterbarna er. Begrunnelsen var en vedvarende bekymring både i norsk og internasjonal faglitteratur om at man vet for lite om barn og unge når de plasseres i fosterhjem. Som følge av dette risikerer barna og ungdommene ekstra ustabilitet og flyttinger, særlig hvis det viser seg at de har større belastninger enn det fosterforeldrene greier å håndtere. Forskningen har vært spesielt opptatt av fosterbarns psykiske vansker, og det har også vist seg at fosterbarn har langt høyere forekomst av ulike psykiske problemer enn barn flest. Dessuten viser blant annet nyere norsk forskning at denne gruppen (Lehmann et al., 2013) har relativt høy forekomst av komorbiditet, eller flere typer problemer på en gang. Det er derfor behov for utredninger som sikrer god nok kunnskap om fosterbarns psykiske helse, ved siden av en rekke andre forhold. Dette behovet blir sterkere i og med at saksgrunnlaget for fosterhjems plasseringene i liten grad knyttes til egenskaper ved barna. Heller er det egenskaper ved foreldrene og risikofaktorer i barnas og ungdommenes omsorgssituasjon som det tas hensyn til.

Både fosterforeldrene og saksbehandlerne mente at fosterbarna hadde til dels store problemer. Det var i større grad saksbehandlere enn fosterforeldre som mente dette, og de påpekte at dette i større grad gjaldt emosjonelle vansker enn atferdsvansker, sosiale vansker eller lærevansker. Både fosterforeldre og saksbehandlere opplevde til dels store reduksjoner i problembelastning etter at barna hadde vært en tid i fosterhjemmet.

Vi vet at fosterbarn møter store utfordringer når det gjelder å fullføre videregående skole og høyere utdanning. I og med at fosterbarn og utdanning er temaet for et eget delprosjekt, diskuteres ikke dette nærmere i delprosjektet om hvem fosterbarna er.

Det foreligger mye litteratur om utredning av fosterbarn, svært ofte i forbindelse med kartlegging av atferdsvansker, ulike psykiske vansker og skoleproblemer. Utfordringen er imidlertid å finne utredningsmetoder som er håndterlige for barnevernstjenesten samtidig som de er utfyllende nok når det gjelder både problemer og ressurser. Vi undersøkte hvordan 314 fosterbarn var blitt kartlagt i forbindelse med plasseringen, noe som i liten utstrekning har vært gjort tidligere i norsk sammenheng. Flest barn og unge var kartlagt på de områdene barneverntjenesten selv har ansvaret for, som problemer og ressurser i familie, nettverk og fungering i barnehage og skole. Utredninger som krever samarbeid med andre, om fysisk helse, mental helse, spesielle behov osv., var gjennomført i langt mindre grad.

Unge voksne med fosterhjemserfaring har viktig kunnskap om hvordan medvirkning i forbindelse med egen plassering både bør og ikke bør skje. Som man kan forvente, viste intervjuene at ungdoms behov for medvirkning er forskjellig både ungdom imellom og i ulike sammenhenger de forventes å medvirke i. Dette stiller igjen krav om en individuell, relasjonell og dynamisk tilnærming. Tid er en viktig dimensjon ved medvirkning som igjen gir behov for en prosessuell tilnærming. For eksempel bør det tilrettelegges for ungdommens medvirkning på flere tidspunkter i plasseringsprosessen, herunder at man gir ungdommen, men også saksbehandleren rom for tro og tvil.

Ungdommenes erfaringer med medvirkning ved plassering i fosterhjem varierer. Noen har opplevd høy grad av involvering, andre har opplevd liten grad av involvering. Samtidig er reaksjonene på manglende involvering forskjellig ungdommene i mellom. Noen føler ikke behov for større grad av

involvering, mens andre er frustrert og hadde ønsket mer. Grad av frustrasjon synes igjen å ha sammenheng med hvor tilfredse ungdommene var med plasseringen.

Resultatene fra delprosjektet presenteres og diskuteres mer inngående i tredje, fjerde og femte kapittel.

Å BLI OG VÆRE FOSTERFORELDRE

Det har i årtier vært flere barn og unge som trenger fosterhjem, enn det har vært tilgjengelige fosterhjem til dem. Samtidig har det aldri vært så mange barn og unge i fosterhjem som nå, og dermed aldri så mange fosterfamilier. Følgelig er spørsmålet om rekruttering helt sentralt. Her framstår gode nok økonomiske betingelser som svært viktig for både fosterforeldre og saksbehandlere. Dette inkluderer pensjon og trygd i tillegg til lønn. Dessuten er det viktig at fosterforeldre får styrket sin kompetanse og får bedre oppfølging i form av støtte og veiledning. I tillegg betoner fosterforeldrene sine behov for stabilitet, forutsigbarhet og det å få «være en familie».

Når barnet eller ungdommen først har flyttet inn, kommer en svært viktig periode i prosessen hele familien går gjennom. Det viste seg å være en klar sammenheng mellom fosterforeldrenes oppfatning av barnet og av sine egne muligheter for å være gode foreldre for ham eller henne. Med andre ord er det nødvendig å bistå fosterforeldrene med å snu en eventuell negativ utvikling om mulig med en gang, i stedet for å vente til frustrasjonene har fått satt seg. Her er det viktig med kompetent og sensitiv støtte til fosterforeldrene. I neste hånd er det viktig at de som gir denne støtten, også har spesiell kompetanse til å gjøre dette.

Fosterforeldre kan være fosterforeldre for ett eller flere barn, med ulike utfordringer og ulike rammebetingelser. Følgelig vil de ha ulike erfaringer med fosterforeldrerollen så vel som med samarbeidet med barneverntjenesten. Fosterforeldre gir selv uttrykk for at det å være fosterforeldre er krevende, utfordrende og givende. Følgelig er det også viktig å undersøke hva slags tiltak som vil være til mest hjelp når fosterforeldre skal mestre denne sammensatte rollen. Igjen ser vi samspillet mellom behovet for gode rammebetingelser og behovet for kvalifisert hjelp til å takle barnets vanskeligheter. God hjelp kan både finnes i samspillet med fagfolk og med andre i samme situasjon, for

eksempel gjennom samtalegrupper for fosterforeldre. Fosterforeldrenes behov for bedre lønn, bedre veiledning og flere samtalegrupper med andre fosterforeldre har økt de siste 10–15 årene, noe som igjen kan tyde på et behov for økt profesjonalisering av rollen som fosterforeldre.

Som tidligere nevnt, har andelen forsterkede fosterhjem nesten blitt fordoblet de siste årene, og utgjør nå nærmere halvparten av samtlige fosterhjem. Gjennom spørreundersøkelsen til saksbehandlerne fikk vi gjennomført en nødvendig kartlegging av hva det innebærer at fosterhjem er forsterket. En så bred kartlegging har ikke tidligere vært gjennomført i norsk sammenheng. Det viste seg at det langt hyppigste forsterkningstiltaket var frikjøp av en eller begge fosterforeldre, primært fostermor, som forekom i 90 prosent av de 236 fosterhjemmene i saksbehandlerundersøkelsen som var forsterket. Det nest hyppigste var individuell veiledning, som 60 prosent fikk. Saksbehandlerne vurderte også disse som de mest nyttige tiltakene. Det var imidlertid vanlig med flere forsterkningstiltak i samme hjem, i snitt 2,3 tiltak. Forsterkningstiltak ble satt inn blant fosterbarn i alle aldre, men var vanligst blant de litt eldre barna.

Saksbehandlerne oppga mange forskjellige årsaker til at forsterkningstiltak ble satt i verk, og gjerne flere årsaker per sak. De viktigste hensynene var til barnets og ungdommens særlige behov, dernest, på ulike måter, for å forebygge og redusere for stor slitasje på fosterforeldrene. Vi vet ikke om dette reflekterer at fosterbarn har fått mer omfattende problemer, at vi har blitt mer klar over problemene deres, at fosterforeldres rammebetingelser har trengt en omfattende forbedring, eller om i hvilken grad flere forhold virker sammen.

Utviklingen i bruken av forsterkede fosterhjem kan ses om en del av en prosess i retning av at det å være fosterforeldre blir et omsorgsykke med lignende kjennetegn som andre omsorgsykker i velferdsstaten. Derfor diskuterer vi også her om det vi ser er starten på en profesjonalisering av fosterforeldrenes virksomhet. Kvinner har høy yrkesdeltakelse i Norge. Dette kan være en faktor som skaper behov for en prosess i retning av etablering av rammebetingelser som gjør at det å være fosterforeldre begynner å ligne på et omsorgsykke.

Resultatene fra delprosjektet presenteres og diskuteres mer inngående i sjette, sjuende, åttende og niende kapittel.

SAMMEN FOR LÆRING

Dette delprosjektet var det eneste utviklingsprosjektet vi fant rom for innenfor rammen av Fosterhjem for barns behov. Her repliserte vi et prosjekt fra Sverige, som hadde vist gode resultater når det gjelder å bedre fosterbarns skoleprestasjoner. Det norske prosjektet omfattet i alt 37 fosterbarn mellom sju og 11 år i Bergen kommune, i et toårig prosjekt.

Det viste seg at barna hadde en statistisk signifikant økning i skårer på den intelligenstesten som var brukt, og en tendens til bedret psykisk helse. Fosterforeldrene, lærerne, PP-rådgiverne og saksbehandlerne mente dessuten at godt over halvparten av barna hadde hatt framgang når det gjaldt skolefaglig mestring, skoletrivsel, trygghet på seg selv og økt kontroll over egne initiativ og egne reaksjoner. Samtidig var det visse forskjeller mellom fosterforeldre og lærere – særlig på den måten at lærerne mente at barnas psykiske vansker hadde avtatt, mens fosterforeldrene ikke mente dette. Fosterforeldrene opplevde også sjeldnere enn lærerne at barnas skoletrivsel hadde økt, og at barna hadde blitt tryggere på seg selv og andre. Det var imidlertid ingen sammenhenger mellom de observerte endringene og barnas kjønn og alder.

Prosjektets resultater indikerer at også samarbeid om å styrke fosterbarns læring gir positive effekter. De indikerer videre at jo mer systematisk arbeidet har vært, jo mer styrket er læring og utvikling. Det vil være vesentlig at fremtidige innsatser overfor fosterbarn i skolen blir sikret rammer og ressurser som gir rom for et fortløpende, forpliktende og systematisk samarbeid. Videre vil det være vesentlig at arbeidet beskrives, slik at vi kan lære mer om hva vi lykkes godt og mindre godt med. Det er her behov for å gjennomføre et større prosjekt med et kontrollgruppe design.

Resultatene fra delprosjektet presenteres og diskuteres mer inngående i tiende kapittel.

VIDERE UTVIKLING AV ET NØDVENDIG FOSTERHJEMSLØFT

Rapporten munner ut i tre forslag om utviklings- og implementeringsprosjekter:

- Et utviklings- og intervensjonsprosjekt for kartlegging og oppfølging av fosterbarna

Undersøkelsen blant saksbehandlerne viser at det ikke forelå enhetlige eller systematiske måter å utrede barna og ungdommene på i forbindelse med plasseringen. Undersøkelsen blant fosterforeldrene viste på sin side at en «for stor» andel mente de fikk for lite informasjon om barnets vansker og om barnets tidligere liv. Vi vil derfor foreslå at det etableres prosjekter med sikte på å prøve ut to alternative utredningsmodeller med et randomisert design. Etter at metoder og fremgangsmåter er prøvet ut, tenker vi oss at de to alternative utredningsmodellene bør omfatte omlag 400 plasseringer i løpet av et år eller 200 nye plasseringer i løpet av et halvår. Det vil uansett si omtrent halvparten av de nye plasseringene i løpet av et år. Den ene utprøvingen bør være av en omfattende modell av den typen som ble beskrevet i fjerde kapittel og som forutsetter omfattende samarbeid med andre instanser, og at den andre bør være en mer begrenset utgave som bygger på viktige kartleggingsinstrumenter som kan håndteres av den ansvarlige saksbehandleren. Det bør vurderes om modellene skulle prøves ut på fosterbarn med ulik alder, eksempelvis en gruppe som er på 12 år og yngre og en gruppe som er 13 år og eldre'. Uansett bør en matchet halvpart få «treatment as usual».

I det mer omfattende utviklingsprosjektet kan det etableres et samarbeid mellom praktikere i ulike tjenester på ulike nivå, om avklarte oppgaver og mål, slik at kunnskap blir tatt i bruk på systematiske måter. Slik kan nye forståelser og kompetanser utvikles i feltet. I det mer begrensede prosjektet kan barneverntjenesten og fosterforeldrene bruke kartleggingsresultatene til å samarbeide om utviklingen av en mer grunnleggende forståelse av hvilke ressurser og mestringsstrategier som bør styrkes, og hvilke risikofaktorer og påkjenninger som bør dempes.

- Utviklingsprosjekt rettet mot å styrke fosterforeldrenes kompetanse

Vi vil foreslå et utviklingsprosjekt som har to sammenvevede mål. Det ene målet vil være å støtte fosterbarns utvikling, mens det andre vil være å gi så vel fosterforeldre som barneverntjeneste kunnskaper og forståelser både om fosterbarns behov og hvordan et godt samarbeid skal utvikles og opprettholdes.

Vi mener et utviklingsprosjekt vil gi best grunnlag for læring og kunnskap – både for barneverntjenestene og fosterforeldrene – dersom det har et modellkommune design. Modellforsøk bør ikke omfatte for mange plasseringer, men kommunene som deltar bør hentes fra ulike deler av landet, og omfatte såvel små som store kommuner og så vel små som store barn. Forsøket bør følges tett av en sentral prosjektledelse og av forskere, ut fra forhåndsdefinerte prosedyrer som sikrer et rikt og helhetlig materiale om hvert enkelt fosterhjem og barneverntjeneste som inngår. Sammen med kunnskap som er utviklet på andre måter, bør et modellprosjekt kunne få fram dynamikken i samspillet mellom barn og fosterforeldre, og mellom fosterforeldre og barneverntjeneste, på måter som gir kunnskap om hva som skal til for å sikre barnet reflektert og utviklingsstøttende omsorg.

- Et storskala utviklingsprosjekt og intervensjonsforskning om fosterbarn og skolegang; og et prøveprosjekt om et mer begrenset tiltak

De siste fem årene har antallet nye fosterbarn hvert år variert mellom 608 og 863, med en topp i 2010. De siste to årene har antallet vært i underkant av 800. Av disse har antallet barn i barneskolealder variert mellom 20,5 og 26,5 prosent. Følgelig skulle det være overkommelig – og samfunnsøkonomisk svært gunstig – å implementere et prosjekt som «Sammen for læring» på landsbasis. Et storskala prosjekt må planlegges nøye. Før det startes opp bør det forankres, implementeres og kvalitetssikres i småskalaomfang i to til tre kommuner. Slik kan det fremskaffes kunnskap om nødvendige forutsetninger for konsistent gjennomføring og om behov for ekstra ressurser.

Et prosjekt kalt «The Letterbox project» (Dymoke & Griffiths, 2010; Griffiths, 2012), er implementert med gode resultater både i England og Nord-Irland. Prosjektet sender bøker og spill direkte til det enkelte fosterbarn, og aktivitetene rundt bøkene og spillene kan bidra til positive samhandlings-situasjoner mellom fosterforeldre og fosterbarn. Dette kan ha gunstige effekter på mer enn barnas skoleprestasjoner. Men siden ideen ikke er prøvd ut i Norge ennå, vil det her være snakk om et mer begrenset utviklingsprosjekt. Et slikt opplegg er langt mindre kostnadskrevende enn et prosjekt som «Sammen for læring», og kan med fordel prøves ut parallelt. Begge disse forsøkene er nå igangsatt i Danmark.

TIL SLUTT

Å plassere rundt 800 nye barn og unge i fosterhjem hvert år er krevende, og kan ha medført et til tider vel sterkt fokus på rekrutteringsdelen av fosterhjemsarbeidet. Men like viktig er det som skjer når fosterhjemmene er rekruttert og barn skal plasseres. Fosterbarnet og hele fosterfamilien skal utvikle en ny familiestruktur sammen og opprettholde den så lenge den trengs. Fosterhjems plasseringer må sees i et livsløpsperspektiv, slik at man hele tiden tenker framover for fosterbarna. De utviklingsprosjektene vi har foreslått, vil hver for seg bidra til å løfte kvaliteten på fosterhjemsarbeidet. Med andre ord er behovet for et fosterhjemsloft knyttet til behovet for en mer omfattende satsing på kvaliteten på fosterhjemsarbeidet, på grunnlag av robust kunnskap om hva som skal til for å få til vellykte fosterhjems plasseringer. En viktig del av dette er et løft i form av at fosterforeldrenes rammebetingelser blir gode nok i forhold til dagens måte å være familier på.

For å få til en systematisk satsing, er det etter vårt syn på tide med en offentlig utredning om hvordan fosterhjemstiltaket skal utvikles framover. En slik utredning kan oppsummere status per i dag, stake ut viktige utviklingsveier og komme med anvisninger om hvordan målene for et fosterhjemsloft kan nås.

1 Innledning

Elisabeth Backe-Hansen, Arne Backer Grønningsæter og Toril Havik

---

1.1 Fosterhjem for barns behov

I 2010 startet et fireårig forskningsprogram om norsk fosterhjemsomsorg: Fosterhjem for barns behov. Programmet hadde om overordnet målsetting å *fornye kunnskapen om fosterhjemsarbeidet i Norge, med sikte på å utvikle en differensiert fosterhjemstjeneste tilpasset behovene til barn og unge som fosterhjemsplasseres*. Et fosterhjem kan defineres som et hjem som for kortere eller lengre tid mottar ett eller flere barn til oppfostring. Fosterhjem kan være med eller uten forsterkningstiltak, med eller uten slekts- eller nettverkstilknytning til barnet, med eller uten et fylkesnemndsvedtak som grunnlag, og med oppfølging fra både kommune og stat. Dermed dekker denne definisjonen til dels veldig forskjelligartede plasseringsformer, som vi kommer nærmere tilbake til både senere i kapitlet og i rapporten.

Utgangspunktet for satsingen var at fosterhjemsplassing både var (og er) det mest brukte plasseringsalternativet utenfor hjemmet. I løpet av 2008 var nærmere 9 900 barn og unge mellom 0 og 22 år i fosterhjem, og utgjorde nærmere ti prosent av samtlige barnevernstiltak det året. Samtidig var en sentral konklusjon i en ny kunnskapsoversikt om plasserte barn og unge (Egelund et al., 2009) at eksisterende tilbud ikke i tilstrekkelig grad evner å modifisere vanskelighetene barn og unge har med seg inn i plasseringen. Fosterhjem for barns behov tok sikte på å fylle sentrale kunnskapshull gjennom et program som dels har bygget på analyser av nye datasett og del på analyser av eksisterende data både nasjonalt og komparativt nordisk. I tillegg initierte programmet forskningsbasert utviklingsarbeid på ett nærmere definert område, nemlig fosterbarn og læring.

I forkant av at programmet startet, påpekte vi behovet for bedre *deskriptiv* kunnskap om fosterhjemstiltaket som en svært variert ordning. Dessuten var det behov for bedre *analytisk* kunnskap om hva som gjør fosterhjem til en god ordning for dem det gjelder (Backe-Hansen, 2009; Schofield & Beck, 2005). Mer konkret identifiserte programmet en rekke kunnskapsbehov knyttet til

fosterbarna, fosterforeldrene og saksbehandlerne arbeid med fosterhjemstiltaket, som over tid ble nedfelt i flere delprosjekter. De viktigste resultatene fra delprosjektene utgjør innholdet i denne rapporten¹:

- *Hvem er fosterbarna, og hvordan utredes de?* Resultater fra dette delprosjektet presenteres i kapittel 3 og 4 i denne rapporten. I tillegg presenteres resultater fra en egen studie av *fosterbarn og medvirkning* i kapittel 5.
- *Å bli og være fosterforeldre.* Her var formålet å få fram prosessperspektivet i forståelsen av fosterhjemsordningen. Resultatet fra dette delprosjektet presenteres i kapittel 6, 7 og 8. I tilknytning til dette delprosjektet har vi også arbeidet med mer spesifikke problemstillinger knyttet til *forsterkning av fosterhjem*, der resultatene presenteres i kapittel 9.
- *Sammen for læring.* Inspirert av et svensk utviklingsprosjekt (Isaksson, Hintze & Dastén, 2009) fikk fosterbarn i Bergen kommune tilbud om å delta i en norsk videreføring av det samme utviklingsprosjektet, som innebærer systematisk kartlegging og oppfølging av barna. Resultater fra dette utviklingsprosjektet presenteres i kapittel 10.
- En diskusjon av *det samlede bidraget fra programmet og implikasjoner for videre utvikling av praksis, policy og forskning*, følger avslutningsvis i kapittel 11.

1.2 Viktige utviklingstrekk for fosterhjemstiltaket²

Det har skjedd flere og til dels store endringer i fosterhjemsordningen i løpet av de siste 25–30 årene. *For det første* har det skjedd en formidabel økning i antallet fosterbarn. På slutten av 1987 var knapt 3.200 barn og unge i fosterhjem, mens antallet hadde økt til i overkant av 9.600 på slutten av 2012. Med andre ord hadde det skjedd en tredobling. Hvert eneste år flytter dessuten flere hundre nye barn og unge i fosterhjem – antallet var for eksempel mer enn 850 i 2010, da forskningsprogrammet startet, og knapt 800 i 2012. Å håndtere en så stor økning uten at kvaliteten på arbeidet blir dårligere, stiller i seg selv store krav til barneverntjenesten.

---

¹ Referanser til publikasjoner som har kommet til underveis i programmet, er tatt inn i vedlegg 1 til denne rapporten.

² Tallene i dette avsnittet er hentet fra Statistisk sentralbyrås barnevernstatistikk

For det andre har vi, etter forvaltningsrevisjonen av 2004, sett en tilsiktet reduksjon i bruken av institusjon som plasseringsalternativ. Intensjonen har vært å øke bruken av beredskapshjem og fosterhjem når plassering utenfor hjemmet først skjer (Backe-Hansen et al, 2011). Fra 2003 til 2012 økte antallet fosterhjemsplasseringer på slutten av året med 44 prosent, antall plasseringer i beredskapshjem med 67 prosent, mens den tilsvarende økningen i antall institusjonsplasseringer var på seks prosent. Denne policyendringen har også bidratt til å øke presset på fosterhjemsordningen.

For det tredje har det skjedd en markant og stor økning i bruken av forsterkede fosterhjem. I løpet av året 2000 var 25 prosent av fosterbarna i forsterket fosterhjem, mens dette gjaldt 44 prosent i løpet av 2012. Andelen med forsterkede fosterhjem har med andre ord blitt nesten fordoblet i løpet disse 13 årene, mens bruken av fosterhjem utenom familien og uten forsterkninger har blitt tilsvarende redusert. Det er vanskelig å vite i hvor stor grad denne utviklingen er uttrykk for økte belastninger blant fosterbarna, en økt erkjennelse av disse belastningene uten at det nødvendigvis har blitt mange flere av dem, en økt erkjennelse av fosterforeldres rett til ordentlige arbeidsforhold, eller en kombinasjon av disse og andre forhold.

For det fjerde medførte en ny bestemmelse i departementets retningslinjer for fosterhjem fra 2004 at barneverntjenesten alltid skal undersøke mulighetene for plassering i slekt og nettverk først. Generelt har andelen familieplasseringer økt fra 16–18 prosent på 1990-tallet, til opp mot 25 prosent etter år 2000. Nytt de siste årene er at også familieplasseringer blir forsterket, noe som ytterligere understreker tendensen i retning av bruk av forsterkninger som virkemiddel.

For det femte har vi, særlig det siste tiåret, sett en utvikling i retning av at private, kommersielle aktører både rekrutterer og følger opp fosterhjem i tillegg til den rekrutteringen som skjer via private, ideelle institusjoner. Kommersielt drevne fosterhjem blir av og til brukt hvis kommunene ikke greier å finne egnede fosterhjem på vanlig måte. Disse utgjør en relativt liten andel av det totale antallet fosterhjem, men kan samtidig være et uttrykk for en mulig tendens i retning av at det å være fosterforeldre kan bli som et omsorgsyrke på linje med andre omsorgsyrker, i hvert fall for svært krevende barn og unge som ellers ville vært i institusjon.

Avslutningsvis medførte ny barnevernlov av 1992 at det ble mulig å plassere barn og unge i fosterhjem som hjelpetiltak, i samarbeid med foreldrene (jfr. bvl. § 4-4, 5. ledd). I 1993 utgjorde disse plasseringene tre prosent av totalen, mens andelen hadde økt til det tidobbelte og var på 30 prosent i 2010. Når en plasseringen skjer som hjelpetiltak og ikke som omsorgstiltak, blir rammene rundt plasseringen lett mer usikre for både barn og fosterforeldre. Dessuten er det i prinsippet meningen at disse plasseringene skal være kortvarige, og at rammene skal endres (og eventuelt barnet flyttes) hvis plasseringene vedvarer mer enn et halvt år. Så ser imidlertid ikke ut til å skje. Utfordringen nå ligger i at dette gjelder en så stor andel av fosterhjems plasseringene, og særlig slekts- og nettverks plasseringer.

Vi må forutsette at disse endringene samlet betyr mye for barneverntjenestens arbeid med fosterhjem, og også som for fosterbarn og fosterforeldre. Den store økningen i antall innebærer tilsvarende mer arbeid med rekruttering, kursing, godkjenning, oppfølging og veiledning. Økningen kan også resultere i større press på å plassere barna og ungdommene i ikke helt optimale hjem fordi det er så mange barn og unge som venter på et tilbud. Og selv om andelen utilsiktede flyttinger fra fosterhjem holder seg konstant, innebærer likevel økningen i antall plasseringer at tilsvarende flere fosterbarn må bytte omsorgstiltak, med de belastningene dette medfører for alle parter.

Mulighetene for å plassere i fosterhjem som hjelpetiltak, med foreldrenes samtykke og uten alle formalitetene som er knyttet til behandling i fylkesnemnda, kan på den ene siden oppleves som en fordel for et belastet system. På den andre siden vet vi for lite om hva den større usikkerheten for barnet i en slik plassering betyr, særlig hvis foreldrene ønsker barnet tilbakeført uten at barneverntjenesten mener det er til barnets beste.

Den meget store økningen i bruken av forsterkede fosterhjem signaliserer i seg selv en endring i forståelsen av hva fosterhjem er. I neste avsnitt diskuterer vi derfor nærmere hva en slik ny forståelse kan innebære.

1.3 Profesjonalisering eller økt kvalifisering av fosterforeldre?

Et spørsmål som har vært stilt og som det kan være viktig å stille, er i hvor stor grad vi nå står overfor en profesjonalisering av det å være fosterforeldre. Det kan argumenteres for at den store økningen vi har sett i bruken av forsterkninger av fosterhjem, nettopp er en indikasjon på dette. Det kan likeledes argumenteres for at vridningen mot mer bruk av fosterhjem, som man kan anta vil gjelde til dels svært problembelastede barn og unge, tilsier økt profesjonalisering for å sikre at fosterhjemmene klarer å dekke fosterbarnas behov. Men hva innebærer egentlig profesjonalisering i denne konteksten?

Det er ikke åpenbart hvilke begreper som best dekker den utviklingen vi observerer, når det gjelder endringer i rollen som fosterforeldre. Det kan argumenteres for at hovedtrekket ved utviklingen er at det etter hvert stilles økte krav til kompetanse hos fosterforeldre med derav følgende mer omfattende opplæringstilbud og økt faktisk kvalifisering. Dette er åpenbart et viktig trekk ved utviklingen. Som vi skal se, er imidlertid problemstillingen mer omfattende enn dette, i det endringer i forventninger om kvalifisering går hånd i hånd med endringer i økonomiske forhold. Et økt fokus på både form og omfang av økonomisk kompensasjon, kombinert med diskusjon om arbeidsforhold og økt bruk av forsterkingstiltak, gjør at vi også kan bruke begrepet profesjonalisering.

Det skjer flere endringer i fosterforeldrerollen som innebærer økt kvalifisering, og som kan ligne en profesjonaliseringsprosess. Går for eksempel det å være fosterforeldre i stadig større grad i retning av å være et omsorgsyrke, ettersom fosterforeldreskapet i tillegg til å være betalt også krever stadig mer kompetanse? Opplæring av fosterforeldre har fått stadig større omfang siden midten av 1990-tallet, og noe av denne opplæringen begynner å bli obligatorisk. En forståelse av profesjonalisering kan være å konvertere en aktivitet til et arbeid som krever spesiell utdanning, trening eller ferdigheter. Denne ligger nær opp til det vi tenker om kvalifisering av fosterforeldre til de oppgavene de må mestre, for eksempel når potensielle fosterforeldre må følge PRIDE-kurs eller når etablerte fosterforeldre følger veiledningsgrupper. I denne betydningen har det skjedd en profesjonalisering av fosterforeldreskapet, og dette skaper behov for en diskusjon om hvordan man kan videreutvikle og forbedre den kvalifiseringen som allerede skjer.

Som nevnt over, er diskusjonen om profesjonalisering også knyttet til en påstand om at det å være fosterforeldre får stadig mer til felles med et vanlig omsorgsyrke. En utvikling i retning av at flere og flere fosterforeldre blir frikjøpt (eller får forhøyet arbeidsgodtgjøring) kan antyde dette. Som vi vil se i kapittel 9 i denne rapporten, om forsterkede fosterhjem, er mange fosterforeldre opptatt av akkurat dette.

Frikjøp fra vanlig arbeid vil imidlertid alltid være kortvarig, og behovet blir stadig vurdert. Dermed innebærer vanligvis ikke frikjøp en varig endring av fosterforeldrenes rolle. Unntaket fra dette er de relativt få fosterforeldrene som ansettes over tid av private, kommersielle aktører, og statlige fosterhjem og beredskapshjem. Fortsatt er det heller ikke snakk om stillingsmonopol, en egen etisk kodeks, eller autonomi i yrkesutøvelsen, som er klassiske kjennetegn ved en profesjon. Det er heller ikke slik at fosterforeldre må være profesjonelle i den forstand at de må ha utdanning knyttet til en relevant yrkesgruppe innen for eksempel sosialfag, psykologi eller andre liknende profesjoner.

Profesjonssosiologien har også vært opptatt av andre kjennetegn som f.eks. regulering av minstestandard for kunnskap, etiske retningslinjer, autonomi og kontroll av inntak av nye profesjonelle i feltet. Profesjonalisering kan sees som en prosess, hvor et yrke utvikler seg i retning av å bli en profesjon med profesjonenes kjennetegn. Nyere bidrag, for eksempel fra Molander og Smedby (2013), bruker det vide begrepet kunnskapsbaserte yrker. Det er åpenbart langt igjen før fosterforeldreskapet kan beskrives som en profesjon i tradisjonell forstand. Begrepet profesjonalisering brukes imidlertid ofte mer generelt om en prosess som innebærer at en aktivitet/virksomhet går fra å være et frivillig ansvar til å bli en betalt. Endringer i fosterforeldrerollen mot å ligne på et yrke er også i tråd med andre eksempler på en ny type balanse mellom frivillighet og profesjonalitet i velferdsstaten. Lorentzen og Helland kaller dette fenomenet fagliggjøringsprosesser i den sivile sfæren (Lorentzen og Helland 2013). Det kan med en slik forståelse hevdes at den endringsprosessen som pågår, har felles kjennetegn med en profesjonaliseringsprosess.

Med dette utgangspunktet kan det være fruktbart å trekke et begrepsmessig skille mellom kvalifiserte og forsterkede fosterhjem. Vi kan godt tenke oss at forsterkninger av fosterhjem bidrar til profesjonalisering i form av kvalifi-

sering, som når fosterforeldre får ekstra veiledning i tillegg til det alle fosterforeldre tilbys. Vi kan også tenke oss at fosterhjem profesjonaliseres i form av forsterkning uten at de av den grunn kvalifiseres mer, som når fosterforeldre frikjøpes og/eller får ekstra utgiftsdekning eller avlastning. Begrepet profesjonisering fanger opp en prosess hvor disse utviklingstrekkene går hånd i hånd.

I kapittel 9 i rapporten diskuterer vi forsterkede fosterhjem, ikke minst knyttet til økonomisk kompensasjon. Samtidig har spørsmålet om endringer i fosterforeldrenes rolle, og om økt profesjonisering og/eller økt kvalifisering av fosterforeldre, også betydning for hvordan fosterforeldre generelt oppfatter sin rolle. Spørsmålet har derfor også generell relevans for delprosjektet om å bli og være fosterforeldre (kapittel 6–8).

1.4 Rapportens viktigste problemstillinger

Som nevnt innledningsvis, var en overordnet problemstilling for *Fosterhjem for barns behov* å fornye kunnskapen på fosterhjemsområdet med sikte på å utvikle en mer differensiert tjeneste som i større grad dekker fosterbarnas behov. Problemstillingen ble konkretisert til en rekke underproblemstillinger i forbindelse med delprosjektene. Nedenfor presenteres disse i grove trekk. De konkretiseres ytterligere i hvert enkelt kapittel.

1.4.1 PROBLEMSTILLINGER KNYTTET TIL HVEM FOSTERBARNA ER

- *Hva kan barnevernsstatistikken lære oss om norske fosterbarn? På hvilke måter beskrives fosterbarn i nyere forskning, og i hvor stor grad er forskningen primært problemorientert?* Forskningsbasert kunnskap om hvilke risikofaktorer, belastninger og kjennetegn fosterbarn har, er viktig som grunnlag for praksis, og det har vært viktig å få fram hvor stor andel av fosterbarna som har vansker de vil trenge kvalifisert hjelp med. På den andre siden kritiseres også forskningen for å være for problemorientert, og for å være for lite interessert i å involvere barn og unge i fosterhjem direkte. Disse problemstillingene behandles i kapittel 3.
- *På hvilke måter beskrives fosterbarn av saksbehandlere og fosterforeldre, og i hvor stor grad er deres beskrivelser og vurderinger primært problemorientert?* Tilsvarende avveininger gjør seg gjeldende også når det gjelder saksbehandlere og fosterforeldre, og problemstillingen behandles i kapittel 3.

- *Hvordan kartlegges fosterbarn i forbindelse med plasseringen, og hvordan utvikle god og egnet kunnskap om fosterbarn?* Det finnes mye forskning om hvordan fosterbarn kan utredes enten i forkant av eller i forbindelse med at de flytter i fosterhjem, men vi vet relativt lite om hvor systematisk dette skjer. Spørsmålet er om og på hvilke måter kunnskapen kan tilpasses norske forhold. Disse spørsmålene diskuteres i kapittel 4.
- *Hva slags rettigheter har barn og unge i forbindelse med at de skal flytte i fosterhjem, og i hvor stor grad involveres de i valg av fosterhjem osv.?* Medvirkning i praksis og noen dilemmaer knyttet til medvirkning diskuteres i kapittel 5, som er det siste direkte barne- og ungdomsrettede kapitlet.

1.4.2 PROBLEMSTILLINGER KNYTTET TIL Å BLI OG VÆRE FOSTERFORELDRE

- *Hva var årsaken til at fosterforeldrene i vår studie ønsket å bli fosterforeldre, og hva slags tanker gjorde de seg på forhånd?* Dette er problemstillinger som vil prege fosterforeldrenes tanker og forestillinger på veien til å bli fosterforeldre, og som derfor også kan påvirke fosterforeldrenes forståelser og reaksjoner når barnet flytter inn. Problemstillingen behandles i kapittel 6.
- *Hvordan oppleves godkjennings- og matchingsprosessen av fosterforeldre og saksbehandlere?* Prosessen fram mot at et fosterbarn flytter inn kan oppleves som både lærerik og belastende. Fosterforeldrene skal vurderes av barneverntjenesten, de fleste skal gå på kurs, og de må i stor grad utlevere seg til en fagperson som i neste omgang har myndighet til å underkjenne dem som fosterforeldre. Derfor er det også viktig å utvikle best mulige framgangsmåter for denne fasen i en fosterhjems plassering. Problemstillingen behandles i kapittel 7.
- *Hvordan blir den første tiden etter at barnet eller ungdommen har flyttet inn?* Den første tiden er viktig for fosterbarnet – som ofte tidlig vil føle om kjemien stemmer eller ikke. Den er også viktig for fosterforeldrene, fordi mye av grunnlaget for hva fosterforeldrene senere synes om å være fosterforeldre for akkurat dette barnet eller denne ungdommen, legges akkurat her. Problemstillingen behandles i kapittel 7.
- *Hvordan opplever fosterforeldre kontakten og samarbeidet med foreldrene og barneverntjenesten? I hvor stor grad er den tillitsfull og støttende, og i hvor stor grad er det konflikter?* Kontakten og samarbeidet mellom fosterforeldrene og barneverntjenesten skal pågå så lenge en fosterhjems plassering varer, og

kvaliteten på den vil bidra sterkt til hvordan fosterforeldrene synes deres samfunnsoppdrag løses. Problemstillingen behandles i kapittel 8.

- *Hva synes fosterforeldrene om å være fosterforeldre? Er det systematiske forskjeller mellom ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre i vurderingen av å bli og være fosterforeldre?* Det er ikke annet å forvente enn at fosterforeldre vil oppleve det å være fosterforeldre som ganske annerledes enn de hadde tenkt seg på forhånd, særlig hvis de ikke har vært fosterforeldre før. Dessuten vil fosterforeldrenes opplevelse av engasjement i barnet eller ungdommen og egne evner til å hjelpe ham eller henne, påvirke fosterforeldrenes følelse av mestring. Problemstillingene behandles i kapittel 6–8.
- *Hva slags forsterkningstiltak er vanlige i norske fosterhjem, og kan vi si at vi beveger oss i retning av en økt profesjonalisering av fosterhjemstiltaket?* Den klare tendensen i retning av økt bruk av forsterkede fosterhjem har vært kjent i flere år, men det har ikke vært vanlig å undersøke empirisk hva disse fosterhjemmene faktisk mottar av forsterkningstiltak. Det har heller ikke vært vanlig å diskutere i hvor stor grad disse tiltakene innebærer en profesjonalisering, og hva en profesjonalisering i så fall innebærer. Problemstillingen behandles i kapittel 9.

1.4.3 PROBLEMSTILLING KNYTTET TIL FOSTERBARN OG UTDANNING

- *Hvordan kan man styrke fosterbarns læring gjennom et forpliktende samarbeid mellom fagpersoner som har oppgaver og ansvar for barns utvikling og trivsel, og mellom disse og barnas fosterforeldre? Har innsatsen effekter på barnas skolefaglige og sosiale fungering?* Utviklingsprosjektet «Sammen for læring» er en videreføring av et tilsvarende svensk prosjekt, der grunntanken er å bedre fosterbarns utdanningsnivå er den sikreste måten å hjelpe dem til en bedre voksentilværelse på. I prosjektet har det vært arbeidet systematisk med oppfølging av både barna og samarbeidet. Problemstillingen behandles i kapittel 11.

Programmets overordnede problemstilling behandles i kapittel 12, i form av en oppsummering av de viktigste resultatene fra delprosjektene og en diskusjon av implikasjoner for policy og praksis.

1.5 Ansvarlige for kapitlene

Rapporten er i høyeste grad et samarbeidsprosjekt mellom de tre redaktørene, som har samarbeidet om utvikling så vel som gjennomføring av Fosterhjem for barns behov. I utskrivingsfasen har redaktørene delt data og kommentert hverandres kapitler. I tillegg kommer kapitler som er skrevet av andre eller har bidrag fra andre.

Følgende er hovedansvarlig(e) for de enkelte kapitlene:

Kapittel 1

Elisabeth Backe-Hansen, Arne Backer Grønningsæter og Toril Havik

Kapittel 2

Elisabeth Backe-Hansen, Toril Havik og Arne Backer Grønningsæter

Kapittel 3

Elisabeth Backe-Hansen

Kapittel 4

Elisabeth Backe-Hansen og Joshua Patras

Kapittel 5

Elisiv Bakketeig og Lotte Terese Bergan

Kapittel 6

Toril Havik

Kapittel 7

Toril Havik

Kapittel 8

Toril Havik

Kapittel 9

Anne Hege Strand og Arne Backer Grønningsæter

Kapittel 10

Toril Havik

Kapittel 11

Elisabeth Backe-Hansen, Toril Havik og Arne Backer Grønningsæter

2 Framgangsmåte

Elisabeth Backe-Hansen, Toril Havik og Arne Backer Grønningsæter

---

2.1 Innledning

Kapitlene i rapporten bygger på data og analyser som har blitt utviklet i løpet av et fireårig forskningsprogram, «Fosterhjem for barns behov», som har vært finansiert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og delvis av Bergen kommune og RKBU Vest, Uni Helse. Her har vi undersøkt oppfatningene og vurderingene til sentrale aktører som fosterforeldre, saksbehandlere og ledere i barnevernet. Ungdom med fosterhjemserfaringer har også deltatt i prosjektet, med delvis finansiering fra Stiftelsen Wøyen. Prosjektet ble meldt til Personvernombudet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste), og de ulike delene av prosjektet fikk sin tilråding derfra.

Som beskrevet i forrige kapittel, utviklet vi tre delprosjekter som utgjorde den viktigste, empiriske delen av programmet. Det var «Hvem er fosterbarna», «Å bli og være fosterforeldre» og «Fosterbarn og utdanning», hvor hovedprosjektet fikk navnet «Sammen for læring». Vi brukte en rekke ulike datakilder, og nedenfor gir vi en oversikt over framgangsmåten, datagrunnlaget og analysene som ligger til grunn for resultatene som presenteres og diskuteres i rapporten. For oversiktens skyld beskriver vi framgangsmåten etter tur for de ulike respondentgruppene som har deltatt. Ettersom flere av datasettene har vært brukt på tvers av delprosjekter, markerer vi også hvilke delprosjekter som er involvert.

2.2 Spørreskjemaundersøkelsen til fosterforeldre

Målsettingen med denne delen av prosjektet var å inkludere både ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre i programmet. Videre skulle vi, i tråd med synspunktet at det å bli og være fosterforeldre handler om prosesser, bestrebe oss på å få til et prospektivt og longitudinelt, eller framoverrettet, design. Vi valgte derfor å finne våre informanter gjennom deres deltagelse i langsgående veiledningsgrupper, som var særlig innrettet mot nye fosterforeldre. Vi etablerte samarbeid med ledere av fosterhjemtjenestenes «Førsteårsgrupper/

Trygg Basegrupper». Videre etablerte vi samarbeid med ledere av PRIDE grunnkurs for slekt- og nettverk. Fordi formålet var å få inn bred kunnskap, ble data innhentet ved hjelp av spørreskjema. Data fra spørreskjemaene ble brukt i analysen av hvem fosterbarna er (kapittel 3), om å bli og være fosterforeldre (kapittel 6–8) og om forsterkede fosterhjem (kapittel 9), og var følgelig en del av de to første delprosjektene.

Spørreskjema til fosterfamilier blir vanligvis besvart av fostermor alene (Havik 1996, 2007). For å ta rede på om fosterfedre har andre erfaringer og synspunkt enn fostermødre, ba vi fostermor og fosterfar besvare hvert sitt skjema. Spørsmål om demografiske forhold, forsterkingstiltak og kontakt med hjelpetjenestene er imidlertid besvart bare av en av dem, som regel da av fostermor. Den som har fått komme til orde på familiens vegne har vi gitt navnet «Familiens representant».

2.2.1 DET FØRSTE SPØRRESKJEMAET

For det første skjemaet som ble besvart besto utvalget av 324 fosterforeldre – flere ordinære fosterforeldre (236/73 %) enn slektsfosterforeldre (88/27 %), og flere fostermødre (202/ 62 %) enn fosterfedre (122/38 %). Svarene på det første skjemaet belyser 217 fosterbarn/plasseringer.

I snitt hadde plasseringene vart i rundt et år da det første skjemaet ble besvart – noe kortere for plasseringene i ordinære fosterhjem (11,3 måneder) og noe lengre for plasseringene hos slekt (14,3 måneder). Gjennomsnittet blir imidlertid trukket opp av noen få plasseringer som hadde vart lenge. Det riktigste bildet gir det kanskje å si at snaut en av tre plasseringer hadde vart kortere enn seks måneder, og snaut to av tre kortere enn et år.

2.2.1 DET ANDRE SPØRRESKJEMAET OG FRAFALL

For det andre skjemaet som ble besvart besto utvalget av 273 fosterforeldre – igjen flere ordinære fosterforeldre (197/72 %) enn slektsfosterforeldre (76/28 %), og flere fostermødre (168/62 %) enn fosterfedre (105/38 %). To tredjedeler av skjemaene er besvart av både fostermor og fosterfar. Skjemaene belyser derved 176 fosterbarn/plasseringer.

En risiko ved å samle inn data ved flere anledninger, er at utvalgene kan bli mindre etter hvert. Det skjedde også i vår studie. Frafallet skyldes oftest fravær fra samlingen den dagen skjemaet ble delt ut, men også at noen hadde

sluttet i veiledningsgruppen, og noen helt få hadde sluttet å være fosterforeldre. I tillegg kom at et par svarsendinger var kommet bort i posten. Hvis fosterforeldrene først var til stede på samlingen hvor skjema ble utdelt og innhentet, er svarprosenten anslått til drøyt nitti.

Frafallet fra det første til det andre skjemaet var på 20 prosent. Frafallet var omtrent like stort blant ordinære fosterforeldre (54/22 %) som blant slektsfosterforeldre (16/17 %). Vi har undersøkt om de som ikke besvarte det andre spørreskjemaet skiller seg ut fra de som svarte. Det gjorde de ikke. Frafallsgruppen og fortsettelsesgruppen var kjennetegnet av at deres sosioøkonomiske situasjon var lik, deres tilfredshet med barnevernets grundighet, respektfullhet, informasjon og støtte var lik, deres vurderinger av barnets problemomfang var lik, og deres opplevelse av hvordan det var å bli – og være – fosterforeldre var lik.

2.2.3 STATISTISK BEARBEIDING AV SVARENE

Fosterforeldrenes svar ble lagt inn fortløpende på statistikkprogrammet SPSS 19 for Windows. Svarene er i hovedsak analysert ved frekvensfordelinger, krysstabeller, korrelasjoner og t-tester. Forskjeller mellom ulike undergrupper i utvalget vil bare bli presentert når de blir vurdert som vesentlige. For å lette lesingen har vi valgt å ikke skrive inn tallverdiene på korrelasjoner og p verdier, men i stedet antyde disse ved å bruke betegnelsen svak (r : under 30), moderat (r mellom .30 og .50) og sterk (r . over r. 50).

De ulike spørsmålene i spørreskjemaene har ulik svarprosent. Spørsmål som etterspør konkrete opplysninger, tenderer til å ha relativt høyere svarprosent enn spørsmål som etterspør om vurderinger.

2.2.4 BEGRENSNINGER

Vår undersøkelse baserer seg på svar fra fosterforeldre som gikk i «Førsteårsgruppe/ Trygg Base gruppe» eller deltok i PRIDE grunnkurs for slekt og nettverk. Bufetat har et mål om å tilby deltagelse til alle nye fosterforeldre, men vi har ingen kunnskap om i hvilken grad målet er nådd, og om i hvilken grad fosterforeldre har takket ja til tilbudet. Vi vet derfor ikke i hvilken grad våre utvalg av respondenter er representative for relativt nye fosterforeldre.

Vi har gjennomført en spørreskjemaundersøkelse, som ikke kan gi nyanserte og levende beskrivelser av fosterforeldres erfaringer, følelser og

synspunkt. Vår tilnæringsmåte kan gi kunnskap om det gjennomsnittlige og avvikene fra det gjennomsnittlige, men ikke om det unikt individuelle. Kunnskapen en spørreskjemaundersøkelse gir kan likevel være et nyttig grunnlag for å reflektere omkring egne erfaringer, synsmåter og arbeidsmåter. Kunnskapen kan derved være nyttig i arbeidet med å utvikle barnevernets praksis.

2.3 Ansatte i barnevernet

Ett mål for programmet var å utvikle kunnskap om hvordan fosterbarn utredes og om hva slags problembelastninger de har, ved siden av en rekke andre spørsmål knyttet til rekruttering, kvalifisering, veiledning og forsterkning av fosterforeldre. Følgelig ba vi *saksbehandlere* om å ta utgangspunkt i en enkelt sak der barnet var blitt plassert så nær juni 2010 som mulig, og besvare et elektronisk spørreskjema med deres vurderinger av de spørsmålene vi var opptatt av. I tillegg ble de bedt om å ta stilling til noen generelle spørsmål. *Barnevernledere* ble bedt om å gi mer generelle vurderinger av mange av de samme temaene. Svar på denne delen av undersøkelsen ble også brukt i forhold til delprosjektene om hvem fosterbarna er og å bli og være fosterforeldre, så vel som kapitlet om forsterkede fosterhjem.

2.3.1 FRAMGANGSMÅTE

Saksbehandlernes epostadresser ble innhentet av landets barnevernledere, som igjen ble kontaktet etter en prosess der samtlige kommuner ble kontaktet per telefon og spurt om å gi oss ledernes epostadresser. I alt ble 718 saksbehandlere invitert til å delta. Av disse svarte 183 at de likevel ikke var aktuelle. Nettoutvalget ble derfor på i alt 535 saksbehandlere, hvorav 316 besvarte sitt spørreskjema. Svarprosenten ble 59 prosent, med en viss overvekt av saksbehandlere fra region Øst. Sammensetningen av saksbehandlerutvalget analyseres nærmere i kapittel 3.

Landets *barnevernledere* ble også invitert til å fylle ut et spørreskjema, hvor de ble bedt om å besvare mer generelle spørsmål om hvordan fosterhjemsarbeidet ble utført i deres enhet, og hvordan de generelt vurderte en del faglige spørsmål. Dermed fikk vi en kombinasjon av svar som var knyttet til en enkelt sak og mer generelle oppfatninger. I alt ble 351 barnevernledere

invitert til å delta. Antallet er lavere enn antall kommuner fordi flere var ledere for interkommunale barneverntjenester. Her svarte 47 barnevernledere at de likevel ikke var aktuelle, så nettoutvalget ble på 304 personer. 188 fylte ut sitt spørreskjema, så svarprosenten ble på 62.

Analysene er i all hovedsak deskriptive, for å vise variasjoner og mønstre i svarene fra saksbehandlere og ledere. Vi har primært vært opptatt av å gi et generelt bilde både av hvordan fosterbarn kartlegges, og av hvordan saksbehandlere og ledere vurderer for oss viktige spørsmål.

2.3.2 BEGRENSNINGER

Selv om vi i utgangspunktet ønsket å få et landsrepresentativt utvalg med saksbehandlere og ledere gjennom å invitere samtlige på landsbasis, har ikke dette lyktes oss. I den forstand er derfor ikke undersøkelsen representativ. Samtidig har vi deltakere fra hele landet, med god representasjon fra både store og små barneverntjenester, fra kommuner med egen barneverntjeneste og fra kommuner som inngår i interkommunalt samarbeid.

Fosterbarna som ble kartlagt av saksbehandlerne, var heller ikke representative når det gjaldt alderssammensetning, i det de var yngre enn fosterbarn er på landsbasis.

2.4 «Sammen for læring»

Programmets tredje delprosjekt var «Sammen for læring», et utviklingsprosjekt som ble gjennomført som en selvstendig del av *Fosterhjem for barns behov*. Prosjektet hadde som mål å inkludere samtlige fosterbarn som etter vedtak i Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, var plassert av en bydel i Bergen i en bydel i Bergen, og som høsten 2010 var elev på første til femte klassetrinn på en kommunal skole i Bergen. Av 43 aktuelle barn deltok 37, det vil si 86 prosent av det mulige utvalget.

Prosjektet var organisert i tre faser: en oppstartingsfase hvor barna ble kartlagt med hensyn til kognitive evner samt psykisk og fysisk helse, en gjennomføringsfase hvor de voksne rundt barna samarbeidet om å styrke barnets læring, og en avslutningsfase hvor barna ble kartlagt med de samme metodene som i oppstartingsfasen.

2.4.1 FRAMGANGSMÅTE

Barnas evnenivå ble kartlagt ved bruk av Wechsler Intelligence Scale for Children – 4th Ed (WISC-IV) ved oppstart og ved avslutning to år senere. WISC-IV er det verktøyet som blir brukt i PP-tjenestens ordinære vurderinger av barns kognitive funksjoner. Kartleggingen ble utført av den PPT-rådgiveren som betjente skolen hvor barnet gikk.

Barnas psykiske helse ble kartlagt ved det standardiserte spørreskjemaet «Strengths and Difficulties Questionnaire» (SDQ), ved oppstart og ved avslutning. Skjemaet har god validitet og reliabilitet, og er hyppig brukt i Norge, for eksempel i den longitudinelle studien Barn i Bergen (Heiervang et al., 2007; Iversen et al., 2009).

Gjennomføringsfasen gikk over to år, med to samarbeidsmøter i semesteret. Faste deltagere på samarbeidsmøtene var barnets fosterforeldre, kontaktlærer, saksbehandler i barneverntjenesten, samt PPT rådgiver som ledet møtene. Ved behov deltok også andre fagpersoner, og prosjektets egne medarbeidere

For å kartlegge fosterforeldrenes, lærernes, PPT rådgivernes og saksbehandlerens vurderinger av barnas behov for særlig støtte og tiltak i skolen – og av hvordan tiltakene som ble satt i verk virket – ble det utviklet to spørreskjema. Det ene ble besvart ved oppstart av prosjektet, det andre ved prosjektets avslutning.

2.4.2 BEGRENSNINGER

Ingen av de relativt få prosjektene som har vært rettet mot å styrke barns læring, har hatt tilfredsstillende muligheter for effektvurdering (Forsman & Vinnerljung, 2012; Liabo, Gray & Mulcahy 2013). Det gir heller ikke vår studie. Det er følgelig behov for å gjennomføre et større prosjekt med et kontrollgruppe design.

2.5 Ungdommer med fosterhjemserfaring

I alt deltok 24 ungdommer fra 16 år og oppover i denne delen av prosjektet. Utvalgsriteriet var at ungdommene skulle ha fosterhjemserfaring, og være rekruttert via ulike organisasjoner slik at mest mulig varierte oppfatninger kunne komme fram. Av den grunn rekrutterte vi informanter fra både Vestlandet, Sør-Østlandet og Østlandet. Intervjuene ble dels gjennomført med fokusgrupper og dels som individuelle intervjuer. Data herfra inngår som en del av delprosjektet om hvem fosterbarna er.

Dette delprosjektet var ikke meldepliktig til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste fordi ungdommene var gamle nok til å samtykke selv og fordi ingen personidentifiserbare opplysninger ble innhentet.

2.5.1 BEARBEIDING AV SVARENE

Alle intervjuene ble tatt opp på bånd og transkribert. Deretter gjennomgikk forfatterne intervjuene flere ganger for å finne sentrale temaer som gikk igjen. Noen vesentlige temaer ble så plukket ut og bearbeidet med sikte på kapitlet i denne antologien.

2.5.2 BEGRENSNINGER

Vi har ikke bestrebet oss på å plukke ut et representativt utvalg i statistisk forstand, noe som heller ikke er en målsetting i kvalitative studier. Vi vet ikke om utvalget med ungdommer er typisk for ungdom med fosterhjemserfaring, og vi vet ikke om yngre ungdommer og barn ville svart helt annerledes. Samtidig gir denne tilnæringsmåten gode beskrivelser og refleksjoner, som på sin måte yter et viktig bidrag til forståelsen av situasjonen til unge i fosterhjem.

2.6 Etske overveielser: Konfidensialitet, å unngå stigmatisering og informert samtykke

Alle data som ble samlet inn, er anonyme i den forstand at vi ikke kjenner informantens navn eller navnene på de fosterbarna som kartlegges på ulike måter. Vi har også bestrebet oss på å formidle resultatene på en slik måte at det ikke er mulig å gjenkjenne enkeltpersoner. Dette er spesielt viktig i forskning der man ønsker å unngå ytterligere stigmatisering av allerede marginaliserte grupper.

Alle data er samlet inn med grunnlag i informert, frivillig samtykke fra informantene etter ulike framgangsmåter for å rekruttere dem. Ingen av skjemaene inneholdt direkte eller indirekte personidentifiserbare opplysninger.

Fosterforeldre ble rekruttert gjennom veilederne i de aktuelle «Førsteårs-gruppene»/«Trygg Base-gruppene», og lederne i PRIDE grunnkurs for slekt og nettverk. For plasseringer hjemlet i barnevernlovens paragraf 4-12, hadde de aktuelle barneverntjenestene samtykket i at fosterforeldrene kunne bli spurt om å delta. For plasseringer hjemlet i barnevernlovens paragraf 4-4, femte ledd, hadde barnets foreldre samtykket. Fosterforeldrene samtykket etter å ha lest et orienteringsskriv om studiens målsetting og metoder, hvor det også gikk frem at deltagelse i studien var frivillig. Skjemaene ble delt ut, samlet inn og oversendt til forskningsprosjektet av veilederne i gruppene. Utdeling og innsamling var organisert slik at forskerne ikke kunne kjenne navnene på de som deltok, og gruppeveilederne ikke kunne vite hva fosterforeldrene hadde svart.

Saksbehandlere og ledere ble rekruttert på den måten at vi først framskaffet epostadressene til samtlige barnevernsledere i landet, og deretter fikk oppgitt epostadressene til samtlige ansatte som arbeidet med fosterhjemssaker. Alle fikk tilsendt et elektronisk spørreskjema, og hadde selv ansvaret for å besvare skjemaet og returnere det til prosjektet. *Ledere for fosterhjemstjenester og ansvarlige på institusjoner som arbeider med fosterhjem* ble likeledes kontaktet direkte, og fikk tilsendt et elektronisk spørreskjema som de besvarte direkte.

Samtykke til deltagelse i forskningsdelen av *Sammen for læring* ble innhentet trinnvis. Første trinn var å innhente samtykke fra de aktuelle lederne i PPT, skole, barneverntjeneste og helsestasjonstjeneste, til at de aktuelle fagpersonene og fosterforeldrene ble informert om prosjektet og spurt om å samtykke til deltagelse. Trinn to var at de aktuelle fagpersonene og fosterforeldrene ble informert om prosjektets intensjoner og arbeidsmåter; først muntlig på separate informasjonsmøter og deretter skriftlig gjennom informasjonsskriv. Dermed sikret man at fosterforeldrene kunne gi sitt samtykke på fritt grunnlag. Det ble også understreket at det å reservere seg ikke ville få konsekvenser for tilbudet fosterhjemmet ellers fikk.

Ungdommene ble rekruttert ved hjelp av organisasjoner som Forandringsfabrikken, Landsforeningen for barnevernsbarn, Aleris og Linnea. Her ble ungdommene som ønsket å delta, rekruttert direkte etter at de hadde gitt sine

kontaktpersoner tillatelse til å oppgi kontaktinformasjon. Ungdommene deltok i fokusgruppediskusjoner eller ble intervjuet direkte. Ingen navn ble registrert.

2.7 Beskrivelse av utvalgene: fosterforeldre og saksbehandlere

2.7.1 FOSTERFORELDRENE, PLASSERINGENES RAMMER OG AKTØRER

Vi skal i det følgende se kort på ulike kjennetegn ved plasseringene. Vi skal først se på kjennetegn ved plasseringenes lovhjemmel og planlagte varighet. Deretter skal vi se på noen få kjennetegn ved fosterbarnas kjønn og alder, og til slutt kjennetegn ved fosterforeldrenes sosioøkonomiske situasjon. Ved alle tre forholdene skal vi sammenligne fosterforeldre som var i slekt med barnet, med fosterforeldre som ikke var det.

Plasseringenes lovhjemmel og planlagt varighet

Tre fjerdedeler av plasseringene (76 %) var hjemlet som et omsorgstiltak, og 20 prosent som et hjelpetiltak³. Andelen hjelpetiltaksplasseringer var mer enn dobbel så stor i slektsplasseringene (39 % vs. 15 %), og slektsfosterforeldrene var mye oftere enn de ordinære fosterforeldrene usikre på hvor lenge plasseringen skulle vare (44 % vs. 13 %). De som ikke var usikre mente mye oftere enn ordinære fosterforeldre at plasseringen var midlertidig (18 % vs. 3 %), og betydelig sjeldnere at den var en oppvekstplassering (38 % vs. 84 %).

Undersøkelsen gir intet svar på om fosterforeldrenes oppfatninger om varighet stemmer med barneverntjenestens oppfatninger. Det er mulig at slektsfosterforeldre kan ha et behov for å oppleve at plasseringen er planlagt å skulle avsluttes med en tilbakeføring, og at de ordinære fosterforeldrene kan ha et behov for å oppleve plasseringene som oppvekstplasseringer. Uansett har slektsfosterforeldre og ordinære fosterforeldre til dels svært ulike rammer rundt sitt liv som fosterforeldre.

---

³ Fire prosent av respondentene var enten usikker på plasseringens lovhjemmel, eller plasseringen var hjemlet i en annen paragraf enn paragraf 4-12 eller paragraf 4-4 femte ledd.

Fosterbarna – kjønn og alder

Kjønnsfordelingen blant fosterbarna var meget jevn; halvparten var jenter, og halvparten var gutter. De var ganske unge da de kom til fosterhjemmet; 42 prosent var mellom null og fem år, 42 prosent var mellom seks og elleve år, 12 prosent mellom tolv og fjorten år, og bare fire prosent var 15 år eller eldre. Det var ingen aldersforskjeller mellom barna som var i slektplasseringer og barna som var i ordinære plasseringer.

Hvert femte barn (18 %) var blitt plassert sammen med søsken, nesten alltid bare med en. Heller ikke for søskenplasseringer var det noen ulikhet mellom slektsfosterhjem og ordinære fosterhjem.

Mellom hvert fjerde og femte barn (23 %) hadde minoritetsbakgrunn. Ved dette forholdet var det store ulikheter mellom ordinære fosterhjem og slektsfosterhjem. Bare fire prosent av barna med minoritetsbakgrunn bodde hos slektninger.

Beskrivelse av fosterforeldrene – Alder, sivilstand og bosted

Alder og sivilstand til fosterforeldrene som deltok i denne undersøkelsen er i all hovedsak lik hva tidligere norske undersøkelser har funnet (Havik, 1996, 2007, Berntsen, 2011). I tråd med tidligere resultater var slektsfosterforeldrene noe eldre enn de ordinære fosterforeldrene (Havik, 2007; Holtan & Thørnblad, 2009; Farmer, 2010). Mens de fleste ordinære fosterforeldrene var i alderen tretti til femti år, var de fleste slektsfosterforeldrene i alderen førti til seksti. Langt flere slektsfosterforeldrene enn ordinære fosterforeldre var dessuten eldre enn femti år (40 % vs. 16 %)

De aller fleste fosterforeldrene levde i et parforhold, de ordinære fosterforeldrene noe oftere enn slektsfosterforeldrene (94 % vs. 86 %). Dette er også i tråd med tidligere forskning (op.cit.). Blant slektsfosterforeldre vil man særlig finne enslige besteforeldre, gjerne mormødre.

Tidligere forskning har vist at den typiske fosterfamilien bor i bygd eller på tettsted og ikke i de større byene, mens barna som blir plasserte typisk kommer fra større byer (Havik 1996, 2007, Berntsen, 2011). Også i denne studien bodde færre fosterforeldre (25 %) i en større by, men slektsfosterforeldrene oftere enn de ordinære fosterforeldrene. At slektsfosterforeldrene

oftere bodde i en by forklares trolig ved at fosterbarnet bodde i nærheten av dem før han eller hun ble plassert.

Slektsfosterforeldrene i vårt utvalg skiller seg imidlertid noe fra hva andre undersøkelser har funnet, ved at andelen besteforeldre er mindre og andelen tante-/onkelplasseringer er høyere. I vår undersøkelse var andelen besteforeldreplasseringer 38 prosent, mot 48 prosent i undersøkelsen til Holtan (2002). Forskjellen forklares trolig ved at vår rekruttering skjedde gjennom kursdeltagelse, og at besteforeldre sjeldnere enn tanter og onkler deltar på kurs.

Utdanning, inntekt og arbeidssituasjon

Utdanning

Undersøkelser har over noen årtier funnet stadig økende utdanningsnivå blant fosterforeldre (Kälvesten, 1973; Syse, 1982; Snipstad & Hagenlund, 1987; Havik 1996), og i nyere undersøkelser er andelen fosterforeldre med høyere utdanning nå like stor som i den generelle befolkningen (Havik, 2007; Holtan & Thørnblad, 2009; Berntsen, 2011). I vår undersøkelse hadde halvparten (48 %) av fosterforeldrene utdanning på høyskole/universitetsnivå, mens én av ti (9 %) ikke hadde utdanning utover grunnskolen.

I motsetning til hva andre undersøkelser har funnet (Holtan & Thørnblad, 2009; se også Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010), var det imidlertid ingen forskjell på de to fosterforeldregruppenes utdanningsnivå. Riktignok synes andelen med høyere utdanning noe lavere hos slektsfosterforeldrene (41 % vs. 51 %), men forskjellen er ikke statistisk signifikant. Det er igjen mulig at den manglende forskjellen kan forklares med at det er relativt færre besteforeldre og relativt flere slektsfosterforeldre i vårt utvalg enn hva andre undersøkelser har funnet.

Arbeidssituasjon

Før familiene ble fosterfamilier var nesten alle mennene (90 %) i fulltidsjobb, hva enten de senere ble ordinære fosterforeldre eller slektsfosterforeldre. Men mellom kvinnene var det ulikheter. Kvinner som senere ble ordinære fosterforeldre var oftere i fulltidsjobb (61 % vs. 47 %), og de var sjeldnere hjemmeværende (5 % vs. 18 %). Forskjellen kan kanskje delvis forklares ved

at de som ble slektsfostermødre hadde trappet ned på jobb fordi de var eldre, og/eller fordi de allerede hadde barnet boende hos seg.

Hvilke endringer skjedde da fosterbarnet kom? For fosterfedrene var det bare små endringer, i det ikke mer enn seks prosent av de ordinære fosterfedrene og femten prosent av slektsfosterfedrene sluttet å jobbe heltid. De fleste hadde gått ned til deltid, og noen få hadde sluttet helt i jobb.

For kvinnene var imidlertid endringene store, og større for de ordinære fostermødrene enn for slektsfostermødrene. Etter plasseringen økte andelen ordinære fostermødre som var hjemmeværende fra fem til femti prosent, og andelen som var i fulltidsjobb sank fra 61 til 25 prosent⁴. Og selv om endringene for slektsfostermødrene var mindre, var de likevel betydelige. Andelen hjemmeværende ble fordoblet fra 18 til 35 prosent, og andelen i heltidsjobb halvert fra 47 til 24 prosent. Per nå var ordinære fostermødre noe oftere enn slektsfostermødrene hjemme på heltid (50 % vs. 35 %), mens andelen som var i fulltidsjobb var den samme (25 % vs. 24 %). Også Holtan & Thørnblad (2009) fant at yrkesdeltagelsen til ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre var ganske lik.

Inntekt

De ordinære fosterfamilienes samlede inntekt, inkludert fosterhjemsgodtgjørelsen, tilsvarte husholdningenes gjennomsnittsinntekt i 2011, slik Havik (2007) fant at den også gjorde i 2005. Moderne fosterfamilier tjener nå omtrent det samme som folk flest. Annerledes var det med slektsfosterforeldre, som i flere undersøkelser (se eksempelvis Holtan, 2002; Farmer, 2009; Knudsen, 2009) er funnet å tjene mindre. Det gjorde de også i vår undersøkelse. Men i vår undersøkelse var sammenhengen ikke rettlinjet. Mens slektsfosterfamiliene var klart overrepresentert på de laveste inntektene (30 % vs. 11 % tjente under 500 000), var de underrepresentert på de midlere inntektene, og likt representert på de høyeste inntektene. Nitten prosent av slektsfosterfamiliene og 20 prosent av de ordinære fosterfamiliene hadde en samlet, årlig inntekt på minst 900 000 kroner. Inntekten til fosterforeldrene i vår

---

⁴ Den store andelen som var hjemmeværende vil trolig bli mindre etter hvert som frikjøp fra jobb ikke lengre blir vurdert som nødvendig – og/eller ønsket.

undersøkelse er klart høyere enn hva Synovate (2011) fant i sin spørreundersøkelse blant fosterforeldre. En mulig forklaring kan være at vår undersøkelse primært omfatter nye fosterforeldre, mens Synovate sin undersøkelse omfatter samtlige fosterforeldre. En annen mulig forklaring er at vårt utvalg er skjevt sammensatt, fordi fosterforeldrene er rekruttert gjennom sin deltagelse i veiledningsgrupper/PRIDE-kurs.

For øvrig kan det være verdt å merke seg at de økonomiske betingelsene for slektsfosterhjem i Norge er annerledes enn betingelsene for slektsfosterhjem i land det er naturlig å sammenligne seg med. Verken i Danmark (Knudsen, 2009) eller i England (Farmer, 2010) er det for eksempel vanlig at slektsfosterhjem får fosterhjemsgodtgjørelse

Sammenfatning

Analysen av kjennetegn ved fosterforeldrene har gitt tre overordnede resultater. Det første er at de ordinære fosterforeldrene var ganske like «folk flest». Deres utdanning og inntekt var som for befolkningen for øvrig. Det var også deres deltagelse i arbeidslivet – før de ble fosterforeldre. De bodde imidlertid fremdeles oftere på et tettsted eller i en bygd, enn i en stor by.

Det andre resultatet er at det fremdeles var ulikheter mellom ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre. Slektsfosterforeldrene var noe eldre, noe oftere enslige, hadde noe mindre inntekt og bodde noe oftere i en stor by. Slektsfostermødrene hadde sjeldnere vært i fulltidsjobb og oftere vært hjemmewærende. Etter at de ble fostermødre ble imidlertid forskjellen mellom slektsfostermødre og ordinære fostermødre betydelig mindre når det gjaldt grad av yrkesdeltakelse.

Det tredje resultatet er at rammevilkårene for plasseringene var ulike. Slektsplasseringene var mye oftere enn de ordinære plasseringene hjemlet som et hjelpetiltak hvor fosterforeldrene utøver den daglige omsorgen på vegne av foreldrene. Videre var slektsfosterforeldrene mye oftere enn de ordinære fosterforeldrene usikre på hvor lenge plasseringen skulle vare, og de som ikke var usikre mente mye oftere at plasseringen skulle være midlertidig. Samlet innebærer dette at plasseringene var mer uavklarte. Dette beskrives forøvrig nærmere i kapittel 7, om å være fosterforeldre.

2.7.2 BESKRIVELSE AV SAKSBEHANDLERNE SOM DELTOK

En kjønnets virksomhet

I følge tall fra Statistisk sentralbyrå ser det ut som mellom 85 prosent av barnevernspedagogene og 80 prosent av sosionomene er kvinner⁵ (tallene varierer litt fra år til år). I følge Fellesorganisasjonen, som er fagforbundet for de to største profesjonsgruppene i barnevernet, sosionomer og barneverns-
pedagoger, er kjønnsfordelingen i disse yrkesgruppene generelt ganske skjev.

Blant de 314 saksbehandlerne som har svart på vår spørreundersøkelse, var 92 prosent kvinner og åtte prosent menn. Ikke overraskende er det relativt flere menn blant de 188 barnevernlederne som har svart på spørreundersøkelsen enn blant saksbehandlerne, i alt 17 prosent. Kjønnsbalansen blant våre respondenter ser dermed enda skjevere ut enn den er blant barneverns-
pedagoger og sosionomer totalt. Vi vet ikke hva dette er uttrykk for, men uansett er kjønnsbalansen slik at feltet her er svært kvinnedominert.

Vi har også merket oss at bare åtte respondenter ikke var fra Norge, og av dem igjen var det bare to som ikke var fra Vest-Europa. Den etniske skjevheten blant respondentene er dermed enda kraftigere enn kjønnsskjevheten og står overhodet ikke i forhold til antallet brukere (det vil i dette tilfellet si fosterbarna) som har etnisk minoritetsbakgrunn.

Saksbehandlerens alder

Tabell 2.1 viser alderen på saksbehandlerne. Det framgår at nesten 60 prosent er eldre enn førti år, en av fire er mer enn femti år, og bare en av ti er under tretti år.

Tabell 2.1 Alder på saksbehandlerne. Antall og prosent.

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
Mindre enn 30 år	28	9
30 – 39 år	101	32
40 – 49 år	106	34
50 år eller eldre	79	25
Totalt	314	100

⁵ Se statistikkbanken

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=HelseSosfag&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&CMSSubjectArea=arbeid-og-lonn&KortNavnWeb=hesospers&StatVariant=&checked=true>

Utdanning og videreutdanning

Etter at vi fikk den nye barnevernloven i 1992 har det vært en pågående prosess med faglig styrking av både det kommunale og det fylkeskommunale/statlige barnevernet. I det kommunale barnevernet er de fleste ansatte i dag enten barnevernspedagoger eller sosionomer. I 2009 utgjorde disse to yrkesgruppene henholdsvis 46 og 33 prosent av alle ansatte i barneverntjenestene. Ansatte med annen høyskole- eller universitetsutdanning utgjorde 11 prosent⁶. Resten har merkantil utdanning eller er ufaglærte.

Tallene fra Statistisk sentralbyrå gjelder alle ansatte i barneverntjenesten. Følgelig kan de ikke uten videre sammenlignes med saksbehandlerne i vårt utvalg. Av de saksbehandlerne som har svart på spørreskjemaet, er 35 prosent sosionomer og 54 prosent barnevernspedagoger. I alt 11 prosent av utvalget representerer andre utdanninger. Hvilke andre utdanninger dette er, sier datasettet oss ikke noe om. Det er, som vi skal komme tilbake til senere, ikke usannsynlig at en betydelig andel av de med annen utdanning har videreutdanning som er relevant for barnevernsarbeid. En betydelig andel av saksbehandlerne oppgir også at de har videreutdanning:

Tabell 2.2 Saksbehandlere med videreutdanning eller mastergrad. Prosent.

	<i>Sosionom (n=109)</i>	<i>Barnevern- pedagog (n=170)</i>	<i>Annen grunn- utdanning (n=34)</i>	<i>Av alle (N=314)</i>
Videreutdanning	57	49	74	54
Mastergrad	8	4	6	5

Tabell 2.2 viser at over halvparten av saksbehandlerne har en eller annen form for videreutdanning. Det er presisert i spørsmålet at en videreutdanning skal omfatte mer enn et enkelt kurs. Vi må derfor anta at de som svarer ja på dette spørsmålet har gjennomgått et videreutdanningsprogram. Spørsmålet er imidlertid ikke begrenset til videreutdanninger som kvalifiserer etter Fellesorganisasjonens godkjenningsordninger for klinisk videreutdanning eller spesialkompetanse. Når vi spør om hva slags type videreutdanning dette gjelder, viser det seg at det var et større mangfold enn forutsatt da spørreskjemaet ble laget. Den største gruppa videreutdanninger kom dermed i gruppa «annet». Det var

---

⁶Kilde SSB: <http://www.ssb.no/a/kortnavn/barnevernp/tab-2010-07-06-02.html>

mulig å krysse av på flere utdanningstyper og tallene viser dermed også at det er flere som har mer enn en videreutdanning. Videreutdanningene grupperte seg som følger:

- 23 personer med videreutdanning i familieterapi
- 20 personer med videreutdanning i rusbehandling
- 39 personer med videreutdanning i barns og unges psykiske helse
- 9 personer med videreutdanning i gruppemetode
- 12 personer med videreutdanning i miljøterapi
- 129 respondenter som svarer «annet»

Tabell 2.2 viser også at det er betydelig færre med mastergrader/hovedfag. Det er kanskje ikke overraskende i og med at tilbudet om hovedfag/mastergrader innen dette feltet var svært begrenset før den såkalte kvalitetsreformen i høyere utdanning i 2003. Det er altså først i de siste ti årene at tilbudet om mastergrader har blitt betydelig. En kan derfor forvente en økning i antallet med kompetanse på masternivå i årene framover. De som i dag har mastergrad utgjør bare fem prosent av våre respondenter. Mastergradene/hovedfagene fordeler seg slik (i alt 17 respondenter):

- 4 i sosialt arbeid
- 3 i barnevern
- 3 i familieterapi
- 2 i barns og unges psykiske helse
- 5 i annet

Vi ser altså at en betydelig andel av saksbehandlerne har en videreutdanning, mens det foreløpig ikke er et stort innslag av personer med mastergrader eller hovedfag. Det er samlet sett en tendens til at sosionomene har mer videreutdanning enn barnevernspedagogene, og blant de som har andre grunnutdanninger, er det en betydelig andel med videreutdanning eller mastergrad. Det siste kan tyde på at de som ikke har den mest relevante grunnutdanningen har skaffet seg videreutdanning som kvalifiserer dem for arbeid i barneverntjenesten.

En erfaren og stabil gruppe med saksbehandlere

Kvalifikasjoner handler om mer enn grunn- og videreutdanning. I den offentlige debatten kan en ofte høre utsagn om at det er stor gjennomtrekk og mange unge folk som jobber i barneverntjenestene. Dette passer ikke med vår gruppe respondenter. I tabell 2.3 ser vi hvor lenge saksbehandlerrespondentene har arbeidet med barnevernssaker. Som det framgår, har et flertall jobbet med barnevern i seks år eller mer, og mer enn en av tre har jobbet med barnevern i mer enn ti år. Våre respondenter representerer derfor en erfaren saksbehandlergruppe.

Tabell 2.3 Hvor lang tid har du arbeidet med barnevernssaker. Antall og prosent.

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
Mindre enn 2 år	19	6
2–5 år	77	25
6–10 år	93	31
Mer enn 10 år	114	38
Totalt	303	100

Av tabell 2.4 framgår det hvor lenge saksbehandlerrespondentene hadde jobbet på sin nåværende arbeidsplass. Igjen vår vi inntrykk av en stabil medarbeidergruppe. Nesten halvparten hadde vært der mer enn seks år.

Tabell 2.4 Hvor lenge har du arbeidet der du er nå. Antall og prosent.

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
Mindre enn 2 år	54	17
2–5 år	104	33
6–10 år	84	27
Mer enn 10 år	70	22
Totalt	312	99

Et annet mål på erfaring kan være hvor mange saker den enkelte har hatt ansvar for. I tabell 2.5 har vi spurt om ansvaret for fosterhjemssaker:

Tabell 2.5 Hvor mange fosterhjemssaker har du hatt ansvaret for. Prosent

	Antall saker					Total prosent
	<i>Ingen</i>	<i>1-5</i>	<i>6-10</i>	<i>11-20</i>	<i>>20</i>	
Plasseringsansvar (N=311)	3	48	25	13	12	101
Oppfølgingsansvar (N=301)	0	25	24	27	24	100

Vi ser av tabell 2.5 at tre av fire av respondentene blant saksbehandlerne har hatt ansvar for oppfølging av mer enn fem saker. Samtidig viser tabellen de har noe mindre erfaring med plassering enn med oppfølging av sakene.

Samlet tegner disse tre tabellene et bilde av en gruppe med omfattende og relativt lang erfaring fra barnevernet. Det at respondentene har jobbet så pass lenge på samme sted kan tyde på at de også har god kjennskap til sin egen kommune, eller sine egne kommuner i interkommunale tjenester hvis deres kommune inngår i en slik. Når vi i tillegg ser alderen på våre respondenter, viser denne gjennomgangen at vi har å gjøre med en gruppe sosialarbeidere med omfattende kvalifikasjoner, faglig erfaring og livserfaring.

Samtidig var det en veldig liten andel av våre respondenter som hadde etnisk minoritetsbakgrunn. Det er absolutt verdt å spørre hva dette har å si for et barnevern som i stadig større grad må forholde seg til familier eller barn med annen landbakgrunn.

Opplevelser av samarbeid med andre instanser

Vi har også spurt saksbehandlerne hvordan de vurderer samarbeidet med en rekke instanser; skole, barnehage, PPT, BUP, Sosialtjeneste/ NAV Fagteamet og Fosterhjemstjenesten. Bortsett fra når det gjelder sosialtjenesten/NAV er det påfallende like svar på disse spørsmålene. Det var fire svaralternativer, meget godt, godt, mindre godt og dårlig. Rundt seks av ti svarer godt, mens i underkant av to av ti svarte meget godt. Det var altså åtte av ti som ga et positivt svar, meget godt eller godt. Mellom en og to av ti svarte enten mindre godt eller dårlig. I denne gruppa var det i forhold til BUP at svarene var minst positive, i det en av fire ga et negativt svar. Når det gjelder samarbeidet med disse instansene kan en oppsummere vurderingen som positiv, men med forbehold: det kunne vært bedre. Vurderingen av samarbeidet med sosialtjenesten/NAV skiller seg imidlertid sterkt fra hvordan de andre instansene vurderes. Det var bare fire prosent som sa at samarbeidet er meget godt, hele trettisju som sier det er godt og førtien som sier det er mindre godt eller dårlig. En betydelig gruppe var usikker, og vi ser altså at det var omtrent like mange som ga positive og negative svar. Disse funnene tyder på at både barnevernet og NAV har en utfordring relatert til å bedre samarbeidet seg i mellom.

En stor del av spørreskjemaet til saksbehandlerne handler om hvordan de vurderer en utvalgt sak. De ble i den forbindelse også spurt om grad av enighet med andre instanser som var inne i bildet. Svarene vises i tabell 2.6.

Tabell 2.6. Anslå i hvilken grad det var enighet eller uenighet mellom de som var involvert og barneverntjenesten om hvordan saken skulle håndteres i forbindelse med plasseringen. Antall og prosent.

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
Stor grad av enighet	226	78
Noen grad av enighet	41	14
Noen grad av uenighet	16	5
Stor grad av uenighet	6	2
Totalt	289	99

Det bildet som fremkommer tyder på at det er stor grad av enighet i vurderingene. Det er bare i seks saker at det sies å ha vært stor uenighet og til sammen tjueto saker hvor saksbehandlerne nevnte uenighet. Og det er nesten åtte av ti saker hvor de mente det var stor grad av enighet.

3 Hvem er fosterbarna?⁷

Elisabeth Backe-Hansen

3.1 Innledning

Fosterbarnet er hovedpersonen i en fosterhjems plassering. Det er hun eller han som flytter fra hjemmet til en ny omsorgssituasjon, og som skal sikres en best mulig oppvekst så lenge det er nødvendig. Det er også hun eller han som må forholde seg til stabile så vel som ustabile oppvekstforhold i offentlig regi. Graden av ustabilitet avhenger igjen av en rekke personlige og strukturelle forhold som selvsagt også har med foreldre, fosterforeldre, saksbehandlere og beslutningsorganer å gjøre, ikke bare med barnet og ungdommen selv. Men uansett er det fosterbarnet som må leve med konsekvensene av de andre aktørenes handlinger, både på godt og ondt. Derfor er det også et etisk ansvar for barneverntjenesten å investere maksimalt i å finne gode og egnede fosterhjem, og så godt som mulig redusere risikoen for ustabilitet i hvert enkelt tilfelle.

Er fosterbarnet den viktigste personen i en fosterhjems plassering, er det også nødvendig å vite godt nok hvem fosterbarnet er. Fosterforeldrene må vite hva slags barn eller ungdom som skal bli en del av deres familie og nettverk, og barneverntjenesten må vite hva slags ekstra støtte og oppfølging familien sannsynligvis vil trenge, og hva slags profesjonell hjelp som er nødvendig. Barneverntjenesten må også kjenne barnet eller ungdommen og opprinnelsesfamilien godt nok til å vite om det er spesielle hensyn som må tas, for eksempel av geografisk, kulturell eller religiøs art, om hva slags kontakt det skal være mellom fosterbarnet og opprinnelsesfamilien, venner og andre nettverk, og om det er spesielle fritidsaktiviteter det er viktig å følge opp.

Samtidig har det lenge hersket stor bekymring i mange land for at fosterbarn ikke er godt nok utredet før de kommer i fosterhjem, og at dette er en medvirkende årsak til senere, utilsiktede flyttinger. Å utvikle mer kunnskap om hvem dagens fosterbarn er som kan være til nytte for barneverntjenesten, har derfor vært et eget delprosjekt i «Fosterhjem for barns behov». I dette og neste kapittel presenteres de viktigste resultatene fra delprosjektet. Dette

---

⁷ De statistiske analysene av saksbehandlernes svar ble gjennomført av Joshua Patras

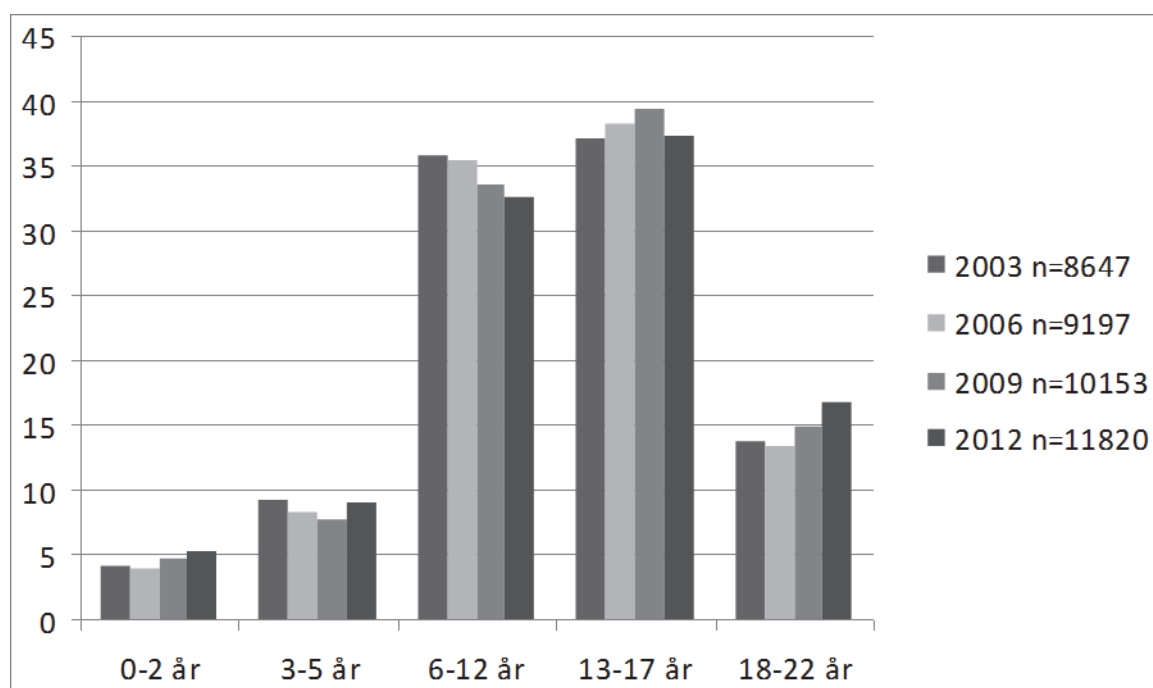

kapitlet handler om kjennetegn ved fosterbarn, med tilfang fra nyere forskning, fosterforeldre, saksbehandlere og barnevernsstatistikken. Målsettingen er å gi bedre svar på spørsmålet om hvem fosterbarn er, og derigjennom også si mer om hva vi så langt *ikke* kan svare på.

Neste kapittel handler så om hvordan kunnskapen om fosterbarna utvikles, det vil si måter fosterbarn utredes på både før og etter at de er plassert.

3.2 Fosterbarn i Norge

I Norge dekker betegnelsen «fosterbarn» aldersgruppa fra 0–22 år, fra spedbarnet som kommer i fosterhjem med henblikk på adopsjon etter å ha vært ruseksponert i løpet av svangerskapet, til ungdommen som blir værende i fosterhjemmet mens han eller hun blir ferdig med å utdanne seg. Aldersfordelingen blant fosterbarna har vært svært jevn i lang tid, som vi ser i figur 3.1:

Figur 3.1: Fosterbarnas alder 2003–2012, per 31.12. Prosent⁸

De eneste, små forskjellene som kan spores her, er noe flere fosterbarn i ettervernsalder og noe færre mellom seks og tolv år over tid. Grovt sett har i underkant av halvparten vært 12 år og yngre, mens i overkant av halvparten

⁸ Alle figurene og tabellene i dette kapitlet er basert på utregninger med data fra Statistikkbanken, SSB med mindre annet er opplyst spesielt

har vært 13 år og eldre. Dermed blir også fosterbarn som gruppe aldersmessig svært forskjellig fra de som er på institusjon, hvor hele 90 prosent er 13 år og eldre (Backe-Hansen et al. 2011).

Det er omtrent like mange jenter som gutter i fosterhjem; 53 prosent var gutter ved utgangen av 2012. Derimot har det skjedd jevn økning når det gjelder andelen fosterbarn med minoritetsbakgrunn, fra 16 prosent i 1995 til 25 prosent i 2010. Flesteparten av dem var fra asiatiske og andre europeiske land, mens noe færre var fra afrikanske land⁹. At en fjerdedel av fosterbarna kommer fra andre land enn Norge, understreker betydningen av at barneverntjenesten øker sin kompetanse om hva fosterhjems plasseringer av barn og familier med annen kulturell og religiøs bakgrunn innebærer.

Det er mange årsaker til at barn og unge blir fosterhjems plassert. Barnevernsstatistikken opererer med en hel rekke ulike tiltaksgrunnlag som er knyttet til kjennetegn ved foreldrene, barna og omsorgssituasjonen (tabell 3.1).

Tabell 3.1: Tiltaksgrunnlag ved plassering i fosterhjem 2010 (n=10 149) Antall og prosent¹⁰

Tiltaksgrunnlag	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
<i>Kjennetegn ved omsorgssituasjonen</i>	I alt 5 472	54
Manglende omsorgsevne	3 680	36
Forholdene i hjemmet	1 291	13
Fysisk og psykisk mishandling, seksuelle overgrep	255	2,5
Vanskjøtsel	134	2
Vold i hjemmet	112	1
<i>Kjennetegn ved foreldrene</i>	I alt 3 149	31
Foreldrenes rusmisbruk	1 880	18,5
Foreldrenes psykiske lidelse	1 019	10
Foreldrene døde	182	2
Foreldrenes somatiske sykdom	56	1
Foreldrenes kriminalitet	12	0,1
<i>Kjennetegn ved barna</i>	I alt 404	4
Barnets atferd	198	2
Barnet funksjonshemmet	92	1
Barnets psykiske problemer	80	1
Barnets rusmisbruk	34	0,3
Annet grunnlag	1 134	11
Totalt	10 149	100

⁹ Egne analyser av barnevernsstatistikken ved Sten-Erik Clausen, NOVA.

¹⁰ Egne analyser av barnevernsstatistikken ved Sten-Erik Clausen, NOVA

Det framgår tydelig at kjennetegn ved omsorgssituasjonen og foreldrene er aller viktigst som grunnlag for at barn og unge flytter i fosterhjem. Videre ser vi at manglende omsorgsevne er det viktigste enkeltgrunnlaget, og er oppgitt i mer enn en tredjedel av sakene. Derimot er det bare i et fåtall av sakene at barn og unge hovedsakelig kommer i fosterhjem på grunn av kjennetegn ved dem selv, uansett hvor gamle de er ved plassering. Hvis tiltaksgrunnlaget er barnets atferd eller rusmisbruk vil dessuten det store flertallet av dem dette gjelder, heller plasseres i institusjon (Backe-Hansen et al, 2011).

At det ikke er vanlig å bruke kjennetegn ved barna som viktigste tiltaksgrunnlag, har sannsynligvis flere årsaker. For det første ville det da vært nødvendig med flere andre kategorier, som lærevansker, emosjonelle vansker, tilknytningsvansker osv. For det andre kan det tenkes at barneverntjenesten ikke vet nok om barnet eller ungdommen som plasseres til for eksempel å bruke kategorien barnets psykiske problemer. For det tredje hjemler barnevernloven § 4-12 d omsorgsovertakelse «dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet», altså et farekriterium som nettopp henviser til kjennetegn ved barnet eller ungdommens omsorgssituasjon. Kategoriene i statistikken dekker her en rekke kjennetegn som vi med dagens kunnskapsgrunnlag vet er risikofaktorer for skjevutvikling blant barn og unge, og som i seg selv tilsier årvåkenhet i oppfølging av fosterforeldre (Backe-Hansen, 2004, 2008).

I neste del av kapitlet oppsummerer vi forskningsbasert kunnskap om noen viktige kjennetegn ved fosterbarns fysiske og psykiske helse. Skolegang er også et viktig tema. Ettersom fosterbarn og utdanning diskuteres utdypende i kapittel 10, går vi ikke nærmere inn på det her. Et tredje viktig tema er forskning om fosterbarn som unge voksne. Dette kommer vi tilbake til i siste kapittel.

Innholdet i forskningen er i stor grad problembasert, og rettet mot å avgrense hva som går galt heller enn å gå i dybden på positive utfall – noe som for øvrig påpekes som en generell mangel ved mye av forskningen om tidligere barnevernsbarn (Jackson et al. 2005). På slutten av kapitlet kommer vi derfor tilbake til konsekvenser av å utvide perspektivet til å bli mer helhetlig.

3.3 Nyere forskning om kjennetegn ved fosterbarns fysiske og psykiske helse

Ett svært vanlig fokus i litteraturen, er hvor mange vanskeligheter fosterbarn strever med på grunn av individuelle kjennetegn, som resultat av omsorgssvikt mens de har bodd hjemme, eller som resultat av opplevelser mens de har vært under barnevernets omsorg. Forskningen har i langt mindre grad hatt et helhetlig perspektiv på forståelsen av fosterbarn, der deres hverdagsliv på alle vanlige arenaer, deres ressurser og interesser, og deres relasjoner med sentrale personer i livene deres har vært inkludert. Fokuset på problemer fortsetter også i forskningen om fosterbarn og andre barnevernsbarn som voksne (Hjort og Backe-Hansen, 2008), mens man har vært langt mindre opptatt av positive utfall og hva som skal til for at unge voksne med barnevernsbakgrunn lykkes på noen områder eller får et godt liv mer generelt (Jackson & Cameron, 2012; Seeberg et al. 2013).

I en nokså ny forskningsoversikt (Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010) ble litteratur fra 1980 til 2009 gjennomgått. Forskningsoversikten bygget på to tidligere, danske oversikter (Egelund & Hestbæk, 2003; Egelund et al. 2009). Her oppsummerer vi kunnskap om fosterbarns fysiske og psykiske helse og skolegang, om fosterbarn med minoritetsbakgrunn og barn og unges egne synspunkter.

3.3.1 PLASSERTE BARN OG UNGES FYSISKE HELSE

Generelt viser forskning fra Norden, andre europeiske land og USA at fosterbarn er langt dårligere stilt helsemessig enn andre barn. Det er her viktig å understreke at helse er noe annet og mer enn fravær av sykdom. Helse dreier seg om muligheten til å inngå i og realisere oppgaver, verdier og mål som har verdi i en gitt kontekst, og kan for eksempel deles inn i følgende dimensjoner: 1) en god helbred uten symptomer, skader eller alvorlig sykdom, 2) god evne til å fungere i relasjon til familie, skole og venner, 3) god skoletrivsel, trivsel i nære omgivelser og med livet i det hele tatt og 4) god helseatferd.

Det er imidlertid først det siste tiåret at forskningen om helse og behov for helsetjenester blant fosterbarn og andre plasserte barn og unge, har hatt et særlig omfang. Før det var forskningen spredt og mangelfull, og det fantes bare få internasjonale studier. De som fantes, viste imidlertid at plasserte barn og

unge både hadde dårligere helse og mottok færre helsetjenester enn barn og unge de kunne sammenliknes med.

Forskningen har i større grad vært opptatt av psykisk enn av fysisk helse blant plasserte barn og unge. Også forskningsoversikten fra 2009 (Egelund et al. 2009) oppsummerte at det fortsatt var betydelige kunnskapshull når det gjelder plasserte barns somatiske plager. Man kunne likevel konkludere med at¹¹:

- Plasserte barn og unge har allerede fra fødselen av dårligere helse enn andre, i det de hyppigere fødes med perinatale sykdommer, misdannelser eller kromosomanomalier.
- Plasserte barn og unge lider oftere enn de som ikke er plassert, av en rekke diagnostiserte fysiske sykdommer i blant annet ører, øyne, fordøyelses- og åndedrettsorganene og nervesystemet.
- Til tross for dette oppleves ikke nødvendigvis plasserte barn og unge som sykere enn andre når det gjelder mer vanlige infeksjoner og sykdommer. Forskningen er imidlertid ikke entydig med hensyn til om plasserte barn og unge virker sykere i hverdagen enn andre.
- Antallet somatiske diagnoser endrer seg ikke nevneverdig i løpet av plasseringen.
- Forskjellene mellom plasserte og ikke-plasserte barns fysiske helse utliknes i stor grad når man kontrollerer for deres sosioøkonomiske bakgrunn. Det betyr at utsatte barn har en betydelig oversykkelighet enten de er plassert eller ikke, noe som uansett bør tas med i planleggingen av tiltak for denne gruppa. Dette er et viktig poeng, som også har betydning i studiet av andre typer helseforskjeller.

Disse og de resultatene vi presenterer nedenfor gjaldt altså plasserte barn og unge i sin alminnelighet, og ikke bare fosterbarn. Senere i denne delen av kapitlet oppsummerer vi kort en del norsk forskning som viser at unge voksne med bakgrunn fra fosterhjem eller institusjon ser ut til å ende opp ulikt på en del levekårs mål.

---

¹¹ Kilde: Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010.

3.3.2 PLASSERTE BARN OG UNGES PSYKISKE HELSE

Som nevnt over, har det vært langt større forskningsbasert interesse for den psykiske helsen til plasserte barn og unge enn for deres psykiske helse. Forskningen fram til 2009 kunne oppsummeres på følgende måte når det gjelder psykiatriske diagnoser og psykisk, ikke-diagnostisert helse og trivsel¹²:

- En langt høyere andel blant plasserte barn og unge har flere barnepsykiatriske diagnoser enn deres jevnaldrende. Dette gjelder også sosialt utsatte barn som ikke er plassert.
- Plasserte barn og unge skårer markant dårligere på et hyppig brukt kartleggingsinstrument¹³ enn jevnaldrende som ikke er plassert. Noen av forskjellene reduseres ved kontroll for sosioøkonomiske bakgrunnsvariable, men plasserte barn og unge viser stadig flere atferdsproblemer og større grad av hyperaktivitet, også i forhold til ikke-plasserte barn og unge som er sosialt utsatte.
- Plasserte gutter er mer utsatt for psykiske vansker enn jenter. Barn som er plassert på grunn av «egne problemer», for eksempel atferdsvansker, er mer utsatt enn barn som er plassert på grunn av foreldrenes problemer. Det er også indikasjoner på at stabilitet i plasseringsforløpet skaper bedre vilkår for psykisk helse enn ustabile forløp (definert som mange skifter i plasseringssted).

Tre studier, alle fra 2009, illustrerer forekomsten av psykiske vansker blant plasserte barn: en dansk (Egelund & Laustsen, 2009), en norsk (Havnen et al. 2009) og en britisk (McAuley & Davis, 2009). Samtlige dreier seg om emosjonell og/eller mental helse blant barn under omsorg. Ingen av dem dreier seg bare om fosterbarn. Fosterbarn inngår dog som en del av utvalgene, i størst grad i den norske studien. Vi valgte likevel å inkludere studiene fordi vi fant så få nye studier av fosterbarns helse, og fordi aspekter ved fosterbarns helse fortsatt utgjør et viktig kunnskapshull.

---

¹² Kilde: Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010

¹³ Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) er et screeninginstrument som dekker aldergruppene fra 3-16 år. Det består av 25 items som samles til fem skalaer, knyttet til emosjonelle symptomer, atferdsvansker, hyperaktivitet/konsentrasjonssvikt, problemer med relasjoner til venner og prososial atferd. Det er også et samlemål. Instrumentet er hyppig brukt i ulike nordiske sammenhenger.

To prevalensstudier av mentale helseproblemer blant plasserte barn og unge: resultater fra Danmark og Storbritannia

Egelund og Lausten (2009) sammenliknet en kohort med danske barn født i 1995 som enten var eller hadde vært plassert utenfor hjemmet med barn født samme år der familien hadde mottatt tiltak i hjemmet, og med alle barn født samme år som ikke hadde mottatt noen form for barnevernstiltak. Antall barn under omsorg var 1072, antall barn hjemme med tiltak var 1457, mens sammenligningsgruppa bestod av 71 321 barn.

Formålet med studien var for det første å identifisere prevalensen av mentale helseproblemer blant barn i fosterhjem og institusjon sammenliknet med barn som bodde hjemme med tiltak og barn som ikke hadde mottatt noen form for barnevernstiltak. For det andre ønsket man å analysere hvilke faktorer som har sammenheng med mentale helseproblemer blant barn under omsorg.

Prevalensdata ble etablert på grunnlag av nasjonale registerdata, inkludert data om psykiatriske diagnoser for barnas del, samt surveydata bygget på «The Strength and Difficulties Questionnaire» (SDQ) fra alle tre grupper. SDQ forelå fra 433 barn under omsorg, 98 barn som bodde hjemme med tiltak og 5242 barn som ikke hadde mottatt noen form for tiltak.

Resultatene viste at 20 prosent av barna under omsorg hadde minst en psykiatrisk diagnose, sammenliknet med tre prosent av barna som ikke hadde mottatt noen form for barnevernstiltak. Dessuten ble nesten halvparten (48 %) av barna under omsorg skåret innen det abnormale området i SDQ, til forskjell fra fem prosent av dem som ikke hadde mottatt noen form for barnevernstiltak. Resultatene for barna som var hjemme uten og med tiltak, var henholdsvis 21 prosent og 30,5 prosent.

Det viste seg videre at faktorene som forklarer forekomsten av mentale helseproblemer med ett unntak ikke var de samme for barn under omsorg og de to andre gruppene. Unntaket var barnets kjønn: gutter hadde flere problemer uansett. For sammenligningsgruppa var det de «vanlige» faktorene som slo ut når det gjaldt å skåre innen det abnormale området på SDQ, som å være barn av enslig forsørger eller å ha foreldre med psykiske vansker. Forfatterne antar imidlertid at barn under omsorg vanligvis er utsatt for en rekke flere risikofaktorer.

McAuley og Davis (2009) analyserte data fra en nasjonal prevalensstudie av barn og unges mentale helse som ble gjennomført i Storbritannia i 2000, kombinert med data fra den første nasjonale studien av mental helse blant barn under omsorg som ble gjennomført i 2003 (n=1039). En viktig målsetting var å sammenlikne utbredelsen av mentale helseproblemer i de to gruppene. Forfatterne fant for det første at utbredelsen var langt høyere blant barn under omsorg: 45 prosent i motsetning til 10 prosent. Med andre ord var andelen barn under omsorg med mentale helseproblemer omtrent den samme som i det danske utvalget, men høyere når det gjaldt barn som ikke hadde mottatt barnevernstiltak.

For det andre fant forfatterne at barn i institusjon hadde flere mentale helseproblemer enn barn som var plassert i ordinære fosterhjem eller fosterhjem hos slekt eller venner (70 % sammenliknet med 40 % og 32 %). Dette kan tilsi en seleksjon til type tiltak, og/eller at belastningene knyttet til institusjonsplassering versus andre plasseringsformer er større. Forfatterne diskuterer imidlertid ikke dette spørsmålet her. Ettersom analysene dekket barn og unge mellom 5 og 17 år, forelå også analyser gruppert etter alderskategoriene 5–10 år og 11–17 år. Resultatene viste at forskjellen mellom barn under omsorg og andre barn var litt større blant de minste barna. Clausen og Kristofersen (2008) påpeker også at fosterbarn, ser ut til å bli mindre problembelastet på sikt enn barn som plasseres i institusjon eller plasseres når de er eldre.

En nyere norsk undersøkelse over et utvalg fosterbarn viser dessuten høy komorbiditet, det vil si at flere av barna som inngikk i undersøkelsen hadde mer enn en diagnose (Lehmann, et al. 2013).

Betydningen av risikofaktorer knyttet til familien

Havnen, Jakobsen og Stormark (2009) analyserte resultater om mental helse blant i alt 109 barn som ble plassert utenfor hjemmet mens de var mellom 6 og 12 år gamle. Flesteparten ble etter hvert plassert i fosterhjem. Formålet med studien var å utforske sammenhengen mellom mentale helseproblemer blant barna og risikofaktorer knyttet til familien som ble rapportert i forbindelse med plasseringen.

Tre risikoindekser ble konstruert: foreldrerisiko, risiko knyttet til relasjonen mellom foreldre og barn og risiko for vanskjøtsel og mishandling av

barna. Barnas mentale helse ble målt ved hjelp av Rutters reviderte skala (en forløper til SDQ). Data ble analysert ved hjelp av t-tester, kji-kvadrat- og faktoranalyser.

Analysene viste at 70 prosent av barna hadde symptomer på mentale helseproblemer, gutter i større grad enn jenter. Risikofaktorer knyttet til foreldrene og til relasjonen mellom foreldre og barn forklarte en god del av variansen i barnas mentale helseproblemer, mens risikofaktorer knyttet til vanskjøtsel og mishandling av barna ikke gjorde det. Når man på den andre siden så nærmere på omfanget og ikke bare forekomsten av mentale helseproblemer, viste det seg at barn som var plassert på grunn av risikofaktorer knyttet til foreldrene hadde færre problemer mens barn som var plassert på grunn av relasjonsproblemer eller vanskjøtsel og/eller mishandling hadde flere problemer.

Forfatterne konkluderer med at familierelaterte årsaker til plassering som rapporteres av barneverntjenesten, er viktige indikatorer på mentale helseproblemer for barnas del. Dette kan nettopp knyttes til det vi vet om at vanlige risikofaktorer for skjevutvikling gjerne ligger til grunn når barn og unge plasseres utenfor hjemmet.

At det foreligger så vidt entydig forskningsbasert kunnskap om høy forekomst av fysiske og særlig psykiske helseproblemer blant plasserte barn og unge, har noen viktige implikasjoner for arbeidet med plassering og oppfølging av barn i fosterhjem. For det først er det viktig å heller regne med at barn man plasserer har vansker enn at de ikke har det, og legge til rette for en god rekrutteringsprosess og senere oppfølging og veiledning med dette som utgangspunkt. Viser det seg at problemene er mindre enn antatt, er det bare en fordel.

Alle fosterbarn med psykiske vansker vil ikke trenge terapi, men de vil trenge kvalifiserte fosterforeldre som får målrettet veiledning over tid, og som forøvrig har rammebetingelser som legger til rette for at barnet eller ungdommen får omsorg som både bidrar til å redusere problemer og til positiv utvikling.

3.4 Vurderinger fra fosterforeldre og saksbehandlere

3.4.1 BAKGRUNN

I denne delen av kapitlet presenterer vi for det første hvordan fosterforeldrene som deltok i «Fosterhjem for barns behov», vurderte sine fosterbarns ulike vansker. I alt deltok 324 fosterforeldre fra 217 fosterhjem i undersøkelsen, flere vanlige fosterforeldre enn slektsfosterforeldre (73 versus 27 %) og flere fostermødre enn fosterfedre (62 versus 38 %). I snitt hadde barnet eller ungdommen vært i fosterhjemmet ett år da kartleggingen ble gjennomført. Snaut en tredjedel hadde vært kortere enn seks måneder, og snaut to tredjedeler hadde vært kortere enn et år. For det andre beskriver vi hvordan 314 saksbehandlere har vurdert ett fosterbarn. Den aktuelle plasseringen skulle ha blitt gjennomført så nær midten av 2010 som mulig. Det viste seg imidlertid at ikke mer enn 10 prosent av de 316 plasseringene hadde vart mindre enn ett år.

Dernest hadde 47 prosent vart mellom ett og to år, mens 43 prosent hadde vart mer enn to år. Gjennomsnittlig varighet var vel 15 måneder. Plasseringene fosterforeldrene beskrev, hadde med andre ord stort sett vart kortere enn de som ble beskrevet av saksbehandlerne.

Barna saksbehandlerne kartla kom fra alle regioner, men med en klar overvekt (45 %) fra region Øst. I alt 27 prosent av sakene kom fra region Vest og 16 prosent fra region Nord. De siste 12 prosentene var likelig fordelt mellom region Sør og region Midt-Norge. Imidlertid viste det seg at resultatene vi fant, ikke hadde sammenheng med hvilken region saksbehandlerne jobbet i.

Barna i fosterforeldreutvalget var litt yngre enn barna som ble kartlagt av saksbehandlerne da de kom til fosterhjemmet (tabell 3.2).

Tabell 3.2: Barnas alder da de kom til fosterhjemmet (n=531). Prosent

	0–5 år	6–11/12 år	12/13 år og eldre
Fosterforeldreutvalget (n=217)	42	42	16
Saksbehandlerutvalget (n=316)	37	38	25

Vår datainnsamling startet i 2010. Dette året utgjorde barn i førskolealder knapt 10 prosent av de 861 nyplasserte barna, mens 6–12-åringene utgjorde knapt 25 prosent og 13–17-åringene utgjorde vel 40 prosent. Vi kan følgelig anta at problembelastningen blant barna i våre to utvalg er del lavere enn i

utvalg med en mer representativ aldersfordeling (se også figur 3.1). Av samme grunn vil vi også anta at problembelastningen blant barna i saksbehandlerutvalget var noe større enn i fosterforeldreutvalget.

I fosterforeldreutvalget var omtrent halvparten av fosterbarna jenter og halvparten gutter, i tråd med det som er en vanlig kjønnsfordeling i barnevernssaker. I saksbehandlerutvalget var oppunder 60 prosent gutter, altså litt større gutteandel enn vanlig.

3.4.2 INFORMANTENES VURDERINGER AV FOSTERBARNAS VANSKER

I det følgende skal vi først se hvor mange fosterfamilier som hadde tatt i mot et barn eller en ungdom med fysiske funksjonshemninger, fysiske helseplager eller psykisk utviklingshemning, og hvor stor andel dette gjaldt av barna saksbehandlerne ga informasjon om. Deretter vil vi se hvordan fosterforeldrene og saksbehandlerne vurderte fosterbarnas psykososiale helse og lærevansker.

Funksjonshemninger, fysiske helseplager og psykisk utviklingshemning

Omfanget av fysiske og psykiske funksjonshemninger og direkte fysiske helseplager er ikke stort blant barn og unge i fosterhjem. Få nye barn og unge mottar også tiltak i løpet av året med fysisk funksjonshemning som grunnlag. Tabell 3.3 viser omfanget blant de i alt 531 fosterbarna:

Tabell 3.3: Omfang av fysiske og psykiske funksjonshemninger og fysiske helseplager. Opplysninger fra fosterforeldre (n=217) og saksbehandlere (n=314). Prosent

	<i>Fosterforeldrene</i>	<i>Saksbehandlerne</i>
Fysisk funksjonshemning	4	7,5
Psykisk funksjonshemning	7	5,5
Fysiske helseplager	16	19*

*Andelen som svarte at problemet forekom mye eller i stor grad.

Selv om fosterforeldre og saksbehandlere ikke vurderte de samme barna, ser vi at fordelingene er nokså like med få funksjonshemninger og flere fysiske helseplager. Omfanget av andre typer plager er imidlertid jevnt over større blant barna saksbehandlerne vurderte, som vi vil se nedenfor.

Slektsfosterhjemmene opplyste noe oftere enn de ordinære fosterhjemmene at barnet hadde en fysisk helseplage (28 % i motsetning til 12 %). De

opplyste også oftere at barnet hadde en fysisk funksjonshemming (14 % i motsetning til 1 %). Undersøkelsen kan ikke gi noen forklaring på disse forskjellene, utover at slektsfosterforeldre muligens vil føle seg mer forpliktet av at de allerede har etablert en relasjon til barnet eller ungdommen. Men uansett var både antallet og andelen med denne typen plager små, som vi også ser i barnevernsstatistikken.

Følelsesmessige vansker, sosiale vansker, atferdsvansker og lærevansker

Flertallet av barna og ungdommene som fosterhjemsplaseres, vil ha blitt utsatt for ulike former for omsorgssvikt. Mange vil også ha levd med sviktende omsorg i lang tid. Tidligere norske studier har for eksempel vist at gjennomsnittlig lengde på hjelpetiltak før plassering var tre og et halvt år (Clausen, 2003; Iversen, 2000). At vedvarende omsorgssvikt og mishandling medfører stor risiko for psykososiale vansker og psykisk sykdom, er veldokumentert (se f.eks. Blindheim, 2012; Braarud, 2012; Clausen & Valset, 2012).

Fosterforeldrene og saksbehandlerne ble spurt om de mente barnet eller ungdommen hadde atferdsvansker, følelsesmessige vansker, sosiale vansker eller lærevansker. Tabell 3.4 gir en oversikt over fosterforeldrenes vurderinger. Jo høyere snittverdi, jo flere fosterforeldre mente fosterbarna hadde disse vanskene, og jo flere mente de hadde dem i stor grad. Her var det ingen forskjeller mellom vurderingene til vanlige fosterforeldre og slektsfosterforeldre. Som nevnt over, gjaldt disse svarene barn og unge som gjennomsnittlig hadde vært et års tid i fosterhjemmet. Her har vi tatt med svarene fra alle fosterforeldre selv om de er fosterforeldre for samme barn.

Tabell 3.4: Fosterforeldrenes vurdering av om fosterbarna hadde problemer på sentrale funksjonsområder (n=310-317)*. Prosent og gjennomsnitt

	<i>Nei</i>	<i>I noen grad</i>	<i>I stor grad</i>	<i>Gjennomsnitt</i>
Følelsesmessige vansker	21	51	28	2.07
Sosiale vansker	37	43	19	1.82
Atferdsvansker	42	45	12	1.70
Lærevansker	50	32	17	1.67

*Svaralternativene var 1 (nei), 2 (i noen grad) og 3 (i stor grad)

Fosterforeldrene ble ikke bedt om å fylle ut standardiserte kartleggings-skjemaer om ulike vansker barna eller ungdommene kunne antas å ha. Blant

annet av hensyn til lengden på spørreskjemaene, valgte vi heller å spørre direkte om de ulike problemområdene, og gjøre vurderingen opp til fosterforeldrene. Vi anser disse problemområdene som relativt entydige, men kan selvsagt ikke vite hvor likt eller ulikt fosterforeldrene «legger lista» når de skal vurdere omfanget av dem.

Hvis vi tar utgangspunkt i fosterforeldrenes vurdering av at vanskene forekom i stor grad, skiller følelsesmessige vansker seg ut fra de tre andre. Men ellers ser vi at fosterforeldrene primært vurderer eksisterende vansker som moderate, at de er til stede i noen grad, og at en ganske stor andel anses å ikke ha vansker på områdene som er oppgitt. Særlig gjaldt dette lærevansker.

Fosterforeldrenes vurderinger var i stor grad sammenfallende med vurderingene til fosterforeldre i tidligere undersøkelser (Havik, 1996, 2007). Fosterforeldre ser ut til å mene at følelsesmessige vansker er mer vanlige blant fosterbarn enn atferdsvansker. Disse vurderingene skiller seg fra resultatene fra store diagnostiske undersøkelser av fosterbarn, som finner at atferdsvansker er mye vanligere enn emosjonelle vansker (Ford et al, 2007; Lehmann, Havik, Havik & Heiervang, 2013). Forskjellen synes imidlertid å være større i studier fra andre land enn Norge. Men selv om diagnostiske studier finner større forekomst av atferdsvansker, finner de også at emosjonelle vansker er vanlig.

I vårt utvalg fant vi, som forventet, at barnas alder hadde betydning. Jo yngre barnet var ved plassering, jo oftere mente fosterforeldrene at han eller hun ikke hadde noen vansker, eller at eventuelle vansker var moderate. Dette gjaldt for følelsesmessige vansker, sosiale vansker, atferdsvansker og lærevansker, og sammenhengene var sterke ($p < .000$) for samtlige. Tilsvarende sammenhenger er påvist i svært mange studier, og viser at jo yngre barnet er ved plassering, jo mindre omfattende problembelastning finner man (se f.eks. Sinclair et al, 2005).

Derimot var barnets kjønn uten betydning både for omfang av vansker og for type av vansker etter fosterforeldrenes vurdering. Dette er overraskende, men i tråd med Haviks (1996, 2007) tidligere undersøkelser. Samtidig foreligger omfattende empiri om at gutter ikke bare er mer sårbare for belastninger, men også for at dere reaksjoner er sterkere, og særlig for at de har flere og større atferdsproblemer enn jenter (se f.eks. Rutter, 2005). I sin longitudinelle undersøkelse av den norske barnevernsstatistikken finner Clausen og Kristofersen

(2008) at unge kvinner med barnevernsbakgrunn gjør det vesentlig bedre enn unge menn. Det samme finner Helgeland (2007) i sin longitudinelle oppfølging av et utvalg norsk ungdom med atferdsvansker. Det kan virke mest rimelig å anta at manglende kjønnsforskjeller i vår undersøkelse har sammenheng med at fosterbarna var så vidt små sammenliknet med fosterbarn i sin alminnelighet.

Vi undersøkte også om fosterbarna ble vurdert til å ha en eller flere vansker av sine fosterforeldre (tabell 3.5). Både norske, diagnostiske undersøkelser og tilsvarende studier fra andre land, finner at barn som har en vanske eller lidelse, ofte har en eller flere andre. Også mange av fosterforeldrene i vårt utvalg mente barnet hadde flere, samtidige vansker. Sammenhengene var særlig sterke mellom følelsesmessige vansker, sosiale vansker og atferdsvansker ($r=.59$ for alle tre sammenhenger), men de var også sterke mellom alle disse tre vanskeområdene og lærevansker (her varierte r mellom $.38$ og $.49$).

Tabell 3.5: Andel fosterbarn med vansker på flere områder ifølge fosterforeldrene (n=322) Prosent.

	<i>Prosent</i>
Ingen vansker	16
Vansker på ett område	15
Vansker på to områder	12
Vansker på tre områder	25
Vansker på fire områder	33

Som de ovennevnte sammenhengene uttrykker, var det langt vanligst for fosterforeldrene at de mente barnet deres hadde flere vansker hvis det først hadde noen. Dette kan være uttrykk for at fosterforeldrene ikke skiller like eksplisitt mellom ulike typer vansker, men heller vurderer barnets eller ungdommens problemer mer helhetlig.

Neste spørsmål er om og i hvor stor grad saksbehandlerne vurderinger av «sine» fosterbarn liknet vurderingene fra fosterforeldrene. Tabell 3.6 viser saksbehandlerne vurdering av fosterbarnas problemer ved plassering:

Tabell 3.6: Saksbehandlerne vurdering av fosterbarns problemer ved plassering (n=293-306)*. Prosent

	<i>Ikke i det hele tatt</i>	<i>Litt eller en del</i>	<i>Mye eller i stor grad</i>	<i>Vet ikke</i>
Følelsesmessige vansker	7	29	61	3
Sosiale vansker	15	37	44	9
Atferdsvansker	27	34	37	2
Psykiske problemer	18,5	27	32	13
Lærevansker	26	36,5	30	9

*Svaralternativene var 1 (ikke i det hele tatt), 2 (litt), 3 (en del), 4 (mye), 5 (i stor grad). I tabellen har vi slått sammen svarene på 2 og 3, samt på 4 og 5.

Her ser vi generelt at saksbehandlerne bare i liten grad mente at de ikke visste om barna og ungdommene hadde disse vanskene ved plassering. Videre ser vi at relativt få fosterbarn ble ansett å være problemfrie, særlig når det gjaldt følelsesmessige vansker. Analysene viste dessuten, som forventet, at guttene hadde større problemer enn jentene, og at de yngste barna hadde færrest problemer slik saksbehandlerne vurderte.

Her skiller saksbehandlerne vurderinger seg klart fra fosterforeldrene, ettersom langt flere fosterforeldre mente deres fosterbarn ikke hadde disse vanskene (tabell 3.4). Hvis vi sammenlikner de to informantgruppene vurderinger på de fire spørsmålene som ble stilt til begge, ser vi også at saksbehandlerne vurderte barnas og ungdommenes vansker som langt mer alvorlige enn fosterforeldrene. Igjen har vi tatt med svar fra samtlige fosterforeldre, selv om flere fosterforeldre vurderer samme barn:

Tabell 3.7: Fosterforeldre og saksbehandlere om grad av problemer (n=310-317 og 293-306). Prosent

	<i>I noen grad Fosterforeldrene</i>	<i>I stor grad Fosterforeldrene</i>	<i>Litt/en del Saksbehandlere</i>	<i>Mye/i stor grad Saksbehandlere</i>
Emosjonelle vansker	51	28	29	61
Sosiale vansker	43	19	37	44
Atferdsvansker	45	12	34	37
Lærevansker	32	17	36,5	30

Samtidig ser vi at fosterforeldrenes vurdering av at vanskene forelå i noen grad og saksbehandlerne vurdering av at vanskene forelå i stor grad, følger samme rangering, med følelsesmessige vansker på topp, og deretter sosiale vansker,

atferdsvansker og lærevansker. Imidlertid mener langt flere saksbehandlere enn fosterforeldre at barna hadde problemer i stor grad.

Som tidligere påpekt, vurderte ikke fosterforeldrene og saksbehandlerne de samme barna. Barna som ble vurdert av saksbehandlerne var eldre, men fortsatt yngre enn den generelle fordelingen av fosterbarn etter alder. Imidlertid er neppe aldersforskjeller hele forklaringen på de forskjellene vi kan observere. Det kan for eksempel tenkes at saksbehandlere vil være mer innstilt på at fosterbarn har ulike vansker, ikke minst på grunn av beslutningsprosessen barnevernet har gått gjennom før plassering utenfor hjemmet ble iverksatt. Vi kan ikke forutsette at fosterforeldre som gruppe vil vurdere informasjon om barnet og barnets situasjon på samme måte som saksbehandlere som gruppe gjør det. Vi kan heller ikke forutsette at fosterforeldre vil ha den samme kunnskapen, særlig når det gjelder forhold knyttet til foreldrene, ikke minst på grunn av måten eksisterende taushetspliktbestemmelser effektueres på.

Det kan dessuten tenkes at saksbehandlerne vurderer fosterbarnas problemer som mer alvorlige fordi de også har kjennskap til ulike risikobelastninger knyttet til barnas og ungdommenes omsorgssituasjon før plassering. Tabell 3.8 viser saksbehandlernes vurderinger av i hvor stor grad ulike risikofaktorer hadde vært en del av barnas omsorgssituasjon før plassering. Resultatene presenteres på den måten at høyest andel med positive svar kommer først, deretter sorteres svarene i synkende rekkefølge på bakgrunn av antallet positive svar.

Tabell 3.8: Saksbehandlernes vurdering av risikofaktorer i fosterbarnas oppvekstmiljø (n=296-311). Prosent

	Ja	Nei	Vet ikke
Om fosterbarnets mor hadde psykiske vansker	75,5	22	12
Hadde barnet blitt utsatt for vanskjøtsel nå eller tidligere?	64	24	12
Hadde barnet blitt eksponert for vold i hjemmet nå eller tidligere?	57	22	23
Om fosterbarnets far hadde psykiske vansker	36	25	39
Hadde far blitt tiltalt eller fengslet for kriminelle forhold?	35	47	28
Om fosterbarnets mor hadde rusproblemer	33,5	56,5	10
Hadde barnet blitt utsatt for vold i hjemmet nå eller tidligere?	29	41	30
Var fosterbarnets foreldre samboende?	21	79	1
Hadde mor blitt tiltalt eller fengslet for kriminelle forhold?	14	78	8
Hadde barnet blitt utsatt for seksuelle overgrep nå eller tidligere?	5	58	37

Denne måten å spørre saksbehandlerne på ga informasjon som for det første samsvarte rimelig godt med det vi vet om tiltaksgrunnlaget for fosterhjems plasseringer i barnevernsstatistikken (jfr. tabell 3.1), selv om mors psykiske vansker hadde en langt mer framtrædende plass for de fosterbarna som var kartlagt her. For det andre har vi fått med noen risikofaktorer som ikke framgår direkte av statistikken, om foreldrenes samlivsstatus og kriminelle forhold. Samlet ser vi stor grad av risikobelastninger for fosterbarna, selv om det også er en del som ikke har vært utsatt for disse risikofaktorene. Det er også interessant å se hvordan svaralternativet «vet ikke» fordeler seg, i den forstand at man vet mindre om far enn om mor, og mindre om barnet har vært utsatt for vold eller overgrep enn man vet om mors vansker.

Neste spørsmål er om og i hvor stor grad fosterforeldre og saksbehandlere vurderer at barnas og ungdommenes problemer ble mindre omfattende etter at fosterhjems plasseringen hadde vart en stund.

3.4.3 ENDRINGER OVER TID

Fosterforeldrene som deltok i «Fosterhjem for barns behov» ble rekruttert fra såkalte førsteårsgrupper, som varte et års tid. Derfor var det også mulig for oss å be dem om å besvare et nytt spørreskjema ca. et halvt år etter det første. Dermed fikk vi også fram fosterforeldrenes vurdering av om barnets vansker hadde endret seg denne tiden.

Når barn og unge plasseres i fosterhjem, er det et mål at de vanskelighetene de måtte ha når de flytter inn, reduseres over tid. Tabell 3.9 viser fosterforeldrenes vurderinger. Som det framgår, er antallet fosterforeldre som har besvart skjemaet for andre gang en del mindre enn antallet svar vi fikk første gang (se tabell 3.3).

Tabell 3.9: Har barnets vansker endret seg det siste halve året etter fosterforeldrenes vurdering (n=131-197) Prosent

	<i>Blitt mindre</i>	<i>Uendret</i>	<i>Blitt større</i>
Emosjonelle vansker	61	30	9
Sosiale vansker	62	32	6
Atferdsvansker	63	30	7
Lærevansker	44	50	6

Det er klare sammenhenger mellom fosterforeldrenes vurdering av minsking/øking av vansker innen ett område, og deres vurdering av minsking/øking også innen de øvrige områdene. Mente fosterforeldrene at barnet hadde fått mindre vansker innen ett område, mente de ofte at de hadde fått mindre vansker også innen de øvrige områdene. Sammenhengen var sterkest innen trekanten emosjonelle vansker, sosiale vansker og adferdsvansker (korrelasjon mellom .51 til .58), og noe svakere mellom hver av disse tre og lærevansker (korrelasjon mellom .31 til .45).

En mulig forklaring kan være at lærevansker er vanskeligere å endre fordi individuelle forhold kan være vesentlige årsaksfaktorer. Men vår undersøkelse viser, som andre undersøkelser også har vist (Isaksson, Hintze & Fastén, 2009; Forsman & Vinnerljung, 2012), at lærevansker ikke er en konstant størrelse. Barns muligheter for læring påvirkes ikke bare av egenskaper ved barnet, men også av psykologiske, relasjonelle og pedagogiske forhold, og av innsatser fra skole og fosterhjem.

Det er oppmuntrende at så vidt mange mente fosterbarnets vansker var blitt mindre i løpet av den tiden som var gått, noe som kanskje kan ha sammenheng med at flertallet vurderte vanskene som moderate et halvt års tid tidligere. Samtidig var det en ganske stor andel som mente at vanskene var uendret, og en liten, men viktig andel som mente de var blitt større. Det er viktig å fange opp disse barna, for å forstå hva som ligger til grunn for fosterforeldrenes vurderinger og for å kunne sette i verk støttetiltak overfor barna, og også overfor fosterforeldrene.

Barnas kjønn hadde ingen betydning for om fosterforeldrene så endringer hos barnet. Barnets alder ved plassering hadde noe betydning, men betydningen var ikke stor. Det var ingen forskjell mellom fostermødre og fosterfedre, ei heller mellom slektsfosterforeldre og vanlige fosterforeldre.

Saksbehandlerne fikk et litt annet spørsmål om endring. I tabell 3.10 viser vi endringer i saksbehandlerens vurderinger når det gjaldt om fosterbarna hadde mye eller lite problemer ved plassering og da de fylte ut sitt spørreskjema.

Tabell 3.10: Endringer i saksbehandlerne vurdering av fosterbarnas vansker (n=293-306). Prosent

	<i>Ikke problemer ved plassering</i>	<i>Ikke problemer nå</i>	<i>Mye problemer ved plassering</i>	<i>Mye problemer nå</i>
Emosjonelle vansker	7	11	61	27
Sosiale vansker	15	25	44	28
Atferdsvansker	27	37	37	20
Lærevansker	26	37	30	21
Psykiske problemer	18,5	30	32	18

Av tabellen framgår det at saksbehandlerne samlet vurderer at fosterbarnas vanskeligheter er kraftig redusert etter plasseringen. Ikke bare framtrer flere nå som uten de ulike vanskene sammenliknet med situasjonen ved plassering. I tillegg har andelen som hadde mye problemer ved plassering, blitt ganske redusert, og særlig når det gjelder emosjonelle vansker. Tabell 3.11 illustrerer endringene gjennom å vise endringer i gjennomsnittsverdier i forhold til fosterbarnas alder.

Tabell 3.11: Reduksjon i saksbehandlerne vurderinger av fosterbarnas problemer, ut fra alder (n=293-306). Gjennomsnitt

	<i>0–5 år</i>	<i>6–12 år</i>	<i>13–17 år</i>
Emosjonelle vansker	0,65	0,62	0,60
Sosiale vansker	0,39	0,72	0,64
Atferdsvansker	0,35	0,71	0,59
Lærevansker	0,06	0,48	0,42
Psykiske problemer	0,60	0,58	0,54

Med andre ord vurderte saksbehandlerne at fosterbarnas problemer var redusert uavhengig av alderen på fosterbarna, og at den gjennomsnittlige reduksjonen ikke var lavere for ungdommene. Samtidig var korrelasjonen mellom det å ha problemer ved plassering og fortsatt ha problemer da kartleggingen skjedde, så høy som 0.73, (signifikant på 0.01-nivå). Det betyr at problemomfanget barna og ungdommene hadde ved plassering forble ganske likt, på den måten at de som hadde lite problemer fortsatt hadde lite problemer, mens de som hadde store problemer fortsatt hadde store problemer. Samtidig var nivået redusert.

Neste spørsmål er om saksbehandlere og fosterforeldre nå kan ha nærmet seg hverandre i sine vurderinger. Ettersom fosterforeldrene ble stilt et litt annet

spørsmål, kan vi ikke sammenlikne direkte. Men fosterforeldre så vel som saksbehandlere vurderte at fosterbarnas emosjonelle vansker hadde endret seg mest i positiv retning, mens lærevanskene var det som hadde endret seg minst.

Disse resultatene kan forstås på flere måter, og sannsynligvis er det også flere årsaker til disse relativt tydelige forandringene. For det første kan det tenkes at fosterbarna har reagert positivt på å komme i ordnede forhold, og har vist mindre problematisk atferd etter hvert som de har slått seg til ro og etablert seg i fosterhjemmet. For det andre kan det tenkes at både fosterforeldre og saksbehandlere opplever barna og ungdommene annerledes når de blir bedre kjent med dem. Dessuten kan fosterbarnas atferd fortolkes annerledes av omgivelsene når oppvekstsituasjonen endres. Videre kan det tenkes at kombinasjonen av å flytte i fosterhjem og få kvalifisert hjelp fra PP-tjenesten eller BUP, som mange av fosterbarna får, kan fungere positivt. Vår undersøkelse kan imidlertid ikke besvare dette spørsmålet, ettersom vi ikke har bedt verken fosterforeldre eller saksbehandlere om å vurdere årsakene til de endringene de har sett.

Dessuten kan vi ikke se bort fra at endringene hadde framtrådt som mindre markante hvis fosterforeldre og saksbehandlere hadde blitt bedt om å fylle ut standardiserte kartleggingsskjemaer, ettersom det også foreligger mye forskning som viser at fosterbarns problemer ikke forsvinner over tid. Det vi har fått fram er informantenes vurderinger, uansett hva de bygger på, og disse er positive. Og som vi kommer tilbake til i senere kapitler, er faktisk opplevelsen av positiv utvikling for fosterbarnets del i starten av plasseringen en viktig forutsetning for at fosterforeldrene opplever at de lykkes, og derigjennom satser mer for at plasseringen skal vare.

3.5 Sammenfatning

3.5.1 HVEM ER SÅ FOSTERBARNA?

Gjennomgangen i dette kapitlet har gitt en del kunnskap om hvem fosterbarna er:

- Det er omtrent like mange jenter som gutter i fosterhjem.
- Nærmere halvparten er 12 år og yngre, resten er eldre enn 13 år.
- En fjerdedel av fosterbarna har minoritetsbakgrunn, flest fra asiatiske og andre europeiske land.
- Årsaken til plasseringen i fosterhjem, definert som barnevernets saksgrunnlag, er bare i liten grad knyttet til kjennetegn ved barna. Det alt overveiende av tiltaksgrunnlag er knyttet til kjennetegn ved omsorgssituasjonen og ved foreldrene, altså en påpekning av risiko og belastninger for barna før plassering.
- Forskning viser at fosterbarn har vansker på viktige livsområder i langt større grad enn den vanlige befolkningen. Det gjelder både fysiske og psykiske helseproblemer, emosjonelle vansker, sosiale vansker, atferdsvansker og lærevansker. Forskning viser også at fosterbarn oppnår dårligere utdanningsresultater.
- Både fosterforeldre og saksbehandlere finner at fosterbarn de kjenner har til dels store problemer, men begge informantgrupper vurderer emosjonelle vansker til å være klart mest framherskende. Dermed har de et annet fokus enn forskningen som i mange år har vært opptatt av atferdsvansker blant fosterbarn. Saksbehandlere ser imidlertid ut til å vurdere problemene som mer omfattende enn fosterforeldrene.
- Både fosterforeldre og saksbehandlere mener at fosterbarnas problemer avtar, til dels betraktelig, i løpet av den første tiden etter plasseringen.

Slektsfosterhjemmene opplyste noe oftere enn de vanlige fosterhjemmene at barnet hadde en fysisk helseplage (28 % i motsetning til 12 %). De opplyste også oftere at barnet hadde en fysisk funksjonshemming (14 % i motsetning til 1 %). Undersøkelsen kan ikke gi noen forklaring på disse forskjellene, utover at slektsfosterforeldre muligens vil føle seg mer forpliktet av at de allerede har

etablert en relasjon til barnet eller ungdommen. Men uansett var det ikke vanlig med slike plager, slik vi også ser i barnevernsstatistikken.

Med andre ord er forståelsen av fosterbarna i stor – kanskje for stor – grad preget av de problematiske sidene ved å være fosterbarn. Det er langt mindre vanlig å ha et helhetlig bilde av hvem fosterbarna er der både problemer, ressurser, interesser og tilværelsen på dagliglivets viktige arenaer alle inngår i et balansert bilde. Dette ville imidlertid kreve en langt mer kvalitativ tilnærming til et forskningsfelt som så langt har vært preget av analyser av registerdata og surveydata. Dette spørsmålet diskuterer vi videre i neste kapittel.

Videre er barn og unges egne stemmer i stor grad fraværende fra den forskningen vi har gjennomgått (Unrau, 2007). Når barn og unge har vært involvert, er det typisk for å fylle ut prekodete og strukturerte spørreskjemaer, og i langt mindre grad for å dele egne opplevelser og refleksjoner med forskerne. Dette siste ville sannsynligvis gitt andre og viktige innspill til vår kunnskap om hvem fosterbarna er. Noen innspill gis i femte kapittel, der temaet er medvirkning.

3.5.2 IMPLIKASJONER FOR PRAKSIS

Resultatene vi har presentert i dette kapitlet har flere implikasjoner for praksis. *Den første* er konsekvenser av at en høy andel fosterforeldre og saksbehandlere vurderer at fosterbarn har til dels store vansker, gjerne på flere områder. Disse resultatene er velkjente fra både ny og eldre forskning, selv om nyere forskning har bidratt med kunnskap på flere områder. Men det er fortsatt nødvendig å framholde at fosterbarnas store og sammensatte vansker må møtes med fokuserte, bredspektrede og samtidige innsatser. Det er nødvendig med et nært og forpliktende samarbeid mellom helsetjenesten, skolen og barnevernet. I neste kapittel gir vi et par eksempler på slikt samarbeid om utredninger av barn og unge når de flytter i fosterhjem, som viser at denne typen samarbeid krever forpliktelse og systematisk innsats over lang tid.

Det ligger ikke i barnevernets mandat at tjenesten selv skal ha alle de spesialiserte kompetansene som er nødvendige. Men det ligger i tjenestens mandat å sikre barn en positiv utvikling når de plasseres utenfor hjemmet. Det er viktig at barnevernet sikres ressurser som gjør det mulig å gå inn i et forpliktende samarbeid med de tjenestene barnet trenger hjelp fra, og at disse

tjenestene prioriterer samarbeidet om barnevernets barn og unge. Ikke minst synes det å være viktig å etablere et godt samarbeid rundt fosterbarns læring. Nyere forskning har vist at målrettede tiltak fra skole og fosterforeldre kan styrke barns læring (Isaksson, Hintze & Fastén, 2009; Seeberg, Winsvold & Sverdrup, 2013).

Også *den andre implikasjonen* er velkjent. Sammenhengen mellom høyere alder ved plassering og mer omfattende vansker er dokumentert i svært mange undersøkelser ved hjelp av ulike, metodiske tilnærminger. Våre resultater understreker – som tidligere undersøkelser – behovet for at fosterhjems-plasseringer skjer til riktig tid. Dette forutsetter igjen en systematisk og kontinuerlig evaluering av effektene for barn og unge av de hjelpetiltakene som settes i verk, slik at eventuelle beslutninger om plassering utenfor hjemme skjer til rett tid og ikke for sent.

For det tredje er det viktig å minne om behovet for å skape helhetlige bilder av fosterbarna – både som gruppe og som en serie enkeltindivider. Det er selvsagt viktig å være problemfokuseret i den forstand at vi trenger å vite hva slags utfordringer fosterforeldre vil stå overfor, og så tidlig som mulig etter at et barn eller en ungdom er plassert. Men et for sterkt fokus på problemer kan også innebære at helhetsperspektivet forsvinner, samtidig som dette er helt essensielt for å vite hvem barna er i stort og smått, i dagliglivet og på flere ulike arenaer, som vi kjenner våre egne barn. Slik kunnskap vil hjelpe fosterforeldre og saksbehandlere til å se barna og ungdommene som mennesker på godt og ondt, ikke bare som et problematisk barnevernsbarn. Dessuten er det viktig å vite hvilke ressurser man kan bygge videre på i hvert enkelt fosterbarn. Derfor trenger vi kunnskap om både ressurser og vanskeligheter, om historien, utviklingen og nåtiden, om relasjoner, om betydningsfulle personer og interesser, og barna og ungdommenes ressurser, aspirasjoner og drømmer. Måter å gjøre dette på diskuteres nærmere i neste kapittel.

Sist, men ikke minst, kan vi ikke vite hvem fosterbarna er uten å kjenne dem. Medvirkning i prosesser og beslutninger er en ting, men like viktig er det å bli kjent med barna og ungdommene i deres dagligliv (Backe-Hansen, 2004). Dette er viktig av etiske årsaker, men også fordi det er den eneste måten å få fram utdypende kunnskap om barna og ungdommene på.

4 Utredning av fosterbarn

Elisabeth Backe-Hansen og Joshua Patras

4.1 Innledning

Det er viktig å identifisere eventuelle spesielle behov hvert enkelt fosterbarn har så tidlig som mulig etter plassering, for å kunne bidra til at barna og ungdommene får god nok omsorg på riktig tidspunkt. På dette grunnlaget har en rekke forskere og rådgivningsgrupper anbefalt systematisk screening av fosterbarn når de først blir tatt under omsorg (f.eks. American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2001; Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010; Chambers et al., 2010; Glascoe, 2000; Kerker & Dore, 2006; Wood, 2008). Temaet for dette kapitlet er nettopp utredning av fosterbarn. Kapitlet har tre formål. Det første er å presentere litteratur om screening og utredning av fosterbarn, mens det andre er å diskutere verktøy som eventuelt kan implementeres systematisk i en norsk kontekst. For det tredje presenterer vi resultater fra spørreskjemaundersøkelsen til saksbehandlerne, hvor vi også stilte spørsmål om hvordan hvert enkelt fosterbarn var kartlagt.

I tillegg til betydningen av å identifisere og behandle psykiske, fysiske og atferdsmessige problemer fosterbarn måtte ha, kan mangel på screening utgjøre en risiko for utilsiktede flyttinger fra fosterhjem (Price et al., 2009). Redding et al. (2000) argumenterer for at den beste måten å unngå slike flyttinger på, for det første er å få til en tilstrekkelig god match mellom fosterbarnet og fosterfamilien. For det andre er det å sikre fosterhjemsomsorg av god kvalitet. En måte dette kan skje på, er gjennom bedre screening av potensielle fosterhjem. I en finsk studie påpeker Kalland og Sinkkonen (2001) at hvis man skal unngå utilsiktede flyttinger fra fosterhjem, må behovet for støtte evalueres i forhold til den kunnskapen vi har om risikofaktorer for slike flyttinger.

Spørsmålet om hvordan barn og unge under omsorg utredes har vært diskutert i norsk sammenheng i flere år, nettopp på grunn av den rådende bekymringen for at utilstrekkelige utredninger er en medvirkende årsak til ikke helt treffsikre plasseringer med derpå følgende økt sannsynlighet for utilsiktet

flytting. Gode utredningsmodeller diskuteres også som en innfallsvinkel til kvalitetsindikatorer for barnevernet (Kornør, 2012).

Det ideelle hadde vært å sikre gode nok utredninger i forkant av en plassering. Dette blir imidlertid ofte vanskelig å gjennomføre i praksis, ikke minst fordi rundt halvparten av plasseringene utenfor hjemmet skjer akutt på grunn av en krise som har oppstått. Dette innebærer at selve flyttingen kan skje i løpet av timer eller et par dager, uavhengig av hvor lenge barnet og familien har vært kjent for barnverntjenesten på forhånd.

Dermed må manglende informasjon om barnet eller ungdommen innhentes i etterkant av plasseringen. Det mest realistiske er derfor å tenke seg at utredninger av fosterbarn er en prosess som vil starte som et ledd i vurderingen av om plassering utenfor hjemmet er et reelt alternativ, men som må avsluttes etter at barnet eller ungdommen er plassert. Da vil idealet være å gjennomføre så gode utredninger som mulig i den første fasen etter plassering, men å slutføre prosessen når han eller hun har flyttet inn i fosterhjemmet. Dermed er det også viktig å ha rutiner som sikrer at informasjonen som er samlet inn underveis, til enhver tid blir systematisert på en slik måte at den er lett tilgjengelig for de som overtar saksansvaret for et barn eller en ungdom.

Hvorvidt og hvordan fosterbarn utredes reiser flere, viktige spørsmål. Det første er hvor omfattende utredningene skal være hvis de må gjennomføres av saksbehandlere som allerede har mange presserende arbeidsoppgaver. Dette tilsier at opplegg for utredninger ikke kan være for tidkrevende, ellers blir de ikke brukt i praksis. Hvis utredninger skal skje i samarbeid med andre,

4.2 Litteratur om utredning av fosterbarn

Litteraturgjennomgangen viste at fosterbarn kan utredes på flere viktige områder i forbindelse med plassering, inklusive fysisk helse, psykisk helse, atferdsvansker, skoleprestasjoner og kognitiv utvikling. Flere studier av barn og unge under omsorg påpeker imidlertid et behov for å bruke omfattende kartleggingsverktøy for å identifisere problemer på ett eller flere av disse områdene (Blatt et al., 1997; Chambers et al., 2010; Garwood & Close, 2001). Det er viktig med en flerdimensjonal tilnæringsmåte fordi fosterbarn er eksponert for flere risikofaktorer, og derfor står overfor særlige utfordringer når det gjelder kognitiv, atferdsmessig og emosjonell fungering. Ettersom fosterbarn

kan være i økt risiko på grunn av utilstrekkelig oppfølging i løpet av svangerskapet, bør de også utredes med sikte på fysisk sykdom (Garwood & Close, 2001). Dårlig fysisk helse kan dessuten skyldes manglende oppfølging fra foreldrene i oppveksten, noe som kan inngå i en mer generell omsorgssvikt.

Samtidig er det utviklet relativt få modeller for utredning som omfatter fysiske, emosjonelle, psykologiske og utviklingsmessige behov, og det er heller ikke vanlig å ha med informasjon om relasjonen mellom barnet og omsorgsgiveren (Leslie et al, 2005). Derfor har vi valgt å ta med tre eksempler på slike tilnæringsmåter her, som beskrives nedenfor. En er fra Storbritannia, en fra Australia og en fra USA. Det britiske programmet, Looking after Children (LAC) (Ward, 1996), er det som er best evaluert og implementert i seks land i tillegg til i Storbritannia. Det australske programmet (Chambers et al, 2010) er implementert i en delstat i Australia så langt, mens det amerikanske programmet (Blatt et al., 1997) ble implementert i regi av et universitetssykehus i staten New York og har blitt opprettholdt som del av tilbudet fra dette sykehuset siden. Hensikten med presentasjonen i dette kapitlet er ikke å vurdere deres nytte i seg selv, men å vise hvordan det er mulig å tenke om helhetlige utredningsmetoder.

4.2.1 THE «LOOKING AFTER CHILDREN PACKAGE» – EN HELHETLIG TILNÆRMING BASERT PÅ KUNNSKAP OM BARNES BEHOV

«Looking after Children» er et britisk konsept som ble utviklet på 1990-tallet (Ward, 1996). Hensikten er å gi barn god og trygg omsorg og fremme deres velbefinnende når barneverntjenesten kommer inn i bildet, uansett om barna bor hjemme eller er plassert utenfor hjemmet. Tre dimensjoner inngår i modellen: barns utviklingsbehov, foreldrefunksjoner og forhold knyttet til familien og oppvekstmiljøet, med en naturlig overlapp mellom disse dimensjonene.

Barns utviklingsbehov omfatter sju dimensjoner: helse, utdanning, følelsesmessig og atferdsmessig utvikling, identitet, familien og sosiale relasjoner, hvordan man framtrer sosialt og evne til å ta vare på seg selv. *Foreldrefunksjoner* omfatter grunnleggende omsorg, å ivareta barnets sikkerhet, følelsesmessig varme, stimulering, råd og grensesetting og stabilitet. *Forhold knyttet til familie og oppvekstmiljø* omfatter så familiehistorie og fungering, den utvidete familien,

boligforhold, tilknytning til arbeidsmarkedet, inntekt, familiens sosiale integrering og ressurser i lokalsamfunnet. Det understrekes at vektlegging av foreldrefunksjoner samt forhold knyttet til familie og oppvekstmiljø er svært viktig.

Programmet har samme mål for alle barn, som handler om å utvikle resiliens gjennom å fremme positive resultater for hvert enkelt barn. Viktige forutsetninger for å utvikle resiliens er å føle seg elsket, å føle tilhørighet til familie og lokalsamfunn, å ha tilknytning til jevnaldrende, passe inn på skolen, at en voksen er interessert i en, at man har evner og selvtillit, at man bor i et velfungerende lokalsamfunn med tilgang til tjenester og at man har sosioøkonomiske ressurser. Tenkningen er at programmet fremmer resiliens gjennom å vektlegge utviklingen av kompetanse blant barn og unge under omsorg. Dette oppnås ved hjelp av effektivt samarbeid om omsorgsutøvelsen, godt foreldreskap og høye forventninger. Opplegget omfatter samtlige barn og unge som plasseres utenfor hjemmet, inklusive fosterbarn.

«Looking after Children» er spesielt på grunn av tenkningen programmet fremmer om barn og unge. For det første identifiseres viktige, individuelle områder, men disse ses i sammenheng med andre sentrale arenaer i barns liv. I tillegg kommer den sterke koblingen til utviklingen av barnas og ungdommenes kompetanse, som igjen bygger resiliens hos dem.

4.2.2 SAMARBEID MELLOM HELSE- OG SOSIALTJENESTEN OM OMFATTENDE UTREDNINGER

Et forsøk i New South Wales, Australia, involverte et tett samarbeid mellom helse- og sosialsektoren som ble spesielt utformet med sikte på å gjennomføre utredninger av en kohort med barn i det de ble plassert utenfor hjemmet. Utgangspunktet var at barn under omsorg ofte har store vanskeligheter på flere funksjonsområder, men likevel ikke får et godt nok tilbud. Chambers et al. (2010) beskriver hvordan pediatrike undersøkelser, helseundersøkelser, tannlegesjekk og psykososiale utredninger ble koordinert ved hjelp av en enkelt henvisning fra barnets saksbehandler. Implementeringen omfattet 52 barn i alderen 0–12 år.

Når de ble plassert utenfor hjemmet, ble barna for det første helseundersøkt, og det ble undersøkt om de hadde fått alle vaksiner. I tillegg ble barnets omsorgsgiver bedt om å fylle ut «Ages and Stages Questionnaire» (ASQ; Bricker & Squires, 1999). Dette spørreskjemaet fokuserer på barns

utvikling på flere områder inklusive motorisk utvikling og sosial fungering, for barn fra fødsel til femårsalder. Senere brukte man fire andre diagnostiske verktøy: en sjekkliste som er spesielt utviklet for å vurdere 4–18 år gamle barn og unge som er fosterhjemsplassert (Assessment Checklist for Children, Tarren-Sweeney, 2007), Child Behaviour Checklist (CBCL), en skala for å måle angst og depresjon (Kessler & Mroczek, 1994) og en skala for å få fram barns vurderinger av sine post-traumatiske symptomer (CROPS, Greenwald & Rubin, 1999).

Psykiatriske og psykologiske vurderinger ble gjennomført på et senere besøk i form av et 120–150 minutter langt intervju der også barnet deltok hvis det var gammelt nok, sammen med en psykolog og en psykiater. Familien og eventuelle andre omsorgsgivere ble bedt om å fylle ut egne spørreskjemaer.

Det ble gjennomført oppfølgingsundersøkelser 6–12 måneder senere for å undersøke om anbefalingene fra den opprinnelige utredningen var fulgt opp. Eventuelle fysiske, psykiske og utviklingsmessige vansker for barnas del ble rapportert og implikasjoner for tiltak ble dokumentert sammen med en vurdering av hva som hindret videre utvikling. Chambers et al. (2010) påpeker at det er behov for spesifikk koordinering av tjenester for å bekjempe den iboende fragmenteringen av disse tjenestene, som både har sammenheng med ustabilitet og endring i helse- og velferdssektoren og nivåer for komorbiditet og kronisitet i symptomatologien som kan framvises blant fosterbarn. Hvis det skal være mulig å tilby bærekraftig og god hjelp til denne sårbare gruppen, må helse- og sosialtjenester inngå i et forpliktende samarbeid, og være klar over hverandres arbeidsform og begrensninger som følge av mangel på ressurser, ikke minst på grunn av den høye forekomsten av komorbiditet også denne studien fant (jf. Lehmann et al., (2013) for norske forhold).

Chambers et al.(2010) fant at hvorvidt anbefalinger om tiltak ble fulgt opp eller ikke, avhang både av tiltakenes tilgjengelighet og hvor lett det var å få henvist barn og unge. Det var enklere å utløse medisinske og liknende tiltak, og mindre sannsynlig å få gjennomslag for hjelp til foreldrene, familierådgivning og avlastning. Situasjonen behøver ikke være lik i Norge, men det er verdt å huske på at en utredning ikke automatisk utløser tiltak.

Hensikten med prosjektet hadde dels med resultatene av vurderingene å gjøre, men fokuserte også på spørsmål som oppsto i prosessen med henvisninger, utredninger og vurderinger av barnets situasjon i etterkant. Forfatterne påpeker imidlertid at den viktigste utfordringen ved gjennomføringen av prosjektet, var mangel på ressurser til å tilby gode nok tiltak til barna.

I tillegg til barnas problemer identifiserte også prosjektet høye nivåer av stress blant barnas omsorgspersoner. Man opplevde at flertallet underrapporterte sine bekymringer av flere årsaker, inklusive at barna ville bli fjernet hvis problemene ble kjent for sosialarbeiderne, mangel på tillit til velferdssystemet, og for noen, et standpunkt om at omsorgspersonene ikke hadde noe med barnas problemer å gjøre.

Noen elementer ved tilnæringsmåten kan være nyttige også i en norsk kontekst, ved siden av den sterke understrekingen av behovet for samarbeid mellom helse- og sosialtjenester:

- Betydningen av tverrfaglighet: En omfattende undersøkelse av flere fagfolk når barnet plasseres.
- Innhenting av grundig informasjon fra voksne rundt barnet og barnet selv om mulig.
- En organisering som sikrer at fagfolk kan arbeide direkte med fosterforeldre og barn selv om de ikke er ansatt i barnevernet.
- Oppfølgingsamtale for å påse at tidligere anbefalinger er fulgt opp, og for å iverksette tiltak hvis så ikke har skjedd.

4.2.3 ENHANCE – EN PROSEDYRE FOR Å KARTLEGG FOSTERBARN

ENHANCE-programmet¹⁴, som ble utviklet i New York, USA, kombinerer som det forrige, undersøkelser av fysisk og psykisk helse og utviklingsstatus. Programmet er tilknyttet universitetet i Syracuse og involverer fagfolk fra flere profesjoner, inklusive pediatere, barnepsykologer, barnepsykiatere, sykepleiere og barnevernsarbeidere (Blatt et al., 1997). I alt deltok 548 barn og unge i prosjektet det året utprøvingen pågikk, hvorav 246 ikke hadde vært i fosterhjem

---

¹⁴ Opplysninger om ENHANCE, som fortsatt er i bruk, finnes på <http://www.upstate.edu/psych/healthcare/psychclinics/enhance.php>. ENHANCE står for Excellence iN Health care for Abused and Neglected ChildrEn.

tidligere. Vel halvparten var yngre enn fem år, en tredjedel var mellom fem og tolv år gamle, og resten var tenåringer. Barna og ungdommene skulle besøkes innen en uke etter plasseringen, innen en måned etter plasseringen og innen 60 dager etter plasseringen. Blatt et al. (1997) anbefaler også sterkt at barnet eller ungdommen får en ekstra sjekk hvis det er snakk om tilbakeføring til hjemmet.

Dette ganske omfattende programmet krever flere evalueringer av fosterbarna inklusive helsesjekk, kartlegging av helsehistorie, tester av utviklingsnivå og psykologiske vurderinger i form av intervjuer med spesialister. Barna og ungdommene som deltok i programmet, ble evaluert på ulike tidspunkter mens plasseringsprosessen til et fosterhjem pågikk.

Den første kartleggingen skulle altså gjennomføres innen en uke etter plasseringen, og skulle avklare om barnet hadde akutte psykologiske eller somatiske problemer som det måtte gjøres noe med umiddelbart. En mer omfattende oppfølging ble gjennomført senere og omfattet tester av utviklingsnivå ved hjelp av standardiserte instrumenter og en vurdering av psykologisk fungering med utgangspunkt i en rekke kilder: rapporter fra skoler, behandlere som kjente barna, data i forbindelse med plasseringen, kliniske intervjuer med barna og fosterforeldrene, intervjuer med foreldrene hvis mulig og diskusjoner med saksbehandlerne. Videre besøk i fosterhjemmet ble avtalt på grunnlag av resultatene fra begge disse oppfølgningene. Man avtalte også egne besøk hvis barnet skulle flytte fra fosterhjemmet.

Gjennomføring av ENHANCE forutsetter at profesjonelle fra flere instanser deltar, og er avhengig av et nært samarbeid mellom tjenester – i dette tilfellet pediatrik og barnepsykiatrik avdeling ved det medisinske fakultetet ved universitetet i Syracuse og den lokale sosialtjenesten. Et viktig kjennetegn ved programmet var derfor effektiv og hyppig kommunikasjon mellom samtlige parter som er involvert i omsorgsoppgavene når barn og unge er plassert utenfor hjemmet.

4.2.4 OPPSUMMERING

De tre tilnæringsmåtene til utredning av fosterbarn som ble diskutert over, er både like og forskjellige. De likner hverandre i det at det understrekes at utredning til riktig tid er sentralt, at det er viktig å kartlegge flere funksjonsområder og ikke bare ett eller to, at gode utredninger er tidkrevende, og at

tverrfaglig og tverretattlig samarbeid er nødvendig. Looking after Children er samtidig spesielt på grunn av sitt sterke fokus på kompetanse, ressurser og resiliens, og det at barnet som utredes, blir sett i et helhetlig perspektiv.

Ett poeng er viktig å diskutere nærmere, nemlig påpekningen fra Chambers et al. (2010) om at det kan være et misforhold mellom behov og tilgang for tjenester. Det kan diskuteres om det er etisk forsvarlig å gjennomføre omfattende utredninger hvis man samtidig vet at nødvendige tiltak sannsynligvis ikke kommer til å bli iverksatt, eller ikke prioriteres på grunn av hva de ville koste. På den andre siden kan akkumulert kunnskap om behandlingsbehov kanskje bidra til å øke kapasiteten i tjenesteapparatet.

En norsk modell som har vært mye i bruk i den senere tid, er utviklet av Kvello (2010). Den er primært rettet inn mot undersøkelsesfasen, og er et verktøy som skal hjelpe saksbehandlere med å ta nødvendige beslutninger. Modellen er også tilgjengelig elektronisk. Tre informasjonskilder vektlegges: Samtaler med barnet og foresatte, systematisk observasjon og innhenting av opplysninger fra samarbeidspartnere. Samspillet mellom barn og foreldre står sentralt. Modellen er ikke validert, og måten den benyttes på varierer svært fra kommune til kommune. Dessuten er den svært omfattende å bruke i praksis, noe som i andre sammenhenger lett fører til at en metode ikke brukes. Samtidig er det stor begeistring for metoden i feltet (Kjær, 2010). Den viktigste årsaken til at vi ikke har gått nærmere inn på Kvellos tilnærming her, er imidlertid at den handler om undersøkelsesfasen og ikke nødvendige utredninger i forbindelse med at det tas en beslutning om fosterhjemsplassing. Eventuelt kunne det være aktuelt å prøve metoden ut mer systematisk i forhold til et lite utvalg fosterhjemsplassing.

4.3 Andre tilnæringsmåter som beskrives i litteraturen

Det ser ut som om omfattende opplegg av den typen vi beskrev over, forekommer ganske sjelden i litteraturen om utredning av fosterbarn. Stort sett ser det ut som om utredninger er omfattende på ett område, for eksempel om barnet eller ungdommen har psykiske lidelser, men ikke samtidig inkluderer undersøkelser av helsetilstand eller utviklingsstatus. Andre tilnæringsmåter kan fokusere på utviklingsstatus, men ikke ha med andre områder.

Det har for eksempel vært skrevet mye om utredning av atferdsvansker ved hjelp av verktøy som Child Behaviour Checklist (nå ASEBA) (CBCL, Achenbach, 1991), Youth Self Report (YSR, Achenbach, 1991) og Assessment Checklist for Children (ACC, Tarren-Sweeney, 2007). Andre studier viser til bruk av verktøy som måler utvikling, mens andre igjen har fokusert på tester for kognitive evner og intelligens. Et siste verktøy, som er mye brukt i Norge, måler psykisk helse mindre spesifikt, nemlig Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ; McCrystal & McAloney, 2010). Imidlertid har vi funnet få metoder som spesifikt er designet for å vurdere grad av resiliens blant barn og unge. En av dem har imidlertid vært evaluert i 14 ulike land, nemlig the Child and Youth Resiliency Measure (CYRM, Ungar, 2008).

Vi går ikke nærmere inn på studier som har brukt enkeltstående kartleggingsverktøy her, nettopp fordi de stort sett er konsentrert om enkelte dimensjoner i stedet for å tegne et helhetlig bilde av barn og unge. Vi vil imidlertid si noe om SDQ på tross av dette, fordi metoden er brukt til å kartlegge fosterbarn i Norge.

SDQ gir informasjon om psykisk helse i fem vide kategorier: emosjonelle symptomer, atferdsvansker, hyperaktivitet, relasjoner til jevnaldrende og prososial atferd, og et samlemål. Særlig ser det ut som om det å inkludere prososial atferd er ganske enestående for SDQ, og en særlig styrke ved dette verktøyet. I tillegg tar SDQ kort tid fordi den bare har 25 spørsmål. Dessuten er metoden brukt i flere europeiske studier, inklusive i de nordiske landene (Egelund & Lausten, 2009; Koskelainen, Sourander & Kaljonen, 2008; Schofield & Beek, 2005; Smedje et al., 1999).

En ulempe ved SDQ er imidlertid at den ikke gir veldig omfattende informasjon om emosjonelle vansker eller atferdsvansker. Her kan andre kartleggingsverktøy være bedre egnet. Ved høye skårer på SDQ er dessuten henvisning til psykisk helsevern aktuell. Dermed kan det tenkes en prosessorientert utredning som bygger på prinsippet om å begrense omfanget for de fleste, og heller legge til ekstra innsatser for de som trenger det mest. I tillegg kommer behovet for legeundersøkelse og undersøkelse av tannstatus.

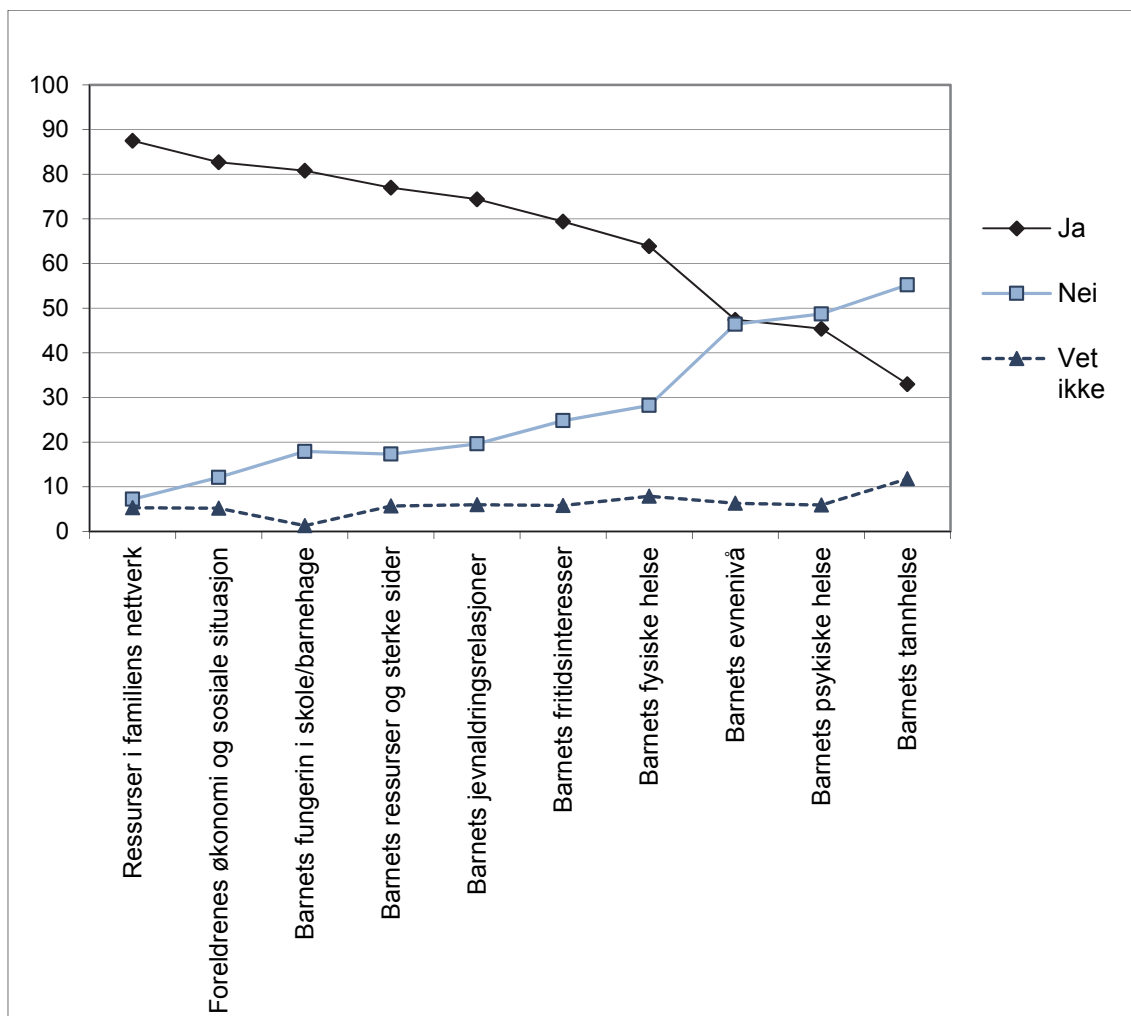
4.4 Hva ble gjort av saksbehandlerne som deltok i vår studie

I denne delen av kapitlet presenterer vi resultater om hvordan 316 saksbehandlere vurderte situasjonen til ett fosterbarn i forbindelse med at han eller hun ble plassert og hvordan barna var kartlagt i forkant av plasseringen. I andre kapittel redegjorde vi for hvor gamle fosterbarna var. Saksbehandlerne ble ikke bedt om å velge et fosterbarn som var spesielt problembelastet eller var del av en spesielt komplisert sak, og vi vet heller ikke hvilke hensyn saksbehandlerne tok når de skulle velge ut sakene – bortsett fra at plasseringen skulle ha skjedd så nær juni 2010 som mulig.

De 316 fosterbarna som ble kartlagt, kom fra ulike typer omsorgssituasjoner. I alt hadde 44 prosent blitt direkteplassert fra hjemmet, ca. en tredjedel kom fra beredskapshjem, 13 prosent fra institusjon og 10 prosent fra et annet fosterhjem. Flyttingen fra et annet fosterhjem var ikke planlagt i tre fjerdedeler av disse sakene, det vil si for i overkant av 20 barn og unge.

I følge saksbehandlerne hadde mor vært uenig i halvparten av plasseringene, og enten helt eller delvis enig i resten (n=302). Far hadde vært uenig i vel 40 prosent av plasseringene og helt eller delvis enig i resten, men saksbehandlerne hadde opplysninger fra langt færre fedre (n=233). Når så vidt mange foreldre var uenige i plasseringen, er det ikke overraskende at en del hadde valgt å anke saken videre. Vel 20 prosent av sakene (n=275) var brakt inn for Fylkesnemnda med krav om tilbakeføring, og noen hadde anket saken videre i systemet. Det må forutsettes at når en sak reises for Fylkesnemnda, har man også utredet barnet eller ungdommen med sikte på å avklare hans eller hennes omsorgsbehov. Dette kan imidlertid godt ha skjedd etter plasseringen i fosterhjem, ettersom prosessen med overprøving av vedtak alltid vil ta tid.

Figur 4.1 viser variasjonen når det gjelder hvilke forhold som var utredet på forhånd. Svaralternativet «vet ikke» ble inkludert fordi vi ikke visste på forhånd om alle som fylte ut skjemaet, hadde hatt ansvaret for å gjennomføre den aktuelle plasseringen.

Figur 4.1: Hvordan fosterbarna var utredet i forkant (n=297-306). Prosent

Her ser vi at det er stor variasjon når det gjaldt hva som var utredet i forkant av plasseringen. Det er også slående at det som i størst grad var utredet, gjaldt det saksbehandler er pålagt å gjøre (det vil si undersøke ressurser i slekt og nettverk i tilfelle de kan bli fosterforeldre), eller forhold saksbehandler enten kan finne ut av selv eller finne ut gjennom å snakke med vanlige samarbeidspartnere som barnehage og skole. Barneverntjenesten hadde vært i kontakt med barnehage og skole i nærmere to tredjedeler av sakene. Skolen skrev også rapport i nærmere halvparten av de sakene de hadde hatt kontakt om, som gjaldt flesteparten av barna i skolealder, mens barnehagen gjorde det i nærmere 60 prosent av sakene.

Med en gang noe må utredes av spesialist, skjer dette derimot i langt mindre grad. Det betyr at det som i minst grad var utredet på forhånd, nettopp var forhold knyttet til barna, med mindre de allerede var i kontakt med andre

tjenester. Det viste seg også at familien hadde hatt kontakt med PPT og BUP i forkant av plasseringen i omtrent en fjerdedel av sakene. Og hadde det vært kontakt, hadde saksbehandler fått rapport derfra i rundt halvparten av tilfellene.

Som vi så over, hadde 44 prosent av barna og ungdommene blitt direkteplassert fra hjemmet. I så fall kan det ha vært mer tilfeldig hvilke forhold som var utredet utover det som har vært skrevet i forbindelser med hjelpetiltak, for eksempel. Da vil det også være mindre vanlig med spesialistuttalelser, ettersom disse gjerne samles inn i forbindelse med at en sak fremmes for Fylkesnemnda.

Når barnet eller ungdommen har vært plassert et annet sted i forkant, vil det derimot ha vært mer rom for å få gjennomført utredninger som krever samarbeid med andre tjenester. For eksempel viser en ny, norsk studie av i alt 403 plasseringer i beredskapshjem i løpet av en sju månedersperiode (Havik et al., 2012), at for de barna som senere flyttet i fosterhjem, varte flertallet av plasseringene fra en til seks måneder. Dermed var det også tid til å gjennomføre nærmere utredninger av barna.

Samtidig er det tankevekkende at de forholdene saksbehandlerne i mindre grad opplyste at var utredet i forkant, nettopp handler om kjennetegn ved fosterbarn som har stor betydning for valg av fosterhjem, og for vurderingen av hva slags støtte fosterhjemmet og fosterbarnet trolig vil ha behov for. Dette understreker poenget fra litteraturgjennomgangen tidligere i kapitlet om at det er behov for verktøy for systematiske kartlegginger av situasjonen til barn og unge som skal i fosterhjem. Vårt utvalg dekker rundt 300 fosterhjems-plasseringer. Det er ikke veldig stort, men det er, så vidt vi vet, den første undersøkelsen i sitt slag som er gjennomført på landsbasis.

Litteraturgjennomgangen innledningsvis viser at den mest realistiske målsettingen er å få til en god nok utredning av fosterbarna enten i forbindelse med plasseringen, eller ikke for lang tid etterpå. Vi spurte saksbehandlerne om barna og ungdommene hadde blitt utredet av PP-tjenesten eller BUP etter plasseringen, som tross alt hadde vart en tid da kartleggingen skjedde. Det viste seg at en tredjedel (105 barn og unge) hadde blitt utredet av PPT, og nesten like mange av BUP. I nærmere ni av ti tilfeller førte utredningen i PPT til tiltak som tilpasset opplæring eller spesialundervisning. Og i sju av ti tilfeller førte utredningen av BUP til oppfølging derfra.

4.5 Sammenfatning

På grunnlag av den litteraturgjennomgangen som ble gjort, er det rimelig å anbefale kartleggingverktøy som er enkle og lette å implementere, som ikke krever ekstra ressurser, som ikke er for tidkrevende, og som samtidig gir resultater langs flere dimensjoner. Studier av risikofaktorer som bidrar til utilsiktede flyttinger fra fosterhjem påpeker også at informasjon om fosterbarnets historie bør inkluderes i kartleggingen som en hjelp til å redusere risikoen for utilsiktet flytting.

I tillegg til å bruke diagnostiske kartleggingsverktøy som SDQ, gir litteraturen om utilsiktet flytting fra fosterhjem mye innsikt om hva slags informasjon som trengs for å legge til rette for vellykte plasseringer. Basert på for eksempel nordiske studier av Backe-Hansen (1982), Christiansen et al. (2010), Kalland og Sinkkonen (2001) og Sallnäs et al. (2004), samt andre europeiske studier (f.eks. Lopez et al., 2011; Oosterman et al., 2007), bør kartlegging av fosterbarn inkludere informasjon som er identifisert i disse studiene. For eksempel finner Oosterman et al. i sin metastudie at atferdsvansker er en sterk prediktor for utilsiktet flytting, følgelig er kliniske kartleggingsverktøy viktige å ha med for å identifisere problemer barnet eller ungdommen har med seg fra tiden før de kom i fosterhjem. I tillegg identifiseres god kvalitet på omsorgen fosterforeldre gir som en beskyttende faktor mot utilsiktet flytting, følgelig bør man prioritere å kvalifisere fosterforeldre generelt, og i særlig grad de som må regne med å håndtere alvorlige atferdsproblemer (se også Backe-Hansen et al., 2013).

Å undersøke hva slags forhåndskunnskap som finnes om barna og ungdommene blir også viktig, som mulig eksponering for vold og overgrep, andre traumer, eller tidligere flytteeerfaringer. Det er også viktig å vite hva slags tiltak som er iverksatt tidligere, og i hvor stor grad disse har hatt, eventuelt ikke har hatt effekt. Hensikten vil hele tiden være å ha informasjon som kan bidra til å øke sannsynligheten for at en plassering blir vellykket.

I ellefte kapittel foreslår vi et utviklings- og intervensjonsprosjekt om utredning av fosterbarn, i tråd med diskusjonene i dette kapitlet. Her vil vi kort oppsummere hvilke elementer som etter vårt syn er nødvendige for en slik kartlegging, basert på litteraturgjennomgangen og resultatene fra surveyen til saksbehandlerne.

For det første må man velge et kartleggingsverktøy som gir god nok informasjon om fysisk og psykisk helse, atferdsmessig og sosial tilpasning osv. *For det andre* er det samtidig viktig å ha et verktøy som er enkelt å administrere og ikke tar for lang tid, som heller kan suppleres med andre instrumenter om nødvendig. *For det tredje* er det også viktig å vurdere hvem som skal ha ansvaret for kartleggingen, og hvor mye informasjon som for eksempel skal innhentes fra foreldre og lærere. *I tillegg* kommer avklaring av hvor mye ressurser en kartlegging vil og kan ta, hvor mye tid som vil gå med, hvem som følger opp det som gjøres, hvordan man etablerer et system for å evaluere kartleggingene osv. Dette er en viktig grunn til å foreslå et utviklings- og intervensjonsprosjekt, ettersom vi ikke har disse systemene per idag.

Generelt vil vi også understreke at kartlegginger bør være omfattende men relativt korte av ressurshensyn. Videre må kartlegginger være systematiske, og gjennomføres med sikte på å identifisere behandlingsbehov. Viktigst er imidlertid behovet for å finne en rimelig balanse mellom å gjøre det som er nødvendig og det som er mulig. Dette innebærer også å komme med anbefalinger som kan bli fulgt opp, ikke bare fordi de passer, men fordi de gir mening til dem som skal tilby tjenestene.

Å anbefale omfattende kartleggingstiltak, har imidlertid bare verdi hvis anbefalingene følges av de som skal utføre dem. Følgelig kan omfattende tiltak som de tre vi viste til tidligere i kapitlet, også ses i relasjon til hva som er mulig å implementere. Når det gjelder kartlegging av fosterbarn i forbindelse med at de plasseres, eksisterer det et klart behov for å identifisere og dokumenter hva slags behov barn og unge da har. Det kan godt tenkes at et omfattende system som tar flere dager og krever input fra en rekke eksperter, er ideelt akkurat da selv om man ellers må unngå for omfattende opplegg.

5 Om ungdoms medvirkning ved plassering i fosterhjem

Elisiv Bakketeig og Lotte Terese Bergan

5.1 Innledning

Barn og unge er de nærmeste til å vite noe om hva de selv ønsker og har behov for ved plassering i fosterhjem. At barn og unges meninger inngår som en del av beslutningsgrunnlaget ved valg av fosterhjem, er derfor en viktig forutsetning for å oppnå vellykkede plasseringer. I dette kapittelet skal vi belyse i hvilken utstrekning ungdom involveres ved valg av fosterhjem og i prosessen frem mot flytting inn i fosterhjemmet. Datagrunnlaget er intervjudata fra 24 ungdommer med fosterhjemserfaring og seks saksbehandlere i barnevernet. Foruten å få frem ungdommenes opplevelse av medvirkning ved plassering i fosterhjem og saksbehandlernes vurderinger av dette, er vår målsetting å synliggjøre noen dilemmaer som kravene og forventningene til medvirkning reiser på barnevernsfeltet.

5.2 Forsterket fokus på medvirkning

I de senere årene har barn og unges medvirkning i mange sammenhenger fått større oppmerksomhet, ikke bare i barnevernet. Barn og unge blir i større grad enn tidligere sett som aktører i egne liv. Et sterkere aktørperspektiv for barn og unge må sees i sammenheng med inkorporering av Barnekonvensjonen i norsk rett i 2003 gjennom menneskerettsloven¹⁵ og endringer i barnevernloven av 1992. Lovendringene har skapt større bevissthet rundt barn og unge som selvstendige rettighetshavere. I dag foreslås praktiseringen av barn og unges medvirkning, deltakelse og medbestemmelse i barnevernet styrket. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) har foreslått å innføre en generell, overordnet bestemmelse om barn og unges medvirkning i barnevernloven, blant annet for å «...*understreke barnets generelle rett til å delta*

---

¹⁵ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30.

i alle forhold som berører det, ikke bare når det skal treffes formelle avgjørelser.» (Høringsnotat av 5. september 2012 s. 76 jf. også Prp. L 2012-2013).

Samtidig ligger det en tvetydighet i barns rettighetsposisjon fordi barn både er avhengige og selvstendige rettighetshavere (Lidén 2004). Barnekonvensjonens og barnevernlovens regler om barns deltakelse må tolkes i lys av barnets beste. Prinsippet er nedfelt i både konvensjonen og loven, og er i følge Haugli (2008) et grunnleggende hensyn ved alle vedtak som gjelder barn. Strandbu viser til at prinsippet er begrunnet ut fra at «... *barn oppfattes som sårbare og i utvikling, og barn kan ikke i samme grad som voksne beskytte seg selv.*» (2011 s. 29). Tvetydigheten ligger altså i forholdet mellom barn som selvstendige subjekter med egne rettigheter og vurderingen av deres sårbarhet som følge av deres alder og utvikling.

Å analysere medvirkning for barn og unge ved plassering i fosterhjem, innebærer å ta utgangspunkt i at de er i en særlig sårbar situasjon. Vår analyse av medvirkning og forventning om medvirkning skjer altså innenfor en kontekst av marginalisering og sårbarhet. For marginalisert ungdom kan det være ekstra barrierer for medvirkning, av språklig, kulturell, institusjonell og strukturell art (Backe-Hansen, 2011). Mulighetene til medvirkning kan for eksempel begrenses av at ungdommen befinner seg i en vanskelig livssituasjon, evt. med rus- og psykiske problemer (individuell marginalisering), mens språklige og kulturelle barrierer kan følge av at ungdommen har minoritetsbakgrunn. Disse forholdene kan også ha betydning for vurderinger knyttet til barn og unges rolle som rettighetshavere og deres behov for beskyttelse og omsorg.

5.2.1 PROBLEMSTILLINGER OG METODISK TILNÆRMING

I undersøkelsen som denne fremstillingen baserer seg på, innhentet vi opplysninger om ungdoms medvirkning i ulike sammenhenger; ved plassering i fosterhjem, i hverdagen i fosterhjemmet og ved samvær med biologiske foreldre. I dette kapittelet skal vi konsentrere oss om medvirkning ved plasseringen i fosterhjemmet. Problemstillingen vi vil belyse er; *i hvilken utstrekning opplever ungdom i alderen 16–23 år å ha fått medvirke ved plassering i fosterhjem?* Analysene baserer seg på åtte fokusgruppeintervjuer og ett individuelt intervju med til sammen 24 ungdommer med fosterhjemserfaring, og to fokusgruppeintervjuer med seks saksbehandlere i barnevernet.

Data ble samlet inn i to omganger. Bakketeig og Bergan gjennomførte sju fokusgruppeintervjuer med totalt 19 ungdommer. Av disse ble en tredjedel rekruttert via Landsforeningen for barnevernsbarn (LLB) og Forandringsfabrikken, en tredjedel via Norsk Fosterhjemsforening og en tredjedel gjennom private barneverntiltak. De fleste¹⁶ var tolv år og eldre ved første plassering (i beredskapshjem/fosterhjem eller institusjon). De aller fleste har etnisk¹⁷ norsk opprinnelse. Elleve av 19 ungdommer har erfaring fra et enkelt fosterhjem. Av de åtte med flere fosterhjems plasseringer¹⁸ har tre flere enn fire plasseringer bak seg. De fleste bodde fortsatt i fosterhjem på intervju tidspunktet, tre bodde alene og to med biologisk forelder. De fleste hadde bodd i flere år i det siste fosterhjemmet, fem hadde bodd der i seks år eller mer, 11 hadde bodd der i to til fem år, mens tre hadde bodd i fosterhjemmet i mindre enn to år.

Utvalget ble supplert med ett fokusgruppeintervju med fire ungdommer og et individuelt intervju som ble gjennomført av Torhild Fossli. Alle disse var ungdommer rekruttert via Forandringsfabrikken. De var i alderen 16–18 år, med fire gutter og ei jente. Tre bodde i ungdomsfamilier (forsterket fosterhjem), en i vanlig fosterhjem og en i slektsfosterhjem. Ungdommene hadde varierende botid i fosterfamiliene/ungdomshjemmene sine hvor den korteste botiden var ett år, mens den lengste var seks år. Flertallet hadde kun vært plassert en gang, to hadde erfaring med tidligere plasseringer, hvorav en hadde flere plasseringer bak seg. Ungdommene var i alderen 11–15 år ved plassering. Når vi inkluderer disse, utgjør totalutvalget 24 ungdommer.

5.2.2 BEGREPSBRUK OG PERSPEKTIVER

Å si sin mening, å bli hørt, å delta (participation), å ha innflytelse eller medbestemmelse, er alle begreper som reflekterer ulike påvirkningsmuligheter. Man kan tenke seg ulike grader av medvirkning som et kontinuum, som starter med at barnets synspunkter blir innhentet gjennom at noen spør barnet om hva det mener, dernest at barnets mening blir lagt merke til eller tatt med inn i en vurdering og hvor ytterpunktet i et slikt kontinuum er at barnets

---

¹⁶ Kun fire var under fem år ved første plassering.

¹⁷ Bare fem ungdommer hadde annen etnisk opprinnelse enn norsk.

¹⁸ Vi inkluderte også plassering i beredskapshjem i registreringen av flere plasseringer. For noen hadde beredskapshjemmet senere blitt fosterhjem.

synspunkter får konkret innvirkning på resultatet, enten alene (barnet bestemmer) eller sammen med andre (medbestemmelse). Et slikt kontinuum minner om Harry Shiers (2001) modell «pathways to participation», som inneholder i alt fem nivåer som uttrykker ulike grader av medvirkning. Tre forutsetninger må ifølge Shier være tilstede for å sikre medvirkning; organisasjonen må være åpen for medvirkning, det må gis anledning for medvirkning og det må ligge en forpliktelse i organisasjonen for at barn skal medvirke. Mer kjent er Robert Harts (1992) modell «Ladder of participation» med åtte trinn, der hvert trinn angir ulik grad av medvirkning og hvor de laveste trinnene handler om en ikke-reell medvirkning. Harts modell er blant annet blitt kritisert for at stigen representerer et hierarki hvor det høyeste trinnet (og den høyeste grad av medvirkning) er det beste (jf. Backe-Hansen, 2011). Dermed tar ikke modellen høyde for at hvor bra graden av medvirkning er vil avhenge av en rekke faktorer, som barnets alder og ikke minst sammenhengen det skal medvirkes i. Hart har senere sagt seg enig i denne kritikken (ibid.).

I fremstillingen har vi valgt å bruke begrepet «medvirkning» fordi begrepet reflekterer at barnets eller ungdommens utsagn fører til en konkret virkning i en relasjonell kontekst. Dette er i tråd med måten Bae med flere (2006) har definert medvirkning¹⁹. Vi ser medvirkning *som en prosess* og ikke som å uttrykke sitt synspunkt på et gitt tidspunkt. Det vil si at meninger og standpunkter gjerne dannes i dialog med andre over tid, avhengig av hvilken sammenheng det gjelder. Vi er imidlertid opptatt av å ikke bli «fanget» av det begrepet vi har valgt å bruke, men vil heller forsøke å få frem variasjoner av medvirkning i de kontekstuelle sammenhengene analysene våre knytter seg til. En slik tilnærming vil være i tråd med en dialogisk, relasjonell og kontekstuell tilnærming som har preget de senere års forståelse av medvirkning (jf. Backe-Hansen, 2011).

---

¹⁹ Bae et al. (2006 s. 8) skriver at: «*En måte å oppfatte barns rett til medvirkning er å si at hvert barn har rett til å erfare at deres stemme blir tatt på alvor og har virkning i fellesskapet*».

5.3 Barn og unges rett til medvirkning ved plassering i fosterhjem

I henhold til norsk rett har barn og unge rett til å medvirke ved plassering i fosterhjem. Dette fremgår av forskrift om fosterhjem av 18. desember 2003 nr. 1659. I § 4 heter det at «... barn som er fylt 7 år og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, (...) [skal] informeres og gis anledning til å uttale seg før fosterhjem velges. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet.» Etter denne bestemmelsen skal barnet informeres og gis anledning til å si sin mening, og barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Bestemmelsen gir barnet en rett, men ikke en plikt til å uttale seg (jf. Holmstedt, 2012). Denne bestemmelsen må sees i sammenheng med barnevernloven § 6-3²⁰ og barnekonvensjonens artikkel 12. I følge retningslinjer for fosterhjem (Q-1072) skal ikke barnets mening nødvendigvis tillegges avgjørende vekt. Det fremgår at: «Selv for store barn vil (...) situasjonen ofte være slik at barnet ikke fullt ut kan overskue konsekvensene av sine valg.» (Retningslinjer for fosterhjem). Departementet påpeker også at barnets mening kan være preget av foreldrenes eller andre omsorgspersoners oppfatning. Barnevernet må gjøre en vurdering ut fra hva som totalt sett fremstår som den beste løsningen for barnet og i denne vurderingen skal barnets mening tillegges vekt ut fra dets alder og modenhet. Her oppstilles med andre ord en del momenter som vil kunne ha betydning for vurderingen av barnets egen mening.

Ungdommene i vår undersøkelse er i alderen 15–23 år. Disse vil ut fra sin alder både ha en rett til medvirkning og ha partsrettigheter etter barnevernloven jf. forvaltningsloven. Samtidig har ungdommene også et tilbakeskuende blikk på den tiden de har vært i fosterhjem, slik at intervjuene også fanger opp deres erfaringer med medvirkning da de var yngre.

---

²⁰ Det følger av barnevernloven § 6-3 at et «... barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, (...) informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.»

5.3.1 HAR UNGDOMMENE FÅTT INFORMASJON OM SIN RETT TIL MEDVIRKNING?

For å kunne medvirke må barn og unge ha fått tilstrekkelig informasjon om at de har en rett til å medvirke og ha fått den informasjonen de trenger for å kunne ha en mening om den aktuelle sammenhengen de skal medvirke i (jf. også Koch og Koch 1995). Derfor inngår barnevernets plikt til å gi informasjon i medvirkningsbestemmelsen i forskriften om fosterhjem. Thrana (2008) plasserer det å motta informasjon på det laveste nivået i medvirkningsskalaen fordi barn og unge da befinner seg i en passiv posisjon. Samtidig kan dette sees som en kunstig oppdeling av forståelsen av medvirkning fordi informasjon er en viktig forutsetning for å kunne medvirke, noe også Thrana fremhever. Mye tyder også på at det å få informasjon kan ha verdi for ungdommene i seg selv (ibid.).

I intervjuene ble ungdommene spurt om de hadde fått informasjon fra barnevernet om sin rett til å medvirke etter barnevernloven. Flere oppfattet spørsmålet slik at det handlet om de hadde fått medvirke i forbindelse med plassering i fosterhjemmet, og ikke om de hadde blitt informert om selve rettigheten til å medvirke. Svarene skiller dermed ikke helt tydelig mellom informasjon om retten til medvirkning generelt og retten til medvirkning i forbindelse med plasseringen i fosterhjemmet.

Analysene viser at ungdommene i varierende grad har fått informasjon om sin rett til medvirkning. Enkelte hadde fått mye informasjon om dette både før og under plassering, med tydelig henvisning til rettighetene deres etter barnevernloven. En sier: *«Jeg har fått det hele tiden, jeg har blitt pepret med det. (...) Etter at jeg ble femten år da, så sa dem fra om alt jeg kunne si noe på...»*. Denne ungdommen ble fulgt opp av et privat barneverntiltak og det var kontaktpersonen der som hadde gitt ham informasjonen. Andre hadde fått informasjon om rettighetene sine fra saksbehandleren sin.

Flere ungdommer hadde imidlertid ikke fått eksplisitt informasjon om retten til å medvirke, altså om rettigheten i seg selv. Noen som ikke hadde fått informasjon om retten til å medvirke, hadde likevel opplevd å bli spurt om deres mening i ulike sammenhenger. Manglende informasjon om rettigheten i seg selv kan altså ikke tolkes i retning av at ungdommene ikke hadde fått vite at de kunne medvirke. Av de som var blitt spurt om deres mening i ulike sammenhenger, hadde flere en opplevelse av å ha fått økt innflytelse dess eldre

de ble. Større innflytelse med stigende alder er, som vist, i tråd med lovgivningen på området.

Enkelte av ungdommene hadde imidlertid selv gått til lovverket for å tilegne seg informasjon om egne rettigheter. En hadde for eksempel lånt Norges lover på biblioteket, mens et par andre hadde brukt Lovdata. På den ene siden viser dette hvor ressurssterke noen av ungdommene har vært i forhold til å finne frem til informasjonen de har hatt behov for. På den annen side ligger ansvaret for å gi informasjon hos barnevernet. At ungdommene selv har opplevd å måtte finne frem til hvilke rettigheter de har, indikerer at de ikke har fått dekket sitt informasjonsbehov fra barnevernet.

Selv om både fosterhjemsforskriften og barnevernloven pålegger barnevernet en plikt til å informere barn og unge – både generelt i spørsmål som gjelder barnet og spesielt i forhold til valg av fosterhjem, tyder våre data på at ikke alle har fått den informasjonen de etter regelverket har krav på. Samtidig viser resultatene at behovet for informasjon oppleves forskjellig hos ungdommene, der noen kan oppleve at de har fått for mye informasjon, mens andre opplever å ha fått for lite.

5.3.2 MÅTEN UNGDOMMENE BLE INFORMERT PÅ

I følge Holmstedt (2012) stiller ikke forskriften noen krav til hvordan informasjonen gis. Dette vil «... *avhenge av barnets alder og omstendighetene for øvrig.*» (ibid. s. 355). I følge merknadene til forskriften kan informasjonen gis både via en nøytral tredjeperson eller til barnet i følge med en omsorgsperson. «Det sentrale vil være å skape en situasjon som barnet føler seg mest mulig komfortabel i, og som i tillegg er egnet til å gi barnet mulighet til å gi uttrykk for sine synspunkter uten at det settes i lojalitetskonflikt i forhold til sine nærmeste.» (ibid s. 355).

Ungdommene opplyser at informasjonen om medvirkning er gitt muntlig fra barnevernets side og ikke i form av brosjyremateriell. Noen av ungdommene har reagert på måten informasjonen er gitt. Enkelte forteller at de har fått lite informasjon selv. I stedet ble informasjonen gitt til den midlertidige omsorgspersonen som en av ungdommene bodde hos, dette til tross for at ungdommen var 15 år da han flyttet til fosterhjemmet. Som vist, er imidlertid ikke dette i strid med retningslinjene.

En annen ungdom sier: «... i etableringsfasen så følte jeg meg faktisk ganske utelatt.». Dette skjedde til tross for at ungdommen var over 15 år ved plasseringen. Han ble imidlertid trukket mer med selv etter hvert. En tredje ungdom var kritisk til at barnevernet forholdt seg mest til de voksne og mente at saksbehandleren og barnevernet generelt burde ha mer direkte kontakt med ungdommen. Om voksenfokusets betydning sier hun: «Da føler [vi oss] veldig små og at vi ikke har noen betydning. Vi tror ikke vi har noe å si da, og det skulle jo egentlig handle om oss.» Eksempelet illustrerer betydningen av å medvirke for opplevelsen av verdighet. Denne sammenhengen fremheves også av Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet i forbindelse med forslaget om å styrke retten til medvirkning i barnevernloven. «Det er nær sammenheng mellom menneskers selvfølelse og verdighet og graden av kontroll man opplever å ha i eget liv.» (jf. Prop. 106 L (2012–2013)).

Disse analysene viser at selv om informasjonen er gitt i tråd med regelverket, er det likevel viktig å være oppmerksom på at en voksententrert tilnærming kan påvirke ungdommens opplevelse av respekt og verdighet. Dette kan igjen indikere at det er behov for tydeligere retningslinjer for når og på hvilken måte barn og unge bør få informasjon.

5.3.3 HVA SIER SAKSBEHANDLERNE OM Å INFORMERE UNGDOM?

Retten til medvirkning anses som viktig fra saksbehandlerne side. Samtidig sier de at det å informere ungdommene ikke er satt tilstrekkelig i system. Det ser altså ut til å være en avstand mellom teori og praksis på dette punkt, noe som samsvarer med det differensierte bildet vi fikk fra ungdommenes side der noen opplevde seg informert, mens andre ikke gjorde det. En saksbehandler sier: «... vi har ikke noe slik rutine (...) der vi informerer systematisk om barnets rettigheter i forhold til medvirkning...». Videre sier hun: «Jeg tror nok at vi snakker om det, men når og hvordan det blir gjort er kanskje mer tilfeldig.». Utsagnet fremstår som nokså dekkende for de tilbakemeldingene vi fikk fra saksbehandlerne. En annen sier: «... det er klart at det er viktig, det er jo noe det er fokus på at er viktig, men det er ikke noe, slik jeg oppfatter det, så er det ikke noe systematisk som at så informerer du om det i den fasen og sånn, det er ikke noe slikt.». Utsagnene indikerer at det mangler innarbeidede systemer og rutiner

for å sikre at barn og unge blir informert gjennom hele prosessen (altså ved plassering og under plassering).

Med forbehold om få informanter er det mulig å identifisere noen forhold som kan ha betydning for om barn og unge informeres. For det første er det *barnets alder*. En sier for eksempel: «*Vi prøver å vurdere når det er viktig å informere barnet, hvor i prosessen skal barnet få vite hva som foregår. Avhengig av alder og forståelseevne tenker jeg.*» En annen peker på alderen til barnet når det blir plassert. Hun sier: «*... også er det litt med til hvilken tid man begynner å informere da.*» Det vil med andre ord variere når saksbehandler vurderer barnet som gammelt nok til å burde informeres. Etter barnevernloven og forskriften om fosterhjem skal også barn som er yngre enn 7 år informeres og gis anledning til å uttale seg såfremt det er i stand til å danne seg egne synspunkter. Medvirkning vil dermed bero på en skjønnsmessig vurdering av om barnet er i stand til å danne seg egne synspunkter. Dette innebærer at den nedre grensen for å bli informert gjerne vil variere både fra barn til barn og mellom ulike saksbehandlere.

Samtidig gir intervjuene inntrykk av at den skjønnsmessige avveiningen fra barnevernets side gir ulike vurderinger når det gjelder hvor mye barn og unge som er eldre enn 7 år, skal informeres. En av saksbehandlerne viser for eksempel til at når ungdommen er 15 år er det klart at de skal få medvirke gjennom å delta i møter osv. dersom de ønsker det selv. Men som hun sier: «*Men før den tid er det akkurat som man tenker at man skal skåne litt også, se det an fra person til person, hva de kan tåle.*» Dette er ikke i tråd med barnevernlovens § 6-3. Spørsmålet er dermed om hensynet til beskyttelse av barn kan gå på bekostning av barnets rett til medvirkning også for barn og unge som er eldre enn 7 år. Vi har ikke empirisk belegg for å trekke en slik konklusjon, men må nøye oss med å peke på problemstillingen.

Om det er en «*kultur*» for å legge vekt på barn og unges medvirkning synes også å spille en rolle for hvor godt barn og unge informeres om medvirkning. En av saksbehandlerne hadde tidligere arbeidet i et ungdomsteam ved barneverntjenesten. Hun fortalte at i dette teamet var det stor bevissthet på ungdommenes rett til å medvirke. Også ledelsen var svært bevisst på dette og hun fremstiller det selv som at det var en «*kultur*» for å sørge for informasjon og medvirkning fra ungdommenes side. Barnevernkantoret var senere blitt

omorganisert slik at ungdomsteamet var lagt ned. Hennes erfaring var at bevisstheten rundt medvirkning sto sterkere i ungdomsteamet enn den «kulturen» hun så i andre avdelinger. Dette kan skyldes at ungdomsteamet hadde arbeidet med en aldersgruppe hvor retten til medvirkning ble oppfattet som klarere fordi barna var eldre. Disse vurderingene kan sees i sammenheng med de forutsetningene for medvirkning som vi viste til innledningsvis i kapittelet; nemlig at organisasjonen må være åpen for medvirkning, det må gis anledning til medvirkning og det må ligge en forpliktelse i organisasjonen for at barn skal medvirke (jf. Shier 2001).

Hvilken fase barnevernsaken er i, er et annet forhold som kan spille inn. Måten saksbehandlerne snakker om medvirkning gir inntrykk av at det kan være et sterkere fokus på å informere barnet i undersøkelsesfasen enn i omsorgsfasen. En sier: «... i forhold til plassering har vi ikke faste rutiner på samme måte som vi har på en førstesamtale når du skal åpne en undersøkelse for eksempel, det er ikke like satt i system...». En annen fremhever at en som saksbehandler noen ganger kunne ta for gitt at barnet er blitt informert når en som saksbehandler overtar saken fra en annen. Men som hun sier: «... så er det ikke sikkert at de er blitt informert som de burde.» Dette handler om måten arbeidet er organisert ved kontoret. Der kontorene for eksempel har skilt mellom undersøkelses- og omsorgsteam kan også organiseringen bidra til at informasjonen til ungdommene glipper. Men det illustrerer også hvordan det å informere barnet er en kontinuerlig prosess som må følges fortløpende opp. I tillegg kan antall barn saksbehandlerne har ansvaret for spille en rolle. Som en sier: «... vi har mange barn vi skal «serve» hele tiden, så det glipper ofte. Men vi prøver å bestrebe oss på i størst mulig grad på å først snakke med foreldrene, og få foreldrene med på samtalene med barnet [eller] ungdommen». Som vi så ovenfor, er enkelte ungdommer kritiske til at informasjonen gis til omsorgspersonene og ikke dem selv. Slik kan både barnets alder, sakens ulike faser, «kultur» for medvirkning, barnevernets organisering av arbeidet og antall barn saksbehandlerne har ansvaret for, ha betydning for hvor godt barn og unge blir informert. Dette understreker betydningen av å forstå barnevernets medvirkningspraksis i et kontekstuell og relasjonelt perspektiv og i et perspektiv preget av kontinuitet.

5.4 I hvilken utstrekning får barn og unge uttale seg ved valg av fosterhjem?

5.4.1 OM UNGDOMMENE ER BLITT SPURT OM ØNSKER

Mange av ungdommene har blitt spurt om *hvilke ønsker* de hadde til fosterhjemmet. De fleste ungdommene var så vidt store ved den siste fosterhjems plasseringen at det var naturlig å spørre dem om ønsker (eldre enn 11 år). Dette indikerer at forskriften om fosterhjem altså følges.

Noen få hadde opplevd at de var for unge til å medvirke ved valg av fosterhjem. En sier: «*Den første gangen, da jeg skulle flytte (...), så fikk jeg ikke bestemme noen ting. Men andre gangen fikk jeg bestemme alt.*». Denne ungdommen hadde flere flyttinger bak seg og var yngre enn fem år ved første plassering. Noen ungdommer hadde derimot ikke fått spørsmål om hva de mente. Disse mente at dette skyldtes at plasseringen hadde gått veldig raskt. Følgelig kan både barnets alder og om det for eksempel er en akutt plassering påvirke om barn og unge har fått si sin mening om valg av fosterhjem.

Ønskene ungdommene hadde om fosterhjemmet handlet for eksempel om å bo i byen eller i landlige strøk, om det skulle være andre barn i familien de kom til og alderen på disse barna. Enkelte hadde formidlet at de ønsket å bli plassert sammen med søsken eller hadde ønsker om nasjonaliteten til familien. Noen nevner at de hadde fylt ut et skjema med spørsmål, blant annet om det var greit om fosterfamilien hadde husdyr eller at noen i familien røkte.

Ungdommene hadde ulike syn på hvor viktig det var å fremme ønsker om hvordan fosterhjemmet skulle være. En hadde fremmet mange krav og måtte besøke mange forskjellige fosterfamilier før han fant det som fylte kravene. En annen var bare lei og ville ut hjemmefra, og hadde ikke stilt andre krav enn et tak over hodet. Her virket det som det sto på ungdommen og ikke barnevernet når det gjaldt muligheten for å påvirke valg av fosterhjem.

Noen hadde blitt presentert for ulike fosterhjemsalternativer. Enkelte hadde vurdert disse i samråd med sine biologiske foreldre og hadde svært positive erfaringer med forløpet rundt selve plasseringen. Disse ungdommene opplevde at barnevernet hadde arbeidet systematisk for å oppfylle deres ønsker. Disse ungdommene forteller at de hadde fått besøke fosterhjemmet og hadde blitt spurt av barnevernet om de synes fosterhjemmet virket greit. De forteller

at både biologiske foreldre, tidligere fosterforeldre og saksbehandler var involvert ved flyttingen til fosterhjemmet og opplevde at alle hadde en positiv dialog rundt valg av fosterhjem.

5.4.2 OPPLEVER UNGDOMMENE AT DERES MENING BLIR TILLAGT VEKT?

Spørsmålet er så om ungdommene opplever at deres ønsker er blitt tillagt vekt ved valg av fosterhjem. Flere opplever seg hørt i forhold til de ønskene de har fremmet, også blant dem som ikke hadde fått velge mellom ulike fosterhjemsalternativer. Disse hadde fått komme med ønsker om hvordan fosterhjemmet skulle være eller om andre forhold som var viktig for dem. For eksempel var et søskenpar opptatt av å bli plassert sammen og dette ønsket var overordnet alle andre ønsker de hadde. Disse ungdommene opplevde stor grad av medvirkning: *«De spurte oss hva vi ville, det var ikke sånn at de bare satte seg ned og bestemte selv. Det var liksom sånn at vi fikk bestemme, vi påvirket, det var de veldig flinke til.»*. Her ser det ut til at barnevernet har involvert ungdommene i plasseringsprosessen på en god måte, ut fra hvordan ungdommene selv opplever det.

Andre var imidlertid ikke like tilfreds. En av ungdommene som hadde spilt inn ønsker, fortalte at hun opplevde at det hun krysset av ble tatt hensyn til. Samtidig sier hun at hun ikke turde å stille veldig høye krav til hvordan fosterhjemmet skulle være. Hun mente at barnevernet burde forholdt seg på en annen måte ved plasseringen. I denne sammenheng sier hun: *«... jeg følte at med en gang jeg ble plassert i det fosterhjemmet, så måtte jeg liksom være der, jeg følte liksom ikke at jeg hadde noe valg, jeg synes heller de burde formulert det på en måte som at du kunne prøve å være her da og hvis det passer så kan du bli der, i stedet for bare å bli plassert der og der skal du være liksom.»* Selv om jenta opplever at de ønskene hun krysset av på ble tatt hensyn til, kan utsagnet hennes fortolkes som en opplevelse av liten mulighet til å påvirke valg av plasseringssted. Muligheten til påvirkning fremstår her ikke som en prosess. I stedet ble jentas mening innhentet på ett tidspunkt, og hennes opplevelse av å kunne påvirke beslutningen forsvant når plasseringen var fullbyrdet. Dette var forøvrig en situasjon flere ungdommer trakk frem. De hadde ikke fått seg forelagt noen fosterhjemsalternativer, men var i stedet bare blitt plassert i et fosterhjem, med beskjed om at der skal du være. For enkelte hadde slike

plasseringer gitt et dårlig resultat, mens andre opplevde en god match med fosterforeldrene sine til tross for manglende medvirkning i valg av fosterhjem.

En annen hadde skrevet ned flere ark med ønsker, men hadde likevel blitt presentert for et fosterhjemsalternativ på en bondegård til tross for at hun hadde gjort oppmerksom på allergiplager og at hun dermed ikke tålte å bo med dyr. Dette hadde ført til at hun takket nei til tilbudet. Med andre ord hadde barnevernet ved dette første valget ikke hørt på henne da de fant frem dette fosterhjemsalternativet. Men hun ble hørt da hun takket nei til tilbudet og det ser også ut til at hun fikk medvirke i valg av fosterhjem i og med at hun fikk ta stilling til flere andre tilbud før hun ble plassert.

Noe som kan gjøre det enda viktigere for barnevernet å kartlegge ungdommens ønsker, er om ungdommen har flere brutte plasseringer bak seg fra før. Vårt materiale gir noen eksempler på dette. Enkelte ungdommer hadde insistert på at barnevernet måtte høre på dem da de skulle plasseres i et nytt fosterhjem. En av informantene hadde flyttet mye og hadde insistert på å bli hørt i sine ønsker etter at han hadde rømt fra det forrige fosterhjemmet. Han sa; «... *hvis ikke jeg får det sånn som jeg vil så drar jeg hjem. Og da tok dem det temmelig seriøst og fant et som var helt perfekt for meg.*» Denne informanten opplevde at han både måtte rømme og insistere overfor barnevernet for å bli hørt. En annen hadde flere fosterhjems plasseringer som ikke hadde fungert. Hun opplevde at barnevernet dermed brukte mer tid og var mer oppmerksom på hennes ønsker med sikte på å finne et fosterhjem som passet henne bedre. Dette satte ungdommen stor pris på, og det hadde betydning for at hun aksepterte å være i dette fosterhjemmet. Eksemplet illustrerer følgelig at opplevelsen av medvirkning kan ha betydning for om plasseringen blir stabil. Samtidig var det også enkelte som hadde opplevd gjentatte og brutte plasseringer som *ikke* hadde blitt spurt om deres ønsker da de igjen måtte flytte i nytt fosterhjem. Det ble bare bestemt. En av disse plasseringene endte likevel godt i følge ungdommen selv, til tross for at hun måtte flytte i fosterhjemmet mot sin vilje.

5.4.3 DE SOM IKKE ØNSKET Å MENE NOE OM VALG AV FOSTERHJEM

Enkelte av de som ble spurt om ønsker til valg av fosterhjem, har ikke hatt noen mening om det. Som nevnt er retten til medvirkning en rett og ikke en plikt. En av ungdommene vi viste til tidligere var kun opptatt av å få seg tak

over hodet. Dette kan være i situasjoner som oppleves som så forvilt at alt som bringer ungdommen ut av den vanskelige hjemmesituasjonen fremstår som bedre. I en slik situasjon er ikke ungdommen nødvendigvis så opptatt av hvordan fosterhjemmet skal være. Et annet forhold som kan gjøre det vanskelig for ungdommen å ha meninger om valg av fosterhjem, er der ungdommen i utgangspunktet er sterkt imot å bli plassert i fosterhjem. Enkelte av dem vi intervjuet forteller at de var i en slik situasjon da de skulle uttale seg om hvilke ønsker de hadde. I slike tilfeller kan valget lett oppleves som et valg mellom pest og kolera. Samtidig kan begge disse situasjonene tilsi at barnevernet bør gi ungdommene mulighet til å gi uttrykk for hvordan de opplever valget av fosterhjem når situasjonen har fått gå seg til. En av ungdommene som hadde vært i en slik situasjon, hadde ønsket at barnevernet hadde spurt ham flere ganger om hva han ønsket. Selv hadde han bare fått spørsmålet en gang. Dette viser hvor viktig det er at medvirkning sees som en kontinuerlig prosess fra barnevernets side. En slik tilnærming vil være i tråd med at barn som er blitt spurt om hvordan de opplever overgangen til fosterhjems plassering, selv opplever denne overgangen som en prosess (Mitchell et al.; 2009). Dessuten viser det hvor sentralt det er å la ungdom medvirke på sine egne premisser, når de selv er rede til det. Samtidig er dette en utfordring når barnevernsystemet krever et svar eller fordi saksbehandlere har begrenset med tid og ressurser til å følge opp på nytt hvis ungdommen ikke er rede.

5.4.4 I HVILKEN GRAD INVOLVERER BARNEVERNET UNGDOMMENE I PROSESSEN MED Å FINNE ET FOSTERHJEM?

Intervjuene med saksbehandlerne gir inntrykk av at de har en praksis som går ut på å spørre barna om deres ønsker til valg av fosterhjem i tråd med det som er nedfelt i regelverket. En sier for eksempel at hun er opptatt av å ha ungdommene med i prosessen når hun skal plassere et barn i fosterhjem i «... forhold til det å tenke hvilke forventninger har du til et fosterhjem, hva tenker du at du ønsker i et fosterhjem...». Samtidig er det viktig å være tydelig på at det ikke finnes mange fosterhjem å velge mellom. En annen spør ungdommen: «hva er din drøm?» Og så prøver saksbehandleren så godt hun kan å oppfylle drømmen, samtidig som hun informerer underveis i hvilken utstrekning ønskene er realistisk å oppfylle. En tredje sier: «... det er viktig å vite hva de ønsker i det nye fosterhjemmet.» Denne saksbehandleren sier samtidig at hun

prøver å være tydelig på at det er de voksne som bestemmer, men at de gjerne vil høre på hva ungdommen selv mener. Hennes erfaring er at det er «... *best at de ikke tror at de kan bestemme noe de ikke kan.*» Dette kan tolkes som om saksbehandler ønsker å være tydelig overfor ungdommen om skillet mellom innflytelse og medbestemmelse. Men det handler også for henne om å være tydelig på begrensninger barnevernet har når det gjelder valg av fosterhjem. Hun sier: «... *det er jo ofte slik at fosterhjemmene er jo egentlig bestemt, vi har jo funnet ett som de vil bli flyttet til. (...) det er jo når man har slike luksustilfeller at man kan velge mellom to, så er jo det fantastisk, men det har man jo veldig sjeldent.*». En annen forteller også at når de bare har ett fosterhjem og velge mellom så blir det som regel det «... *med mindre det skjer noe helt eksepsjonelt negativt i det de møtes første gangen...*». I slike tilfeller vil ungdommens rett til medvirkning ved valg av fosterhjem lett kunne bære preg av å være en skinnrettighet fordi barnevernet i begrenset utstrekning vil ha anledning til å ta hensyn til barnets ønsker på grunn av mangler i fosterhjemstilbudet.

Da vi snakket med saksbehandlerne om å involvere ungdommene i prosessen med å finne et fosterhjem, mente noen at plasseringsformen hadde betydning. En saksbehandler mente at det var lettere å involvere barn og unge i prosessen med å finne et fosterhjem der barna var i beredskapshjem enn der barna var i et fosterhjem. I beredskapshjem er premissene helt tydelige for barnet, nemlig at plasseringen er midlertidig²¹. Da følger det av selve formen for plassering at barnevernet leter etter et egnet fosterhjem. Saksbehandleren mente at dette var mindre opplagt når barnet befant seg i et fosterhjem. I så fall var gjerne konteksten for det å finne et nytt fosterhjem at det forrige hadde sagt opp, noe som ville innebære en potensielt vanskelig situasjon for ungdommen.

Barnets alder er også på dette punktet en faktor saksbehandlerne mener har betydning for om og når de involveres. En av saksbehandlerne fremhever at det er mer naturlig å involvere en ungdom, for eksempel på 14 år, enn et

---

²¹ Enkelte ungdommer kan likevel oppleve midlertidigheten i beredskapshjemmet som vanskelig. En av ungdommene med flere plasseringer bak seg fortalte at hun var lei seg over å måtte flytte videre i fosterhjem fra beredskapshjemmet, fordi hun trivdes så veldig godt der. Denne ungdommen måtte flytte videre til fosterhjem, men endte opp med å trives godt også i fosterhjemmet.

barn på syv i prosessen med å finne et fosterhjem. Denne saksbehandleren la altså en strengere vurdering til grunn enn den som følger av lovens og forskriftens bestemmelser om medvirkning.

5.4.5 PÅ HVILKET TIDSPUNKT I PROSESSEN BØR UNGDOMMEN INVOLVERES?

Et annet spørsmål er på hvilket tidspunkt det er mest hensiktsmessig å involvere ungdommen. Skal ungdommen involveres når alt er klart og det foreligger et fosterhjemsalternativ eller tidligere i prosessen? Enkelte saksbehandlerne var opptatt av å unngå å skape uro hos ungdommene. En fremhever at det tar lang tid å finne et fosterhjem og selv mente hun at «... *det er viktig å kunne si noe om det nye fosterhjemmet når jeg informerer.*» En annen saksbehandler fortalte at også hun var opptatt av å skåne barnet frem til alt var klart, men at hun opplevde denne vurderingen som vanskelig.

At tidspunktet for når ungdommen involveres kan være et dilemma, illustreres av en av ungdommene vi intervjuet. Denne jenta hadde ønsket å få vite mer om arbeidet med å finne et fosterhjem til henne. Hun sier: «... *det som plager meg ganske mye er at de visste så mye før jeg fikk vite noe da. (...) For jeg gikk jo veldig mye stressa, jeg visste ikke hva som skjer nå, før plutselig tre dager før jeg skulle flytte inn sa de til meg at de hadde funnet fosterfamilie til meg som jeg skulle besøke...*» Hun opplevde at alle andre involverte var blitt informert med unntak av henne selv. Selv hadde hun ønsket å bli informert på et tidligere tidspunkt i barnevernets arbeid med å finne et fosterhjem til henne, selv om det skulle vise seg at plasseringen ikke ble noe av. Dette viser at mens saksbehandleren kan være opptatt av å skulle ha konkret informasjon å gi for ikke å skape uro og forvirring, kan altså ungdommen selv ønske å få være mer informert om prosessen selv om den konkrete fosterhjems plasseringen ikke nødvendigvis blir realisert. En annen saksbehandler var i større grad opptatt av å se flyttingen som en prosess og ønsket å involvere ungdommene hele veien, men at praksis her varierer. Hun sier at «... *vi jobber litt forskjellig, noen tenker at det er liksom å skåne, ikke sant (...) det må være helt klart først. Mens jeg vil gjerne ha dem med hele veien...*». Dette viser at hensynet til beskyttelse og involvering vurderes ulikt mellom saksbehandlere både mellom og innenfor samme barnevernkontor.

5.4.6 HVA SIER UNGDOMMENE NÅR DE SER TILBAKE I TID?

Hittil har vi sett på om ungdommene er blitt informert, og i hvilken utstrekning de er blitt involvert i prosessen med å finne et fosterhjem. Her skal vi presentere resultater om hva noen av ungdommene sier om det å bestemme når de ser tilbake i tid. Vi spurte dem om de trodde noe hadde blitt annerledes hvis de hadde fått bestemme mer tidligere. Her svarer flere av ungdommene at de trodde det ville gått galt hvis de hadde fått bestemme mer ved første plassering. En sier: «*Jeg hadde vært langt ute på kjøret*». Enkelte er også glad for at de ikke sa en del av de tingene de sikkert ville sagt til barnevernet ved plasseringen. Samtidig uttrykker noen at de ikke hadde klare meninger om egen situasjon ved plassering. Som en sier: «*Vi mente jo ikke noe særlig om disse tingene. Vi satt bare der mens de preket...*». En av ungdommene fikk spørsmål om han hadde vært i stand til å ta en avgjørelse om hvor han skulle bo dersom han for eksempel var 11 år gammel. Ungdommen svarer: «*Nei. Det var jeg ikke i det hele tatt. Det kan jeg med sikkerhet [si] at jeg ikke var. Da var jeg litt sånn 'gangster', så jeg er veldig glad for at jeg ikke fikk velge i den alderen.*» Denne ungdommen opplevde at plasseringen hadde reddet ham.

Tilsvarende betraktninger finner vi igjen hos andre ungdommer. Enkelte viser til situasjoner hvor de har hatt bestemte synspunkter, men hvor beslutningen er blitt en annen enn den de hadde gitt uttrykk for. Senere er de glad for at Fylkesnemnda eller saksbehandler ikke traff en beslutning i tråd med den de hadde ønsket. Dette gjaldt spørsmål om fortsatt plassering eller tilbakeføring til hjemmet. En forteller for eksempel at han fikk spørsmål om hvor han ville bo i forbindelse med behandlingen av saken i Fylkesnemnda. Ungdommen hadde fulle partsrettigheter under saken. Selv hadde han uttrykt ønske om å flytte hjem, men ble ikke hørt i dette. Da vi intervjuet ham flere år etter plasseringen sier han: «*Og takk for at de ikke hørte på meg for å si det sånn. Det tror jeg hadde gått til helvete for å si det mildt...*».

En annen hadde vært sint på saksbehandleren sin fordi han hadde vært uenig i en midlertidig plassering og hvor saksbehandler hadde varslet ham svært kort tid i forveien. I ettertid forsto han imidlertid hvorfor saksbehandler ikke valgte å varsle om flyttingen tidligere fordi han ellers ville ha stukket av sier han. Dette illustrerer at saksbehandler kan ha gode grunner for å la være å

involvere ungdommen på et tidlig tidspunkt ut fra en vurdering av hva saksbehandler mener er ungdommens eget beste.

At ungdommene vurderer situasjonen annerledes flere år etterpå, er ikke så overraskende. De er blitt eldre, det er gått flere år siden de ble plassert og situasjonen har roet seg i der de er. Vårt formål med å vise til ungdommenes vurderinger er heller ikke å si at ungdommene ikke burde fått medvirke tidligere. Poenget med å vise dette er å få frem at barneverntjenesten *til en hver tid* må vurdere hva som totalt sett er den beste løsningen for barnet. I denne vurderingen vil barnevernet måtte ta hensyn både til barnets alder og modenhet, men også til den situasjonen barnet er i når meningen kommer til uttrykk. På denne måten illustrerer ungdommenes retrospektive refleksjoner hvor viktig det er å ha en kontekstualisert og relasjonell forståelse av medvirkningsbegrepet.

5.5 Hvilke utfordringer og dilemmaer reiser kravet om medvirkning ved fosterhjemsplassing?

5.5.1 SPENNINGSFORHOLDET MELLOM HENSYNET TIL MEDVIRKNING OG BESKYTTELSE

Fremstillingen har illustrert flere utfordringer og dilemmaer knyttet til ungdoms medvirkning i forbindelse med plassering i fosterhjem. Et sentralt dilemma er forholdet mellom beskyttelse og retten til medvirkning. Dette kan også sees som et spenningsforhold mellom barnet som omsorgsmottaker og barnet som aktør. At dilemmaet mellom hensynet til medvirkning og beskyttelse kommer opp i barnevernssaker er ikke så rart. Barnevernet som institusjon har som oppgave å sikre barn og unge god omsorg. Dessuten retter ansvaret deres seg mot en marginalisert gruppe barn og unge som ofte befinner seg i en vanskelig livssituasjon. Kanskje bidrar dette til at medvirkningskravet stilles overfor ekstra store utfordringer i barnevernssystemet, fordi den institusjonelle målsettingen med hele virksomheten stiller opp et omsorgsrasjonale som ikke alltid trekker i samme retning som et medvirkningsrasjonale vil gjøre. Dette illustrerer betydningen av at en analyse av medvirkning må kontekstualiseres i forhold til den arenaen medvirkningen skal finne sted på.

En undersøkelse av Vis et al. (2012) viser at ønsket om å beskytte barna mot potensielle skadelige følger av å medvirke, var en sentral begrunnelse blant

saksbehandlere og barnevernstudenter mot å la barna medvirke. Resultatene ovenfor har gitt flere eksempler på at saksbehandlere har ønsket å beskytte ungdommen, mens ungdommene selv har ønsket å medvirke. Vi har sett at enkelte saksbehandlere ikke informerer ungdommene fullt ut. Noen ungdommer opplever dette som et stort problem samtidig som enkelte saksbehandlere opplever dette som beskyttelse av ungdommen. Vi har sett at enkelte ungdommer opplever at saksbehandlere forholder seg mer til de voksne selv i situasjoner ungdommene etter regelverket skulle vært i sentrum, for eksempel når den voksne informeres i stedet for ungdommen selv. Dette kan være fordi ungdommen er i krise og saksbehandleren gjerne vil være sikker på at informasjonen blir oppfattet. Vurderingene var også forskjellige når det gjaldt involvering av ungdommene i forbindelse med plasseringen i fosterhjem. Mens enkelte var opptatt av at ungdommen alltid ble trukket med, var andre mer tilbakeholdne. For eksempel gjaldt dette tidspunktet for når ungdommen skulle involveres i forbindelse med plassering. Mens enkelte saksbehandlere trakk med ungdommen hele veien, ville andre ha alt klart før ungdommen ble involvert. Det underliggende dilemmaet er hele veien om ungdommen skal involveres eller beskyttes. Denne vurderingen vil sannsynligvis påvirkes av hvilket barneperspektiv man som saksbehandler legger til grunn. Thrana skriver om barneperspektivet: «*Når barnevernet skal indikere barns medvirkning og aktive deltakelse i sitt arbeid, er det vesentlig med et perspektiv som både innbefatter forståelse for barnets sårbarhet og barnets styrker – både i seg selv og i omgivelsene. Dette perspektivet kan omtales som barneperspektivet og henger sammen med hvordan vi voksne ser og forstår barn.*» (2008 s. 33). Barneperspektivet handler derimot om «... *hvordan barn ser verden.*» (ibid.)

I vårt materiale så vi spor etter ulike forståelser av hvordan saksbehandlere så og forsto barna. For eksempel var en saksbehandler opptatt av å ikke gi ungdommen inntrykk av at han eller hun kunne bestemme. Vi oppfattet dette som et uttrykk for at i relasjonen mellom saksbehandler og ungdommen, var ungdommen et barn som ikke hadde fulle rettigheter. Det handlet altså om å markere en grense. En annen var opptatt av å involvere ungdommene så mye som mulig da spørsmålene gjaldt deres liv. Denne saksbehandleren var altså mindre opptatt av å understreke dette skillet. Dette er ulike måter å forstå

barn på som igjen kan ha betydning for hvordan saksbehandlerne vektlegger forholdet mellom medvirkning og beskyttelse.

Motsetningene i meninger mellom ungdommene og saksbehandlerne berører også spørsmål om hva som er å anse som beskyttelse og hvem er det man beskytter? Noen av ungdommene vi intervjuet opplevde ikke manglende involvering i prosessen med å finne et fosterhjem som beskyttende. «Beskyttelsen» opplevdes i stedet som belastende fordi den skapte usikkerhet og utrygghet. Det er heller ikke opplagt når en beslutning om å beskytte barnet eller den unge faktisk er beskyttende. Det vil variere fra barn til barn og fra sak til sak og vurderingen krever kunnskap om den enkelte. Mange vil nok hevde at for å sikre barn god omsorg må man vite hva barnet selv mener og hva det trenger slik barnet selv vurderer det. Et slikt perspektiv innebærer å ta barnets perspektiv for å finne ut hva barnet selv mener.

Ut fra en slik måte å resonnerer på vil ikke barnevernet som institusjon være i stand til å yte tilfredsstillende omsorg tilpasset det enkelte barn uten å inkludere barnets eller ungdommens egen mening. Strandbu viser også til en forskningsgjennomgang av Vis mfl. (2012) som viser at barns medvirkning «... kan føre til mer adekvate tiltak og bedre hjelp.» blant annet fordi tiltakene blir mer fokuserte, bedre og mer realistiske. (2011;87). Dette krever tid sammen med barnet, sekundæropplysninger for eksempel fra fosterforeldre er ikke nok. Dessuten har fremstillingen også vist at det å involvere ungdommen har betydning for deres opplevelse av egen verd slik de selv uttrykker det. Involvering har dermed i seg selv en verdi utover den praktiske betydningen av å opplyse saken eller å fatte en riktigst mulig beslutning. Strandbu (2011) viser til forskningsresultater som viser at medvirkning kan gi barn en opplevelse av kontroll, mestring og velvære, styrke relasjoner og gi økt selvfølelse, og som Strandbu fremhever er komponenter knyttet til «resilience» eller motstandsdyktighet.

Samtidig vil det være situasjoner som saksbehandleren står ovenfor som kan tilsi at hensynet til omsorg og beskyttelse bør gå foran medvirknings-hensynet. For eksempel når saksbehandleren lar være å informere ungdommen om noe som saksbehandler vet vil vekke reaksjoner hos ungdommen og det er dagen før eksamen. Å la være å informere på dette tidspunktet vil være i tråd

med barnevernlovens og barnekonvensjonens bestemmelser om at medvirkningsbestemmelsene skal fortolkes opp mot hensynet til barnets beste. Slike situasjoner vil fortløpende oppstå når saksbehandlere forholder seg til barns hverdagsliv. Dermed vil saksbehandlere fortløpende måtte balansere mellom et omsorgsperspektiv og et medvirkningsperspektiv på barn og ungdom i sitt daglige virke.

Avveiningen mellom beskyttelse og medvirkning berører også spørsmålet om hvem det er man beskytter. Enkelte saksbehandlere var inne på dette i intervjuene ved at de reflekterte over om man som saksbehandler lot være å gi informasjon til barnet fordi de selv opplevde informasjonen som vanskelig å gi. Enkelte fortalte også at de prøvde å sette seg i barnets sted når de skulle vurdere om det var forsvarlig å gi informasjonen. Å sette seg i barnets sted handler om å forsøke å ta barnets perspektiv. Når saksbehandler deretter vurderer om barnet vil tåle informasjonen eller ikke, anvender hun eller han et barneperspektiv i tråd med Thranas definisjon ovenfor. I en slik vurdering som saksbehandleren her skisserer ligger det både et potensial for ivaretagelse, men også en risiko for at man lar være å involvere barnet ut fra hensynet til beskyttelse av en selv og ikke nødvendigvis barnet (i så fall har saksbehandleren ikke lykket i å anvende barnets perspektiv eller et barneperspektiv). Vi mener at denne risikoen må man akseptere på barnevernsfeltet fordi dette er en følge av hvor utfordrende saksbehandlerrollen kan være når en arbeider på et felt med marginaliserte og sårbare barn. Samtidig understreker det viktigheten av at saksbehandlere i barnevernet holder et høyt refleksjonsnivå rundt eget arbeid og får fortløpende veiledning rundt egne saker.

5.5.2 INSTITUSJONELLE HINDRINGER GIR SNEVRE RAMMER FOR MEDVIRKNING I PRAKSIS

Avveiningen mellom hensynet til medvirkning og beskyttelse vil ikke pågå i et vakuum, men influeres også av andre faktorer. Mens saksbehandlerne kan ha en høy bevissthet om at ungdommen har en rett til å medvirke, inneholder arbeidshverdagen en rekke barrierer mot å få dette til i praksis. Fremstillingen har indikert at selv om alle saksbehandlerne var oppmerksom på at barn og unge har en rett til å medvirke i egen sak, var de konkrete vurderingene knyttet til situasjonene ungdommene skulle medvirke i ganske forskjellige.

I denne sammenheng ble en rekke faktorer trukket frem, som en presset arbeidshverdag med ansvar for oppfølging av mange barn og unge, begrenset åpningstid ved barnevernkontoret, organiseringen av arbeidet i ulike avdelinger og en arbeidsdeling mellom saksbehandler og fosterhjem, der fosterforeldrene forutsettes å være de som holder kontakten med ungdommen, mens saksbehandler tar i mot informasjon fra fosterforeldrene. Strandbu (2011) fremhever også at strukturene er for dårlige til å sikre barns medvirkning i barnevernet. Medvirkning i praksis forutsetter dessuten en god relasjon mellom saksbehandleren og ungdommen. Tid er i denne sammenheng en sentral dimensjon. Å oppnå en god relasjon krever tid og kontinuitet. Faktorene ovenfor begrenser saksbehandlerens handlingsrom i forhold til å oppnå en god relasjon og dermed forutsetningene for medvirkning. Slik kan en rekke institusjonelle barrierer gjøre det vanskelig for barnevernet å få til medvirkning i praksis. De begrenser også saksbehandlerens rom for refleksjon rundt avveininger mellom hensynet til medvirkning eller beskyttelse, og gjør det enklere for saksbehandlere å fortsette i etablerte rutiner og mønstre som ikke alltid innebærer medvirkning i praksis. Dette skjer ikke nødvendigvis på grunn av manglende vilje til endring, men for å kunne håndtere en krevende arbeidshverdag. Dette må sees i sammenheng med at barnevernet som system er lite tilpasset krav som forutsetter en prosessorientert tilnærming slik barn og unges medvirkning gjør.

Et annet institusjonelt dilemma fremstillingen har vist, er retten til medvirkning i valg av fosterhjem når hovedregelen er at det ikke er alternativer å velge i. I en slik situasjon kan retten til medvirkning som tidligere nevnt bli en skinnrettighet. Når barnet kommer med ønsker til saksbehandler om hvordan et fosterhjem skal være, mens utvalget i realiteten er så lite at det er svært liten sannsynlighet for å kunne oppfylle noen av barnets ønsker, kan man stille spørsmål ved om det er etisk riktig å innhente barnets mening. I en slik situasjon er barnets påvirkningsmulighet i realiteten bare å kunne si ja eller nei til det alternativet barnet blir presentert for. Samtidig har det en egenverdi for barnet å bli hørt og tatt på alvor. Dette dilemmaet kan ivaretas ved at saksbehandler informerer barnet om situasjonen og at valgmulighetene er begrenset, noe saksbehandlerne i vår undersøkelse gjorde.

5.5.3 MEDVIRKNING I PRAKSIS KREVER INDIVIDUELL TILPASNING

En siste utfordring berører tilrettelegging for medvirkning med utgangspunkt i behovene til det enkelte barn. Retten til medvirkning gjelder alle barn og unge i barnevernet. Samtidig har fremstillingen vist at ungdommene har ulike behov. Noen ønsker mye informasjon, andre kan synes at det blir for mye. Noen ønsker å følge prosessen med å finne et fosterhjem, andre synes det er greit å bli plassert uten for mye involvering underveis. Sett fra barnevernets ståsted er det altså ikke nok å sikre at barn og unge er informert og at de er gitt en generell mulighet til å si sin mening eller påvirke beslutningen. Det må tilrettelegges for medvirkning. Tilrettelegging for det enkelte barn forutsetter en sensitivitet fra saksbehandlers side rettet mot å fange opp det enkelte barn eller ungdoms behov. Dette er noe saksbehandlere har god erfaring i å gjøre, kanskje fordi denne øvelsen ligger nærmere barnevernets tradisjonelle omsorgsrolle og -rasjonale. Samtidig vil det som knytter seg til den faktiske og praktiske tilretteleggingen for medvirkning begrenses av de samme institusjonelle barrierene vi har beskrevet ovenfor.

5.6 Sammenfatning

Fremstillingen har vist at ungdoms behov for medvirkning er forskjellig både ungdom imellom og i ulike sammenhenger de forventes å medvirke i. Ulike behov stiller krav om en individuell, relasjonell og dynamisk tilnærming. Vi har også vist at tid er en viktig dimensjon ved medvirkning som igjen gir behov for en prosessuell tilnærming, for eksempel ved at det tilrettelegges for ungdommens medvirkning på flere tidspunkter i plasseringsprosessen, herunder at man gir ungdommen, men også saksbehandleren, rom for tro og tvil. Ungdommenes erfaringer med medvirkning ved plassering i fosterhjem varierer der noen har opplevd høy grad av involvering, andre har opplevd liten grad av involvering. Samtidig er reaksjonene på manglende involvering forskjellig mellom ungdommene, der noen ikke føler behov for større grad av involvering, mens andre er frustrert og hadde ønsket mer. Grad av frustrasjon kan synes å henge sammen med tilfredshet i plassering. Flere av de som var misfornøyde med i hvilken grad de hadde fått medvirke, var også lite tilfredse med fosterhjemmene sine. En del av de som var tilfredse med fosterhjemmene sine uttrykte ikke så stort behov for å medvirke. Nå vil det gjerne være sånn at

behovet for å medvirke er størst der man har sterke ønsker og behov for å endre situasjonen sin. Men det kan også være at de som er tilfredse og ikke har så stort behov for å medvirke i forhold til barnevernet, opplever høy grad av medvirkning på andre arenaer, for eksempel i fosterhjemmet, og at disse arenaene oppleves som viktigere enn den som skjer i relasjonen til barneverntjenesten.

Resultatene viser at selv om saksbehandlerne har en tydelig bevissthet rundt medvirkning, er ikke denne operasjonalisert og systematisert gjennom rutiner i hverdagen. Dette reflekteres også gjennom varierende synspunkter og praksiser ved samme og ulike barneverntjenester. Mye taler derfor for at det er behov for retningslinjer som kan gi en mer systematisk praksis innen barneverntjenestene. Samtidig vil ikke retningslinjer alene løse de utfordringene saksbehandlerne møter når medvirkning skal gjennomføres i praksis ved plassering i fosterhjem. Arbeidet med å sikre en relasjonell, kontekstuell tilnærming tilpasset den enkelte ungdom vil fortsatt støte an mot utilstrekkelig fleksibilitet i barnevernsystemet. Dessuten krever endring i holdninger og kultur knyttet til barns medvirkning langsiktighet i arbeidet. Kanskje kan dette tale for å arbeide langs to spor der man på den ene siden arbeider langsiktig mot å sikre bedre forutsetninger i barnevernsystemet for medvirkning i praksis, men at man på kortere sikt retter særskilt fokus mot de ungdommene som ser ut til å streve i fosterhjemmene sine eller hvor risikoen for dette er stor.

6 Veien mot fosterforeldreskapet

Toril Havik

Dette kapitlet presenterer resultater om prosesser knyttet til *veien mot* det å bli fosterforeldre. Prosesser knyttet til det å *bli* fosterforeldre presenteres i kapittel 7, mens forhold knyttet til å *være* fosterforeldre blir presentert i kapittel 8. Alle tre kapitlene bygger på data fra spørreskjemaundersøkelsene til fosterforeldrene og – men i noe mindre grad – på spørreskjemaundersøkelsen til saksbehandlerne.

Kapitlet er delt i tre underkapitler. I det første analyserer vi rekruttering, som første skritt på veien mot å bli fosterforeldre. Vi viser hvordan den aktive prosessen mot å bli fosterforeldre hadde startet, hvilke motiver fosterforeldrene hadde hatt, hva som hadde talt mot å bli fosterforeldre og hvor samstemte fosterforeldrene hadde vært i ønsket om å bli det. Her presenterer vi også noen resultater fra spørreskjemaundersøkelsen blant saksbehandlerne. I det andre underkapitlet presenterer vi tanker fosterforeldrene hadde gjort seg om det fosterbarnet som skulle komme. I det siste underkapitlet formidler vi innspill fra fosterforeldrene og saksbehandlerne om hvordan de tenker at rekruttering av fosterforeldre kan styrkes. Vi minner om at fosterforeldrene og saksbehandlerne er spurt om to ulike plasseringer. Kapitlet avsluttes med en sammenfatning.

6.1 Rekruttering

En av barnevernets største utfordringer er å rekruttere nok fosterforeldre, og «riktige» fosterforeldre. At utfordringen har vart over år, kan delvis forklares ved at stadig flere barn har blitt plassert i fosterhjem. I perioder har økningen vært ganske jevn, i andre perioder har det vært topper. I snitt har 675 nye barn og unge blitt plassert i fosterhjem hvert år de siste ti årene. I Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets proposisjon om endringer i barnevernloven (2013) påpekes det at ventetiden på fosterhjem øker. Kunnskap om hva fosterforeldre og saksbehandlere har tenkt rundt det å bli fosterforeldre, og

det å fremskaffe fosterforeldre, kan bidra til videre utvikling av dagens rekrutteringspraksis.

6.1.1 HVORDAN STARTET DEN AKTIVE PROSESSEN MOT Å BLI FOSTERFORELDRE?

Den aktive prosessen mot å bli fosterforeldre startet svært ulikt for ordinære fosterforeldre, for fosterforeldre som kjente barnet fra før og for fosterforeldre som var i slekt med barnet. Vi skal se på de tre løpene.

Ordinære fosterforeldre

For de ordinære fosterforeldrene, som ikke kjente barnet fra før, startet den aktive prosessen mot å bli fosterforeldre med at de henvendte seg til Bufetat og formidlet sin interesse for å bli fosterforeldre. Dette avsnittet dreier seg om hvorfor de henvendte seg akkurat da de gjorde det, og ikke tidligere – eller senere. Fosterforeldrene ble bedt om å ta stilling til åtte mulige årsaker, og å krysse av for de som passet best for dem. I snitt satte så vel fostermødre som fosterfedre 1,8 kryss. Tabellen som følger gir en oversikt over hva de krysset av for.

Tabell 6.1 Hvorfor akkurat da og ikke tidligere – eller senere? (n = 184). Prosent

Tiden var moden	62
Egne barn var blitt store	31
Fått en mindre krevende arbeidssituasjon	4
Min partner hadde overbevist meg	14
Jeg hadde overbevist partneren min	12
Leste en annonse	33
Så en film/leste en bok/et avisoppslag	8
Snakket med noen som er fosterforeldre	14

Den første gruppen av grunner er størst, og kan kanskje gis navnet «modningsgrunn». For noen kan modningen betegnes som vellagret; for en av fem (20 %) var modningstiden minst fem år – for noen få helt opp i tjue (eksemplifisert med utsagnet til en av undersøkelsens deltagere: «Jeg har alltid ønsket det, helt fra jeg var liten»). Det mest typiske var imidlertid en middelslang modningstid, noe over halvparten oppga at tanken hadde modnet mellom et halvt til fem

år²². Men for et relativt stort mindretall kan modningstiden sies å være kort; en av fire (24 %) hadde henvendt seg innen et halvt år etter at tanken oppsto. I denne gruppen var fosterforeldre som var motivert av et ønske om å bli en familie/ en større familie, overrepresentert. Ganske mange av dem formidlet at de hadde kommet til en erkjennelse av at adopsjonskøen var lang og at de selv ble eldre. For disse kan beslutningen om å ta til seg et barn sies å ha blitt tatt for lenge siden, mens beslutningen om at de ønsket det skulle skje gjennom et fosterforeldreskap var ganske ny.

Hver tredje anga det at egne barn var blitt store som grunn til at de meldte seg da de gjorde. Noen få hadde fått en mindre krevende arbeidssituasjon, og det var en svak sammenheng mellom disse to motivene.

En annen gruppe av grunner kan kanskje benevnes som «overtalelsesgrunn». Hver fjerde mente enten at de selv hadde overbevist partneren sin, eller at partneren hadde overbevist dem. I tråd med erfaringskunnskap, og med funn fra Berntsen (2011) mente fosterfedre seg oftere overbevist enn hva fostermødrene gjorde (26 % vs. 7 %).

Den siste gruppen av grunner kan kanskje benevnes som «triggergrunn». En tredjedel av fosterforeldrene mente at tidspunktet for henvendelsen til Bufetat var påvirket av at de hadde lest en annonse. Ytterligere en av ti – som grovt sett var noen andre enn de som hadde lest en annonse – hadde sett en film/lest en bok/sett et avisoppslag. Begge triggerne kan karakteriseres som en «distansetrigger». For arbeidet med rekruttering er det interessant at andelen som ble «trigget» av en annonse var like stor som andelen som viste til at egne barn var blitt store. Dette understreker igjen at flere grunner kan virke sammen, og da kan annonser, filmer osv. virke sammen med og styrke virkningen av annen motivasjon.

For andre var det heller en «nærhetstrigger» som hadde vært utløsende. Hver syvende fosterforelder mente at en samtale med noen som var fosterforeldre hadde vært viktig. De som var satt i handling av en nærhetstrigger var grovt sett andre enn de som var satt i handling av en avstandstrigger. Ellers er det verdt å ha i mente at både mindre og større endringer i våre liv kan utløse

---

²² 32 prosent oppga en modningstid på mellom et halvt til to år, og 24 prosent oppga en modningstid på mellom to og fire år.

store endringer. Følgende to kommentarer kan stå som illustrasjon: «Vi fikk plass nok i et nytt hus» og «Livssituasjonen endret seg, jeg bestemte meg for å gjennomføre!»

Fosterforeldre som kjente barnet fra før

De aller fleste fosterforeldrene som kjente barnet fra før, var besøkshjem for barnet. Noen få var beredskapshjem, og noen helt få kjente barnet gjennom skole/barnehage. For så godt som alle disse startet prosessen med at barneverntjenesten spurte dem om å bli fosterforeldre for barnet. Bare noen helt få hadde selv henvendt seg til barneverntjenesten.

Fosterforeldre som var i slekt med barnet

For slektsfosterforeldrene startet prosessen alltid med en direkte kontakt med det kommunale barnevernet. Kommunen sto for halvparten (54 %) av initiativene, mens fosterforeldrene sto for en tredjedel (30 %). I de resterende sakene lå initiativet hos barnas foreldre; i et par saker hos barnet eller ungdommen selv.

Opplysninger fra saksbehandlerne

At de fleste slektsplasseringene startet opp gjennom en kontakt mellom slektsfosterforeldre og det kommunale barnevernet blir bekreftet av svarene i spørreskjemaundersøkelsen til saksbehandlerne, som saksbehandlerne besvarte ut fra én konkret sak. Ut fra svarene til saksbehandlerne var nesten samtlige av slektsfosterhjemmene (94 %) rekruttert gjennom det kommunale barnevernet. Svarene fra saksbehandlerne gir ingen informasjon om hvorvidt det var kommunen eller slektsfosterforeldrene som var initiativtagerne til at slektsfosterforeldrene ble rekruttert.

Når det gjaldt rekruttering av de ordinære fosterforeldrene, opplyste seks av ti saksbehandlere at de var blitt rekruttert gjennom Bufetat. At Bufetat hadde rekruttert en så vidt stor andel av de kommunale fosterhjemmene, virker rimelig ut fra at det er Bufetat som har ansvaret for å rekruttere fosterforeldre og for å ha en fosterhjemsbank. Det er imidlertid viktig å merke seg at så meget som fire av ti saksbehandlere opplyste at de ordinære fosterforeldrene var rekruttert av barneverntjenesten selv.

6.1.2 MOTIVER FOR Å BLI FOSTERFORELDRE

Når det gjelder motivasjon for å bli fosterforeldre er ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre i prinsipielt ulike situasjoner. Mens de aller fleste ordinære fosterforeldre ønsker å bli fosterforeldre for et barn de (ennå) ikke kjenner, ønsker slektsfosterforeldre å bli fosterforeldre for et barn de er i slekt med, som de ofte kjenner godt – eller som de i hvert fall kjenner til. Ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre ble derfor stilt noe ulike spørsmål vedrørende sin motivasjon for å bli fosterforeldre. Vi starter med å formidle hva de ordinære fosterforeldre mente.

Ordinære fosterforeldre

Å finne ut av hvorfor noen ønsker å bli fosterforeldre, er trolig minst like komplisert som å finne ut av hvorfor noen ønsker å bli foreldre. Ofte vil de som blir spurt ikke helt kunne svare. Én grunn til det er at motivene så godt som alltid vil være sammensatt av både bevisste og ubevisste elementer. En annen grunn er at motiver ofte er flytende. Ett motiv kan vektlegges sterkt i en situasjon eller følelsesmessig tilstand, og et annet motiv i en annen situasjon eller følelsesmessig tilstand. Motiver kan dessuten endre seg over tid.

I eldre fosterhjemslitteratur ble fosterforeldres motiver gjerne forsøkt delt inn i motiver som var preget av ønsket om å hjelpe andre, og motiver som var preget av å få tilfredsstilt egne behov, med andre ord i altruistiske og egoistiske motiver (Triseliotis et al., 2000). Tanken var at fosterforeldreskap som var tuftet på altruistiske motiver ville virke beskyttende for barnets utvikling og plasseringens stabilitet, mens egoistiske motiver ville virke som risiko. Inndelingen har imidlertid ikke vært til hjelp. Det er vanskelig å definere et motiv som utelukkende altruistisk eller egoistisk. Eksempelvis kan motivasjonen om å gi eget barn en lekekamerat være altruistisk i forhold til det egne barnet, men er det egoistisk i forhold til barnet som skal komme? Og hva hvis det ikke er det egne barnet som trenger lekekamerat, men et fosterbarn? Like viktig er at ett motiv sjelden står alene, men er sammenfiltret med andre motiver.

Man ble etter hvert mer opptatt av å hjelpe potensielle fosterforeldre til å utforske om det de ønsket seg å få gjennom et fosterforeldreskap ville være mulig å oppnå. Hva var sannsynligheten for at et fosterbarn og det egne barnet faktisk ble gode venner? Hva hvis de ble bitre rivaler? Kroneksemplet på et

ønske som trolig ikke vil bli oppfylt gjennom å bli fosterforeldre, er ønsket om å reparere et parforhold.

Hvorfor er så fosterhjems litteratur og barnevernarbeidere stadig opptatt av å få kunnskap om hva som har motivert fosterforeldre til å bli fosterforeldre? Trolig er også svaret på dette sammensatt. På ett nivå kan kunnskap om hva fosterforeldre er motivert av, være til hjelp ved utforming av kampanjer, annonser og informasjonsmateriell. På et annet nivå kan slik kunnskap være til hjelp i barnevernets prosess med å hjelpe potensielle fosterforeldre til å få mer dypere tak i hva de ser for seg at fosterforeldreskapet vil kunne bety for dem. PRIDE grunnopplæringskurs kan brukes som et verktøy for å støtte potensielle fosterforeldre i å få tak i sine motiver, og også for å vurdere på hvilke måter og i hvilken grad motivene kan bli møtt.

I denne undersøkelsen har fokuset vært å få kunnskap om fosterforeldres åpne, eller bevisste, motiver. Fosterforeldrene ble bedt om å vurdere ni motiver for å bli fosterforeldre, og å krysse av for maksimalt fire som stemte for dem. I snitt krysset fosterforeldrene av for 2.7 mulige motiver, kvinnene for noe flere (2.9) mennene for noe færre (2.5). Fosterforeldrenes avkryssninger blir vist i tabellen som følger.

Tabell 6.2 Motiver for å bli fosterforeldre (n=232). Prosent

Hjelpe et barn som hadde det vanskelig	92
Glad i barn	63
Ønsket å bli en familie/en større familie	44
Jeg har gode omsorgsferdigheter	41
Kjenner noen som er fosterhjem	20
Har vært fosterforelder før	11
Lønnet arbeid som kunne utføres i hjemmet	7
Har selv hatt fostersøsken	2
Har selv vært fosterbarn	> 1

De to første motivene står frem som helt sentrale. Nesten alle fosterforeldrene anga det første, og de få som ikke gjorde det, anga det andre. Mange krysset av for begge. Slik sett kan vi si at samtlige formidlet et altruistisk motivasjonsgrunnlag.

Motivet å være glad i barn ble ofte angitt sammen med ønsket om å bli en familie/en større familie, og særlig ble det angitt sammen med å ha gode omsorgsferdigheter. De som anga både det å være glad i barn og det å ha gode

omsorgsferdigheter vurderte kanskje at de selv hadde to sentrale forutsetninger for et godt fosterforeldreskap; nemlig evne til å gi nærhet og kjærlighet og evne til å gi utviklingsstøtte.

Drøyt to av fem fosterforeldre (44 %) oppga at de var motivert av det å bli en familie/bli en større familie. En tredjedel av de som oppga dette motivet var barnløse, mens to tredjedeler hadde barn fra før.

De øvrige motivene var relativt lavfrekvente og forekom alltid sammen med en eller flere av de fire mest sentrale motivene.

Det var bare én forskjell mellom oppfatningene til fostermødrene og fosterfedrene, og den er bare så vidt statistisk signifikant. Noe flere fostermødre anga gode omsorgsferdigheter som motivasjon (45 % vs. 32 %).

Motivene fosterforeldrene oppga stemmer i stor grad over ens med funnene til Triseliotis et al. (2000) og Andersson (2001). Triseliotis et al. fant fire sentrale motiver: det å være glad i barn, det å hjelpe et barn som har det vanskelig, det å ha noe å tilby, og det å ha en familiesituasjon hvor et fosterbarn var ønskelig og ville passe inn, eksempelvis ved å gi mulighet for å dra fulltids omsorg for så vel eget barn som fosterbarn heller enn å gå ut i lønnet arbeid. Også Andersson fant fire sentrale motiver: slektninger som følte ansvar for et slektsbarn, par som ønsket å bli en familie, familier med voksne barn som ønsket å «fylle opp» sin familie, samt familier hvor moren ønsket å være hjemmевærende med egne barn og fosterbarn heller enn å gå ut i ufaglært arbeid.

Slektsfosterforeldre

Slektsfosterforeldrene har et annet grunnlag for sine motiver enn ordinære fosterforeldre. For det første er de i slekt med barnet. Normativt innebærer slektskap sterke føringer for ansvar, gode følelser og gode handlinger. De aller fleste i vår undersøkelse var også nære slektninger; halvparten (51 %) var tanter/onkler og to av fem (38 %) var besteforeldre. De fleste kjente fosterbarnet godt på forhånd. Tre av fem (62 %) hadde hatt barnet mye på besøk, og en av tre (34 %) hadde allerede barnet boende hos seg da spørsmålet om å bli en «offentlig» fosterfamilie ble aktualisert.

Slektsfosterforeldrene ble bedt om å vurdere sju motiver for å bli fosterforeldre, og å krysse av på maksimalt fire som stemte for dem. I snitt krysset både fostermødrene og fosterfedrene av på 2.6 motiver, som vises i tabellen 6.3.

Tabell 6.3 Slektsfosterforeldrenes motivasjoner (n=86). Prosent

Hjelpe et barn som hadde det vanskelig	76
Var glad i barnet	71
Min/vår familiesituasjon tillot det	47
Forpliktelse overfor barnet	43
Forpliktelse overfor barnets foreldre	15
Ble overtalt	6
Ønsket å bli en familie/større familie	5

De to mest sentrale motivene var å hjelpe et barn som hadde det vanskelig og å være glad i barnet. Det var ingen sammenheng mellom det første av disse motivene og hvor godt fosterforeldrene kjente barnet. Fosterforeldre som kjente barnet godt anga derimot (rimeligvis) motivet om å være glad i barnet langt oftere enn de øvrige. Nesten alle som hadde barnet boende hos seg (92 %), og de aller fleste som hadde hatt barnet mye på besøk (84 %), anga som motiv at de var glad i barnet.

Det å ha en familiesituasjon som tillot å ta imot barnet, ble angitt av halvparten av fosterforeldrene. Det ble angitt sjeldnere av de som allerede hadde barnet hos seg. Disse hadde trolig erfart at familiesituasjonen tillot dette, selv om noen kanskje hadde erfart at noen justeringer hadde vært nødvendig.

Mens mange hadde vært motivert av en forpliktelse overfor barnet, hadde færre vært motivert av en forpliktelse overfor barnets foreldre. Få hadde vært motivert av begge forpliktelsene. De som hadde vært motivert av forpliktelse overfor barnet hadde ofte også vært motivert av at de var glad i barnet. De tolv slektsfosterforeldrene som hadde vært motivert av en forpliktelse overfor barnets foreldre, hadde oftere følt seg overtalt. De hadde sjeldnere hatt barnet mye på besøk, og de hadde sjeldnere vært motivert av et ønske om å hjelpe et barn som hadde det vanskelig. De har trolig vært i en mer utfordrende situasjon enn de øvrige.

Motivasjonen å bli en familie/bli en større familie var tilstede også blant slektsfosterforeldrene, men meget sjeldnere enn blant ordinære fosterforeldre. Det er rimelig; mange av slektsfosterforeldrene var i en alder hvor et familieliv med barneomsorg er en tilbakelagt livsfase.

Med to unntak tenkte slektsfostermødre og -fedre ganske likt om sine motiver. Det ene unntaket var at flere slektsfostermødre enn slektsfosterfedre anga motivasjonen å være glad i barnet (80 % vs. 56 %). Det andre var at flere

slektsfosterfedre enn slektsfostermødre anga at de hadde blitt overtalt (12 % vs. 2 %).

6.1.3 FORHOLD SOM HADDE TALT MOT Å BLI FOSTERFORELDRE

De fleste av livets store, og små, beslutninger har både gevinster og omkostninger knyttet til seg. Deltagerne i denne undersøkelsen hadde vurdert gevinstene ved – og/eller nødvendigheten av – å bli fosterforeldre som større enn omkostningene; de var alle de facto fosterforeldre. Men hvilke motforestillinger hadde de hatt? Både de ordinære fosterforeldrene og slektsfosterforeldrene ble bedt om å krysse av for inntil fire forhold som hadde talt mot det å bli fosterforeldre. Forholdene de ble bedt om å ta stilling til var identiske. Tabellen som følger gir en oversikt over svarene. I snitt satte både fostermødre og fosterfedre, ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre 1,8 kryss.

Tabell 6.4 Forhold som hadde talt mot å bli fosterforeldre. Prosent

	Ordinære (n=234)	Slekt (n=83)
Hensynet til egne barn*	66	54
Et fosterbarn ville trolig være svært krevende	38	33
Det å skulle bli en «offentlig» familie	18	15
Det å skulle samarbeide med barnets familie	18	20
Det å vite at plasseringer ofte er midlertidige	38	17
Det å miste fri rådighet over «voksensetid»	25	40
Det å «bidra» til at foreldre ble fratatt barnet sitt	3	11
Ingen forhold som talt imot	9	19

* Justert for om fosterforeldrene hadde egne barn

For begge gruppene hadde den vanligste motforestillingen vært hensynet til egne barn. Slektsfosterforeldrene vektla denne motforestillingen noe sjeldnere enn de ordinære fosterforeldrene, kanskje fordi mange av dem hadde fått prøvet ut hvordan det å ha fostersøsken virket på barna deres, og fordi – gitt mange av slektsfosterforeldrenes relativt høye alder – mange av de egne barna var flyttet hjemmefra.

Det er rimelig, og viktig, at fosterforeldrene hadde overveid om det å bli fosterfamilie ville gå ut over deres egne barn. Hensynet til egne barn er en av de viktigste grunnene til at fosterforeldre har overveid å si opp fosterhjemsavtalen (Havik, 1996, 2007; Backe-Hansen, 2009). Og det er realistisk å overveie hvordan egne barn vil reagere. I en intervjuundersøkelse blant

fosterfamiliers egne barn fant Höjer & Nordenfors (2006) at langt de fleste hadde positive erfaringer med å leve med fostersøsken, og ofte var sterkt engasjert i dem. Men de fant også at mange samtidig hadde opplevd at det kunne være komplisert og konfliktfylt, og at de kunne få mindre oppmerksomhet fra foreldrene sine. Andre undersøkelser har gjort tilsvarende funn (Triseliotis et al., 2000; Sinclair et al., 2004).

I begge gruppene hadde den nest mest vanligste motforestillingen vært at det å ha et fosterbarn trolig ville være svært krevende. Om lag hver tredje hadde sett dette som et motargument. Ut fra den faglige og allmenne oppfatningen om at fosterbarn ofte vil ha store omsorgsbehov, er denne andelen kanskje overraskende liten heller enn overraskende stor.

Heller ikke når det gjaldt det å skulle bli en «offentlig» familie, og det å skulle samarbeide med barnets familie, var det ulikhet mellom ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre.

I begge gruppene hadde mellom hver syvende og hver femte hatt dette som motforestilling.

I utgangspunktet kunne man tenkt at slektsfosterforeldre kunne kvie seg relativt mer for å bli en offentlig familie, fordi mange av dem i utgangspunktet hadde kommet frem til en privat ordning med barnets foreldre. Tilsvarende kunne man tenkt at slektsfosterforeldrene ville kvie seg relativt mindre for å skulle samarbeide med barnets foreldre, også fordi mange i utgangspunktet hadde kommet frem til en privat avtale. Imidlertid har flere studier (Holtan 2002; Sinclair, 2005; Farmer, 2009a, Knudsen, 2009) vist at nettopp det private forholdet bidrar til komplekse relasjoner ikke bare mellom slektsfosterforeldre og foreldre, men også mellom slektsfosterforeldrene og det utvidede slektsnettverket.

Andre mulige motforestillinger hadde de to gruppene vurdert forskjellig. Det å vite at plasseringene ofte er midlertidige, hadde vært en hyppigere motforestilling hos de ordinære fosterforeldrene enn hos slektsfosterforeldrene (38% vs. 17 %). Det hadde også vært en hyppigere motforestilling hos fosterforeldre som var motivert av et ønske om å bli en familie/ en større familie (54% mot 28 %).

Slektsfosterforeldrene på sin side hadde oftere sett det å miste kontroll over egen voksentid som en motforestilling (40 % vs. 25 %). En mulig

delforklaring kan være at slektsfosterforeldre ofte vil komme i utakt med den livsfasen de er i. De kan ha hatt planer som ikke lot seg forene med omsorgsansvar for et barn. Dette vil trolig gjelde særlig for besteforeldre plasseringer, illustrert med en kommentar fra en bestemor: «Vi så frem til å bli pensjonister å reise mye. Våre planer er helt endret». Men det kan også gjelde for tante-/onkel-plasseringer, illustrert med en kommentar fra en tante: «Vi hadde planer om å få egne barn». For begge typer plasseringer kan tid til venner, uteliv, hobbyer og karriere bli truet. Særlig er det funnet at besteforeldre kan komme i komplekse situasjoner. De kan oppleve at de ikke passer sammen med foreldrene til barnets venner, og heller ikke med sine egne tidligere venner (Farmer, 2009; Hognestad Haaland, 2013), og de kan streve med komplekse rolle- og identitetskonflikter (Backhouse & Graham, 2011; Langosch, 2012). For en stor andel av de ordinære fosterforeldrene var det motsatt; to av fem var motivert av å bli en familie / en større familie, noe som implisitt innebærer å bruke tid på familie heller enn på seg selv.

Også ulyst til å skulle «bidra» til at barnets foreldre ble fratatt omsorgen for barnet, ble angitt oftere av slektsfosterforeldrene (11 % vs. 3 %). Men like viktig som å merke seg at slektsfosterforeldrene anga motforestillingen oftere, kan det være å merke seg at den ble angitt av bare en av ti. At motforestillingen ble angitt av så vidt få kan reflektere at foreldrene selv var enige i plasseringen. Men like gjerne kan det reflektere at slektsfosterforeldrene mente plasseringen var nødvendig. De fleste slektsfosterforeldrene ble fosterforeldre for å hjelpe et barn som hadde det vanskelig og som de var glad i, og andelen som følte forpliktelse overfor barnet var langt større enn andelen som følte forpliktelse overfor foreldrene.

Det siste forholdet vi skal omtale, er at de fleste fosterforeldrene hadde hatt motforestillinger mot, så vel som motiver for, det å bli fosterforeldre. Beslutningen om å bli fosterforeldre synes for de fleste å være en kompleks beslutning. Slik sett skiller den seg lite fra de fleste av de større beslutninger vi tar. Beslutningen synes imidlertid å ha vært noe mindre kompleks for slektsfosterforeldrene; dobbelt så mange slektsfosterforeldre hadde vært uten noen motforestilling.

Det var ingen forskjeller i oppfatningene til fostermødrene og fosterfedrene.

6.1.4 HVOR SAMSTEMTE HADDE FOSTERFORELDRENE VÆRT I ØNSKET OM Å BLI FOSTERFORELDRE?

Alle fosterforeldrene som levde i et parforhold – og det var de aller fleste – ble spurt om hvor like de selv og partneren deres hadde vært i ønsket om å bli fosterforeldre.

Det er to forhold som er verdt å merke seg. Det første er at de fleste (68 prosent av mennene og 78 prosent av kvinnene) mente ønsket hadde vært like sterkt hos dem begge. Det andre er at når de ikke mente det, mente de som oftest at ønsket hadde vært sterkest hos fostermor – mennene noe oftere enn kvinnene. Tradisjonelt er det da også fostermødrene som har vært krumtappen i å etablere – og å stå for – fosterforeldreskapet. I vår undersøkelse er det fostermødrene som blir frikjøpt fra jobb. Det at det er flere fostermødre som besvarte skjemaet, er fordi flere fostermødre deltok i veiledningsgruppene/PRIDE-kursene.

6.2 Fosterforeldrenes forhåndstanker om fosterbarnet de ønsket

I arbeidet med å rekruttere ordinære fosterforeldre kan det være til hjelp å ha kunnskap om hva potensielle fosterforeldre tenker omkring fosterbarnets kjønn og alder, og om varighet av plasseringen. Det kan også være til hjelp å ha kunnskap om hva de tenker omkring det å ta imot barn med funksjonshemninger, barn med særlig store psykososiale vansker, barn med minoritetsbakgrunn, samt søskenpar eller søskengrupper.

6.2.1 VARIGHET AV PLASSERINGEN – BARNAS KJØNN OG ALDER

De ordinære fosterforeldrene ble spurt om hvor lenge de hadde sett for seg at fosterbarnet de ønsket å få, skulle være hos dem. Drøyt en av ti hadde ikke gjort seg opp noen klare tanker om dette, og noen helt få (3 %) hadde sett for seg at barnet skulle være hos dem i noen få år. Men de aller fleste (85 %) hadde sett for seg at fosterbarnet som kom til dem, skulle være hos dem resten av oppveksten sin – fosterforeldre som ønsket å bli en familie/bli en større familie enda oftere enn de øvrige (98 % vs. 74 %).

Når det gjelder kjønn, hadde de færreste hatt klare ønsker. Men av den fjerdedelen (23 %) som hadde hatt det, hadde de fleste (77 %) et ønske om en jente – fostermødrene noe oftere enn fosterfedrene.

Barnets alder derimot hadde de fleste (83 %) hatt ønsker om. Noen hadde ønsket seg bare én relativt smal aldersgruppe, andre hadde ønsket to eller tre nærliggende aldersgrupper. Ikke overraskende hadde de fleste ønske om et barn i førskolealder. Ønsket om et barn i barneskolealder var betydelig mindre, og bare en av ti hadde ønsket at barnet skulle være eldre enn tolv år. Selv om denne andelen er liten, er den viktig å merke seg at den er der. Det var en tendens til at fosterforeldrenes tanker om alder ble møtt; ganske mange fikk et fosterbarn som var i nærheten av den alderen de hadde sett for seg at barnet skulle ha.

Det er ikke overraskende at få fosterforeldre hadde ønsket et fosterbarn i ungdomsalder. Sammenhengene mellom alder, store adferdsvansker, strevsomme relasjoner og utilsiktet flytting, er velkjent og veldokumentert (Backe-Hansen, Christiansen & Havik, 2013; Egelund & Vitus, 2007; Oosterman et al., 2007; Triseliotis, 1989).

Oppsummerende synes det trygt å si at hovedtyngden av de ordinære fosterforeldre så for seg at de skulle ta i mot et yngre barn, som skulle vokse opp hos dem. Med andre ord; de ønsket et familiemedlem heller enn en besøkende.

6.2.2 ET FOSTERBARN MED SÆRLIG STORE VANSKER

Så godt som alle fosterbarn vil ha vansker, og dermed særlige behov for sensitiv omsorg. De fleste har levd i en omsorgssviktende situasjon hos foreldrene sine. Alle har erfart å bli skilt fra foreldrene sine. Noen barn vil, i tillegg til å ha erfart sviktende omsorg, også ha funksjonshemninger og fysiske helsevansker. For noen barn vil de psykososiale vanskene være særlig store. Men barn vil også kunne stille særlige krav til omsorg ut fra forhold som ikke er knyttet til deres spesifikke omsorgsbehov. Barn med minoritetsbakgrunn vil stille krav til kultursensitivitet og til støtte til å kunne opprettholde sin kulturelle identitet. Barn som blir plassert sammen med søsken har krav på å bli møtt ut fra sine individuelle behov. Behovene kan være ulike, og en av søsknene kan ha behov for å bli møtt på måter som vil være kontraindisert for en annen av søsknene.

De ordinære fosterforeldrene ble spurt om de hadde gjort seg tanker omkring det å ta i mot et barn med funksjonshemming, store psykososiale vansker, minoritetsbakgrunn og søskenpar, og, hvis de hadde gjort det, om hva deres innstilling hadde vært.

En av fire fosterforeldre hadde ikke overveid det å ta i mot et barn med fysisk funksjonshemming eller et barn med kronisk fysisk sykdom. En av fem hadde ikke overveid å ta i mot et barn med store adferdsvansker, store emosjonelle vansker, store sosiale vansker eller store lærevansker. Det er vanskelig å tro at de som ikke hadde gjort det, ikke var klar over at mange fosterbarn vil ha store vansker. Det er mulig å tenke at – men umulig å vite – en manglende overveielse er et uttrykk for det ønsket de fleste foreldre har om å få et barn som ville være rimelig lett å ivareta.

Blant de som hadde overveid å ta i mot et barn med store vansker, var innstillingen som vist i tabellen som følger. Tabellens høyre kolonne viser snittverdien for de ulike vanskeområdene. Snittverdien er beregnet ved at svaret «Svært positivt innstilt» er gitt verdien 1, mens kategorien «Svært negativt innstilt» er gitt verdien 4. Jo lavere snittverdi, jo mer positivt hadde fosterforeldrene stilt seg. En snittverdi lavere enn 2.50 reflekterer derved en overvekt av positiv innstilling, mens en snittverdi høyere enn 2.50 reflekterer en overvekt av negativ innstilling.

Tabell 6.5 Fosterforeldrenes innstilling til å ta i mot et barn med særlig store omsorgsbehov.* Prosent

	<i>Svært Positivt</i>	<i>Noe positivt</i>	<i>Noe negativt</i>	<i>Svært Negativt</i>	<i>Snitt verdi</i>
Store sosiale vansker (n=167)	22	48	26	5	2.14
Store lærevansker (n=166)	21	48	24	7	2.16
Store emosjonelle vansker (n=162)	17	43	32	8	2.30
Store adferdsvansker (n=172)	11	36	30	23	2.64
Fysisk helsevanske (n=153)	10	28	43	20	2.73
Fysisk funksjonshemming (n=156)	7	23	37	33	2.96

*Svaralternativene var 1 (svært positivt), 2 (noe positivt), 3 (noe negativt) og 4 (svært negativt).

De fleste fosterforeldrene hadde vært overveiende positivt innstilt til å ta i mot et barn med store sosiale vansker og et barn med store lærevansker. Noe færre hadde vært positivt innstilt til å ta i mot et barn med store emosjonelle vansker, og klart færre til å ta i mot et barn med store adferdsvansker. Hvis en fosterforelder hadde vært positiv innstilt til å ta i mot et barn med store vansker på ett av områdene, var det sannsynlig at hun eller han også hadde vært positiv til å ta i mot et barn med store vansker på de andre områdene.

Overfor fysiske helsevansker og funksjonshemning hadde de fleste vært overveiende negativt innstilt. Men det er verdt å merke seg at også overfor disse vanskene hadde om lag en av ti vært *svært* positivt innstilt, og ytterligere om lag en av fire *noe* positivt innstilt. Også her var det en klar tendens til en generell positiv versus negativ innstilthet.

Grad av overveiende positiv kontra overveiende negativ innstilthet, var uten sammenheng med fosterforeldrenes kjønn. Det var i hovedsak også uten sammenheng med fosterforeldrenes motiver for å bli fosterforeldre. De få sammenhengene som var, var først og fremst knyttet til to motiver. Den ene var motivasjonen «å bli en familie / bli en større familie», som samvarierte med en noe mer negativ innstilling til å ta i mot barn med store problemer. Sammenhengene er imidlertid ikke sterke. Den andre motivasjonen var «jeg har gode omsorgsferdigheter». Fosterforeldre – typisk fostermødre – som mente at de hadde gode omsorgsferdigheter var noe mer positivt innstilt til å ta i mot et barn med fysisk funksjonshemning og også til å ta imot et barn med store emosjonelle vansker.

Var det så noen sammenheng mellom de potensielle fosterforeldrenes innstilthet til å ta i mot et barn med en spesifisert stor vanske, og deres senere vurdering av om barnet som kom til dem hadde nettopp denne vansken? Vi har undersøkt dette ved å se hvordan fosterforeldrene vurderte sitt fosterbarns vansker, om lag et år etter at barnet kom til dem. I all hovedsak fant vi ingen slike sammenhenger. Det ene unntaket var at fosterforeldre som hadde vært positivt innstilt til å ta i mot et barn med store lærevansker noe oftere vurderte at deres fosterbarn hadde det.

6.2.3 ET BARN MED MINORITETSBAKGRUNN, ELLER SØSKEN

Hver fjerde fosterforeldre (25 %) hadde ikke overveid det å ta i mot et barn med minoritetsbakgrunn, hver tredje (30 %) hadde ikke overveid det å ta i mot et søskenpar, og halvparten (48 %) hadde ikke overveid det å ta i mot en søskengruppe på tre. De som hadde overveid disse forholdene, hadde stilt seg som vist i tabellen som følger.

Tabell 6.6 Fosterforeldrenes innstilthet til å ta i mot barn med innvandrerbakgrunn og å ta i mot søsken.* Prosent

	<i>Svært positivt</i>	<i>Noe positivt</i>	<i>Noe negativt</i>	<i>Svært negativt</i>	<i>Snitt-verdi</i>
Barn med innvandrerbakgrunn (n=160)	34	39	19	7	1.99
To søsken samtidig (n=150)	34	35	11	20	2.17
Tre søsken samtidig (n=99)	6	17	20	57	3.27

*Svaralternativene var 1 (svært positivt), 2 (noe positivt), 3 (noe negativt) og 4 (svært negativt).

Av fosterforeldrene som hadde overveid å ta i mot et barn med minoritetsbakgrunn, hadde langt de fleste vært positivt innstilt. Av samtlige «vanskeområder» var det å ta i mot et barn med minoritetsbakgrunn, det området flest fosterforeldre hadde vært positivt innstilt til.

Når det gjaldt å ta i mot søsken hadde fosterforeldrene vært overveiende positivt innstilt til å ta i mot et søskenpar. Deres innstilthet på å ta i mot en søskengruppe på tre hadde derimot vært overveiende negativ – blant den halvparten som i det hele tatt hadde overveid det.

Fosterforeldre som hadde vært relativt mer positivt innstilt til å ta i mot et barn med innvandrerbakgrunn, hadde oftere enn de øvrige mottatt et barn som hadde en annen kulturbakgrunn enn norsk. Den samme sammenhengen gjaldt for søskenplasseringer; de som hadde vært relativt mer positivt innstilt, hadde oftere fått søskenplasseringer.

Ikke på noen av de spørsmålene vi har sett på i hele dette avsnittet, var det noen forskjeller mellom hvordan fostermødrene og fosterfedrene var innstilt. Heller ikke var det noen forskjeller mellom hvordan fosterforeldrene var innstilt og deres motiver for å bli fosterforeldre.

6.3 Hvordan styrke rekruttering – innspill fra fosterforeldrene og saksbehandlerne

Det har over årtier vært flere barn som har trengt fosterhjem, enn det har vært tilgjengelige fosterhjem. Samtidig har det aldri vært så mange barn i fosterhjem som nå, og dermed aldri så mange fosterfamilier. Hvis vi legger til alle de barna som nå har besøkshjem, er økningen i andelen ordinære familier som er støttefamilier på heltid eller deltid for barn som trenger dem, enda større. Og økningen har skjedd parallelt med at den moderne familie har vokst frem.

Kvinnene i den moderne fosterfamilien er i lønnet arbeid, begge foreldre har vanlig god utdanning og familiens inntekt er omtrent som i andre familier.

Men «fosterhjemtørken» er uansett stadig et faktum. Mangel på fosterhjem er den viktigste årsaken til at plasseringer i beredskapshjem varer lenge (Havik et al., 2012). I løpet av de ti årene fra 2003 til 2012 ble vel 6750 nye barn og unge fosterhjemsplassert²³, det vil si gjennomsnittlig 675 per år. I tillegg kommer omplasseringer på grunn av utilsiktede flyttinger, uten at vi vet eksakt hvor mange dette dreier seg om hvert år. Dette tilsier at rekrutteringen av nye fosterhjem hele tiden vil være en stor utfordring for den kommunale barneverntjenesten og Bufetat.

Både fosterforeldrene og saksbehandlerne ble bedt om å komme med inntil tre innspill på hvordan rekruttering av fosterfamilier kunne styrkes. Innspillene deres faller i to kategorier; den ene forhold knyttet til det å være fosterforeldre, den andre forhold knyttet til det å nå ut med informasjon om behovet for flere fosterhjem. Det var langt flere innspill i den første kategorien enn i den andre.

6.3.1 FORHOLD KNYTTET TIL DET Å VÆRE FOSTERFORELDRE

Vi har samlet innspillene i denne kategorien i to større grupper, og en mindre. Den ene store gruppen gikk på arbeidsbetingelser, den andre på kompetanse og støtte. Den mindre gruppen gikk på trygging av rammene rundt fosterhjemmene.

Arbeidsbetingelser

Nesten halvparten av fosterforeldrene, og to tredjedeler av saksbehandlerne, mente bedre økonomiske betingelser ville styrke rekrutteringen. De økonomiske betingelsene dreide seg i hovedsak om lønn, pensjon og trygd, men for fosterforeldrene i noen grad også om ferie og frikjøp. Det kan i forbindelse med det siste være verdt å merke seg at for hver tredje frikjøpte fosterfamilie i vår undersøkelse, medførte frikjøpet tap av inntekt. Det kan videre være verdt å merke seg at i en fosterfamilie er det (fremdeles) fostermor som er krumtappen. Jo større omsorgsbehov barnet har, og jo lengre fostermor er frikjøpt,

---

²³ «Nye» defineres som at barna og ungdommene ikke har vært i barnevernet året før. De kan imidlertid godt ha vært der i tidligere år.

jo større er sannsynligheten for at hun vil møte sin alderdom med begrenset alderspensjon.

Kompetanse og støtte

Det andre forholdet halvparten av fosterforeldrene og tre fjerdedeler av saksbehandlerne mente ville styrke rekrutteringen, var at fosterforeldre i større grad fikk styrket sin kompetanse og/eller fikk bedre oppfølging og støtte, og/eller veiledning. Innspillene er på ingen måte nye, og styrking av kompetanse blir jevnlig fremholdt som et mål i både det faglige og politiske barnevernet. Utbredelsen av PRIDE-grunnopplæring sikrer at stadig flere får opplæring før de blir fosterforeldre. Muligheten for kompetanseoppbygging etter plassering blir i stor grad påvirket av kommunenes prioriteringer. Veiledning er det forsterkingstiltaket som over år har vært det mest ønskede tiltak fra fosterforeldre (Havik, 1996, 2007). Andelen som får veiledning har da også økt noe. Deltagerne i denne undersøkelsen er rekruttert fra statlige veiledningsgrupper, som de vurderer høyt. Men stadig er det bare om lag halvparten av fosterforeldre som får individuell veiledning. Etter at det statlige barnevernet ikke lenger forestår individuell veiledning, står vi i en situasjon hvor veiledningen kan komme til å bli forestått av innleide fagpersoner uten en felles og gjennomtenkt plattform, teori og utføring.

Nødvendigheten av at fosterforeldre får god oppfølging og støtte er noe «alle» er enige om. Årelange erfaringer og jevnlig revisjoner har imidlertid vist at slett ikke alle fosterfamilier mottar det foreskrevne antall hjemmebesøk, at varig omsorgsplan for barnet ofte ikke er utarbeidet, og fosterbarn slett ikke alltid har en tilsynsfører, og at de som har det ofte møter tilsynsfører sjelden eller de møter stadig nye (Helsetilsynet, 2012; Sundt, 2010, 2013). Videre har vi undersøkelser – inkludert denne – som viser at selv om mange fosterforeldre opplever støtte i sin saksbehandler, så opplever for få at støtten er svært god. Det bør være et mål at kriteriet for måloppnåelse settes ved svært god heller enn ved god – og i hvert fall at den ikke settes ved middels.

Trygging av rammer

Forhold ved rammene rundt fosterhjemmene har stor betydning for hvordan fosterforeldre vil erfare sin hverdag. I denne kategorien er det ingen innspill fra saksbehandlerne, og innspillene fra fosterforeldrene er noe færre enn i de to første kategoriene. Fosterforeldrenes innspill er konsentrert om fosterfamiliers behov for stabilitet, forutsigbarhet og det å få «være en familie». Noen av innspillene fokuserer forhold ved barnevernet som kan bidra til tryggere rammer, så som bemanning, kompetanse og stabilitet i jobb – samt bedre samarbeid med så vel fosterhjem som andre hjelpeinstanser.

6.3.2 FORHOLD KNYTTET TIL DET «Å NÅ UT»

Både fosterforeldrene og saksbehandlerne har færre innspill på dette temaet. Så godt som alle innspillene gikk på informasjon og opplysning gjennom mediaoppslag; noen helt få foreslo kampanjer, stands og annonser og et par foreslo å bruke hjemmeparty. Når det gjaldt informasjonens vinkling var det nær enstemmighet om at informasjonen måtte vektlegge gleden og det meningsfylte – den måtte være positiv, men også realistisk. Noen få foreslo at fosterforeldre ble brukt som formidlere.

Sammenfattende må det kunne sies at innspillene fra fosterforeldrene og saksbehandlerne er viktige innspill som det vil være liten grad av uenighet om, men som over år har vist seg vanskelige å nå.

6.4 Sammenfatning

For de fleste ordinære fosterforeldre hadde veien frem til det å ta et aktivt initiativ overfor Bufetat vært lang. For en av fem hadde den tatt minst fem år. En viktig utløsende årsak til at de tok kontakt med Bufetat var at «tiden var moden», og også at «egne barn var blitt store». Veien hadde vært kortest for de som var motivert av å bli en familie/bli en større familie. For ganske mange hadde initiativet blitt utløst ved at de hadde lest en annonse. For noen hadde det gått kort tid å omsette tanken på å bli fosterforeldre til et konkret initiativ. I denne gruppen var det flere som formidlet at de hadde kommet til en erkjennelse av at adopsjonskøen var lang og at de selv ble eldre. For disse kan selve beslutningen om å ta til seg et barn sies å ha blitt tatt for lenge siden,

mens beslutningen om at de ønsket det skulle skje gjennom et fosterforeldreskap var ganske ny.

For slektsfosterforeldre var initiativet til å bli fosterforeldre ofte kommet etter at de i navnet allerede var det. Initiativet til en formalisert fosterhjemstatus hadde oftere ligget hos kommunen enn hos dem selv.

De aller fleste ordinære fosterforeldrene hadde vært motivert av å hjelpe et «generelt» barn de ikke kjente, ofte kombinert med at de var glad i barn og hadde gode omsorgsferdigheter. For mange var ønsket om å bli en familie/en større familie en viktig motivasjon. De fleste slektsfosterforeldrene hadde vært motivert av å hjelpe et spesifikt barn som hadde det vanskelig, som de var glad i og også følte forpliktelse overfor. Ønsket om å bli en familie/en større familie var nesten fraværende. Mange av slektsfosterforeldrene var da også beste-foreldre for barnet og i en alder hvor et familieliv med barneomsorg vanligvis er en tilbakelagt livsfase.

Det var de færreste fosterforeldrene som ikke hadde hatt en eller flere motforestillinger mot det å bli fosterforeldre; slektsfosterforeldrene dog sjeldnere enn de ordinære fosterforeldrene. Hos begge hadde den viktigste motforestillingen vært hensynet til egne barn. De hadde tenkt ganske likt om det at et fosterbarn trolig ville være svært krevende, om det å skulle bli en «offentlig familie og om det å skulle samarbeide med barnets familie. Det var bare vedrørende to motforestillinger de to fosterforeldregruppene hadde klart ulike oppfatninger. De ordinære fosterforeldrene hadde oftere sett negativt på at plasseringer ofte er midlertidige, mens slektsfosterforeldrene oftere hadde sett negativt på det å miste fri rådighet over «voksentid».

Både blant de ordinære fosterforeldrene og slektsfosterforeldrene var det en svak tendens til tanker om barnets alder. De fleste ønsket seg et barn i førskolealder, som skulle vokse opp hos dem. En overraskende stor andel av fosterforeldrene formidlet at de ikke hadde overveid det å ta i mot et barn med store vansker – det være seg fysiske eller psykiske helseproblem – og heller ikke det å ta i mot søskengrupper eller barn med innvandrerbakgrunn.

De som hadde overveid disse forholdene hadde vært mer positivt innstilt til å ta i mot et barn med store sosiale vansker, lærevansker eller emosjonelle vansker, enn til å ta i mot et barn med store adferdsvansker. Å ta i mot et barn med fysiske helsevansker hadde de vært overveiende negative til. De fleste

hadde vært positivt innstilt på å skulle ta i mot to søsken samtidig, men ikke til å ta i mot tre. Den definerte gruppen barn som flest hadde vært positivt innstilt til å ta i mot, var et barn som hadde en annen kulturbakgrunn enn den norske.

Nesten halvparten av fosterforeldrene, og to tredjedeler av saksbehandlerne, mente bedre økonomiske betingelser vil styrke rekrutteringen av fosterhjem. De økonomiske betingelsene dreide seg i hovedsak om lønn, pensjon og trygd, men for fosterforeldrene i noen grad også om ferie og frikjøp. Det andre forholdet halvparten av fosterforeldrene og tre fjerdedeler av saksbehandlerne mente ville styrke rekrutteringen, var at fosterforeldre i større grad får styrket sin kompetanse og/eller fikk bedre oppfølging og støtte, og/eller veiledning. Innspillene er på ingen måte nye, og styrking av kompetanse blir jevnlig fremholdt som et mål i både det faglige og politiske barnevernet. Å realisere slike innspill innebærer også økt profesjonalisering slik vi definerte dette i første kapittel, som igjen er nært knyttet til kvalifisering.

Ingen av innspillene fra saksbehandlerne omhandlet rammene rundt plasseringene. Men fosterforeldrene hadde innspill som fremholdt fosterfamiliers behov for stabilitet, forutsigbarhet og det å få «være en familie». I noen grad hadde de også innspill som fokuserte forhold ved barnevernet som kan bidra til tryggere rammer, som bemanning, kompetanse og stabilitet i jobb – samt bedre samarbeid med så vel fosterhjem som andre hjelpeinstanser. Selv om ikke like mange fosterforeldre var inne på dette, er det likevel viktig å merke seg behovet for at fosterforeldre skal få anledning til å utøve sitt foreldreskap med liknende rammebetingelser som familier flest trenger – det vil si trygghet og forutsigbarhet.

7 Å bli fosterforeldre

Toril Havik

I dette kapitlet skal vi se hvor lang tid det tok fra den første kontakten med statlig eller kommunalt barnevern til barnet fosterforeldrene nå har hos seg var plassert. Vi skal så se hvordan fosterforeldre og saksbehandlere vurderte godkjenningssprosessene. Vi avslutter med å se hvilke refleksjoner fosterforeldrene gjorde seg den aller første tiden etter at barnet var kommet til dem.

7.1 Tiden det tok

Det er et mål at prosessen frem mot et fosterforeldreskap skal være grundig. Det er samtidig et mål at den ikke skal ta lengre tid enn nødvendig. Barn som skal plasseres skal slippe å være for lenge i venteposisjon, og fosterhjemskøen skal bli kortere heller enn lengre.

Vi skal nå se hvor lang tid de ulike fasene i prosessen tok. For de ordinære fosterforeldrene startet prosessen som oftest med at de meldte sin interesse for Bufetat, mens den for slektsfosterforeldrene startet med en kontakt med barneverntjenesten.

Spørsmålene om hvor lang tid de ulike fasene tok, søker informasjon om prosesser i barnevernet, og ikke om fosterforeldres personlige erfaringer og synspunkt. Analysene tar derfor utgangspunkt i ett svar fra hver familie, og ikke i svar fra hver enkelt fosterforelder. Fordi vi har flest svar fra fostermødre, er det fostermødrene som er familiens representant. Der bare fosterfar har svart på spørsmålene, bygger analysene på svarene hans.

Ordinære fosterforeldre

Fra de 159 fosterfamiliene meldte sin interesse til Bufetat, tok det i snitt 7,9 måneder til den var klarert som fosterfamilie. En viktig forklaring på at det tok så vidt lang tid, er at det fleste (80 %) gjennomførte PRIDE grunnopplæringskurs.

Fra en fosterfamilie var klarert til den ble forespurt om å ta i mot et konkret barn, gikk det i snitt 7,6 måneder. En av fem (21 %) hadde blitt spurt

innen tre måneder, og halvparten (51 %) innen seks måneder. Innen ni måneder hadde andelen spurte økt til tre av fire (74 %) og innen tolv måneder til ni av ti (88 %). For en relativt stor andel av fosterfamiliene må ventetiden karakteriseres som lang. Gitt fosterhjemstørke heller enn fosterhjemsoverflod må lang ventetid være vanskelig å forstå for de som venter, og også for folk flest. Det vil være viktig å fremskaffe kunnskap om hvilke forhold som medfører lang ventetid.

Fra beslutning om at barnet som skulle plasseres i familien til barnet var flyttet inn, gikk det i snitt 4,6 uker. Innen åtte uker hadde nesten alle (92 %) flyttet inn. De fleste fosterfamiliene (75 %) mente innflyttingen hadde tatt passe lang tid. Av de som ikke gjorde det, mente halvparten (11 %) at den hadde tatt for lang tid, og halvparten (14 %) at den hadde tatt for kort tid.

Også *saksbehandlerne* ble spurt om de mente tiden fra beslutning til innflytting hadde vært passe lang, i den konkrete saken de tok utgangspunkt i når de besvarte sitt spørreskjema. Deres oppfatninger stemmer godt overens med fosterforeldrenes; de fleste saksbehandlerne (75 %) mente innflyttingen hadde tatt passe mye tid, mens knapt en av ti (7 %) mente den hadde tatt for lang tid og en av fem (18 %) at den hadde tatt for kort tid.

Slektsfosterforeldre

For de 57 slektsfosterfamiliene startet den aktive prosessen mot å bli fosterforeldre gjennom en direkte kontakt med kommunen. For en tredjedel (35 %) av familiene gikk det tre uker fra den første kontakten til godkjenning forelå. For halvparten (49 %) ble det fattet beslutning innen seks uker og for tre fjerdedeler (72 %) innen tolv. Innen et halvt år var ni av ti prosesser (92 %) avsluttet.

Da denne «offisielle» kontakten ble etablert, hadde hver tredje slektsfosterfamilie allerede barnet boende hos seg, besteforeldre oftere enn tanter/onkler (74 % vs. 41 %) I løpet av godkjenningsprosessen hadde ytterligere flere barn flyttet inn, slik at da individuell godkjenning ble gitt, hadde halvparten av slektsfosterforeldrene allerede barnet hos seg. Innflyttingen i slektsfosterhjem gikk dermed raskere enn innflyttingen til ordinære fosterforeldre. Innen to uker fra godkjenning hadde tre fjerdedeler (76 %) av slektsbarna flyttet inn, og innen seks uker alle. Likevel mente flere slektsfosterforeldre enn

ordinære fosterforeldre og saksbehandlere at innflyttingen hadde tatt for lang tid (27 % vs. 11 % vs. 7 %), og færre at den hadde tatt passe lang tid (58 % vs. 75 % vs. 75 %). Men andelen som mente den hadde gått for fort, var den samme (15 % vs. 14 % vs. 18 %).

7.1.2 GODKJENNINGSPROSESSER SOM IKKE ENDER UT I EN PlassERING

Hver fjerde fosterfamilie (27 %) hadde erfart en individuell godkjenningssprosess som ikke endte ut i en plassering. Som oftest fordi fosterfamilien sa «nei» (51 %), sjeldnere fordi kommunen sa «nei» (17 %). For en tredjedel av plasseringene (32 %) lå årsaken utenfor kommunens og/eller fosterforeldrenes vurdering; kommunen fikk ikke medhold i Fylkesnemnda, kommunen trakk saken for Fylkesnemnda, eller kommunen fant fosterhjem enten i barnets slekt eller i barnets nabolag.

Noen få av fosterforeldrene hadde erfart to avbrutte godkjenningssprosesser og noen helt få tre eller fire. Undersøkelsen gir ikke svar på hvorfor disse senere prosessene ikke førte frem til plassering. Det er behov for kunnskap både om årsaksforhold til gjentatt avbrutte godkjenningssprosesser, og også om hvordan plasseringene som da til slutt blir gjennomført fungerer for fosterbarn og fosterfamilie.

Saksbehandlerne ble spurt om de i den individuelle godkjenningssprosessen hadde hatt alvorlige betenkeligheter i forhold til om plasseringens egnethet for barnet eller ungdommen. Knapt halvparten (45 %) svarte at det hadde de overhodet ikke hatt, og halvparten (51 %) at det hadde de hatt i noen grad. Det betyr at nesten samtlige saksbehandlere hadde vært overbevist – eller ikke tvilt mer enn det man egentlig kan forvente – om at den aktuelle plasseringen ville bli god for barnet. Men et lite mindretall (4 %) hadde hatt alvorlige betenkeligheter. De fleste av disse hadde drøftet saken med barnevernleder og kollegaer, og også med fosterforeldrene. Tre saksbehandlere hadde prøvd å stanse plasseringen.

De aller fleste saksbehandlerne opplyste at Bufetat hadde deltatt i godkjenningssprosessen, i større eller mindre grad, noe mer når fosterhjemmet var rekruttert av Bufetat enn når det var rekruttert av kommunen. De fleste mente at de selv og Bufetat hadde vært samstemte i sine vurderinger av barnets

behov, og *alle* mente de hadde vært samstemte om de potensielle fosterforeldrenes forutsetninger for å gi barnet god omsorg; tre av fire (75 %) i svært stor grad. Grad av samstemthet var helt uavhengig av om kommunen hadde fått ett eller flere tilbud om fosterhjem.

7.2 Hva mente fosterforeldrene og saksbehandlerne om godkjenningsprosessen?

Ansvar for å vurdere om en potensiell fosterfamilie kan ivareta det konkrete barnets behov på en god måte, ligger hos det kommunale barnevernet. Barneverntjeneste må foreta en vurdering av den potensielle fosterfamiliens forutsetninger for å kunne gi barnet de utviklingsbetingelsene som barnet trenger, ut fra sitt funksjonsnivå, ressurser og særlige behov. En god vurderingsprosess forutsetter *for det første* at barneverntjenesten formidler all relevant informasjon om barnets oppvekst, situasjon, vansker og ressurser, og også informasjon om hvilke rammer fosterforeldreskapet vil få. *For det andre* forutsetter den at barneverntjenesten søker informasjon om hvilke tanker og følelser informasjonen gir opphav til. Hvis barneverntjenesten vurderer at de potensielle fosterforeldrene har gode forutsetninger for å gi barnet god utviklingsstøtte, fortsetter godkjenningsprosessen med at fosterforeldre møter barnet, og – ideelt – også barnets foreldre. Gitt at møtene ikke gir informasjon som er i strid med den tidligere vurderingen, starter innflyttingsprosessen. Gitt at heller ikke denne gir informasjon som tilsier en revurdering, flytter barnet inn. Barnet blir fosterforeldrenes fosterbarn, og fosterforeldrene blir barnets primære omsorgspersoner.

I avsnittet som følger skal vi først se om fosterforeldrene mente godkjenningsprosessen hadde vært grundig og om den hadde vært respektfull. Deretter skal vi se om de mente barneverntjenesten hadde gitt god informasjon om seks sentrale temaer. Vi skal avslutte avsnittet med å se på saksbehandlerne vurderinger av godkjenningsprosessen ut fra én konkret sak, og i hvilken grad de mente barnet/ungdommen selv og barnets foreldre var blitt rådspurt.

7.2.1 PERSPEKTIVER FRA FOSTERFORELDRENE

Var prosessen grundig og respektfull?

Barneverntjenesten har ansvar for å sikre at barnet som skal i fosterhjem kommer til en fosterfamilie som har gode forutsetninger for å ivareta det. For å kunne vurdere dette må barneverntjenesten samtale med de aktuelle fosterforeldrene om nære og personlige forhold; om fakta, handlinger, forståelser og følelser. Fosterforeldre kan i større eller mindre grad oppleve seg som sett og bekreftet; som målt og veid. Hvordan hadde fosterforeldrene opplevd grundigheten og respekten i godkjenningsprosessen? Tabellen som følger gir en oversikt.

Tabell 7.1 Fosterforeldrenes vurdering av grundighet og respektfullhet i godkjenningsprosessen

Prosesen var grundig	<i>Ordinære fosterforeldre (n=228)</i>	<i>Slektsfosterforeldre (n=82)</i>
Stemmer svært godt	57 %	46 %
Stemmer godt	33 %	31 %
Stemmer dårlig	8 %	22 %
Stemmer svært dårlig	2 %	1 %
Prosesen var respektfull		
Stemmer svært godt	63 %	49 %
Stemmer godt	26 %	31 %
Stemmer dårlig	8 %	20 %
Stemmer svært dårlig	2 %	1 %

Langt de fleste fosterforeldrene mente godkjenningsprosessen hadde vært så vel grundig som respektfull, slektsfosterforeldrene dog i noe mindre grad enn de ordinære fosterforeldrene. En av fem slektsfosterforeldre mot en av ti ordinære fosterforeldre, var lite tilfreds med så vel grad av grundighet som grad av respektfullhet.

Årsakene er ganske sikkert sammensatte. Barneverntjenesten kan møte særlige utfordringer når den skal vurdere slektsfosterforeldres egnethet, og slektsfosterforeldrene kan møte særlige utfordringer i det å skulle bli vurdert.

For barneverntjenesten er utfordringene særlig store når barnet allerede bor hos sine slektninger, eller kjenner dem godt. Jo sterkere barneverntjenesten vurderer betydningen av ikke å bryte opp etablerte bånd, jo mer tilbakeholden kan den være på å foreta en grundig vurdering av slektningenes rammer og forutsetninger for omsorgsutøvelse (O'Brien 2012a). I en intervjuundersøkelse

gjennomført av Dimmen og Trædal (2013) fortalte saksbehandlerne at det skulle mye til for at de ikke godkjente barnets familie som fosterhjem. Dimmen og Trædal fant at det var som om beslutningen grunnga seg selv, og at godkjenningprosessen syntes nærmest overflødiggjort. Fosterforeldrene kan da oppfatte godkjenningprosessen som lite grundig, og dermed også som lite respektfull (O'Brien, 2012b).

En særlig utfordring for slektsfosterforeldre kan være at de ofte vil være i en sårbar situasjon, fordi så mye står på spill. De fleste slektsfosterforeldrene i denne undersøkelsen ikke bare kjente barnet, de var også glad i det. Et stort mindretall hadde allerede barnet hos seg og ønsket at det skulle fortsette slik. Barneverntjenestens samtaletema og spørsmål kan da bli opplevd invaderende heller enn som respektfulle, og også som irrelevante.

For både barneverntjeneste og slektsfosterforeldre er utfordringene trolig større jo sterkere båndet mellom slektingene og barnet er, og også jo lengre de har bodd sammen.

Var informasjonen god?

For at fosterforeldre skal kunne vurdere om de vil kunne gi barnet den særlige omsorgen som barnet vil trenge, må de ha god informasjon om barnets vansker og ressurser. Videre må de ha god informasjon om hvilke rammer de vil få for å utøve omsorgen for barnet.

Tabellen som følger gir en oversikt over hvor god informasjon fosterforeldrene mente de hadde fått vedrørende seks sentrale områder. Antall respondenter varierer noe fra område til område. For fosterforeldre som ikke hadde barn i familien hadde det vært uaktuelt å få informasjon om mulige virkninger på egne barn. Mange slektsfosterforeldre sa det hadde vært uaktuelt med informasjon om barnets tidligere liv og utvikling (31 %), og om barnets vansker og problemer (27 %).

Tabell 7.2 Fosterforeldrenes tilfredshet med barneverntjenestens informasjon

	Ordinære fosterforeldre (n=227/168)			Slektsfosterforeldre (n=69/35)		
	God	Middels	Dårlig	God	Middels	Dårlig
Planlagt varighet av plasseringen	82 %	10 %	8 %	63 %	12 %	24 %
Barnets samvær med foreldrene	65 %	21 %	14 %	52 %	22 %	26 %
Mulighet for forsterkingstiltak	56 %	18 %	25 %	40 %	12 %	48 %
Mulige virkninger på egne barn	52 %	24 %	24 %	31 %	11 %	57 %
Barnets evt. vansker og problemer	45 %	29 %	26 %	36 %	16 %	48 %
Barnets tidligere liv og utvikling	39 %	34 %	27 %	40 %	19 %	40 %

Tabellen gir grunnlag for tre mer overordnede kommentarer.

Den første er at både ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre hadde vært mer tilfredse med informasjon om rammebetingelsene for fosterforeldreskapet, enn med informasjon om barnet selv. Mest tilfredse hadde de vært med informasjonen vedrørende planlagt varighet av plasseringen, dernest med informasjonen vedrørende barnets samvær med foreldrene, og dernest igjen med informasjonen vedrørende mulighet for forsterkingstiltak. Rekkefølgen av tilfredshet med informasjonstemaene er omtrent som den var seks år tidligere, i 2005, og seksten år tidligere, i 1994 (Havik, 2007, 1996). Det er stadig informasjonen om barnets eventuelle vansker og problemer, samt om barnets tidligere liv og utvikling, som fosterforeldrene mener er mangelfull. Med andre ord kunnskap om den som tiltaket skal hjelpe til vekst og utvikling.

Den andre er at det var hvis en fosterforelder mente de hadde fått god informasjon på ett område, mente de ofte at de hadde fått god informasjon også på de øvrige områdene. Sammenhengen kan ha flere forklaringer. Den kan reflektere at en og samme barneverntjeneste hadde vært konsistent gode – eller mindre gode – til å formidle presis informasjon og/eller formidle informasjonen på måter som gjorde den lett – eller vanskelig – å ta imot. Den kan imidlertid óg reflektere at fosterforeldrene i ulik grad hadde vært generelt åpne for å ta i mot informasjon. Til slutt er det rimelig å anta at relasjonen som utviklet seg mellom informasjonsgiver og informasjonsmottaker hadde betydning både for hva som ble formidlet, og for hva som ble tatt i mot.

Den tredje er at også når det gjelder barnevernets mer spesifikke informasjon hadde slektsfosterforeldrene vært mindre tilfredse enn de øvrige fosterforeldrene. Forskjellene er relativt tydelige, og gjelder – med unntak av informasjon om barnets tidligere liv og utvikling²⁴ – alle informasjonsområdene.

Når det gjaldt fostermødre versus fosterfedre var det ingen ulikheter i hvordan de vurderte kvaliteten ved informasjonen barneverntjenesten hadde gitt.

7.2.2 PERSPEKTIVER FRA SAKSBEHANDLERNE

Hvordan mente saksbehandlerne at fosterforeldrene hadde opplevd prosessen?

Vi har sett at langt de fleste fosterforeldrene, de ordinære fosterforeldrene dog noe oftere enn slektsfosterforeldrene, hadde opplevd godkjenningprosessen som respektfull. Det mente også langt de fleste saksbehandlerne (87 %) at «deres» fosterforeldre hadde gjort. Langt de fleste saksbehandlerne (86 %) mente videre at fosterforeldrene hadde opplevd seg som samarbeidspartnere i godkjenningprosessen. Det var meget stor grad av samsvar mellom hvordan saksbehandlerne vurderte de to spørsmålene; de kan nesten sies å reflektere to sider av samme sak. 95 prosent av saksbehandlerne som mente fosterforeldrene hadde opplevd prosessen som respektfull, mente også at fosterforeldrene hadde opplevd seg som samarbeidspartnere. Andelen saksbehandlere som mente godkjenningprosessen hadde vært grundig var noe mindre, men fremdeles høy. Nesten tre av fire saksbehandlere mente prosessen hadde vært grundig.

Foreldrenes plass i godkjenningprosessen

Det at de fleste saksbehandlerne mente prosessen hadde vært grundig, er ikke ensbetydende med at saksbehandlerne mente foreldrene var blitt rådspurt. Knappt halvparten av saksbehandlerne mente foreldrene var blitt rådspurt i meget stor eller stor grad, mens en fjerdedel mente at det var de blitt i meget liten grad. I hvilken grad foreldrene var blitt rådspurt hadde en sammenheng med hvor enig saksbehandler mente de hadde vært i plasseringen. Jo mer uenig saksbehandler mente foreldrene hadde vært, i jo mindre grad hadde de blitt spurt om råd.

---

²⁴ Det er rimelig å tenke seg at mange av slektsfosterforeldrene har opplevd at de hadde mer informasjon om dette enn hva barneverntjenesten hadde.

Rutinehåndboken for kommunenes arbeid med fosterhjem (BLD, 2006) fremholder at etter at barnevern og fosterforeldre har kommet frem til en felles forståelse, og før barnet har flyttet inn, bør det være et møte mellom barnets foreldre, de kommende fosterforeldrene og barneverntjenesten. Et slikt møte har flere mulige gevinster. Én er at foreldrene erfarer å bli respektert som barnets foreldre. En annen er den informasjon foreldrene kan formidle om barnet og barnets situasjon. En tredje er at de to foreldresettene kan få konkrete bilder av hverandre, heller enn fantasibilder. Møtet kan gi foreldrene mulighet for å danne en forhåpning om at fosterforeldrene vil gi barnet god omsorg, og fosterforeldrene mulighet for å danne en forhåpning om et godt samarbeid.

Både saksbehandlerne og fosterforeldrene ble spurt om barnets foreldre og barnets fosterforeldre hadde hatt et møte før plasseringen ble gjennomført. Blant saksbehandlerne svarte vel fire av ti at foreldre og fosterforeldre hadde et møte før plasseringen fant sted, og knapt fire av ti at det hadde de ikke hatt. For de øvrige var spørsmålet uaktuelt, fordi foreldre og fosterforeldre kjente hverandre fra før. Det var en klar sammenheng mellom det at foreldre og fosterforeldre traff hverandre i forkant og det at mor var enig i plasseringen. Hvis mor var enig, traff vel halvparten hverandre i de 73 sakene dette gjaldt. Hvis mor var uenig, derimot, traff partene hverandre i 38 prosent av de 114 sakene dette gjaldt.

Blant fosterforeldrene anga mange av slektsfosterfamiliene at et slikt møte hadde vært uaktuelt, fordi de kjente hverandre fra før. Av de ordinære fosterfamiliene hadde snaut halvparten (46 %) møttes med foreldrene før barnet flyttet inn. Andelen synes liten, men er i tråd med saksbehandlernes opplysninger. Det er selvfølgelig flere mulige forklaringer. Praktiske forhold kan ha gjort det vanskelig, foreldrene kan ha motsatt seg et møte, og/eller barneverntjenesten kan ha vurdert et møte som unødvendig eller som kontra indisert. Vi har sett at svarene fra saksbehandlerne viste at mors grad av enighet i plasseringen hadde betydning for om det ble gjennomført et møte.

Barna og ungdommenes plass i godkjenningprosessen

Barna og ungdommene var blitt rådspurt i enda mindre grad enn foreldrene. Bare hver femte (51/22 %) var blitt rådspurt i meget stor grad, mens hver

tredje (67/33 %) var blitt rådspurt i meget liten grad. Det var særlig to forhold som samvarierte med om de var blitt rådspurt eller ei.

Det ene var hvor de ble plassert. Blant de 51 barna/ungdommene som hadde blitt rådspurt i meget stor grad, skulle litt over halvparten plasseres – eller de var allerede plassert – hos slektninger, og bare syv i kommunalt fosterhjem med forsterkninger. Blant de 77 som hadde blitt spurt i meget liten grad var det nesten omvendt. Blant dem skulle mer enn fire av ti plasseres i kommunale fosterhjem, og bare syv hos slektninger.

Det andre forholdet var om mor var enig i plasseringen eller ei. Hvis mor var helt enig, ble nesten halvparten av de 71 barna dette gjaldt rådspurt i meget stor eller stor grad. Hvis mor derimot var helt uenig, ble bare en fjerdedel av de 106 barna dette gjaldt, rådspurt i meget stor eller stor grad, og knapt halvparten ble forespurt i meget liten grad. Samme tendens var til stede også når det gjaldt fars oppfatning. Med andre ord kan det se ut som om barna ikke nødvendigvis ble sett som selvstendig meningsberettigede personer, men heller ble vurdert i relasjon til hva foreldrene mente.

7.3 Den aller første tiden

7.3.1 SVARTE DEN FØRSTE TIDEN TIL FORVENTNINGENE?

Hvordan fosterforeldrene opplever den første tiden som fosterfamilie kan virke inn på kvaliteter ved deres samspill med barnet, og også på hvordan de utformer sitt videre fosterforeldreskap. Det å oppleve at barnet vil være lett å like og lett å ivareta gir trygghet og gleder der og da, og utgjør samtidig en beskyttelse for den videre omsorgsutøvelsen. Motsatt kan det å oppleve at barnet ikke vil være så lett å like og/eller vanskelig å ivareta, utgjøre en risiko for at det utvikler seg nedadgående spiraler.

Både ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre ble spurt om hvordan de mente fire utsagn hadde stemt med hva de hadde tenkt, etter de første par ukene som fosterforeldre. Utsagnene var konstruert for å få frem kunnskap om fosterforeldrenes opplevelse av nærhet og mestring, og deres tanker om hvordan det ville bli. Svarene fra fosterforeldrene kan ikke gi presis informasjon om hva de faktisk tenkte og følte den gangen. Det svarene kan gi er kunnskap om hvordan de i nåtid mener de tenkte og følte i fortid. Tabellen

som følger viser fosterforeldrenes svar²⁵. Tabellens høyre kolonne viser gjennomsnittsverdiene for svarene. Jo lavere snittverdi, jo flere hadde ment at utsagnet har stemt med hva de har tenkt og følt.

For oversiktens skyld skiller ikke tabellen mellom ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre. Forskjellene som ble funnet vil bli gjort rede for og drøftet separat.

Tabell 7.3 Fosterforeldrenes tanker og følelser etter de par første ukene.*

	Stemmer svært godt	Stemmer godt	Stemmer middels	Stemmer dårlig	Stemmer svært dårlig	Snittverdi
Barnet vil være lett å like (n=308)	62 %	19 %	14 %	3 %	2 %	1,63
Barna våre vil trives med å ha fostersøsken** (n=219)	45 %	25 %	16 %	10 %	5 %	2,04
Barnet vil være lett å ivareta (n=301)	40 %	22 %	19 %	13 %	7 %	2,25
Å være fosterforelder er som jeg håpet (n=309)	32 %	26 %	31 %	9 %	3 %	2,24

*Svaralternativene var 1 (stemmer svært godt), 2 (stemmer godt), 3 (stemmer middels), 4 (stemmer dårlig) og 5 (stemmer svært dårlig).

** Regulert for om fosterforeldrene hadde hjemmeboende barn eller ei.

Etter de par første ukene som fosterforeldre hadde de aller fleste opplevd at barnet ville være lett å like; to av tre ganske reservasjonsløst. Drøyt en av ti hadde vært noe usikre, men en av tjue hadde ganske klart ment at det ikke ville være lett å like barnet.

Vi har sett at for over halvparten av fosterforeldre hadde hensynet til egne barn talt mot det å bli fosterforeldre. Hva hadde de så tenkt og følt om egne barns trivsel et par uker etter at fosterbarnet var kommet? De fleste hadde da ment at barna deres ville trives med å ha fostersøsken, men hver syvende hadde ment at det ville deres egne barn ikke. Det å tenke at egne barn vil mistrives med å ha fått fostersøsken må trolig utgjøre en belastning for fosterforeldrene, og er belastningen stor kan den forringe deres omsorg for samtlige barn i familien. Vedvarer belastningen over tid kan den utgjøre en risiko for utilsiktet flytting. Hensynet til egne barn er funnet å være en viktig årsak for at

²⁵ I spørreskjemaet var noen av utsagnene formulert positivt, andre negativt.

fosterforeldre vurderer å si opp fosterhjemsavtalen (Hazik, 2007; Sinclair, 2005; Triseliotis et al., 2000).

Et par uker etter at barnet var kommet, hadde tre av fem fosterforeldre tenkt at barnet ville være lett å ivareta, mens en av fem hadde tenkt det ville være middels vanskelig, og en av fem at det ville være vanskelig. På ett nivå kan det at fosterforeldre opplever at barnet vil være vanskelig å ivareta, sees som en risiko for fosterforholdet, og det at de opplever at barnet vil være lett å ivareta sees som en beskyttelse. Trolig er virkeligheten mer kompleks. Barn som kommer i fosterhjem har – som en hovedregel – særlige omsorgsbehov. Å dra omsorg for barn med særlige omsorgsbehov, stiller store krav til omsorgsgivernes kapasitet til reflektert og sensitiv omsorg. Slik sett ligger det mye realisme i tenke at det vil bli vanskelig og krevende, og denne realismen kan virke styrkende på omsorgsutøvelsen og dermed beskyttende for fosterforholdet.

Så til det siste spørsmålet, som kanskje er noe mer overordnet. Hadde det å være fosterforelder blitt som de hadde håpet? Godt over halvparten mente at det hadde det blitt, og hver tredje fosterforelder mente det sterkt. Hver tredje mente håpet hadde blitt innfridd i middels grad. Men hver tiende mente at håpet om hvordan det skulle være, ikke hadde blitt oppfylt.

Det er klare sammenhenger mellom de fire forholdene. Opplevelsen av at det å være fosterforelder hadde vært som de hadde håpet, samvarierte sterkt med opplevelsen av at barnet ville være lett å like, og lett å ivareta. Samvariasjonen med opplevelsen av at egne barna ville trives med å ha fostersøsken var mer moderat, men klart statistisk signifikant.

Det er ikke overraskende at fosterforeldrene hadde vært mer på «solsiden», jo yngre barnet var da det kom. Helt små barn har ofte mindre tydelig problembelastning, og sammenhengen mellom alder, store adferdsproblem og ustabile plasseringsforløp er ennå ikke etablert (se for eksempel Back-Hansen, Egelund & Havik, 2010). Jo yngre barnet var ved plassering, jo sterkere hadde fosterforeldren tenkt at barnet ville være lett å like og lett å ivareta, og at egne barn ville trives med å ha fostersøsken. Og, som vi har sett ovenfor, jo oftere hadde de også ment at det å være fosterforeldre, det var som de hadde håpet. Sammenhengene er imidlertid ikke svært sterke, hvilket betyr at tilfredshet med å være fosterforelder langt fra blir bestemt av barnets alder alene. Andre undersøkelser har da også funnet at over tid har barnets alder ved plassering ingen betydning

for relasjonene som utvikler seg (Schofield & Beek, 2009; Andersson, 2009; Hedin, 2012).

Det har vært vanlig å tenke at den første fasen etter at et barn eller en ungdom har flyttet inn, vil være preget av optimisme og positive følelser. I eldre litteratur snakker man gjerne om «hvetebrødsdager», eller på engelsk «company manners period». Unntaket ville være ungdom som følte at de var plassert mot sin vilje. Fosterforeldres tidlige oppfatninger ble ikke sett som en indikasjon på hva de senere ville tenke og føle i forhold til det å være fosterforeldre. Som vi skal se i neste kapittel, finner vår undersøkelse imidlertid ganske klare sammenhenger mellom hvordan fosterforeldrene opplevde det helt tidlig, og hvordan de opplevde det om lag halvannet år senere. Tidlige gode erfaringer og følelser kan ses som en beskyttelse av fosterforeldreskapet, mens mer vanskelige erfaringer og følelser kan ses som risiko. For fosterforeldre kan det være en utfordring å dele mer vonde tanker og følelser med barnevernet; for barnevernet kan det være en utfordring å ta i mot dem på måter som er til hjelp og støtte for fosterforeldrene. Det kan og være en utfordring å etablere kvalifisert veiledning, som støtter og ikke støter fosterforeldrene.

Ordinære fosterforeldre vs. slektsfosterforeldre – fostermødre vs. fosterfedre

Det var to ulikheter mellom hvordan ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldrene hadde tenkt om de fire spørsmålene. Den ene ulikheten var at slektsfosterforeldrene oftere hadde tenkt at barnet ville være vanskelig å ivareta (36 % vs. 14 %), den andre at de noe sjeldnere hadde tenkt at det å være fosterforeldre var som de hadde håpet (41 % vs. 64 %).

En mulig delforklaring på den første ulikheten kan være at mange av slektsfosterforeldrene kjente barnet godt, og derfor bedre visste hva det ville trenge av omsorg. En mulig delforklaring på begge ulikhetene kan være at slektsfosterforeldrene hadde fått mindre støtte og oppfølging fra barneverntjenesten, slik mange undersøkelser har vist at slektsfosterforeldre får (Sinclair, 2005; Farmer, 2009; Knudsen, 2009). I denne undersøkelsen har vi sett at slektsfosterforeldre var mindre tilfredse med både kvalitet og innhold i godkjeningsprosessen. Vi skal imidlertid senere se at slektsfosterforeldrene er like tilfredse/utilfredse med barneverntjenestens oppfølging som de øvrige fosterforeldrene er.

Mellom fostermødre og fosterfedre var det bare én ulikhet. Fosterfedre hadde noe sjeldnere enn fostermødrene opplevd at barnet ville være lett å like. Forskjellen var imidlertid svak. Det skal nevnes at den var uten sammenheng med om fosterfars ønske om å bli fosterforeldre hadde vært mindre sterkt enn fostermor sitt ønske.

7.2.2 FOSTERFORELDRENE'S TANKER OM HVORDAN SAMARBEIDET MED FORELDRENE VILLE BLI

Fosterforeldrene ble også spurt om hvordan de hadde tenkt og følt at samarbeidet med barnets foreldre ville bli. Så vidt mange som hver fjerde (23 %) ordinære fosterforelder og hver tiende slektsfosterforelder hadde ikke gjort seg opp en mening om det. Tabellen som følger viser svarene til de som hadde hatt en mening.

Tabell 7.4 Hva fosterforeldrene hadde tenkt og følt om hvordan samarbeidet med barnets foreldre ville bli

	Ordinære fosterforeldre (n=179)	Slektsfosterforeldre (n=79)
Meget godt	8 %	25 %
Godt	56 %	34 %
Vanskelig	33 %	29 %
Meget vanskelig	3 %	11 %

Om lag to av tre fosterforeldre hadde tenkt at samarbeidet med barnets foreldre ville bli godt, og om lag en av tre at det ville bli vanskelig. Slektsfosterforeldrene hadde vært «klarere» i sine oppfatninger enn de ordinære fosterforeldrene; de hadde oftere ment at samarbeidet ville bli *meget* godt, og også oftere at det ville bli *meget* dårlig. En forklaring kan være at mange av dem allerede hadde erfaringer med samhandling og samarbeid med foreldrene. Undersøkelser har funnet at slektsfosterforeldre kan møte særlige utfordringer i samarbeidet ikke bare med barnets foreldre, men også med deres felles slektsnettverk (Holtan, 2000; Farmer, 2010).

Noen av fosterforeldrene hadde hatt et møte med barnets foreldre før barnet flyttet inn. De som hadde hatt det, hadde oftere tenkt at samarbeidet ville bli godt (75 % vs. 50 %). Det er ikke mulig å si om dette kan forklares med møtet i seg selv. Kanskje kan det like godt eller bedre forklares med årsakene til at et møte var blitt holdt – eller ikke blitt holdt. Årsaker kan ligge

i forhold ved så vel foreldre, fosterforeldre som barneverntjeneste. Vi har tidligere sett at ut fra saksbehandlernes opplysninger ble det sjeldnere gjennomført et møte når mor var uenig i plasseringen

Fostermødre og fosterfedre hadde tenkt likt om hvordan samarbeidet med foreldrene ville bli. Men blant de ordinære fosterforeldrene hadde fosterforeldre som hadde vært motivert av å bli en familie / en større familie, oftere tenkt at samarbeidet med barnets foreldre ville bli vanskelig (46 % vs. 28 %). Det skal imidlertid legges til at de sjelden hadde tenkt at det ville bli *meget* vanskelig.

7.2.3 BLE BEKYMRINGER DELT MED ANDRE?

Vi har sett at et relativt stort mindretall tidlig i plasseringen hadde opplevd ulike grader av at usikkerhet vedrørende sitt fosterforeldreskap. Dette er knapt overraskende. For nyblitte fosterforeldre – som for nyblitte foreldre – er det å ha større eller mindre bekymringer knyttet til sine følelser for barnet og til barnets omsorg, en regel heller enn et unntak. Fosterforeldrene ble spurt om de i løpet av de par første ukene hadde delt sine bekymringer med partner, barnevernet og/eller med venner og familie. Noen få fosterforeldre formidlet at de ikke hadde hatt bekymringer å dele; svarene til de øvrige fremgår av tabellen som følger. Siden det bare var ubetydelige forskjeller mellom svarene til ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre blir svarene presentert i én tabell²⁶. Den ene lille forskjellen som var, vil bli gjort rede for i teksten som følger tabellen.

Tabell 7.5 I hvilken grad hadde fosterforeldrene delt sine bekymringer – og med hvem?

	<i>I stor grad</i>	<i>I noen grad</i>	<i>Nei</i>
Med partner* (n=249)	86 %	12 %	2 %
Med barnevernet (n=241)	39 %	37 %	24 %
Med venner og familie (n=256)	16 %	52 %	33 %

* justert for de som var gift/samboere

Nær alle fosterforeldrene som levde i et parforhold hadde delt sine bekymringer med sin partner, og de aller fleste av dem hadde gjort det i stor grad.

²⁶ Vi har sett at slektsfosterforeldre var mindre tilfredse med godkjenningprosessen og med informasjon fra barnevernet før plasseringen. Slektsfosterforeldrene har likevel vært like delende med barnevernet som de øvrige fosterforeldrene.

Betydelig færre hadde i stor grad delt dem med barnevernet, og hele en av fire hadde ikke gjort det. Andelen som ikke hadde delt med barnevernet kan vurderes som bekymringsfullt stor. Én mulig forklaring kan være at barnevernet ikke hadde vært tilgjengelig. En annen kan være at fosterforeldre hadde hatt ulyst til å dele bekymringer nettopp med barnevernet. Det kan være vanskelig for en nylig godkjent fosterforelder å formidle til godkjenning-instansen at ikke alt er såre vel.

To av tre hadde delt bekymringer med venner og familie. Ut fra fosterforeldres taushetsplikt må det vurderes som positivt at de fleste bare hadde delt i begrenset grad. Ut fra fosterforeldres – og alle foreldres – behov for å dele ikke bare gleder men også sorger og bekymringer med sitt nære nettverk, kan det vurderes som mindre positivt.

Slektsfosterforeldre hadde *noe* oftere enn ordinære fosterforeldre delt bekymringene sine med venner og familie. Forskjellen er mindre enn man kanskje kunne forventet. I slektsplasseringer vil fosterforeldrenes utvidede familie ofte ha et engasjement i så vel barnets som fosterforeldrenes tanker og følelser, trivsel og mestring. Samtidig kan et slikt engasjement utfordre grensene mellom det private familielivet og det offentlige omsorgsopdraget.

Fosterforeldre er selvfølgelig forskjellige. Mens noen tenderte til å dele bekymringer med både partner, barnevern og venner, tenderte andre til i liten grad å dele med noen. Her var det ingen systematiske forskjeller mellom fostermødre og fosterfedre, ei heller mellom slektsfosterforeldre og ordinære fosterforeldre.

7.4 Sammenfatning

Vi så i forrige kapittel at for mange ordinære fosterforeldre hadde tanken om å bli fosterhjem modnet over lang tid. Også veien fra første henvendelsen til Bufetat til et barn var flyttet inn tok tid, i snitt drøyt halvannet år. Selve innflyttingsprosessen varte i snitt omkring fem uker, noe de fleste fosterforeldrene mente hadde vært passe lang tid. For slektsfosterforeldrene var det annerledes. Da den «offisielle» kontakten med barneverntjenesten ble etablert, hadde hver tredje slektsfosterfamilie allerede barnet boende hos seg. Før individuell godkjenning ble gitt var andelen økt til hver andre. Innen to uker fra godkjenning hadde tre fjerdedeler av slektsbarna flyttet inn.

Langt de fleste fosterforeldrene mente at godkjenningsprosessen hadde vært grundig og respektfull, dog slektsfosterforeldrene i mindre grad enn de ordinære fosterforeldrene. Mer overordnet er det stort samsvar mellom fosterforeldrenes vurdering og saksbehandlerens vurdering av hvordan «deres» fosterforeldre hadde erfart godkjenningen. Fosterforeldrene, og igjen særlig slektsfosterforeldrene, var imidlertid mindre tilfredse med den informasjonen barneverntjenesten hadde gitt. Særlig var de mindre tilfredse med informasjonen om barnets eventuelle vansker og problemer og barnets tidligere liv og utvikling; informasjon som er vesentlig for at fosterforeldrene skal kunne foreta informerte valg og kunne forberede seg på sin gjerning som fosterfamilie.

Barnets foreldre og barnet/ungdommen selv synes å ha liten plass hva gjelder å bli rådspurt underveis. En stor andel av foreldrene hadde, i følge saksbehandlerne, ikke møte med fosterforeldrene før barnet flyttet inn i fosterhjemmet. Det var først og fremst når mor var enig i plasseringen at et møte ble gjennomført.

Kapitlet avsluttes med en presentasjon av hvordan fosterforeldrene hadde opplevd den aller første tiden etter at barnet flyttet inn. Et par uker etter at barnet kom til fosterfamilien, var de fleste fosterforeldrene ved godt mot når det gjaldt å like barnet og ivareta barnet. Men hver tredje hadde tenkt og følt at det å være fosterforeldre, ikke var helt som de hadde håpet, og hver tiende at det rett og slett ikke var det.

Vi vil understreke at fosterforeldre som opplever et (stort) sprik mellom forventninger og virkelighet har behov for kompetent og sensitiv støtte. Økt forståelse av tilknytningsteori og traumeteori har gitt økt forståelse for de omfattende skadene også små barn kan bli påført og – i noen grad – medført en sterkere innsats for å sikre fosterforeldre veiledning. Resultatene i denne undersøkelsen understreker viktigheten av at denne satsningen fortsettes og forsterkes.

Resultatene understreker videre viktigheten av at veiledningen settes inn tidlig. Tidligere har det vært noe bekymring i feltet for om tidlig veiledning vil virke forstyrrende inn på relasjonsutviklingen mellom fosterforeldre og fosterbarn. I den senere tid har synspunktet om at tidlig støtte er verdifullt, vunnet frem. Synspunkt på hva som er «tidlig» kan imidlertid være et annet i tjenesteapparatet enn hos fosterforeldrene. En kommentar fra en av

fostermødrene i undersøkelsen kan stå som illustrasjon: «Vi har klart det bra, men det er for galt at vi ikke fikk veiledning før det var gått tre måneder». Det er viktig at barnevernet gis rammer som er gode nok til å tilby fosterforeldre det tiltaket fosterforeldre mener de først og fremst trenger, nemlig veiledning. Det viktigste verktøyet her er reflektert, sensitiv og veiledning, som gir utviklingsstøtte til fosterforeldrene slik fosterforeldrene gir utviklingsstøtte til sitt fosterbarn.

8 Å være fosterforeldre

Toril Havik

I forrige kapittel konsentrerte vi oss om forhold knyttet til det å *bli* fosterforeldre. I dette kapitlet er temaet det å *være* fosterforeldre. Kapitlet bygger på data som er hentet inn om lag halvannet år etter at barnet kom inn i fosterfamilien. Antall fosterforeldre som har svart, er nå 273. Det er også nå svar fra flere fostermødre (164/60 %) enn fosterfedre (109/40 %), og fra flere ordinære fosterforeldre (197/72 %) enn slektsfosterforeldre (76/28 %). De 273 fosterforeldrene representerer 175 fosterfamilier, det vil si 175 plasseringer.

Kapitlet er delt inn i fem avsnitt. I de to første konsentrerer vi oss om hvordan fosterforeldrene opplever samarbeidet med barnevernet, og i det tredje om hvordan de opplever støtten fra barnevern, familie, venner, og barnets foreldre. Det fjerde avsnittet formidler hva fosterforeldrene tenker og føler om fosterforholdet; hvordan de opplever at barnet har funnet seg til rette hos dem, hvor trygge de føler seg på at plasseringen er god for barnet, og hvordan de nå opplever det å være fosterforeldre. I det femte avsnittet presenterer vi fosterforeldrenes og saksbehandlernes mer overordnede synspunkt på hva som er viktigst når barn er langtidsplassert i fosterhjem og på hvilke tiltak som vil være til mest hjelp for fosterforeldrene. Kapitlet avsluttes med en sammenfatning.

For samtlige forhold vi har undersøkt, har vi sett om ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre – og fostermødre vs. fosterfedre – har ulike erfaringer og synspunkt. Hovedfunnet er at likhetene er langt vanligere enn ulikhetene. For lesbarhetens skyld har vi kommentert på ulikheter bare der slike er funnet.

8.1 Kontakt og samarbeid med barnevernet

I dette avsnittet skal vi først se på omfanget og stabiliteten i kontakten mellom fosterforeldre og saksbehandler i barnevernet. Deretter skal vi se i hvilken grad fosterforeldrene opplever at barnevernet er en støtte for dem og fosterforholdet.

En forutsetning for at barnevernet kan gi god støtte til et fosterhjem, er at saksbehandler og fosterforeldre møtes så vidt ofte at de blir/er kjent med hverandre og kan utvikle en åpen og tillitsfull relasjon. Implisitt i dette ligger at fosterforeldrene møter den samme saksbehandleren. Vi starter derfor avsnittet med å se på omfang og stabilitet av fosterforeldrenes kontakt med barneverntjenesten over tid. Deretter fokuserer vi på fosterforeldrenes tilfredshet med den oppfølgingen barnevernet gir dem.

8.1.1 OMFANG OG STABILITET I KONTAKTEN

Hvor ofte hadde fosterfamiliene hatt kontakt med sin saksbehandler det foregående halvåret? Og hvor mange hadde fått ny saksbehandler? Analysene baserer seg på svar fra familiens representant. Det er her viktig å ha i mente at vi spurte om kontakt i vid forstand, og ikke bare hjembesøk eller avtalte møter på saksbehandlers kontor. Vi vet ikke i hvilken grad det var fosterforeldrene selv eller saksbehandler som initierte kontakten.

Når samtlige kontakter gjennom det siste halvåret regnes med, hadde det store flertallet av fosterfamiliene (85 %) hatt minst fire kontakter med saksbehandler, og så vidt mange som to av fem (43 %) hadde hatt minst ti. Av de som hadde hatt færre enn fire kontakter hadde de aller fleste (13 %) hatt tre eller to. Men fire fosterfamilier hadde bare hatt en, og en familie hadde ikke hatt noen kontakt.

At så mange har hatt så vidt mange kontakter, forklares ved hyppig bruk av telefon og SMS. Videre hadde to av tre møtt saksbehandler på samarbeids-møter med andre instanser, og nesten halvparten hadde hatt møter på saksbehandlers kontor.

Når det gjelder hjemmebesøk, hadde hver tredje fosterfamilie (34 %) hatt minst tre det siste halve året. Omtrent like mange (36 %) hadde hatt to, mens hver fjerde (25 %) hadde hatt ett. Men tolv familier (7 %) hadde ikke hatt noen. Omregnet til normen om fire hjemmebesøk i året, må denne antas å være tilfredsstillende for to av tre fosterfamilier i vår undersøkelse.

Ikke uventet hadde fostermødrene hatt klart mer kontakt enn fosterfedrene. Mer uventet, kanskje, hadde slektsfosterforeldrene hatt like mye kontakt som de ordinære fosterforeldrene. Tidligere undersøkelser (Holtan, 2000, Havik, 1996, 2007; Farmer, 2009, 2010; Knudsen, 2009) har funnet

at slektsfosterforeldre får mindre oppfølging av barneverntjenesten enn ordinære fosterfamilier. Havik (2007) fant imidlertid at ulikheten var blitt mindre enn den var elleve år tidligere (Havik, 1996). Det er imidlertid – som tidligere bemerket – mulig at vårt utvalg av slektsfosterforeldre er noe atypisk, ved at færre er barnets besteforeldre og fordi de er rekruttert gjennom deltagelse på kurs.

Det kan være verdt å merke seg at omfang av kontakt ikke hadde noen sammenheng med om fosterforeldrene mente at barnet hadde store eller små problemer, og heller ikke med hvordan de vurderte barnets trivsel og mestring på skolen. Det var imidlertid en svak tendens til at fosterforeldrene som opplevde at det å være fosterforeldre ikke var blitt som de hadde håpet, hadde hatt noe mer omfattende kontakt.

Gjensidig kunnskap og tillit bygges opp gjennom samhandlingssirkler som går over tid. Skifte av saksbehandler kan true prosessen. Familiens representant svarte på spørsmål om familien hadde fått ny saksbehandler det siste halve året. Andelen som hadde fått det må sies å være stor; i løpet av det siste halve året hadde hver fjerde fosterfamilie (25 %) fått ny saksbehandler. Langt de fleste av dem hadde skiftet saksbehandler «bare» én gang, men seks prosent hadde gjort det to ganger, og noen helt få hele tre ganger.

8.1.2 MENER FOSTERFORELDRENE SAKSBEHANDLER KJENNER BARNET OG DEM SELV?

Tre av fire fosterforeldre mente at saksbehandler kjente barnet og dem selv enten svært godt (26 % og 25 %), eller godt (49 % og 52 %). Men hver femte (20 % og 19 %) mente saksbehandler kjente barnet og dem selv lite, og en av tjue (5 % og 4 %) at saksbehandler ikke kjente dem i det hele tatt. De som mente det siste, var primært fosterforeldre som hadde skiftet saksbehandler siste halve året.

Mellom ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre var det bare en liten forskjell, nemlig at slektsfosterforeldrene noe oftere mente at saksbehandler kjente barnet – men ikke dem selv – lite. Vi har ingen åpenbar forklaring på denne forskjellen, men én mulig forklaring kan være at mange av slektsfosterforeldrene hadde kjent barnet over lang tid og derfor opplevde stor avstand mellom sin egen og saksbehandlers kjennskap.

Det er en tendens til at fosterforeldre av «i dag» mener saksbehandler kjenner både barnet og dem selv bedre enn hva fosterforeldre av «i går» mente (Havik, 1996, 2007). Andelen som mener saksbehandler kjente barnet godt har økt fra 59 prosent i 1994, til 68 prosent i 2005 og til 75 prosent i 2012. Tilsvarende har andelen som mener saksbehandlerne ikke i det hele tatt kjente barnet, sunket fra 14 prosent i 1994 til 5 prosent i 2012. Når det gjelder andelen som mener saksbehandler kjent dem selv godt, er endringen noe mindre; fra 66 prosent i 1994, til 76 prosent i 2005, og til 78 prosent i 2012. Andelen som mener saksbehandler ikke i det hele tatt kjente dem selv, har sunket fra 10 prosent i 1994 til 4 prosent i 2012. Endringene er ikke dramatiske, men er helt klart en utvikling i ønsket retning.

8.2 Opplevelse av å kunne formidle sine forståelser og å ha innflytelse

Når barn er plassert i fosterhjem som et omsorgstiltak, utøver fosterforeldrene omsorgen for barnet på vegne av barneverntjenesten. Men også når barnet er plassert som et hjelpetiltak, og fosterforeldrene utøver omsorgen på vegne av barnets foreldre, har barnevernet sentrale støtte- og oppfølgingsoppgaver. I begge situasjonene er åpenhet og trygghet viktig. Det er også erfaringer med å bli hørt og å ha innflytelse. Det er viktig for fosterforeldrene og det er viktig for barnevernet, i deres felles mål om å trygge og støtte barnets utvikling.

Hvor trygge følte så fosterforeldrene seg på å kunne formidle sine forståelser av barnet og barnets behov til barnevernet? Så godt som alle (95 %) følte seg trygge på at det kunne de, og drøyt halvparten av dem følte at tryggheten var absolutt. Det innebærer imidlertid samtidig at hver tyvende fosterforelder ikke følte det var trygt. Disse må antas å være i en meget mer ensom og vanskelig situasjon enn de øvrige. Fosterforeldrene følte seg tryggere jo bedre de mente saksbehandler kjente barnet, og særlig dem selv. De som hadde skiftet saksbehandler det siste halve året, og de som hadde hatt få kontakter med saksbehandler, var – rimeligvis – noe mindre trygge en de øvrige.

Men én ting er å føle seg trygg på å formidle sine forståelser, en annen ting er å oppleve å ha innflytelse på barnevernets beslutninger. Andelen som mente de hadde tilstrekkelig innflytelse er noe lavere enn andelen som mente de trygt kunne formidle seg (80 % vs. 95 %). Hver femte mente at de ikke hadde

tilstrekkelig innflytelse på hva barnevernet besluttet. Andelen er nær identisk med andelen Havik (1996, 2007) tidligere har funnet som mente at de bare noen ganger eller aldri ble spurt om sin mening før barnevernet fattet beslutninger som angikk barnet. Det synes altså å ha vært en positiv utvikling når det gjelder fosterforeldres trygghet på å formidle seg til barnevernet, men ikke når det gjelder deres opplevelse av å ha innflytelse på hva barnevernet beslutter.

Fosterforeldrene som mente de ikke hadde tilstrekkelig innflytelse, ble spurt om hva de mente manglet. Mer generelt framholdt de at de for sjelden – eller aldri – ble spurt om sin mening. Mer spesifikt fremholdt noen at beslutninger de var blitt enige om ikke ble satt ut i livet, og andre at barnevernet besluttet ut fra regler og økonomi heller enn barnets beste, og atter andre at deres synspunkt på barnets samvær med foreldrene i for liten grad ble tatt hensyn til.

Fosterforeldre som mente de ikke hadde tilstrekkelig innflytelse på hva barnevernet besluttet, mente sjeldnere enn de øvrige at saksbehandler kjente dem selv og barnet, og de følte seg sjeldnere helt trygge på å formidle hvordan de selv forsto barnet og barnets behov.

Hvor omfattende vansker barnet hadde, var – med ett unntak – uten betydning. Unntaket var at fosterforeldre som mente barnet hadde lærevansker, var noe mindre tilfredse med sin grad av innflytelse. En mulig forklaring kan være at barneverntjenesten ofte ikke har god kunnskap om barnets trivsel og mestring på skolen (jf. kapittel 10). En annen mulig forklaring kan være at barneverntjenesten er nølende med å «stille krav» til en annen kommunal tjeneste, og «overlater» dette til fosterforeldrene (Skilbred & Havik, 2011).

Verken når det gjaldt opplevd trygghet og opplevd innflytelse var det, noe overraskende kanskje, noen ulikheter mellom slektsfostereldre og ordinære fosterforeldre.

8.3 Støtte fra barnevernet, barnas foreldre samt familie og venner

8.3.1 STØTTE FRA BARNEVERNET

Å oppleve støtte fra barnevernet virker trolig inn på fosterforeldrenes muligheter for å gi fosterbarnet vedvarende utviklingsstøtte, og på deres opplevelse av det å være fosterforeldre. Fosterforeldrene ble bedt om å merke av for hvor godt de

mente det stemte at barnevernet ga dem all den støtte de trengte. Hvis samtlige fosterforeldre hadde svart «stemmer svært godt» ville snittverdien være 1.00. Hvis samtlige hadde svart «stemmer svært dårlig» ville snittverdien være 5.00.

Tabell 8.1 Fosterforeldrenes vurdering av støtten de fikk fra barnevernet (n=272). Prosent

	Stemmer svært godt	Stemmer godt	Stemmer middels	Stemmer dårlig	Stemmer svært dårlig	Snittverdi
Barnevernet gir oss all den støtten vi trenger	24	36	22	14	4	2.37

*Svaralternativene var 1 (stemmer svært godt), 2 (stemmer godt), 3 (stemmer middels), 4 (stemmer dårlig) og 5 (stemmer svært dårlig).

De fleste fosterforeldrene (60 %) mente barnevernet ga dem all den støtten de trengte, selv om bare hver fjerde mente at fullt og helt. Men hver femte fosterforelder var bare middels tilfreds med støtten, og hver femte var utilfreds. Det var ingen forskjell mellom slektsfosterforeldrenes og de ordinære fosterforeldrenes vurderinger på dette punktet.

Når en av fem fosterforeldre mener det stemmer dårlig at barnevernet gir dem all den støtte de trenger, må forbedringspotensialet karakteriseres som stort. Høyere kompetanse hos den enkelte saksbehandler blir ofte fremholdt som en viktig forbedringsfaktor. Men høyere kompetanse er ikke en tilstrekkelig faktor. Gode rammebetingelser, i form av tid, er også helt nødvendig. Saksbehandlere kan ikke ta sin kompetanse fullt ut i bruk uten at de har tid og rom til å møtes jevnlig med fosterforeldrene og fosterbarnet, og også til raskt å forholde seg til telefoner og meldinger fra fosterforeldrene. Saksbehandlere må også ha tid og rom for samtaler og møter med barnets barnehage/skole og aktuelle spesialisttjenester.

Til tross for det store forbedringspotensialet, er det vel verdt å merke seg at det har vært en økning i andelen fosterforeldre som er tilfredse med støtten fra barnevernet. I en landsdekkende undersøkelse blant fosterforeldre som ble gjennomført i 1994, var hele 46 prosent ikke tilfreds med støtten fra barnevernet. I en tilsvarende undersøkelse gjennomført i 2005 var andelen sunket til 31 prosent (Havik, 1996, 2007), og i foreliggende undersøkelse er andelen som er utilfredse sunket til 18 prosent.

Å oppleve støtte – hva henger det sammen med?

Fosterforeldrenes opplevelse av å bli støttet – eller ikke støttet – av barnevernet, var sterkt påvirket av opplevelsen av å ha – eller ikke å ha – innflytelse på barnevernets beslutninger. Og vi har allerede sett at opplevelsen av å ha innflytelse er påvirket av hvor godt fosterforeldrene mener saksbehandler kjenner dem og barnet, og av hvor trygge de føler seg på å formidle sine forståelser av barnet og barnets behov.

Men opplevelsen av å ha støtte av barnevernet, blir påvirket også av den helt tidlige samhandlingen i godkjenningsprosessen. Jo mer fosterforeldre hadde opplevd godkjenningsprosessen som grundig og respektfull, jo mer følte de per i dag at barnevernet støtter dem. Det samme gjelder for barnevernets informasjon. Jo bedre informasjon fosterforeldrene mente barnevernet hadde gitt om barnet som skulle plasseres og om rammene for plasseringen, jo bedre støtte mente de barnevernet gir per i dag.

Sammenhengene er sterkere for slektsfosterforeldrene enn for de ordinære fosterforeldrene. Det er da også overfor slektsfosterforeldre barnevernet har de største utfordringene i godkjenningsfasen. I forrige kapittel, om å bli fosterforeldre, så vi at slektsfosterforeldre opplevde godkjenningsprosessen som mindre grundig, mindre respektfull og mindre informativ enn de øvrige fosterforeldrene, og drøftet mulige årsaker til dette.

Grad av tilfredshet med støtten fra barnevernet var også påvirket av forhold i nåtid. Jo sterkere fosterforeldrene opplevde at det å være fosterforeldre var som de hadde håpet, jo mer tilfredse var de med barnevernets støtte. Vi vet ikke hvilken vei påvirkningen går: er det barnevernets støtte som påvirker opplevelsen eller opplevelsen som påvirker vurderingen av støtten? Den rimelige hypotesen er en gjensidig påvirkning over tid, og en utvikling av henholdsvis mer oppadgående eller mer nedadgående spiraler av tilfredshet med begge forholdene.

8.3.2 STØTTE FRA BARNETS FORELDRE

Foreldre som har barnet sitt i fosterhjem står overfor store utfordringer. For de fleste vil det å bli adskilt fra barnet gi sterke og komplekse følelser av sorg og sinne, skam og skyldfølelse – og også følelse av lettelse på barnets vegne. (Havik & Moldestad, 2002; Moldestad & Skilbred, 2009; Höjer, 2009; Schofield et

al., 2011). Samtidig blir foreldrene forventet å støtte opp under plasseringen, eller i hvert fall ikke å motarbeide den. Og jo mer barnets foreldre støtter opp under plasseringen, jo større blir barnets psykologiske mulighet til å etablere fosterforeldrene som en trygg base. Hvis det utvikler seg vedvarende konflikter mellom foreldre og fosterforeldre blir barnets utviklingsmuligheter satt i fare. Det er veldokumentert at barn svært dårlig tåler å leve i en konfliktsfære mellom voksne det er avhengig av. Vi skal i det følgende se i hvilken grad fosterforeldrene mente at barnets foreldre støttet opp under plasseringen

Tabell 8.2 I hvilken grad mente fosterforeldrene at barnets foreldre støttet opp under plasseringen? (n=246). * Prosent

	Stemmer svært godt	Stemmer godt	Stemmer middels	Stemmer dårlig	Stemmer svært dårlig	Snitt-verdi
Barnets foreldre støtter opp under plasseringen	19	20	21	19	22	3.04

*Svaralternativene var 1 (stemmer svært godt), 2 (stemmer godt), 3 (stemmer middels), 4 (stemmer dårlig) og 5 (stemmer svært dårlig).

Tabellen viser at fosterforeldrene var delt omtrent på midten, i sin vurdering av i hvilken grad barnets foreldre støttet opp under plasseringen. Mens to av fem mente det stemte godt at barnets foreldre gjorde det, mente to av fem at det stemte dårlig.

Det var tre forhold som samvarierte med at fosterforeldrene vurderte foreldrenes støtte som god. Det første var om fosterforeldrene var i slekt med foreldrene. Det andre var om plasseringen var hjemlet som et hjelpetiltak, og det tredje var om plasseringen var planlagt å skulle være midlertidig. Mellom disse tre forholdene var det klare sammenhenger. Slektsplasseringene var dobbelt så ofte hjemlet som et hjelpetiltak (39 % vs. 16 %), og de var langt oftere – i hvert fall slik som fosterforeldrene oppfattet det – planlagt som midlertidige (61 % vs. 16 %).

Hva fosterforeldrene hadde tenkt da plasseringen startet opp

Det var en klar sammenheng mellom hva fosterforeldrene helt tidlig hadde tenkt om hvordan samarbeidet med foreldrene ville bli, og hvordan de nå opplevde at foreldrene støttet opp under plasseringen. Fosterforeldre som hadde tenkt samarbeidet ville bli vanskelig opplevde, om lag halvannet år senere, oftere

at foreldrene ikke støttet opp under plasseringen. Denne sammenhengen gjelder både for de ordinære fosterforeldrene og for slektsfosterforeldrene.

Det kan være verdt å merke seg at verken fosterforeldrenes vurderinger av barnets vanskenivå eller deres motivasjoner for å bli fosterforeldre – heller ikke motivasjonen å bli en familie/bli en større familie – samvarierte med i hvilken grad de mente barnets foreldre støttet opp under plasseringen.

Det kan også være verdt å merke seg at i hvilken grad fosterforeldrene opplevde støtte eller ei fra barnets foreldre, var uten sammenheng med i hvilken grad det å være fosterforeldre var blitt som de hadde ønsket.

8.3.3 STØTTE FRA VENNER OG FAMILIE

Her kan vi oppsummere kort at de aller fleste (89 %) opplevde at familie og venner i stor grad støttet dem i deres fosterforeldreskap. Bare to av hundre mente at det gjorde de *ikke*. Ikke overraskende var det en sammenheng mellom det å oppleve å få støtte og det å dele bekymringer, men sammenhengen er ikke sterk.

På dette punktet er det ingen forskjeller mellom fostermødre og fosterfedre, ei heller mellom slektsfosterforeldre og ordinære fosterforeldre.

8.4 Hva fosterforeldrene tenkte og følte om fosterforholdet

I dette avsnittet skal vi konsentrere oss om hvordan fosterforeldrene opplevde at barnet hadde funnet seg til rette hos dem, og om hvor trygge de følte seg på at plasseringen var god for fosterbarnet. Til slutt skal vi se hva de mente om det å være fosterforeldre.

8.4.1 OM BARNET HADDE FUNNET SEG TIL RETTE I FOSTERHJEMMET

Så godt som alle fosterforeldrene hadde gjort seg tanker om hvordan fosterbarnet fant seg til rette hos dem. Og de aller fleste (90 %) mente at barnet fant seg godt til rette. Men hver fjortende fosterforelder mente barnet bare i midlere grad hadde gjort det, og to av hundre at det hadde barnet ikke gjort. Heller ikke på dette punktet var det noen forskjell mellom slektsfosterforeldre og ordinære fosterforeldre, ei heller mellom fosterfedre og fostermødre.

Tabell 8.3 Fosterforeldrenes vurdering av hvordan barnet fant seg til rette i fosterhjemmet (n=259).* Prosent

	Stemmer svært godt	Stemmer godt	Stemmer middels	Stemmer dårlig	Stemmer svært dårlig	Snitt-verdi
Barnet finner seg godt til rette hos oss	54	36	7	1	1	1.58

*Svaralternativene var 1 (stemmer svært godt), 2 (stemmer godt), 3 (stemmer middels), 4 (stemmer dårlig) og 5 (stemmer svært dårlig).

Fosterforeldrenes vurdering av hvordan barnet fant seg til rette hos dem, var påvirket av hvordan de vurderte forhold ved barnet. Barn som var relativt yngre da de kom til fosterhjemmet og barn som ble vurdert å ha relativt mindre omfattende vansker, ble vurdert å ha funnet seg bedre til rette. Det samme gjaldt når fosterforeldrene opplevde at barnet var tilfreds med samværsordningen.

Men fosterforeldrenes vurdering av hvordan barnet fant seg til rette, var også påvirket av hvordan de selv opplevde det å være fosterforeldre. Det er klare sammenhenger mellom at de mente barnet fant seg godt til rette hos dem, og med at de opplevde at barnet var lett å like, lett å ivareta og at det å være fosterforeldre var som de hadde håpet.

Det er rimelig å tenke seg at det gjennom de kontinuerlige samhandlingene mellom barn og foreldre utvikler seg spiraler som kan være både oppadgående og mer nedadgående. Mens de som inngår i en oppadgående spiral gir hverandre gjensidige bekreftelser på å være sett, elsket og kompetente i å gi og få omsorg, gir deltagerne i den nedadgående spiralen hverandre heller opplevelser av ikke å være sett, ikke å være elsket og ikke å kunne gjøre hverandre godt; dvs. av ikke å få det til (Sommerschild, 1998; Smith & Ulvund, 1999; Schofield & Beek, 2005; Farmer, Lipscombe & Moyers, 2005; Dozier & Lindhiem, 2006). Både i oppadgående og nedadgående spiraler er det vanskelig å bedømme hva som er det «egentlige» startpunkt (Andersson, 2009; Schofield et al., 2009; Hedin, 2012).

Avslutningsvis samvarierte fosterforeldrenes vurdering med i hvilken grad de opplevde støtte fra familie og venner og fra barnevernet. Opplevd støtte fra barnets foreldre var også her uten betydning.

Denne undersøkelsen kan ikke gi kunnskap om hvordan barna selv opplever å ha falt til ro i fosterhjemmet, eller mer presist – om hvordan de

opplever sin tilhørighet til fosterfamilien. Intervjuundersøkelser med fosterbarn konkluderer med at de fleste barna gjør det, ofte samtidig som de også opplever tilhørighet i sin biologiske familie (Andersson, 2009; Ellingsen et al., 2011; Biehal, 2012). Spørreskjemaundersøkelser har konkludert på samme vis (Sinclair et al., 2005).

Slektsfosterhjem vs. ordinære fosterhjem, og fosterfedre vs. fostermødre

Det var ingen forskjeller når det gjaldt hvordan slektsfosterforeldre og ordinære fosterforeldre vurderte at barnet hadde funnet seg til rette hos dem. Dette synes umiddelbart noe overraskende. En av gevinstene ved å komme i slektsfosterhjem antas jo nettopp å være den tryggheten det kan gi barnet å komme til sine «egne», med opplevelsen av å ha en rettmessig plass. I vår undersøkelse sa de fleste slektsfosterforeldrene at de allerede før plasseringen kjente barnet godt, og var glad i det. Mange sa også at barnet hadde bodd mye hos dem, og mange at barnet allerede bodde hos dem da plasseringen ble «offisiell».

At det likevel ikke er forskjell mellom vurderingen til slektsfosterforeldrene og de ordinære fosterforeldrene, kan trolig forklares med at trygge relasjoner kan bygges opp også overfor mennesker som i utgangspunktet er fremmede. I vår undersøkelse var to av fem barn under barneskolealder, og like mange var i barneskolen. Bare ett av fem barn var over tolv år. I snitt hadde barna bodd i fosterhjemmet i om lag halvannet år. Både alder ved plassering og varighet av plasseringen taler for at barna i de ordinære fosterhjemmene har bygget opp trygge relasjoner og opplevelse av tilhørighet.

Når det gjelder alder har vi ingen sikker kunnskap om det er en øvre aldersgrense for når barn kan etablere mer grunnleggende og bærende tilknytninger. Men undersøkelser (Festinger, 1983; Quinton et al., 1997; Schofield, 2003) har vist at barn opptil 12–13 år kan gjøre det. Og uttalelser fra eldre ungdommer viser at selv om barn ikke opplever det som blir benevnt som en grunnleggende tilknytning, kan de likevel utvikle en sterk og trygg tilknytning til en fosterfamilie de kommer til som ungdommer. Poenget kan kanskje best illustreres ved det faktum at nære og forpliktende tilhørighetsbånd kan dannes livet ut – i hvert fall for de heldige av oss. Poenget kan kanskje videre illustreres ved utsagnet til en jente i tidlig barneskolealder, som utbrøt til sin «ordinære» fostermor: «Stakkars de barna som må flytte til noen de ikke kjenner!» Også to

svenske studier (Andersson, 2009; Hedin, 20012) finner at alder ved plassering er uten betydning for hvordan barnet opplever sin tilhørighet og trygghet i fosterhjemmet.

Hvordan fosterforeldrene mener barnet faller til ro hos dem, er viktig for fosterforeldrenes trygghet, mens ikke nødvendigvis i overensstemmelse med barnets egen opplevelse. Det foreligger flere forskningsresultater om hva barn og ungdommer selv tenker og føler omkring det å bo i henholdsvis slektsfosterhjem og ordinære fosterhjem. Siden det her vil føre for langt å gå inn i dette temaet, henviser vi til Thørnblad & Holtan (2011).

Det var heller ingen ulikheter mellom fosterfedrenes og fostermødrenes oppfatninger.

8.4.2 HVOR TRYGGE FOSTERFORELDRENE VAR PÅ AT PLASSERINGEN VAR «GOD» FOR BARNET

Å føle seg trygg på at plasseringen er god for barnet, kan trolig ses som en beskyttende faktor for fosterforholdet. En kompleks oppgave som man opplever å mestre, kan gi trygghet og pågangsmot. Omvendt kan det å føle seg utrygg på at plasseringen er god, trolig ses som en risikofaktor. En kompleks oppgave som man opplever ikke å mestre kan gi utrygghet og tilbaketrekning. Tabellen som følger gir en oversikt over hvor trygge fosterforeldrene følte seg.

Tabell 8.4 Hvor trygge fosterforeldrene følte seg på at plasseringen var «god» for barnet (n=264).* Prosent

	<i>Meget trygg</i>	<i>Ganske trygg</i>	<i>Verken trygg eller utrygg</i>	<i>Ganske utrygg</i>	<i>Meget utrygg</i>	<i>Snitt</i>
Hvor trygg føler du deg på at plasseringen er «god» for barnet	75	19	4	1	2	1.38

*Svaralternativene var 1 (meget trygg), 2 (ganske trygg), 3 (verken trygg eller utrygg), 4 (ganske utrygg) og 5 (meget utrygg).

De aller fleste fosterforeldrene (94 %) oppga at de følte seg trygg på at plasseringen var god for barnet. Men så vidt mange som hver fjortende fosterforelder (7 %) følte seg enten usikker eller utrygg på om plasseringen var god for barnet.

Hvilke forhold spilte inn? La oss først si at mer ytre kjennetegn ved så vel fosterbarn som fosterforeldre var uten betydning. Når det gjaldt forhold ved

barnet hadde omfanget av vansker noe betydning, men det forhold som hadde mest å si var om fosterforeldrene opplevde at barnet fant seg til rette hos dem, Også når det gjaldt forhold ved fosterforeldrene, var det *relasjonelle forhold* som hadde betydning. Jo mer fosterforeldrene opplevde nærhet og mestring i forhold til barnet – dvs. fant barnet lett å like og lett å ivareta – og jo mer de opplevde at det å være fosterforeldre var som de hadde håpet, jo tryggere var de på at plasseringen var god for barnet.

Vi skal i avsnittet som følger se nærmere på hvordan fosterforeldrene opplevde det å være fosterforeldre.

8.4.3 FOSTERFORELDRENE OPPLEVELSE AV DET Å VÆRE FOSTERFORELDRE

I kapitlet om «Å bli fosterforeldre» har vi sett hvordan fosterforeldrene – et par uker etter at barnet var kommet til dem – tenkte og følte om hvordan det ville bli. Ville barnet bli lett å like? Ville det bli lett å ivareta? Og ville de egne barna komme til å trives med å ha fostersøsken? Og hva med dem selv, opplevde de at det å være fosterfamilie er som de hadde håpet?

Vi skal nå se hva fosterforeldrene tenkte og følte om de samme tingene, omkring halvannet år etter at barnet kom til dem. Fosterforeldrene ble bedt om å merke av for hvor godt hvert av fire utsagn stemte for dem. Tabell 8.5 viser svarene deres. Hvis samtlige fosterforeldre hadde svart «stemmer svært godt» ville snittverdien være 1.00. Hvis samtlige hadde svart «stemmer svært dårlig» ville snittverdien være 5.00.

Tabell 8.5 Fosterforeldrenes tanker og følelser per i dag.* Prosent

	Stemmer svært godt	Stemmer godt	Stemmer middels	Stemmer Dårlig	Stemmer svært dårlig	Snitt- verdi
Barnet er lett å like (N= 271)	55	27	14	4	< 1	1.68
Barna våre trives med å ha fostersøsken (N=178)**	41	20	21	12	6	2.21
Barnet er lett å ivareta (N=269)	34	28	22	12	5	2.27
Å være fosterfamilie er som jeg håpet (N=264)	24	36	29	10	2	2.30

*Svaralternativene var 1 (stemmer svært godt), 2 (stemmer godt), 3 (stemmer middels), 4 (stemmer dårlig) og 5 (stemmer svært dårlig).

** Regulert for om fosterforeldrene har egne barn

Vi vil først slå fast at de aller fleste (82 %) tenkte og følte at barnet var lett å like, og de fleste av dem i sterk grad. Men hver syvende fosterforelder var usikker, og hver tyvende opplevde at det var vanskelig for dem å like barnet. Andelen er ikke stor, men for de som utgjør andelen er det trolig vondt. Det må være utfordrende å erkjenne at det er vanskelig å like et barn som er særlig sårbart og derfor trenger særlig sensitiv omsorg. For mange er det trolig også vanskelig å dele følelsene med nær familie og med barnevernet. Sosiale normer og forventninger er at barn skal elskes, alltid, for hvem de er. Slik er det ikke alltid. Når barn utfordrer våre såre punkter, eller vi selv er i vanskelige eller slitsomme situasjoner, kan vi alle komme til å mislike et barn, hva enten det er et egenfødt barn eller et fosterbarn. Det å ikke like et barn er først og fremst en trussel mot barnets utvikling hvis følelsen består over tid. Gjør den det, utgjør det en trussel for barnets utvikling.

Videre opplevde de fleste – tre av fem – at deres egne barn trivdes med å ha fostersøsken, også her de fleste av dem i stor grad. Men en av fem fosterforelder mente at det gjorde deres egen barn i midlere grad, og en av fem at det gjorde barnet ikke. Det å være bekymret for at fosterforholdet skal belaste de egne barna er vondt i seg selv, og utgjør også en risiko for utilsiktet flytting. (Havik, 1996, 2007). Højer og Nordenfors (2006) konkluderer ut fra en større undersøkelse blant fosterforeldres egne barn at de egne barnas forståelser, relasjoner og reaksjoner kunne være svært sammensatte, men også med at de fleste hadde en overveiende positiv vurdering av det å ha fostersøsken.

Også når det gjaldt ivaretagelse av barnet, opplevde de fleste – tre av fem – at barnet var lett å ivareta, selv om «bare» en av tre mente det i svært stor grad. Hver femte fosterforelder mente det i midlere grad, og hver femte opplevde at det var vanskelig å ivareta barnet. Ut fra at de fleste fosterbarn har erfart omsorgssvikt som har utsatt dem for komplekse traumer, kan andelen fosterforeldre som mener barnet er lett å ivareta synes uventet stor.

Etter å ha vært fosterforeldre i omtrent halvannet år, opplevde de fleste at det å være fosterforelder var som de hadde håpet. Igjen var det tre av fem som opplevde det slik, selv om «bare» hver fjerde opplevde det i svært stor grad. Men drøyt hver fjerde fosterforelder opplevde at håpet om hvordan det ville være bare var blitt delvis oppfylt, og hver tiende at det ikke var oppfylt.

Mer oppsummerende ser vi at for alle de fire dimensjonene ligger snittverdien på den positive siden. Mest positiv er verdien på dimensjonen «barnet er lett å like»; fire av fem mente det. Men også på de tre øvrige dimensjonene er verdiene på den klart positive siden; om lag tre av fem mener det stemmer godt at barna deres trives med å ha fostersøsken, at barnet er lett å ivareta og at det å være fosterfamilie er som de hadde håpet.

Er det så noen sammenheng mellom hvordan fosterforeldrene et par uker etter plasseringen hadde tenkt at det ville bli – og hvordan de nå opplevde at det var? Det var det. Det var stor grad av stabilitet i fosterforeldrenes oppfatninger. De som ved starten av fosterforholdet hadde tenkt at det ville være lett å like barnet, lett å ivareta barnet, at egne barn ville trives med å ha fostersøsken og at det å være fosterforeldre ville bli som de hadde håpet, tenkte grovt sett det samme halvannet år senere. Stabiliteten er størst for de to områdene «barnet vil være lett å like» og «å være fosterforeldre vil bli som jeg har håpet». Stabiliteten er noe mer moderat for områdene «barnet vil være lett å ivareta» og «barna våre vil trives med å ha fostersøsken».

Oppsummert var de som startet ut med tiltro til at det å være fosterforeldre ville bli bra, et godt stykke på vei de samme som omkring halvannet år senere opplevde at det var det blitt. Og de som startet ut med liten tiltro til at det ville bli bra, var også et godt stykke på vei de samme.

Vi har nå sett at det er en stor grad av stabilitet over tid. Er det også sammenhenger mellom de fire dimensjonene? Hvis vi tar utgangspunkt i fosterforeldrenes opplevelse av om det å være fosterforelder er som de hadde håpet, finner vi en sterk tendens til at de som opplever at det er det, også opplever at barnet er lett å like. De opplever også oftere at barnet er lett å ivareta, og i noen grad også at deres egne barn trives med å ha fostersøsken.

De ganske sterke sammenhengene over tid, og mellom områdene, understreker betydningen av tidlig støtte og veiledning slik at de som tidlig opplever usikkerhet vedrørende sentrale aspekter ved det å være fosterforeldre kan få kvalifisert støtte. Det at sammenhengene over tid ikke er «perfekte», understreker at også de som tidlig opplever alt som enkelt og givende likevel må ha god tilgang til støtte og veiledning. Sammenhengene vi har sett antyder risiko og beskyttelse hva angår stabilitet og utvikling, men de utgjør selvfølgelig ingen skjebne.

8.4.4 Å OPPLEVE AT FORVENTNINGENE ER INNFRIDD – HVILKE FORHOLD VIRKER INN?

Hva er det som gjør at fosterforeldrene i hovedsak opplever at de har fått forhåpningene til sitt fosterforeldreskap oppfylt? Det dreier seg om flere forhold, som ofte er sterkt forbundet seg imellom. Her skal vi se nærmere på fire sentrale forhold, nemlig psykososiale vansker og lærevansker, barnas alder og kjønn, hvordan barnet finner seg til rette i fosterhjemmet samt støtte fra barnevernet, barnets familie og egen familie og venner.

Psykososiale vansker og lærevansker

I kapittel 3 så vi at de fleste fosterforeldrene mente barnet deres hadde vansker på et eller flere områder. Vanligst var følelsesmessige vansker (79 %). Dernext fulgte sosiale vansker (63 %), adferdsvansker (58 %) og lærevansker (50 %). Godt over halvparten (58 %) mente barnet hadde vansker på minst tre av de fire områdene, og bare 16 prosent mente barnet ikke hadde problemer på *noen* av disse områdene.

Det at fosterforeldrene mente barnet hadde mange vansker, og store vansker, utgjør en ganske sterk risiko for at de opplever at forventningene de hadde ikke har blitt innfridd. Men det å se bedring i barnets problemer utgjør en beskyttelse, og beskyttelsen er større jo flere vanskeområder fosterforeldrene ser en positiv endring på. Dette er i tråd med hva andre undersøkelser har funnet (Backe-Hansen, 2009).

Barnas alder og kjønn

Jo yngre barnet var da det kom inn i fosterhjemmet, jo mer opplevde fosterforeldrene at de hadde fått oppfylt sine forventninger. En delforklaring kan være at jo yngre barnet var, jo mindre problemer mente fosterforeldrene at han eller hun hadde; en annen at yngre barn vanligvis knytter seg raskere til sine nye omsorgspersoner enn eldre barn.

Barnas kjønn var derimot uten betydning, mulig fordi det ikke var noen sammenheng mellom kjønn og problemomfang, slik fosterforeldrene så det. Andre studier av fosterbarn har heller ikke funnet sammenhenger mellom kjønn og problemer (Havik, 1996, 200; Knudsen, 2009, Sinclair, 2005). Undersøkelser av kliniske tilstander finner imidlertid som oftest kjønnsbestemte ulikheter (Holtan, Rønning, Handegård & Sourander, 2004). At det ikke

nødvendigvis er slik blant fosterbarn, kan trolig forklares med at de i større grad kommer i fosterhjem primært på grunn av foreldrenes sviktende omsorg enn på grunn av sin egen problematferd (Clausen, 2003; Backe-Hansen et al., 2011).

Hvordan barnet finner seg til rette i fosterhjemmet

Vi har sett at de fleste fosterforeldrene mente barnet fant seg godt til rette hos dem, de fleste i meget stor grad. Jo sterkere fosterforeldrene mente det, jo sterkere opplevde de at deres forventninger var oppfylt.

Støtte fra barnevernet, fra barnets foreldre og fra familie og venner

Jo sterkere fosterforeldrene opplevde å bli støttet av familie og venner, i jo større grad opplevde de at forventningene deres var oppfylt. Støtte fra barnevernet bidro til det samme, om enn i noe mindre grad. Støtte fra barnets foreldre var imidlertid uten betydning for grad av oppfyllelse.

Slektsplasseringer vs. ordinære plasseringer – fosterfedre vs. fostermødre

Det var ingen forskjeller av betydning mellom synspunktene til slektsfosterforeldre og ordinære fosterforeldre, eller mellom fosterfedre og fostermødre.

Forhold som var uten betydning

Like viktig som å se hvilke forhold som virker på fosterforeldrenes opplevelse av det å være fosterforeldre, kan det være å se etter forhold som *ikke* innvirker. For det første vil vi påpeke at fosterforeldrenes ulike motivasjoner – inkludert motivasjonen om å bli en familie/større familie – var uten betydning. Det var også uten betydning å ha blitt overbevist av sin partner. I tillegg vil vi peke på tre forhold ved barna som var uten betydning. Det første var minoritetsbakgrunn eller ei, det andre var søskenplassering eller ei, og det tredje var om barnet hadde en funksjonshemning, kronisk sykdom eller psykisk utviklingshemning.

8.5 Overordnede synspunkter på fosterhjemstiltaket

At det å være fosterforeldre er en krevende oppgave, er noe de aller fleste i vårt land vil samstemme i. Likeledes at fosterhjem må være sikret gode rammebetingelser og god oppfølging. Hva som er gode rammebetingelser og god oppfølging, kan det være mer delte meninger om. Det er også mulig at

plasseringer som er planlagt å skulle være kortvarige har behov for andre rammer og annen oppfølging enn plasseringer som er planlagt som oppvekstsplasseringer. De fleste fosterbarn er nå planlagt å skulle vokse opp i fosterhjemmet sitt, og vi skal i dette avsnittet se hva fosterforeldre, saksbehandlere og ledere i barneverntjenestene mener da er de viktigste forholdene. Vi skal også se hvilke tiltak de mener vil være til mest hjelp for fosterforeldrene.

8.5.1 HVA ER VIKTIGST NÅR BARN ER LANGTIDSPLASSERT I FOSTERHJEM

De ordinære fosterforeldrene og slektsfosterforeldrene samt saksbehandlerne og lederne i barneverntjenesten, ble bedt om å ta stilling til ni påstander og sette kryss ved de påstandene de var mest enige i. Hver deltager kunne sette maksimalt fire kryss. For oversiktens skyld har svarene fra ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre blitt slått sammen. Vi vil nedenfor se på likheter og forskjeller mellom svarene de ga.

Tabell 8.6 Hva er det viktigste når barn er langtidsplassert i fosterhjem? Prosent

	<i>Forskerforeldre (n=265-268)</i>	<i>Saksbehandlere (n=314)</i>	<i>Ledere i bvtj. (n=183)</i>
Fof*. integrerer barnet fullstendig i sin familie	77	62	72
Barnet får hjelp til å bearbeide sin situasjon	59	53	60
Barnevernet følger opp plasseringen	55	69	64
Barnet får opprettholde følelsesmessig nærhet til foreldrene	26	8	13
Søsken får være sammen	25	9	9
Plassering hos slekt hvis overhodet mulig	24	24	13
Fof vet at de har barnet til låns	8	34	4
Fof aksepterer de beslutninger bvtj. måtte ta	16	21	19
Plasseringen er frivillig	7	1	3

*Fof = fosterforeldrene

I alle de tre gruppene var det tre påstander som skilte seg ut ved at det var dem flest respondenter – i alle tre respondentgruppene – var enige i. Påstandene er de tre som står øverst i tabellen: «Fosterforeldrene integrerer barnet fullstendig

i sin familie», «Barnet får hjelp til å bearbeide sin situasjon» og «Barnevernet følger opp plasseringen». Mellom halvparten og tre fjerdedeler av de som besvarte skjemaet mente disse tre forholdene er viktigst når barn er langtids-plassert i fosterhjem.

Den påstanden færrest er enige i – og igjen gjelder det for alle respondent-gruppene – var påstanden om at det er viktig at «Plasseringen er frivillig». At det er denne påstanden færrest var enige i, forklares trolig ved at både lov og etikk setter barnets behov fremfor foreldrenes. I det praktiske barneverns-arbeidet er det likevel slik at en stor andel av plasseringene først skjer når foreldrene samtykker.

For de øvrige påstandene varierer grad av samsvar mellom gruppene. Fosterforeldrene mente oftere enn de barnevernansatte at det er viktig at barnet får opprettholde følelsesmessig nærhet til foreldrene og at søsken får være sammen. Saksbehandlerne mente oftere enn fosterforeldrene og barneverns- lederne at det er viktig at «Fosterforeldrene vet at de har barnet til låns».

Forskjeller mellom ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre

Ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre hadde sammenfallende syn på bare tre påstander: «Søsken får være sammen», «Fosterforeldrene vet at de har barnet til låns» og «Fosterforeldrene aksepterer de beslutninger barnevernet måtte ta». For de øvrige påstandene var ulikhetene i synspunkt til dels svært store. Tabellen som følger gir en oversikt over ulikhetene.

Tabell 8.7 Forskjeller mellom synspunktene til ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre. Prosent

	Ordinære fosterforeldre (n=193)	Slektsfosterforeldre (n=74)
Fof* integrerer barnet fullstendig i sin familie	57	85
Barnet får hjelp til å bearbeide sin situasjon	65	44
Barnevernet følger opp plasseringen	64	31
Barnet får opprettholde følelsesmessig nærhet til foreldrene	19	45
Plassering hos slekt hvis overhodet mulig	10	58
Plasseringen er frivillig	4	16

*Fof = fosterforeldrene

Ut fra de to fosterforeldregruppenes ulike utgangspunkt for sine fosterforeldreskap, er forskjellene rimelige. De fleste slektsfosterforeldrene hadde kjent barnet over lang tid før barnet ble deres fosterbarn. Plasseringene var oftere hjemlet som et hjelpetiltak, slik at omsorgsansvaret lå hos barnas foreldre og ikke hos barneverntjenesten. Samarbeidet med barnets foreldre ble sett som bedre. Slektsfosterforeldrene var, i motsetning til to av fem ordinære fosterforeldre, sjelden motivert av et ønske om å bli en familie/en større familie.

Endringer i synspunkt over tid

Samfunnets – og dermed også barnevernets – relative vektlegging av det å beskytte barnet og det å støtte familien, har blitt beskrevet som en pendelsvingning (Elster, 1989). Elster argumenterer for at pendelsvingninger skjer når ett viktig hensyn i for stor grad blir prioritert på bekostning av et annet viktig hensyn. I Norge har hensynet til barnet gradvis blitt sett som for lite ivare tatt. De par siste årene har endringen i vektlegging blitt svært tydelig, gjennom endringer i barnevernlov og barnelov og gjennom Barne-, familie- og likestillingsdepartementets oppnevning av et ekspertutvalg med oppdrag å diskutere det biologiske prinsippet. Utvalgets arbeid resulterte i NOU 2012:5. «Bedre beskyttelse av barns utvikling».

Har det også skjedd endringer i hvordan saksbehandlere i barnevernet vektet sentrale forhold? Vi har sammenlignet svarene til saksbehandlerne i vår undersøkelse, med svarene saksbehandlere ga i en landsdekkende, representativ undersøkelse for 16 år siden (Næss et al., 1998). Vi finner da en ganske tydelig dreining mot mindre vektlegging av det biologiske prinsippet. For to av påstandene er dreiningen svært tydelig. I 2012 mente færre at det var viktig at «Barnet får opprettholde følelsesmessig nærhet til foreldrene» (8 % i 2012, mot 37 % i 1996), mens flere mente det var viktig at «Fosterforeldrene integrerer barnet fullstendig i sin familie» (62 % i 2012 mot 36 % i 1996).

8.5.2 HVILKE TILTAK VIL VÆRE TIL MEST HJELP FOR FOSTERFORELDRENE

Fosterforeldre har i denne og i tidligere undersøkelser gitt uttrykk for at det å være fosterforeldre er krevende, utfordrende og givende. Dessuten har de både i denne og tidligere undersøkelser gitt uttrykk for hvilke tiltak de mener vil være til mest hjelp. I vår undersøkelse nå ble også barnevernsarbeiderne

inkludert. Samtlige ble spurt om å krysse av for de fire av tolv innsatser de mente ville være til størst hjelp for fosterforeldrene.

Tabell 8.8 Hvilke tiltak vil være til mest hjelp for fosterforeldrene? Prosent

	<i>Fosterforeldre (n=265-268)</i>	<i>Saksbehandlere (n=315)</i>	<i>Ledere i bvtj. (n=188)</i>
Mer hjelp til å takle barnets adferd/reaksjoner	44	74	81
Samtalegrupper for fosterforeldre	43	50	53
Psykologisk behandling av barnet	24	22	20
Bedre lønn	39	25	24
Mer avlastning	19	11	12
Mindre gjennomtrekk av saksbehandlere	18	49	46
Hyppigere kontakt med saksbehandler	23	54	60
Bedre kompetanse hos saksbehandler	20	34	32
Flere kurs for fosterforeldre	33	38	28
Mindre samvær mellom barnet og foreldre	39	21	18
Fof behandles som reelle samarbeidspartnere	Ikke spurt	51	43
Åpen døgntelefon	14	Ikke spurt	34

Tiltaket «Mer hjelp til å takle barnets adferd/reaksjoner» er det tiltaket som flest – i alle tre gruppene – mener er det viktigste. Det er også stor grad av samstemthet om at tiltakene «Samtalegrupper for fosterforeldre» og «Flere kurs for fosterforeldre» er viktige tiltak.

Det er kanskje noe overraskende at alle disse tre tiltakene blir sett som viktigere enn «Psykologisk behandling av barnet». Men samtidig kan det sees som en ressurs at fosterforeldre ønsker slik hjelp, og at barnevernsarbeiderne mener slik hjelp er viktig. Det å støtte fosterforeldres kunnskap, forståelser og ferdigheter til å gi barnet utviklingsstøtte gjennom dagene, ukene og månedene, kan gi større virkninger enn ukentlige behandlingstimer. Det må være viktig å videreutvikle de statlige langsgående førsteårsgruppene / Trygg Base gruppene, og også mer spesifikke temagrupper. Det er forskningsmessig belegg for at når fosterforeldrene får støtte som sikter mot å øke deres kapasitet til å møte fosterbarns vansker, utvikler barnet seg bedre (Leve et al., 2012). I

motsetning til lederne i fosterhjemtjenestene ser fosterforeldrene ikke tiltaket «Åpen døgntelefon» som nyttig.

Det tiltaket fosterforeldrene mener er det tredje viktigste – «Mindre samvær mellom barnet og foreldrene» – blir sett som mindre viktig av barnevernsarbeiderne. De vektlegger heller «Mindre gjennomtrekk av saksbehandlere» og «Hyppigere kontakt med saksbehandler», noe som færre fosterforeldre gjør. Fosterforeldrene ser tiltaket «Bedre lønn» som relativt mer nyttig.

Forskjeller mellom ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre

Siden ordinære fosterforeldre og slektsfosterforeldre har ulikt utgangspunkt for sine fosterforeldreskap, er det ikke overraskende at flere ordinære fosterforeldre enn slektsfosterforeldre (46 % vs. 23 %) mener «Mindre samvær mellom barnet og foreldre» vil være et nyttig tiltak. Men det at nesten hver fjerde slektsfosterforelder mener tiltaket vil være nyttig, kan kanskje kunne ses som en omskrivelse av slagordet «Alle fosterbarn er forskjellige»

Det er også to andre forskjeller i vurderingen av hvilke tiltak som vil være de viktigste. Slektsfosterforeldrene mener oftere enn de ordinære fosterforeldrene (31 % vs. 15 %) at «Mindre gjennomtrekk av saksbehandlere» vil være et viktig tiltak. Tilsvarende forskjell gjelder for tiltaket «Åpen døgntelefon» (29 % vs. 10 %).

Endringer i synspunkt over tid

Vi har sammenlignet hvordan vektleggingen til fosterforeldrene i vår undersøkelse stemmer overens med vektleggingene til fosterforeldre som deltok i en landsdekkende, representativ undersøkelse for 18 år siden (Havik, 1996). Vi finner fire ganske klare forskjeller. To av dem er at fosterforeldre av i dag vektlegger det å tilegne seg kunnskaper sterkere enn tidligere. Andelen som mente «Samtalegrupper for fosterforeldre» ville være et nyttig tiltak, har økt fra 23 prosent i 1994 til 43 prosent i 2012, og andelen som mente «Flere kurs for fosterforeldre» har økt fra 20 prosent til 33 prosent. De to endringene antyder at fosterforeldre som gruppe i større grad erkjenner de store behovene fosterbarn har for særlig reflektert omsorg; slik barnevernfeltet selv har gjort. Sagt på en annen måte, kan svarene tyde på behov for økt profesjonalisering av fosterhjemstiltaket slik vi definerte dette i første kapittel.

Den tredje forskjellen er at fosterforeldre av i dag legger større vekt på «Bedre lønn». To av fem fosterforeldre (39 %) i vår undersøkelse syntes bedre lønn er ett av de fire tiltakene som vil være til mest hjelp, mot en av fem (22 %) i 1994. Endringen antyder en logisk konsekvens av økt profesjonalisering, ved at det behovet fosterforeldrene ser for å utvikle sin egen kompetanse blir fulgt av ønske/krav om bedre godtgjøring.

Den fjerde endringen er en dobling (39 % vs. 18 %) i andelen fosterforeldre som mener «Mindre samvær mellom barnet og foreldrene» vil være til hjelp. Fordoblingen kan ha flere forklaringer. Vi vet at samvær er positivt for mange barn, men at samvær også kan være belastende og hemme reparasjon og utvikling. Endringen kan kanskje også forklares ved den gradvise nedtoningen av det biologiske prinsipp de siste årene.

8.6 Sammenfatning

De fleste fosterforeldrene hadde hatt relativt utstrakt kontakt med sin saksbehandler i barnevernet, ikke uventet fostermødrene klart mer enn fosterfedrene. Mer uventet, kanskje, hadde slektsfosterforeldrene hatt like mye kontakt som de ordinære fosterforeldrene.

Omfanget av kontakt var uten sammenheng med om fosterforeldrene mente at barnet hadde store eller små problemer, eller med hvordan fosterforeldrene vurderte barnets trivsel og mestring på skolen. Det var imidlertid en svak tendens til at fosterforeldrene som opplevde at det å være fosterforeldre ikke var blitt som de hadde håpet, hadde hatt noe mer omfattende kontakt.

Nesten alle fosterforeldrene opplevde at de trygt kunne formidle sine forståelser av barnet og barnets behov til saksbehandler, og langt de fleste at de hadde tilstrekkelig innflytelse på barnevernets beslutninger. Det var her ingen ulikheter mellom slektsfosterforeldre og ordinære fosterforeldre. For alle var opplevelsen av å ha innflytelse påvirket av hvor ofte de møtte saksbehandler, av i hvilken grad de mente saksbehandler kjente dem selv og barnet, og av hvor trygge de følte seg på å formidle hvordan de selv forsto barnet og barnets behov. Hvor omfattende vansker barnet hadde, var – med ett unntak – uten betydning. Unntaket var at fosterforeldre som mente barnet hadde lærevansker, var noe mindre tilfredse med sin grad av innflytelse.

De fleste fosterforeldrene mente barnevernet ga dem all den støtten de trengte, selv om bare hver fjerde mente at fullt og helt. Men hver femte fosterforelder var bare middels tilfreds med støtten, og hver femte var utilfreds. Heller ikke på dette punktet var det noen forskjell mellom slektsfosterforeldrenes og de ordinære fosterforeldrenes vurderinger. Til tross for det store forbedringspotensialet når det gjelder at fosterforeldre skal oppleve støtte fra barnevernet, er det vel verdt å merke seg at det gjennom de par siste tiårene har vært en økning i andelen fosterforeldre som er tilfredse med støtten de får.

Tilfredsheten med støtten fra barnevernet er påvirket av den helt tidlige samhandlingen i godkjenningsprosessen. Denne sammenhengen er sterkere for slektsfosterforeldrene enn for de ordinære fosterforeldrene. Den er også påvirket av forhold i nåtid. Jo sterkere fosterforeldrene opplevde at det å være fosterforeldre var som de hadde håpet, jo mer tilfredse var de med barnevernets støtte. Vi vet ikke hvilken vei påvirkningen går: er det barnevernets støtte som påvirker opplevelsen eller opplevelsen som påvirker vurderingen av støtten? Den rimelige hypotesen er en gjensidig påvirkning over tid, og en utvikling av henholdsvis mer oppadgående eller mer nedadgående spiraler av tilfredshet med begge forholdene.

Når det gjelder tilfredshet med støtten fra barnets foreldre, var fosterforeldrene delt omtrent på midten. Slektsfosterforeldre vurderte støtten som bedre enn de ordinære fosterforeldrene. Det var videre en klar sammenheng mellom hva fosterforeldrene helt tidlig hadde tenkt om hvordan samarbeidet med foreldrene ville bli, og hvordan de nå opplevde at det var blitt. Denne sammenhengen gjelder både for de ordinære fosterforeldrene og for slektsfosterforeldrene.

De aller fleste fosterforeldrene mente barnet fant seg godt til rette hos dem, selv om noen mente det bare i midlere grad. Det var ingen forskjell mellom slektsfosterforeldrenes og de ordinære fosterforeldrenes vurdering. Fosterforeldrenes vurdering var bedre jo yngre barnet var da det kom til fosterhjemmet og jo mindre vansker det hadde, og jo mer tilfreds de var med samværsordningen. Vurderingen var også bedre jo mer de selv mente barnet fant seg godt til rette hos dem, og jo sterkere de opplevde at barnet var lett å like, lett å ivareta og at det å være fosterforeldre var som de hadde håpet – og jo mer støtte de opplevde å få familie, venner og barnevernet.

Etter å ha vært fosterforeldre i omtrent halvannet år, opplevde de fleste at det å være fosterforelder var som de hadde håpet, selv om «bare» hver fjerde opplevde det i svært stor grad. Men drøyt hver fjerde fosterforelder opplevde at håpet om hvordan det ville være bare var blitt delvis oppfylt, og hver tiende at det ikke var det. Det er en sterk sammenheng mellom hvordan fosterforeldrene nå opplevde sentrale aspekter ved det å være fosterforeldre, og hvordan de hadde opplevd det et par uker etter plasseringen. Derimot var fosterforeldrenes ulike motivasjoner uten betydning, slik det å ha blitt overbevist av sin partner også var. Om barna hadde minoritetsbakgrunn eller ei, om det var søskenplassering eller ei, om det var kronisk sykdom eller psykisk utviklingshemning var også uten betydning.

Når det gjelder synspunkt på hva som er det viktigste når barn er langtidsplassert i fosterhjem, fremhevet både fosterforeldrene, saksbehandlerne og lederne i barneverntjenesten følgende tre forhold: «Fosterforeldrene integrerer barnet fullstendig i sin familie», «Barnet får hjelp til å bearbeide sin situasjon» og «Barnevernet følger opp plasseringen».

Ut fra de to fosterforeldregruppenes ulike utgangspunkt for sine fosterforeldreskap, er det ikke overraskende at de også hadde til dels svært ulike synspunkt på hvilke forhold som var de viktigste. Mer overordnet la slektsfosterforeldre større vekt enn de øvrige fosterforeldrene på viktigheten av at barnet fikk beholde sin familie- og slektstilhørighet.

Alle tre gruppene var samstemte om at det som ville være til mest hjelp for fosterforeldre var innsatser for å styrke deres kompetanse. Fosterforeldrene vektlegger økt kompetanse sterkere i dag enn hva de tidligere har gjort. Samtidig vektlegger de også økonomiske betingelser sterkere enn før. Endringene antyder en økende vektlegging av kvalifisering og profesjonalisering, ved at det behovet fosterforeldrene ser for å utvikle sin egen kompetanse blir fulgt av ønske/krav om bedre godtgjøring.

9 Forsterkede fosterhjem

Anne Hege Strand og Arne Backer Grønningsæter

9.1 Innledning

I dette kapitlet skal vi se nærmere på bruken av forsterkningstiltak i fosterhjem. Forsterkningstiltakene kan bestå av økonomiske ytelser eller andre former for støttetiltak. Vanlige forsterkningstiltak er for eksempel frikjøp fra vanlig jobb av en eller begge av fosterforeldrene slik at hun eller han kan bruke mer tid sammen med fosterbarnet, individuell veiledning av fosterforeldrene, eller avlastning. Begrepet forsterkede fosterhjem brukes på litt forskjellige måter. I dette kapitlet vil vi legge hovedvekten på forsterkninger i form av økonomi eller veiledning. De spørreskjemaundersøkelsene som dette kapitlet bygger på, opererer med følgende typer forsterkningstiltak; frikjøp fra vanlig jobb, individuell veiledning, besøkshjem, forhøyet utgiftsdekning og avlastning på institusjon.

I Statistisk sentralbyrås barnevernsstatistikk er forsterkning ikke klart definert, og det er derfor opp til den enkeltes skjønn å definere om et fosterhjem er forsterket eller ikke. I våre spørreskjemaer er begrepet knyttet til konkrete tiltak. Både fosterforeldre og saksbehandlere har forholdt seg til disse tiltakene når de har svart på spørreskjemaet. Disse tiltakene er i tråd med Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets / regjeringens definisjon, der et forsterket fosterhjem defineres på følgende måte:

«Barn med behov ut over ordinær oppfølging og ivaretagelse, blir plassert i forsterkede fosterhjem. Det vil si at det settes inn forsterkningstiltak i fosterhjemmet. Dette skjer i form av ekstra veiledning til fosterforeldre eller ved frikjøp av fosterforeldre slik at en av fosterforeldrene kan være hjemme på heltid» (Prop. 106 L 2012–2013).

Som vi vil se, skjer frikjøp på deltid også hyppig, men poenget her er at frikjøp og veiledning anses som de viktigste tiltakene.

I april 2013 la Regjeringen fram en Stortingsproposisjon om endringer i barnevernloven. Der behandles ikke forsterkning spesielt, men det foreslås økt bruk av fosterhjem, mer profesjonelt tilsyn, at alle skal ha tilbud om gruppeveiledning, og økt betaling (Prop. 106 L 2012–2013). Proposisjonen ble lagt

fram etter at datainnsamlingen for Fosterhjem for barns behov var gjennomført, og er således ikke reflektert i våre undersøkelser. Det kan imidlertid tenke seg at slike tiltak kan forsterke noen av de tendensene vi skal drøfte senere i dette kapitlet, og muligens føre til en mer ensartet praksis i hele landet.

Kapitlet har to deler. Først vil vi kartlegge bruken av forsterkningstiltak i basert på tall fra den offisielle kommunestatistikken Kostra, spørreskjemaundersøkelsen blant saksbehandlere i barnevernet, og spørreskjemaundersøkelsen blant fosterforeldre. Vi spør: hvilke typer forsterkningstiltak er de mest brukte? Hvordan begrunnes bruken av forsterkningstiltak? Hvilken nytte har tiltakene? Hva kjennetegner de fosterforeldrene som mottar forsterkningstiltak? Hva slags arbeidssituasjon har fosterforeldre i forsterkede fosterhjem?

I den andre delen av kapitlet vil vi diskutere bruken av forsterkningstiltak mer generelt i forhold til fosterhjemsordningen. Hva kan den økende bruken av forsterkningstiltak si oss om fosterforeldrerollen? Og hva kan bruken av forsterkede fosterhjem si oss om retningen barnevernet utvikler seg i? To spørsmål springer ut av dataanalysene. Det første er om fosterhjemtjenesten fortsatt er basert på en kjønnsstradisjonell forståelse av fosterforeldrerollen. Forventes det at det er fostermor som skal være tilgjengelig på dagtid hvis det er behov for det?

Det andre spørsmålet er om fosterhjemsordningen beveger seg i retning av en større grad av profesjonalisering og mindre grad av frivillighet. Hvilke konsekvenser får det at stadig flere fosterhjem mottar økonomisk godtgjørelse i form av forsterkningstiltaket frikjøp fra vanlig jobb? Og er det i ferd med å utvikle seg ulike lokale praksiser i bruken av forsterkningstiltak og økonomiske godtgjøringspraksiser for fosterforeldre? Økt bruk av kursing og opplæring, tilbud om veiledning og endrede arbeids- og godtgjøringsystemer kan bidra til å endre fosterforeldrerollen og føre til en profesjonaliseringsprosess (se også kapittel 1).

9.2 Bruken av forsterkede fosterhjem i Norge – offisiell statistikk

I den offisielle kommunestatistikken (Kostra) skilles det mellom to typer av fosterhjem: ordinære fosterhjem og fosterhjem med forsterkningstiltak. Disse kan igjen deles inn i to kategorier: fosterbarn plassert hos nær familie eller nettverk, såkalt familieplassing, og fosterbarn plassert hos fosterforeldre uten tilknytning til barnet, også kalt fosterhjem utenom familien.

Som vist i kapittel 2, har det vært en økning i det totale antallet fosterhjems plasseringer i Norge. I 2012 var over 9000 barn plassert i fosterhjem, en økning på nesten 3000 fosterbarn siden 2003. Det har vært en særlig stor økning i bruken av forsterkede fosterhjem, hvor det har vært mer enn en dobling i perioden fra 2003 til 2012 fra i underkant av 2000 til over 4000 forsterkede fosterhjem.

Tabell 9.1 Antall fosterhjem etter type 2003–2012,⁽¹⁾ fosterbarn 0–22 år.

År	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
«Ordinære» fosterhjem (utenom familien)	3563	3567	3588	3628	3482	3349	3241	3277	3412	3493
«Ordinære» fosterhjem (familieplassering)	1244	1267	1262	1326	1371	1411	1465	1548	1619	1653
Forsterkede fosterhjem (utenom familien)	1726	1884	1951	2093	2453	2769	3065	3522	3717	4006
Forsterkede fosterhjem (familieplassering)	164	204	229	245	324	366	393	440	434	480
Totalt	6697	6922	7030	7292	7630	7895	8164	8787	9182	9632

¹⁾ Tallene er fra KOSTRA og er basert på barnevernstiltak per 31.12. Dette betyr at kun de tiltakene barnet har ved utgangen av året er talt med i statistikken. Denne statistikken uttrykker dermed antallet barn med plasseringstiltak i fosterhjem. Samme barn kan ha flere tiltak i løpet av et kalenderår og tallene som presenteres er således ikke et uttrykk for det totale antallet plasseringstiltaket til barnevernet i løpet av et år, da det samme barnet kan ha flyttet mellom flere plasseringstiltak innenfor det samme året.

Den sterke veksten i bruken av forsterkede fosterhjem er illustrert i tabell 9.1 som viser utviklingen i bruken av ulike former for fosterhjems plasseringer i perioden 2003–2012. Mens de andre fosterhjemstypene har vist kun små endringstendenser, så har bruken av forsterkede fosterhjem utenom familien hatt en sterk vekst i dette tidsrommet. Forsterkede fosterhjem med plassering utenom familien er nå blitt den vanligste formen for fosterhjems plassering i Norge.

Forsterkningstiltak settes inn blant fosterbarn i alle aldre, men er vanligst blant de litt eldre barna. Om lag 15 prosent av alle fosterbarna i forsterkede fosterhjem i 2011 var under skolealder, mens om lag 40 prosent var mellom 6 og 12 år gamle, i underkant av 40 prosent var i alderskategorien 13 til 18 år (se tabell 9.2). En liten andel fosterbarn i alderen 18–22 år (7 prosent) mottok også forsterkningstiltak. Denne aldersfordelingen har holdt seg relativt stabil siden 2003 (tall ikke vist), men det har vært en svak økning i andelen fosterbarn under skolealder som mottar forsterkningstiltak.

Tabell 9.2. Alder fosterbarn i forsterkede fosterhjem i 2011, tall i prosent

	<i>Prosent</i>
0–5 år	15,6
6–12 år	39,2
13–17 år	38,3
18–22 år	6,9
Total	100

Det har med andre ord skjedd en dramatisk økning i bruken av forsterkede fosterhjem i Norge på 2000-tallet. Økningen ser ikke ut for å være rettet mot noen bestemt aldersgruppe, snarere ser trenden med forsterkede fosterhjem til å være mer generell, og det er all mulig grunn til å stille spørsmål ved hva som ligger bak en slik utvikling. Hvorfor øker bruken av forsterkningstiltak i denne perioden? Hva kan en slik trend si om utviklingen i fosterforeldrerollen?

9.3 Data og utvalg om forsterkede fosterhjem

Formålet med denne delen av kapitlet er å presentere data om utviklingen i bruken av forsterkningstiltak. Analysene baserer seg i all hovedsak på spørreundersøkelsen som ble gjennomført i 2011 blant et utvalg på 314 saksbehandlere i barnevernet (se kapittel 2 om metode). Saksbehandlerne svarte på en rekke spørsmål knyttet til en bestemt fosterhjems plassering som den aktuelle barneverntjenesten hadde hatt oppfølgingsansvaret for. Flertallet av svarene, i alt 236, relaterte seg til en fosterhjems plassering i et forsterket fosterhjem. Dette utgjorde en andel på 75 prosent av alle besvarelsene²⁷. Dersom man sammenligner dette utvalget med Statistisk sentralbyrås offisielle fosterhjemsstatistikk i Kostra, finner man at vår undersøkelse blant saksbehandlere inneholder en betydelig høyere andel av forsterkede fosterhjem enn det nasjonale gjennomsnittet, hvor forsterkede fosterhjem utgjorde om lag 47 prosent av alle fosterhjems plasseringer i 2012. Noen av forskjellene kan skyldes ulike måter å samle inn data. Men i denne sammenhengen, hvor vi er spesielt opptatt av å studere forsterkningstiltak, kan denne representative skjevheten faktisk sees som en fordel. Vårt utvalg inneholder mange svar som omhandler forsterkede fosterhjem og vi har således detaljert informasjon om denne

---

²⁷ Enkelte av respondentene har unnlatt å svare på noen av spørsmålene, slik at antallet svar for enkelte spørsmål summerer seg til mindre enn 236.

ordningen. På den andre siden betyr en slik skjevhet at utvalget ikke kan sies å være representativt i «statistisk forstand», noe som gjør sammenligning basert på vårt utvalg mellom for eksempel ordinære og forsterkede fosterhjem vanskelig. En slik sammenligning er derfor ikke foretatt i dette kapitlet.

I tillegg vil vi presentere funn fra undersøkelsen som ble gjennomført blant fosterforeldre. I kapittel 6 til 8 presenterte vi de viktigste resultatene fra denne undersøkelsen, som både omfattet slektsfosterforeldre og ordinære fosterforeldre. Undersøkelsen er gjort blant deltakere i veiledningsgrupper (ordinære fosterforeldre) og deltakere i PRIDE kurs (slektsfosterforeldre). I dette kapitlet benytter vi oss av data fra andre gangs datainnsamling²⁸, det vil si fem–seks måneder etter at gruppeveiledningen hadde startet. Utvalget består av 175 fosterfamilier, hvis stemme i all hovedsak er fostermor og ikke fosterfar (163 mot 12). En tredjedel av plasseringene hadde vart i kortere enn ett år, og tre fjerdedeler i kortere enn halvannet. De resterende hadde vært fosterforeldre i lengre tid.

Den generelle mangelen på studier av forsterkningstiltak gjør det vanskelig å sammenligne resultatene fra undersøkelsene som presenteres her med andre studier. Resultatene må derfor tolkes med forsiktighet. Det er viktig å understreke at verken undersøkelsen blant saksbehandlere i barnevernet eller undersøkelsen blant fosterforeldre, utgjør statistisk representative utvalg av alle fosterhjem som mottar forsterkningstiltak, men begge undersøkelsene peker på den samme tendensen, nemlig at det er forsterkningstiltakene frikjøp og individuell veiledning som er mest utbredt. Dette underbygger kunnskapen om at det er disse tiltakene som er de vanligste forsterkningstiltakene. Man må imidlertid være forsiktig med å slå fast andelen fosterforeldre som mottar forsterkningstiltak på bakgrunn av disse undersøkelsene alene.

---

²⁸ Se metodekapittelet om spørreundersøkelsen blant fosterforeldre.

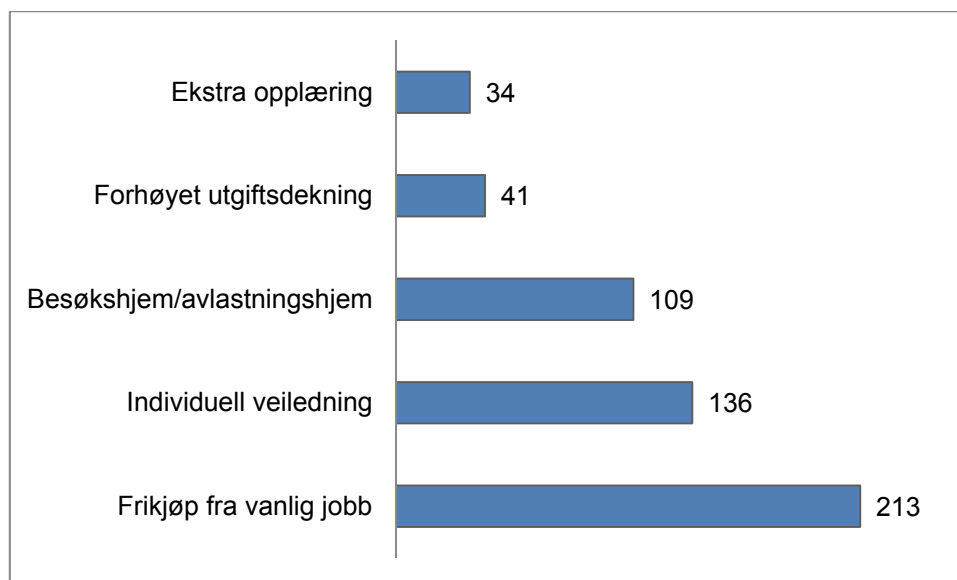
9.4 Forsterkningstiltak i fosterhjem – saksbehandlernes opplysninger

9.4.1 DE VANLIGSTE FORSTERKNINGSTILTAKENE – FRIKJØP OG VEILEDNING

I undersøkelsen blant saksbehandlerunderere i barnevernet ble disse spurt om bruken av forsterkningstiltak knyttet til en konkret fosterhjemsplassing. Av 314 konkrete plasseringer ble det rapportert om 533 forsterkningstiltak fordelt på 236 fosterhjem, noe som gir et snitt på 2,3 tiltak per forsterkede fosterhjem. I de resterende 78 fosterhjemsplassingene ble det ikke rapportert om noen forsterkningstiltak.

I undersøkelsen ble bruken av i alt fem ulike typer forsterkningstiltak kartlagt: frikjøp fra vanlig jobb, forhøyet utgiftsdekning, besøkshjem/avlastningshjem, individuell veiledning og ekstra opplæring.

Det klart mest brukte tiltaket var frikjøp fra vanlig jobb, som ble brukt i hele 90 prosent av alle de forsterkede fosterhjemmene, mens godt over halvparten mottok individuell veiledning (60 prosent). Besøkshjem/avlastningshjem var også mye brukt som forsterkningstiltak (46 prosent). De minst brukte forsterkningstiltakene var forhøyet utgiftsdekning (17 prosent) og ekstra opplæring (14 prosent) (se figur 9.1).

Figur 9.1 De vanligste forsterkningstiltakene. Antall. Alle forsterkede fosterhjem (N=236).

Den samme tendensen i bruken av forsterkningstiltak ble bekreftet i undersøkelsen som ble gjennomført blant fosterforeldre. Blant de 175 fosterfamilien som svarte på undersøkelsen mottok 67 prosent frikjøp fra vanlig jobb, og 49 prosent individuell veiledning som forsterkningstiltak.

Tabell 9.3. Bruk av forsterkningstiltak, flere svar mulig. Svar fra fosterforeldre. (N=175).

	<i>Antall svar</i>	<i>Prosent</i>
Frikjøp fra vanlig jobb	111	67
Individuell veiledning	83	49
Besøkshjem	66	38
Forhøyet utgiftsdekning	17	10
Avlastning på institusjon	1	1

Fostermødre ble oftere frikjøpt enn fosterfedre, henholdsvis i 68 og 17 prosent av tilfellene. Videre viste undersøkelsen at ordinære fosterfamilier oftere ble frikjøpt enn slektsfosterfamilier, henholdsvis 75 og 46 prosent. Dette kan i hvert fall et stykke på vei forklares ved at flere slektsfostermødre ikke var i vanlig jobb da plasseringen fant sted, sammenlignet med ordinære fostermødre (henholdsvis 18 og 5 prosent), og at færre var i fulltidsjobb, (henholdsvis 47 og 61 prosent). Slektsfostermødrene i dette utvalget hadde med andre ord sjeldnere en jobb å bli frikjøpt fra.

Også andre forsterkningstiltak ble rapportert brukt av fosterforeldrene. For eksempel svarte to av fem at de hadde besøkshjem som forsterkningstiltak, og de aller fleste mente at dette omfanget dekket deres behov. Av de som ikke hadde besøkshjem, ønsket drøyt en av fire (27 %) at de hadde hatt dette forsterkningstiltaket. Avlastning på institusjon ble så godt som aldri brukt, og nær ingen av fosterforeldrene ønsket seg dette forsterkningstiltaket. Fosterforeldrenes avvisning av institusjonsopphold er i tråd med sentrale faglige og politiske føringer.

Forhøyet utgiftsdekning var også et lite brukt forsterkningstiltak. Samtidig var dette et tiltak som så mange som litt over halvparten av fosterforeldrene gjerne ville hatt. Dette er også det forsterkningstiltaket som færrest av de som faktisk mottok det, mente var tilstrekkelig. Dette kan peke på et udekket økonomisk behov blant fosterforeldrene.

Med unntak av bruken av frikjøp, fant ikke undersøkelsen blant fosterforeldrene noen forskjeller i bruken av forsterkningstiltak mellom slektsfosterfamilier og andre fosterfamilier. Dette samsvarer dårlig med annen forskning fra utlandet som dokumenterer at slektsfosterfamilier får mindre oppfølging og mindre forsterking enn vanlige fosterfamilier (Farmer, 2009; Knudsen, 2009). Tidligere forskning fra Norge har også pekt på denne tendensen (Holtan, 2000; Havik, 2007). En mulig forklaring kan være at slektsutvalget i vår undersøkelse blant fosterforeldre, er skjevt sammensatt. Slektsfosterforeldrene som deltok i undersøkelsen, var rekruttert fra PRIDE kurs for slekt og nettverk. Det er mulig at slektsfosterforeldre som deltar på kurs skiller seg fra de som ikke gjør det. Med i dette bildet hører også at slektsfosterforeldre tradisjonelt i liten grad har fått forsterkningstiltak. Det har imidlertid vært en viss økning i de siste årene.

9.5 Lovhjemmel og forsterkningstiltak

En fosterhjemsplassing kan være hjemlet i ulike paragrafer i barnevernloven. Saksbehandlerne i barnevernet ble spurt om hvilken lovhomeel som ble brukt ved fosterhjemsplassingene. Mest vanlig var barnevernlovens²⁹ § 4-12, som gjelder vedtak om å overta omsorgen for et barn (55 prosent av tilfellene), og barnevernslovens § 4-4, 5. ledd, som gjelder hjelpetiltak (30 prosent av tilfellene). De andre lovhomelele ble benyttet i mindre enn 10 prosent av tilfellene. Det er verdt å minne om at dette utvalget inneholder 75 prosent fosterhjemsplassingene med forsterkning, noe som nok reflekteres i den høye andelen § 4-12 vedtak.

Dette bekreftees også dersom man ser på hvilken lovhomeel saksbehandlerne oppgir er brukt i de fosterhjemmene som mottok forsterkningstiltak. I overkant av 60 prosent av alle forsterkningstiltakene var til fosterhjemsplassingene gjort med § 4-12 vedtak (omsorgsovertakelse). Om lag 20 prosent av forsterkningstiltakene gikk til fosterhjemsplassingene hjemlet i bvl. § 4-4, 5. ledd (hjelpetiltak), mens de resterende 20 prosent av forsterkningstiltakene var til fosterhjemsplassingene basert på andre lovhomelele (det vil i dette tilfellet si § 4-8, 2.ledd, § 4-6, 1.ledd og § 4-2).

---

²⁹ Lov om barneverntjenester av 17.07.1992. Se Lovdata; <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>

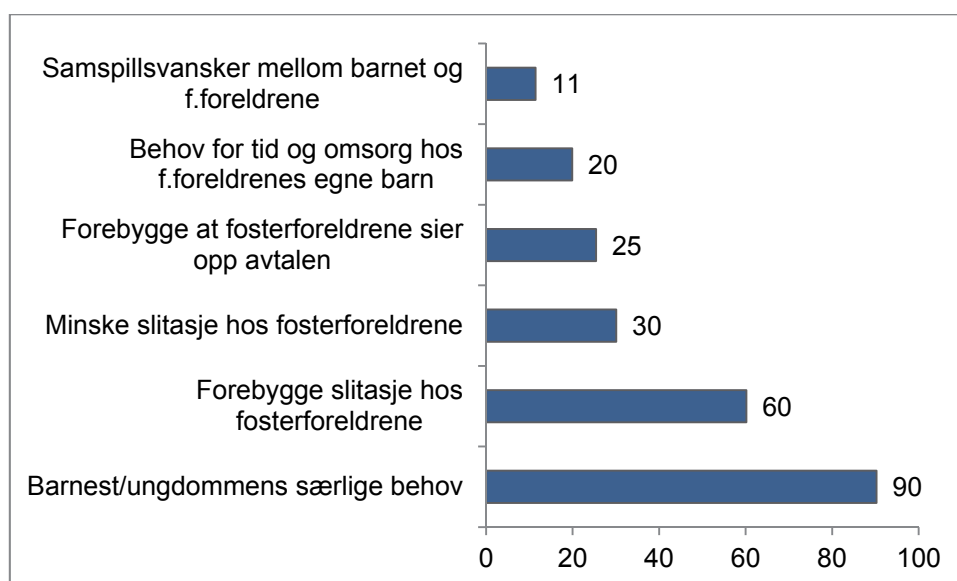
Tabell 9.4 Type forsterkningstiltak og lovhjemmel brukt ved fosterhjems plassering, prosent av type forsterkningstiltak.(N=236)

Type forsterkningstiltak	Lovhjemmel brukt ved fosterhjems plassering (prosent)				
	§ 4-4, 5. ledd	§ 4-12 og §4-17, jfr. §4-12	Andre lovhjemler	Ubesvart	Totalt prosent
Frikjøp fra vanlig jobb	19	63	15	2	100
Individuell veiledning	21	65	13	1	100
Besøks/avlastningshjem	20	68	11	1	100
Forhøyet utgiftsdekning	27	63	7	2	100
Ekstra opplæring	21	65	15	0	100

Kilde: Spørreundersøkelse blant saksbehandlere i barnevernet. De to første kategoriene i tabellen viser hovedfordelingen mellom fosterhjem som hjelpetiltak og vedtak om omsorgsovertakelse.

9.6 Begrunnelser for bruken av forsterkningstiltak

Det kan være mange årsaker til at forsterkningstiltak blir brukt. Saksbehandlerne i barnevernet ble spurt om å oppgi hvorfor forsterkningstiltak ble satt inn. Her var det mulig å angi flere enn ett svar så tallene i figur 9.2 summerer til mer enn 100 prosent.

Figur 9.2 Årsaker til at det er satt inn forsterkningstiltak. Tall i prosent. Alle forsterkede fosterhjem (N=236)

Nesten samtlige av de barnevernsansatte begrunnet bruken av forsterkningstiltak med barnets eller ungdommens særlige behov (90 prosent). Det vanligste forsterkningstiltaket var frikjøp fra vanlig jobb, og resultatene fra undersøkelsen blant saksbehandlerne indikerer at fosterbarnets særlige behov best ivaretas ved å frikjøpe en eller begge av fosterforeldrene. Det er imidlertid verdt

å merke seg at det også er vanlig blant de barnevernsansatte å begrunne bruken av forsterkningstiltak med å forebygge slitasje hos fosterforeldrene (60 prosent). Det vil ikke gagne omsorgen for fosterbarnet at fosterforeldrene slites ut. Frikjøp gir jo mer rom for fosterforeldrene til å være sammen med fosterbarnet. Forebygging av slitasje hos fosterforeldrene oppgis også oftere som begrunnelse for forsterkningstiltak enn det å minske slitasjen hos fosterforeldrene. Det ser derfor ut som at forsterkningstiltak i stor grad benyttes preventivt. Dette kan tolkes som et uttrykk for at man tidlig i en fosterhjemsplassering er klar over behovet for forsterkning. Det vanligste er da å frikjøpe minst en av fosterforeldrene, samt å gi veiledning.

Den relativt utstrakte bruken av forsterkingstiltaket frikjøp fra vanlig jobb kan være et uttrykk for at det å være fosterforeldre for barn med særlige behov kan representere en konflikt mellom lønnsarbeid og fosterforeldrerollen. Det disse tallene imidlertid sier lite om, er hvorfor det har vært en så stor økning i bruken av forsterkede fosterhjem de siste årene. Dette er et spørsmål vi skal komme tilbake til.

9.7 Nyttien av forsterkningstiltak

Kjerneoppgaven til fosterforeldrene er å ivareta barn med omsorgsbehov. En ting er derfor å sette inn tiltak, en annen ting er om tiltakene faktisk hjelper fosterforeldrene med deres omsorgsoppgaver. I spørreundersøkelsen ble de barnevernsansatte bedt om å svare på generelt grunnlag i hvilken grad de mente at ulike forsterkningstiltak bidrar til å styrke fosterforeldres ivaretagelse av fosterbarn.

Et flertall av saksbehandlerne mente at frikjøp fra vanlig jobb og individuell veiledning var de mest nyttige tiltakene. Det betyr at de mest brukte tiltakene også er de som vurderes som de mest nyttige. Besøkshjem/avlastningshjem, ekstra opplæring og andre forsterkningstiltak fikk god, men noe lavere skåre blant saksbehandlerne. De vurderte også forhøyet utgiftsdekning som det minst nyttige forsterkningstiltaket. En tilsvarende spørreundersøkelse blant barnevernsledere ga samme resultat, også barnevernsledere rangerte frikjøp fra vanlig jobb som det viktigste og forhøyet utgiftsdekning som det minst viktige forsterkningstiltaket for å styrke fosterforeldrenes omsorgsutøvelse. Funnene blant saksbehandlere i barnevernet og barnevernsledere står

derfor i noen grad i kontrast til funnene fra undersøkelsen blant fosterforeldrene. Blant disse var det mange som mente at den forhøyde utgiftsdekningen de mottok ikke var tilstrekkelig.

Tabell 9.5 Saksbehandlere i barnevernet sin holdning til i hvilken grad ulike forsterkningstiltak kan bidra til å styrke fosterforeldrenes ivaretagelse av barnet. Gjennomsnittsskår på skala fra 1(lav) til 5 (høy). (N=314)

	<i>Gjennomsnittsskår</i>	<i>Antall</i>
Frikjøp fra vanlig jobb	4,6	245
Individuell veiledning	4,3	186
Besøkshjem/avlastning	3,9	149
Ekstra opplæring	3,8	98
Annet forsterkningstiltak	3,7	47
Forhøyet utgiftsdekning	2,9	98

Det er verdt å merke seg at tiltak som omfatter en eller annen form for pengeoverføring til fosterfamilien, både ligger på toppen og på bunnen av lista over hvordan saksbehandlerne vurderer nytten av forsterkningstiltakene (tabell 9.5). Mens frikjøp fra vanlig jobb vurderes som svært nyttig for å styrke omsorgen for fosterbarnet, blir forhøyet utgiftsdekning vurdert å være av relativt liten nytte. Dette betyr at barnevernsansatte er opptatt av å skille mellom ulike former for økonomisk kompensasjon til fosterforeldre. Pengeoverføringer fyller ulike funksjoner i forhold til omsorgen for fosterbarnet. Det er derfor ikke nødvendigvis slik at penger i seg selv er nyttige omsorgstiltak, mens hva pengene brukes til er avgjørende. Det å lage en åpning for at fosterforeldrene får mer tid til fosterbarnet vurderes av de barnevernsansatte som langt viktigere enn andre pengeoverføringer.

I følge undersøkelsen blant fosterforeldre, var de fleste fosterfamiliene som ikke var frikjøpt tilfredse med ikke å være det. Samtidig skulle hver tredje familie (35 prosent) som ikke var frikjøpt, ønske at de hadde vært det. Dette kan peke på en viss underdekning av frikjøp som forsterkningstiltak, vurdert fra fosterforeldrenes ståsted. Det er samtidig verdt å merke seg at i undersøkelsen blant fosterforeldrene svarte hver tredje familie at frikjøpet også hadde ført til redusert inntekt. Disse familiene har dermed forsaket en sum av ukjent størrelse for å kunne være tilstede for barnet og ivareta dets behov.

Individuell veiledning ble også sett på som nyttig forsterkningstiltak av de barnevernsansatte. Det at noen utenfor fosterfamilien kan støtte denne og

se den enkelte families særegne behov, anses som en viktig del av fosterhjemmsomsorgen. Det er ikke mulig ut fra undersøkelsen blant saksbehandlerne å si hva den individuelle veiledningen bestod i, hvor omfattende den var, og hvor ofte man mottok slik veiledning, men det er mulig å konkludere med at de barnevernsansatte mener at individuell veiledning styrker fosterforeldrene i omsorgsyttelsen.

Individuell veiledning er også noe fosterforeldrene setter pris på. Undersøkelsen gjennomført blant fosterforeldre viste at de var godt fornøyde med den veiledningen de mottok, og så godt som alle av dem (96 prosent) mente at omfanget dekket deres behov. Tidligere undersøkelser har også vist at det forsterkingstilbudet flest fosterforeldre ønsker seg, er veiledning (Havik, 1996, 2007). Blant fosterforeldrene som ikke fikk veiledning, ønsket godt over halvparten (58 prosent) at de hadde fått dette. Veiledning er følgelig et forsterkningstiltak som vurderes som svært viktig, både sett fra saksbehandlere i barnevernet og fosterforeldrenes ståsted, noe som også er i tråd med forslagene i den nye stortingsproposisjonen.

Det tredje mest brukte forsterkningstiltaket var bruk av besøkshjem eller avlastningshjem. I tabell 9.5 så vi at dette tiltaket fikk noe lavere skår blant saksbehandlerne når de ble bedt om å vurdere hvorvidt dette er et forsterkningstiltak som kan styrke fosterforeldrenes ivaretagelse av barnet. I undersøkelsen blant barnevernledere spurte vi også om holdninger til besøkshjem/avlastningshjem for små barn. Lederne delte seg her i to nesten like store grupper når de skulle beskrive kontorets holdninger som positive eller negative. Det er med andre ord en svært blandet vurdering av denne typen forsterkningstiltak.

9.7.1 FORSTERKNINGSTILTAK OG KJENNETEGN VED FOSTERBARNET

I undersøkelsen blant saksbehandlerne i barnevernet ble disse også bedt om å gi opplysninger om bakgrunnskjennetegn ved fosterbarna. I de fosterhjemsplasseringene som undersøkelsen dekker var det om lag like mange jenter og gutter som mottok de tre mest brukte forsterkningstiltakene, frikjøp fra vanlig jobb, individuell veiledning og besøks-/avlastningshjem. Når det gjaldt fosterbarnets alder, var frikjøp fra vanlig jobb hyppigst brukt til fosterbarn under 13 år (81 prosent av tilfellene). Individuell veiledning var vanligst blant

6–12-åringene, og det samme gjald for besøkshjem. Det var likevel betydelige andeler av 0–5-åringene og fosterbarn på 13 år og eldre, hvor individuell veiledning og besøks/avlastningshjem ble brukt (i underkant av en tredjedel). Et stort flertall av fosterbarna som mottok forsterkningstiltak hadde norsk etnisk bakgrunn, om lag 85 prosent. I utvalget var den samlede andelen fosterbarn med annen etnisk bakgrunn, 17 prosent. Det betyr at andelen som mottok forsterkningstiltak her er veldig lik fordelingen i materialet som helhet.

Tabell 9.6 Kjennetegn blant barn som mottok forsterkningstiltak, tall i prosent.

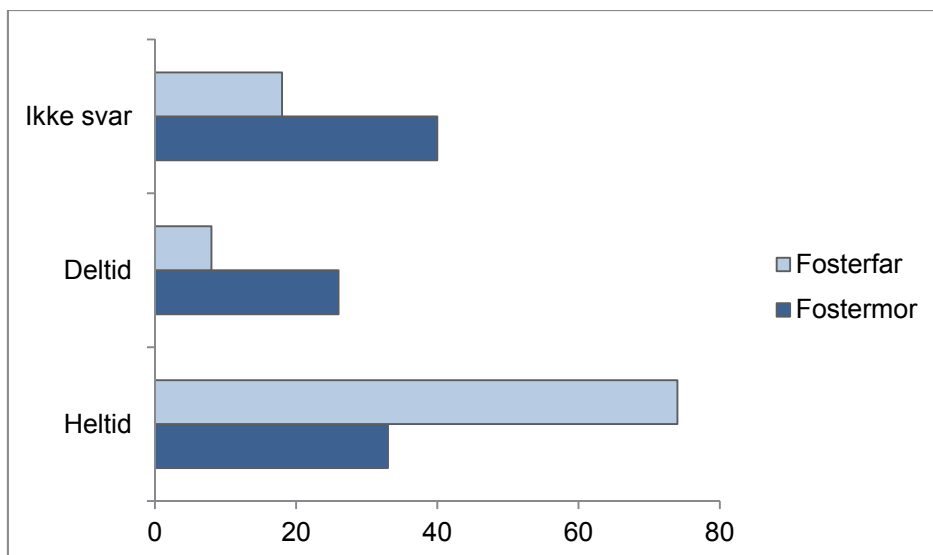
Type forsterkningstiltak	Kjønn		Alder			Etnisitet	
	Gutt	Jente	0–5 år	6–12 år	13+ år	Norsk	Annen
Frikjøp fra vanlig jobb	53	47	40	41	19	85	15
Individuell veiledning	53	47	32	41	27	85	15
Besøks/avlastningshjem	58	42	28	48	24	83	17

Kilde: Spørreundersøkelse blant saksbehandlere i barnevernet, N=236 saker om forsterkede fosterhjem.

9.7.2 FORELDRENES ARBEIDSSITUASJON I FORSTERKEDE FOSTERHJEM

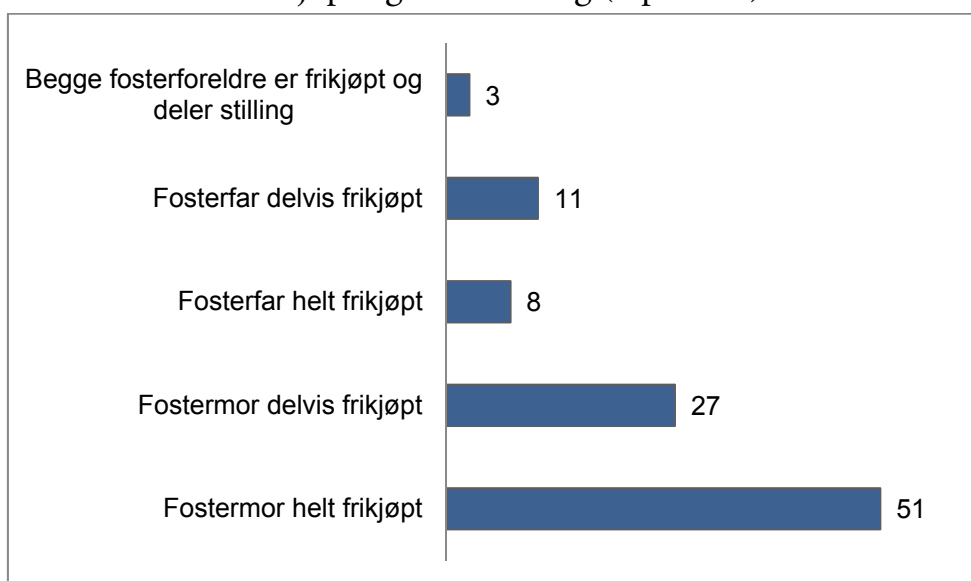
Det å være fosterforelder vil påvirke familiesituasjonen på mange ulike måter. Et krevende fosterbarn kan for eksempel utfordre mulighetene fosterforeldre har til å ha en vanlig jobb ved siden av det å være fosterforelder. Det er grunn til å anta at forsterkede fosterhjem i særlig grad kan oppleve en slik utfordring, all den tid frikjøp er et så vanlig forsterkningstiltak.

Spørreundersøkelsen til barnevernsansatte viste også klare forskjeller mellom arbeidssituasjonen til henholdsvis fostermødre og fosterfedre blant de fosterhjemsplassingene som ble undersøkt. Mens en stor overvekt av fosterfedrene jobbet fulltid, deltok fostermødrene i langt mindre grad i ordinært lønnet arbeid: om lag en tredjedel jobbet heltid, og i underkant av en tredjedel jobbet deltid. Mens den høyeste andelen av fostermødrene (40 prosent) mangler svar om arbeidstilknytning, noe som indikerer at en høy andel av fostermødre ikke er i lønnet arbeid. Oversikten viser med andre ord en klart kjønned arbeidsdeling mellom fosterforeldrene, hvor mennene bruker mer tid på lønnsarbeid utenfor familien, mens fostermødrene bruker mer tid utenfor lønnsarbeid, og mest sannsynlig på den daglige omsorgen for fosterbarnet.

Figur 9.3 Arbeidssituasjon til fosterforeldre. Tall i prosent. Alle fosterhjemsplasseringer (N=315).

Figur 9.4 viser en oversikt over frikjøp av fosterforeldre i de sakene som ble kartlagt i undersøkelsen blant barnevernsansatte. Det er langt vanligere å frikjøpe fostermor enn fosterfar. Om lag halvparten av alle frikjøpene er av en fostermor som er helt frikjøpt, det nest vanligste er en fostermor som er delvis frikjøpt (27 prosent). Det vil si at nesten 80 prosent av alle frikjøp er av fostermor. Dette stemmer bra over ens med den høye andelen fostermødre som ikke er i ordinært lønnet arbeid (figur 9.3). Frikjøp av fosterfar forekommer også, men er ikke like vanlig. I 10 prosent av tilfellene er han delvis frikjøpt og i 8 prosent er han helt frikjøpt. I en liten andel er begge fosterforeldrene frikjøpt og deler stilling (3 prosent).

Figur 9.4 Frikjøp av fosterforeldre. Tall i prosent. Alle forsterkede fosterhjem (N=236)

Tallene for frikjøp er overlappende med opplysningene om arbeidssituasjonen til fosterforeldre i forsterkede fosterhjem. Slik at den høye andelen av fostermødre som hverken jobber full eller deltid, gjenspeiler den høye andelen av fostermødre som er frikjøpt fra arbeid (figur 9.4).

Et interessant trekk i datamaterialet er at det også er en del fosterfedre som er frikjøpt. Tradisjonelt har det å være fosterfamilie vært fostermors initiativ og ansvar. Det kan stilles spørsmål ved om økende frikjøp av fosterfar representerer en begynnende utvikling i retning av en sterkere likestilling mellom kvinner og menn også når familien blir omsorgsgivere på oppdrag av det offentlige, og reflekterer en generell samfunnstendens hvor flere menn tar ansvar for omsorgsoppgaver i familien.

Disse tallene er fra et lite utvalg og det kan ikke på bakgrunn av denne undersøkelsen alene fastslås hvor representative disse funnene er for alle frikjøp av fosterforeldre. Det er imidlertid liten grunn til å tvile på funnene om at fostermor er hyppigere frikjøpt enn fosterfar.

9.8 Diskusjon

Innledningsvis påpekte vi at det er to spørsmål som står fram når materialet om forsterkning analyseres. Det første er hvorvidt eller i hvilken grad tradisjonelle kjønnsroller slår igjennom i bruk av forsterkingstiltak, det andre er om økt bruk av forsterking representerer en prosess i retning av profesjonalisering av fosterhjemsarbeidet.

Det kan være nyttig å sammenligne yrkesaktiviteten blant fosterforeldre i forsterkede fosterhjem med kvinners og menns yrkesaktivitet mer generelt i Norge. Særlig har det på 2000-tallet vært en økning i yrkesdeltagelsen til kvinner med barn, hvor nå nær 90 prosent av mødre med barn under 15 år er yrkesaktive (Kitterød og Rønsen 2012:163). I 2009 var andelen to-inntektspar blant ektepar med barn og samboere med felles barn, på nesten 80 prosent (Skrede og Aarskaug Wiik 2012).

En slik generell trend om at kvinner skal ha egen lønnsinntekt vil kunne skape sterke forventninger blant fosterforeldre om at også de skal leve opp til to-inntektsnormen. Dersom rollen som fosterforeldre ikke godt lar seg kombinere med at begge fosterforeldrene deltar i ordinært lønnet arbeid, kan dette bidra til at det dannes et sterkt behov, og en etterspørsel etter, en form

for økonomisk kompensasjon til fosterforeldre som påtar seg omsorgsansvar som påvirker husholdningens inntjeningsevne. Den generelle situasjonen på boligmarkedet og utgifter til familien er også i stor grad drevet oppover av at familier har to inntekter, og det kan derfor også være reelle økonomiske behov for to inntekter blant fosterfamilier. Når normen i resten av samfunnet er to inntekter, blir det lite spillerom for barnevernet i forhold til å basere en fosterhjemmsordning på en-inntektsfamilier, noe man i stor grad har gjort tidligere. Dette kan også være med på å forklare noe av den sterke veksten det har vært i bruken av forsterkningstiltak, og da særlig i bruken av frikjøp. Antallet fosterbarn i Norge har blitt tredoblet de siste 25 årene og er nå på godt over 10 000 i året, og bruken av forsterkningstiltak har vist en kraftig økning. Det kan være at disse to trendene bør sees i sammenheng, og at det ikke ville vært mulig å rekruttere så mange nye fosterfamilier uten samtidig å styrke den økonomiske kompensasjonen og veiledningen som gis gjennom forsterkningstiltak.

Det fremstår som et viktig funn fra undersøkelsene som er presentert her at det i mye større grad er fostermødre enn fosterfedre som frikjøpes. Det vil si at den sterke veksten som har vært i bruken av frikjøp, har gått til frikjøp av kvinner. Det kan derfor være grunn til å tro at frikjøpsordningen understøtter en kjønnert arbeidsdeling i fosterhjemmene, hvor fostermors vanlige yrkeskarriere langt på vei erstattes med fostermorrollen (som helt eller delvis kompenseres økonomisk gjennom frikjøpsordningen), mens fosterfar beholder sin plass i yrkeslivet. Det kom også fram i undersøkelsen blant fosterforeldre at mange av fostermødrene ikke var i lønnet arbeid og dermed ikke hadde noen jobb å bli frikjøpt fra. Dette funnet understøtter trenden vi da ser om at fostermor spiller en sentral rolle i fosterhjemsplasseringer.

Det er ikke mulig på bakgrunn av statistikken som presenteres her å hevde at fostermor tar et større omsorgsansvar for fosterbarnet enn det fosterfar gjør, men den store andelen av frikjøp kan være en indikator på at hun gjør nettopp dette. Tradisjonelt har det å ha fosterbarn vært kvinnes ønske og ansvar. Økt bruk av forsterkingstiltak kan tyde på at det fortsatt er slik. På den måten kan kjønnningen av frikjøp være et svar på den enkelte fostermors valg. Denne utviklingen kan tolkes på to måter. På den ene siden kan man hevde at fosterforeldrene framstår som mer kjønnstradisjonelle i sine rollevalg enn det den generelle norske barnefamilie gjør per i dag. På den andre siden kan dette sees på som en slags profesjonaliseringstendens der fostermor

erstatte vanlig lønnsarbeid med rollen som fostermor. Dette kan også være et uttrykk for at fostermødre i sterkere grad krever økonomisk anerkjennelse for den omsorgsjobben de gjør i forhold til sine fosterbarn.

I kapittel 1 drøftes profesjonalisering av fosterforeldrerollen. Dette knyttes til krav om kvalifisering gjennom opplæring og veiledning, men også til økonomisk kompensasjon og arbeidsforhold. Et tredje moment som nevnes er relasjonen mellom frivillighet og betalt virksomhet.

Den økende bruken av frikjøpsordningen kan dermed også være et uttrykk for en eroderende plattform av frivillighet knyttet til rollen som fosterforeldre. I takt med kvinners økte yrkesdeltagelse, finnes det ikke i Norge i dag noe stort reservoar av ulønnet, kvinnelig arbeidskraft som kan benyttes som fostermødre. For å klare å skaffe nok egnede fosterforeldre blir dermed spørsmålet om økonomisk kompensasjon stadig viktigere. En større økonomisk bevissthet blant kvinner, og familiers reelle behov for to lønnsinntekter, gjør at barnevernstjenesten har langt mindre mulighet til å kunne basere sin virksomhet på hjemmeverende kvinners frivillige omsorgsarbeid. De store endringene som har skjedd i forhold til mødres yrkesaktivitet kan derfor, sammen med den store økningen i bruken av fosterhjem, tenkes å ha påvirket fosterfamilieordningen og økt behovet for frikjøpsordninger

Det er viktig å reflektere over konsekvensene av en slik utvikling i bruken av forsterkede fosterhjem. Et mer omfattende tilbud til fosterforeldre i form av individuell opplæring og frikjøp fra vanlig jobb vil øke utgiftene per fosterhjemsplassering. Denne økningen vil slik finansieringsordningen er i dag, refunderes av staten. Forslag om endringer i finansieringsordningen hvor større ansvar blir overført til kommunene vil bety at en større andel må tas av kommunale budsjetter, og en «bekymring» her er om hvorvidt alle kommuner vil ha råd til eller prioritere å følge opp en slik utvikling uten ytterligere overføringer fra sentralt hold.

De skandinaviske velferdsstatene er blitt kritisert for å undergrave det personlige ansvaret og den frivillige innsatsen, blant annet ved at ansvaret for omsorg overlates til profesjonelle. Dersom det å være fosterforeldre – og særlig det å være fostermor – i stadig større grad begynner å ligne på et yrke, er det grunn til å spørre om dette er uttrykk for en utvikling mot en ny type balanse mellom frivillighet og profesjonalitet i velferdsstaten. Lorentzen og Helland

diskuterer dette fenomenet på et helt annet felt, idretten, og de diskuterer det de kaller fagliggjøringsprosesser i den sivile sfæren (Lorentzen og Helland 2013).

Det er grunn til å spørre hva den økte bruken av forsterkningstiltak gjør med selve ideen om bruk av fosterhjem som omsorgsløsning. En hovedtanke bak ordningen er at barn skal vokse opp og innlemmes i en «vanlig» familie, og en fosterfamilieordning vil alltid måtte basere seg på en stor grad av frivillig engasjement. Relasjonen mellom fosterbarn og fosterforeldre skal primært ikke være en økonomisk relasjon. Den økende bruken av frikjøp kan allikevel tenkes å påvirke distinksjonen mellom frivillighet og profesjonalitet i fosterhjemsarbeidet. Frikjøp fra vanlig jobb dreier seg ikke om en «vanlig» pengeoverføring til fosterfamilien, men er penger knyttet opp til krav og forventninger om at den frikjøpte forelderen skal bruke denne tiden på omsorgsoppgaver for fosterbarnet. Slik har fosterhjemsordningen alltid fungert, men endringen ligger i at dette nå i større grad blir å betrakte som betalt, framfor frivillig, omsorgsarbeid. Dette kan komme til å vri rollen som fosterforeldre i retning av lønnsarbeid og bort fra frivillig omsorgsarbeid. På sikt vil en slik vridning kunne bidra til en profesjonalisering av fosterforeldrerollen. Når nå nesten halvparten av alle fosterforeldre mottar forhøyet økonomisk kompensasjon knyttet til tapt arbeidsinntekt, kan dette legge føringer i retning av at fosterhjem skal fungere mer på linje med andre former for omsorgstiltak som f.eks. barnevernsinstitusjoner. Dette kan bety at fosterforeldrene skal fungere mer som «profesjonelle» omsorgsyttere, og mindre som «vanlige» foreldre. Dette kan igjen rokke ved noe av grunnlagstanken om at barn skal integreres i ordinære familie, en tanke bygget på stor grad av frivillig arbeid. Hvorvidt dette er en positiv eller negativ utvikling i forhold til omsorgen for fosterbarnet, er ikke entydig. En slik utvikling kan både bidra til å lette rekrutteringen av fosterfamilier og gagne fosterforeldrenes muligheter til å ivareta fosterbarnet.

En nylig publisert britisk studie drøfter eventuelle rollekonflikter fosterforeldre kan oppleve mellom rollen som profesjonell omsorgsgiver og rollen som forpliktet forelder (Schofield m.fl. 2013). Konklusjonen deres er at det ikke nødvendigvis er slik at jo mer profesjonalisert fosterforeldrerollen blir, jo vanskeligere blir å det være forpliktete foreldre. De mener at sosialarbeidere og fosterhjemstjenester må anerkjenne at barna vil trenge både dyktige omsorgspersoner og kjærlige foreldre. Disse rollene er ikke nødvendigvis i

konflikt, selv om det vil være en utfordring å forene familien som et hjem og en arbeidsplass på en gang. De konkluderer med at sosialarbeiderne må hjelpe de enkelte fosterforeldrene til å håndtere flere roller og hjelpe dem til å skjønne hvordan forskjellige roller kan utfylle hverandre (Schofield m.fl. 2013)

Den overnevnte britiske studien er primært opptatt av fosterforeldrenes evne til å håndtere komplekse roller, men viser samtidig at barnevernet må hjelpe fosterforeldrene til å håndtere disse komplekse rollene. Dette får konsekvenser hvordan en ser på veiledningsbehovet. Det er en uttalt målsetting å endre balansen mellom bruk av institusjon og fosterhjem i retning større bruk av fosterhjem. Dette må nødvendigvis føre til at barn som tidligere ble ansett som for vanskelige å håndtere for fosterforeldre nå allikevel plasseres i fosterhjem. Dette øker behovet både for frikjøp, for veiledning og for avlastning. En økt bruk av forsterkede fosterhjem understreker dessuten at det er behov for en ny gjennomtenking av hvilke betingelser en tilbyr fosterforeldre i form av godtgjørelser og andre arbeidsbetingelser.

9.8.1 UTFORDRINGER

Det tydeligste resultatet når det gjelder forsterkning av fosterhjem er økningen i bruken og det ganske store omfanget ordningen er i ferd med å få. I tallene fra KOSTRA som vi har vist tidligere i dette kapittelet er det noe lavere andel av fosterhjemmene som er forsterket enn det er i våre tall. Om dette er uttrykk for overrepresentasjon av forsterkede fosterhjem i vårt materiale er det allikevel vanskelig å si helt klart, da SSB som tidligere nevnt ikke definerer forsterkning, mens vi har spurt om bruken av konkrete tiltak.

Både kjønnsdimensjonen og profesjonaliseringen kan forklares på flere måter, f.eks. at det å være fosterforelder i stor grad krever at en av foreldrene er hjemmeværende eller jobber redusert. Dette kan skape et udekket inntektsbehov i fosterfamiliene. De som frikjøpes er i hovedsak fostermødrene. Denne kjønningen av fosterkingstiltak kan være et resultat av et samspill mellom enkeltfamilienes verdiprioriteringer, økonomiske realiteter knyttet til at menn ofte har høyere lønn enn kvinner og gjennomslag av tradisjonelle kjønnsrollemønstre. Det siste er i så fall i tråd med det kjønnsdelte arbeidsmarkedet vi har i Norge hvor kvinner i stor grad dominerer omsorgsyrker. Det kan hende at familier som tar på seg oppgaven med å være fosterforeldre i større grad enn

andre representerer et kjønnsstradisjonelt syn på omsorg og ansvar i familien, og dette slår igjen ut på hvem av foreldrene som blir frikjøpt.

Fosterforeldre har ikke rett til betalt permisjon tilsvarende det biologiske foreldre har ved fødsel, eller det adoptivforeldre har når barnet kommer til dem. Forsterkning er heller ikke en permanent ordning. En kan derfor tenke seg at dette blir et alternativ til omsorgspermisjon. Et av problemene med fosterhjemsgodtgjørelsen er imidlertid at den for øvrig ikke gir fulle trygde-rettigheter som arbeidstaker (den delen som er arbeidsgodtgjørelse sammenlignes med frilansinntekt³⁰). En kan derfor se for seg at en her får en gruppe kvinner som gjør en betydelig og ønsket samfunnsinnsats, men som på sikt kommer dårlig ut når det gjelder arbeidstakerrettigheter og pensjon. Norske kvinner er i dag stor sett yrkesaktive, i alle fall innenfor det alderssegmentet de fleste fosterforeldre rekrutteres fra. Det er store forventinger om at kvinner også må bidra til husholdsøkonomien, noe som gjenspeiler seg i den høye andelen av yrkesaktive kvinner i aldersgruppen 25–54 år. Disse forventningene vil også gjelde fosterforeldre. Dersom det å ha et fosterbarn i større eller mindre grad begrenser fosterforeldrenes muligheter til aktiv yrkesdeltagelse, vil det i tråd med gjeldene forsørgernormer også oppstå et økt behov, eller en forventning om at fosterforeldre må kompenseres økonomisk for tapt lønnsinntekt.

Det er stor grad av samsvar mellom fosterforeldrenes vurderinger av behovet for forsterkningstiltak og sosialarbeidernes vurderinger, i hvert fall når vi ser på de to mest brukte tiltakene, frikjøp og veiledning. Det er noe mer usikkerhet knyttet til det tredje mest brukte tiltaket som er avlastnings- eller besøkshjem. Den økte bruken av ordningen med frikjøp av en av fosterforeldrene kan være en indikator på at det er nødvendig at en av fosterforeldrene i stor grad er hjemmeværende, og dermed må kompenseres økonomisk for dette.

Veksten i bruk av frikjøp fra jobb som forsterkningstiltak øker barnevernets utgifter. All den tid det er vanskelig å skaffe egnede fosterforeldre, er det også mulig at det er anledning for fosterforeldre i større grad å stille krav om forsterkningstiltak. Slike «forhandlinger» mellom fosterforeldre og

---

30

http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Barnevern/2011/fosterforeldres_arbeidsrettslige_stilling_og_deres_sociale_rettigheter.pdf. Lest 15.12.2013

kommunen kan finne sted lokalt, og kan også presse fram ulik regional praksis omkring bruken av økonomiske forsterkningstiltak, uten at det foreligger noen nasjonal debatt eller avklaring om hva som er et rimelig godtgjøringsnivå for fosterforeldre. Regjeringen la i april 2013 fram en Stortingsproposisjon (Prop. 106L, 2012–2013) om endringer i barnevernloven. Regjeringen vil øke og styrke veiledningsordningene. De vil også kartlegge de økonomiske rammevilkårene og evaluere både statlige fosterhjem og kommunale forsterkede fosterhjem. Med andre ord: man er klar over at disse ordningene representerer utfordringer, men har foreløpig få svar på hvordan de skal håndteres.

9.9 Sammenfatning

I dette kapitlet har vi sett på bruken av forsterkningstiltak i fosterhjem. Kapitlet baserer seg på informasjon fra Kostra, samt fra spørreundersøkelser blant barnevernsansatte, barnevernsledere og fosterforeldre som har deltatt i PRIDE-kurs. Det ble spurt konkret om bruken av forsterkningstiltakene frikjøp fra vanlig jobb, individuell veiledning, ekstra opplæring, forhøyet utgiftsdekning og besøkshjem/avlastningshjem. Det har vært en sterk økning i antallet fosterhjems plasseringer siden begynnelsen av 2000-tallet, og økningen har vært særlig sterk i bruken av forsterkede fosterhjem. De mest brukte forsterkningstiltakene var frikjøp (fra vanlig jobb) av en, eller begge, fosterforeldrene, samt individuell veiledning av fosterforeldrene. Det var vanlig å motta mer enn ett forsterkningstiltak. De viktigste begrunnelsene for bruk av forsterkningstiltak var at barnet hadde særlige behov og at det var nødvendig å forebygge slitasje hos fosterforeldrene. Informasjon fra undersøkelsen gjennomført blant barnevernsansatte tydet på at det var fosterhjems plasseringer gjennomført som § 4-12 vedtak (omsorgsovertagelse) som mottok flest forsterkningstiltak. Den samme undersøkelsen viste også at frikjøp fra vanlig jobb var vanligst i de tilfellene der fosterbarnet var under 13 år. Videre viste analysene at det i særlig grad var fostermor som ble frikjøpt fra vanlig jobb. Arbeidssituasjonen til fosterforeldre i forsterkede fosterhjem var preget av en kjønnsstradisjonell arbeidsdeling der fosterfar i de aller fleste tilfellene jobbet fulltid, mens et flertall av fostermødrene ikke jobbet i det hele tatt eller jobbet deltid.

I kapitlets andre del ble forsterkede fosterhjem diskutert i lys av to hypoteser om hva den økte bruken av forsterkningstiltak er et uttrykk for. Den

første hypotesen er knyttet til at endringer i tradisjonelle kjønnsroller øker behovet for frikjøpsordninger. Det å være fosterforelder kan være krevende, og det kan periodevis være vanskelig å forene rollen som fosterforelder med annet lønnsarbeid. Siden majoriteten av kvinner med barn nå er i jobb (framfor tidligere hjemmeværende) kan det skapes en større etterspørsel etter en frikjøpsordning, der kvinners lønnsarbeid, i en periode, erstattes med omsorgsarbeid for et fosterbarn. Den økte bruken av frikjøp kan tolkes som et uttrykk for en slik tendens. Den andre hypotesen postulerer at det foregår en større profesjonaliseringstendens i hele fosterhjemsordningen og at den økte bruken av forsterkningstiltak må sees i lys av flere endringstendenser. Det er for fosterforeldre etter hvert større krav om det som kan klassifiseres som kvalifisering gjennom opplæring, kursing og veiledning. I tillegg er det etter hvert blitt flere diskusjoner omkring arbeidsforhold, pensjons- og trygderettigheter og økonomisk kompensasjon for fosterforeldre. Slike diskusjoner, og hvordan disse håndteres og løses, kan på sikt være med på å skape en utvikling som etter hvert gir fosterforeldrene et sterkere preg av profesjonalitet. En generell samfunnsutvikling hvor frivillig arbeid eroderes og erstattes med lønnet arbeid kan trekke i samme retning. Dette kan være et uttrykk for en ny type av balanse mellom frivillighet og profesjonalitet i velferdsstaten, og kan påvirke den fremtidige utviklingen av fosterhjemsordningen.

Til sist i kapitlet pekes det på noen utfordringer knyttet til den endrede bruken av forsterkningstiltak. Kvinners høye yrkesdeltagelse kan være en indikasjon på at det i fremtiden er lite realistisk å øke omfanget av fosterhjemsordningen (til fordel for institusjonsbasert omsorg) uten en større bruk av frikjøpsordninger. I tillegg er det også et behov for klarere å definere fosterforeldres arbeidsforhold, som pensjons og trygderettigheter. Det finnes liten kunnskap om hvordan frikjøpsordninger praktiseres lokalt. I utgangspunktet avgjøres dette i forhandlinger mellom den enkelte fosterfamilie og det lokale barnevernskontoret. Det ligger en utfordring i at det kan utvikles lokale praksiser i forhold til hvordan frikjøpsordninger praktiseres, hvor generøse de er, og hvor lenge et frikjøp skal vare. Det er også en kostnadsside forbundet med den økte bruken av forsterkningstiltak. Både frikjøp og ekstra veiledningstjenester koster. Hvordan dette skal prioriteres må inngå i diskusjoner om de økonomiske rammevilkårene for fosterhjemsordningen i fremtiden.

10 Å styrke fosterbarns læring – erfaringer fra et utviklings- og forskningsprosjekt

Toril Havik

10.1 Innledning

Barn som blir plassert i fosterhjem har, som gruppe, svak mestring av skolens krav og oppgaver. Plasseringen i fosterhjem synes i liten grad å kompensere for dette. I alle de tre skandinaviske landene oppnår fosterbarn et lavere utdanningsnivå enn sine jevnaldrende. Det gjør de også i England, i andre europeiske land og i USA. Clausen & Kristofersen (2008) har vist at bare 34 prosent av norske plasserte barn – mot 80 prosent av andre barn – hadde fullført videregående skole. Videre har de vist at bare ni prosent hadde utdanning på høyskole/universitetsnivå. Fosterbarnas sviktende mestring av skolen er en trussel mot deres trivsel og selvfølelse mens de er barn, og en betydelig risiko for sviktende tilpasning som unge voksne. Utdanning utover grunnskolenivå har i økende grad blitt inngangsbilletten til et selvstendig voksenliv.

I Norge har plasserte barns rett til skolegang, og deres behov for særlig støtte, blitt fremholdt stadig sterkere. Bufetat har utarbeidet en veileder for oppfølging av skole og opplæring for barn og unge som bor i fosterhjem og institusjon (Bufetat, udatert). Fra skoleåret 2012/2013 fikk fosterbarn rett til studielån på linje med andre ungdommer.

I dette kapitlet skal vi presentere funn fra delprosjektet «Sammen for læring», som har vært rettet mot å styrke fosterbarns læring. Først skal vi imidlertid se hva tidligere forskning har funnet.

10.2 Tidligere forskningsinnsatser

Forskning om fosterbarn i skolen har dels vært rettet mot å frembringe kunnskap om årsaker til at fosterbarn har sviktende mestring av skolen, dels mot utprøving og evaluering av ulike intervensjoner for å styrke deres muligheter for mestring.

10.2.1 ÅRSAKER TIL SVIKTENDE MESTRING I SKOLEN

Det foreligger ikke norsk forskning som har rettet seg spesifikt mot årsaker til at fosterbarn som gruppe har sviktende mestring av skolen. Forskning fra andre land er imidlertid overordnet samstemte om at årsakene til fosterbarns sviktende mestring av skolen er sammensatte, og at forhold på ulike nivåer inngår i et komplekst samspill. Det dreier seg om forhold som er knyttet til barnet selv og til dets opprinnelsesfamilie, som medfødte forhold hos barnet (Fox, Levitt & Nelson III, 2010), sviktende omsorgsbetingelser (Schofield & Beek, 2006) og dårlige sosioøkonomiske betingelser (Berridge, 2012). Det dreier seg også om forhold som er knyttet til det å være plassert av barnevernet, som usikkerhet omkring hvor lenge plasseringen skal vare, utilsiktede flyttinger, og «for tidlige» utskrivinger med «for lite» støtte (Gilligan, 2007a). Et tredje sett av forhold er knyttet til i hvilken grad skole og hjelpeapparat legger til rette for læring (Jackson, 2007). Flere studier har vist at skole, barnevern og fosterhjem generelt har lave forventninger til fosterbarns muligheter for læring og utdanning (for eksempel Martin & Jackson, 2002) og at samarbeidet mellom skole og barnevern er sviktende (Tilbury et al., 2012). Egelund et al. (2009) fremholder at barnevernet synes å fokusere på oppgaver og tiltak knyttet til barnets psykiske helse på bekostning av barnets skolegang.

10.2.2 UTPRØVINGER OG EVALUERINGER AV SKOLEBASERTE TILTAK

Forsman & Vinnerljung (2012) har samlet, analysert og evaluert intervensjoner som har hatt som målsetting å styrke fosterbarns mestring av skolen. Til tross for en omfattende søkestrategi fant de bare elleve studier, hvorav ni rapporterte om positive resultater – først og fremst når det gjaldt leseferdigheter. Intervensjonene hadde ulik utforming, omfang og innhold. Forfatterne konkluderer med at de fleste fokuserte intervensjonene synes å bedre fosterbarns svake skolemestring, og at det så langt er individuelt tilpassede læringsopplegg /«tutoring» som synes å gi best effekt. Bare tre av de elleve studiene hadde kontrollgruppe, med pre-posttest med aldersstandardiserte instrumenter.

Flere prosjekter fremholder hvor vanskelig det synes å være å etablere et stabilt samarbeid om fosterbarns læring (Harker et al., 2004; Tilbury et al., 2012). Det er funnet mange grunner til at dette er vanskelig: utskifting av lærere og av saksbehandlere i barneverntjenesten; at både skole og barnevern har mange og krevende oppgaver og for lite ressurser; at skole og barnevern

har ulik forståelse av hva som er det viktigste, av hvordan og av hvem samarbeidet skal organiseres, og av hvem som skal betale for hva. Fosterbarns ustabile plasseringsforløp utgjør en hindring for forpliktende samarbeid over tid og særlig for monitorering av fremgang (Ferguson & Wolkow, 2012).

Det foreligger gode erfaringer med en modell for skoletiltak hvor enten en lærer eller en sosialarbeider blir utpekt til å ha ansvar for samarbeid og fremskritt (Tyre, 2012). Det engelske prosjektet «Taking Care of Education» (Harker et al., 2004) fant positive resultater av å ha en egen «Lead Officer» som hadde ansvar for at samarbeid og samordning faktisk fant sted, og at alt ikke bare «fortsatte som før».

I Sverige har prosjektet «Skolfam» blitt gjennomført i Helsingborg (Isaksson, Hintze & Fastén, 2009) med sikte på å gi fosterbarn muligheter til god utdannelse. Prosjektet omfattet 25 fosterbarn som var elever i barneskolen. I prosjektet var det ansatt egne fagpersoner for å utføre kartleggingene, og disse hadde også ansvar for å støtte arbeidet rundt barna – og å være barnas advokat – gjennom de to årene prosjektet varte. Ved avslutningen av prosjektet var barnas kognitive kapasitet, målt ved IQ-poeng, styrket, og barnas mestring av lesing var forbedret. Imidlertid hadde heller ikke dette prosjektet en kontrollgruppe.

Prosjektet «Sammen for læring» er inspirert av det svenske prosjektet «Skolfam».

10.3 Prosjektet «Sammen for læring»

Målsettingen med «Sammen for læring» var å styrke fosterbarns læring, gjennom et forpliktende samarbeid mellom fagpersonene som har oppgaver og ansvar for barns utvikling og trivsel og mellom disse og barnas fosterforeldre. Videre var målet å vurdere virkninger av de omforente innsatsene som samarbeidet medførte.

Det overordnede initiativet til «Sammen for læring» ble tatt av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Det konkrete initiativet ble tatt av forskningsprogrammet «Fosterhjem for barns Behov». Prosjektet ble gjennomført av Bergen kommune, fra våren 2011 til våren 2013.

Prosjektet blir presentert i fire avsnitt. Det første avsnittet presenterer prosjektets faglige plattform, prosjektets utvalg og dets struktur og metoder. I

det andre avsnittet presenterer vi endringer – og mangel på endringer – hos barna som deltok. Det tredje avsnittet viser hvordan deltagerne i prosjektet vurderte barnas behov for særlige tiltak på skolen, og i hvilken grad de mente behovene var blitt møtt. Det fjerde og siste avsnittet viser hvordan deltagerne vurderer arbeidet i arbeidsgruppene rundt det enkelte barnet. Det første avsnittet starter med å gjøre rede for prosjektets begrensninger.

10.3.1 PROSJEKTETS BEGRENSNINGER

Prosjektet «Sammen for læring» må betraktes som et pilotprosjekt. I likhet med langt de fleste prosjektene som har søkt å styrke fosterbarn læring, har det ikke hatt en kontrollgruppe. Prosjektet har heller ikke hatt metoder som har gitt normerte resultater hva angår barnas relative fremgang i lesing og matematikk. Endring av fremgang er vurdert av deltagerne som har samarbeidet om å styrke barnets læring. Videre har gjennomføringsperioden vært begrenset til to år, og vi vet at endringer hos fosterbarn ofte vil kreve langvarige innsatser.

Fordi prosjektet ikke har hatt en kontrollgruppe, vet vi ikke i hvilken grad endringer kan forklares ved innsatsene som har vært rettet mot barna, eller ved barnas modning eller ved endringer i barnets livssituasjon. Vi har ikke uttømmende informasjon om viktige endringer og hendelser i barnas liv som kan ha forsterket eller motvirket barnets lærings- og utviklingsprosesser. Barnas fosterforeldre har opplyst at seks av barna har erfart større endringer i fosterfamiliens situasjon, og at ni av dem har erfart større endringer i situasjonen til sin biologiske familie. Ti av barna har erfart endringer i samværsordningen sin. Noen barn har hatt saken sin behandlet av Fylkesnemnd eller domstol. Noen av barna har erfart endringer på flere av områdene. Slik fosterforeldrene ser det har noen av endringene virket positivt for barnet, mens andre har virket nøytralt og atter andre negativt.

10.3.2 PROSJEKTETS FAGLIGE PLATTFORM

Prosjektets faglige plattform er det utviklingspsykopatologiske paradigmet. I dette paradigmet blir barns utvikling forstått som en vedvarende prosess hvor beskyttende faktorer og risikofaktorer inngår i kompliserte samspill (Rutter, 1985, 2000). At barn erfarer å bli sett og bekreftet som verdifull og som kompetent, blir sett som en sentral beskyttende faktor. Vedvarende erfaringer med nærhet og mestring vil bidra til at de bygger opp tillit til seg selv og til

andre (Bowlby, 1982, 1988; Beek & Schofield, 2003), noe som i sin tur vil gi dem mot både til å relatere seg og til å utforske og lære. Slik bygger barn opp motstandskraft; det vil si kraft til å tåle ikke alltid å bli møtt på gode måter og ikke alltid å få det til (Sommerschild, 1998).

Barn som er i fosterhjem vil ofte ha utviklet en grunnleggende antagelse om at de er lite verdt og lite kan, og at voksne ikke er til å stole på. Årsakene til dette er flere og samvirkende. De fleste fosterbarn har levd under omsorgs- svikt og mishandling over lang tid – i Norge rundt tre år – før de blir flyttet ut av familien (Christiansen & Anderssen, 2010). For mange skjer flyttingen fra foreldrene uforberedt og plutselig (Andenæs, 2004), noe som ofte medfører en midlertidig og uavklart plassering i beredskapshjem eller institusjon. Et betydelig mindretall har erfart flyttinger mellom ulike fosterhjem og også tilbakeføringer som har brutt sammen (Havik & Christiansen, 2009). Noen fosterbarn vil oppleve at det ikke er klare planer for hvor de skal være i fremtiden, og noen opplever at det er strid om planer som er lagt. Samlet bidrar disse risikofaktorene til at mange fosterbarn har emosjonelle vansker og adferdsvansker, konsentrasjonsvansker og lærevansker, og lav selvfølelse (Sinclair, 2005; Schofield & Beek, 2006)

Svekket funksjon utgjør imidlertid en risiko, og ikke en skjebne. Det er dokumentert at endring og bedring er mulig; at barns utvikling kan gis nye retninger og føres inn på nye stier (pathways) (Werner & Smith, 1992), og at negative og destruktive spiraler vendes til positive og konstruktive. Endring vil være mer mulig jo tidligere barnet får en god omsorgs- og lærings situasjon (Rutter et al. 1998), men også for eldre barn er endring mulig (Quinton et al., 1998; Howe, 2009). Uansett alder vil måtene barnet blir møtt på styrke eller svekke barnets muligheter til å ta sine ressurser i bruk.

Med dette perspektivet har prosjektet «Sammen for læring» vektlagt fosterbarnas relasjoner så vel som deres læring. Det er vist at styrking av relasjoner styrker læring, slik styrking av læring styrker relasjoner. Både skoletrivsel og gode skoleprestasjoner har vist seg å være sterke beskyttende faktorer for barns langsiktige utvikling, ikke minst ved at begge deler øker sannsynligheten for å oppnå et høyere utdanningsnivå (Werner & Smith, 1992; Nordahl, 2007). Gilligan (2007a) fremholder at det å trives på skolen støtter læring, og dette bidrar til en «connection to normalcy» / «forbindelse til det normale».

10.3.3 PROSJEKTETS UTVALG

Prosjektet hadde som mål å inkludere samtlige fosterbarn som etter vedtak i Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, var plassert av en bydel i Bergen i en bydel i Bergen, og som høsten 2010 var elev på første til femte klassetrinn på en kommunal skole i Bergen. Av 43 aktuelle barn deltok 37, det vil si 86 prosent av det mulige utvalget.

Kjennetegn ved fosterbarna

Da prosjektet startet opp våren 2011 gikk noe under halvparten av fosterbarna (17) i første eller andre klasse, og noe over halvparten i tredje til femte klasse. Kjønnsmessig var utvalget noe skjevt; 62 prosent av deltagerne var jenter. Med unntak av to barn hadde alle barna norsk etnisk bakgrunn.

Ved prosjektstart hadde barna i snitt bodd i fosterhjemmene sine i om lag fire år, med variasjon fra fire måneder til ni år. Halvparten bodde hos slektninger. Alle uten ett barn var planlagt å skulle ha sin oppvekst i fosterhjemmet; for det ene barnet var den videre planen uavklart.

For over halvparten av barna hadde barneverntjenesten satt i verk tiltak allerede i barnets første leveår. For de øvrige hadde tiltak blitt satt i verk jevnt fordelt på årene frem til barnet var åtte. I snitt hadde barna mottatt tiltak i 2,5 år før de ble plassert. To tredjedeler av barna hadde hatt stabile plasseringsforløp: 13 barn ble direkte plassert i sitt nåværende fosterhjem, 11 kom dit etter én mellomplassering. De øvrige 13 barna hadde vært plassert fra to til fem ganger tidligere.

Halvparten av barna var utredet av PPT før prosjektet startet opp, og halvparten mottok særlige tiltak på skolen og halvparten hadde en ansvarsgruppe rundt seg. Hvert tredje barn fikk oppfølging fra BUP.

10.3.4 PROSJEKTETS STRUKTUR

Sammen for læring var organisert i tre faser: en oppstartingsfase hvor barna ble kartlagt med hensyn til kognitive evner samt psykisk og fysisk helse, en gjennomføringsfase hvor de voksne rundt barna samarbeidet om å styrke barnets læring, og en avslutningsfase hvor barna ble kartlagt med de samme metodene som i oppstartingsfasen. For å støtte forskningsdelen av prosjektet ble det opprettet en hel stilling som prosjektmedarbeider, med oppgave å sikre

innhenting av data og å støtte innsatsene til prosjektets deltagere i gjennomføringsfasen. For ytterligere å støtte gjennomføringsfasen ble det i prosjektets andre år tilsatt to reiselærere i to halve stillinger. Samtlige prosjektmedarbeidere bisto gjennom støtte til lærere og fosterforeldre og ved gjennomføring av tre mer spesifikke tiltak rettet mot noen av barna; leseprogrammet Tempolex, arbeidsminneprogrammet Cogmed og iverksetting av leksehjelp.

Gjennomføringsfasen gikk over to år, med to samarbeidsmøter i semesteret. Faste deltagere på samarbeidsmøtene var barnets fosterforeldre, kontaktlærer, saksbehandler i barneverntjenesten, samt PPT-rådgiver som ledet møtene. Ved behov deltok også andre fagpersoner, som helsesøster, undervisningsinspektør, SFO, BUP og Bufetat. I prosjektets andre år ble det tilsatt to reiselærere i to halve stillinger

Formålet med samarbeidsmøtene var, med bakgrunn i testresultater og kunnskap om barnet, å drøfte og avklare hvordan barnets læring best kunne styrkes. Som verktøy i dette arbeidet ble det på hvert samarbeidsmøte anvendt et «Underveisskjema», som er en videreutvikling av et skjema som er anbefalt brukt i arbeidet med hjelpetiltak (BLD, 2006). Underveisskjemaet skulle hjelpe deltagerne på møtene til å komme frem til maksimalt tre omforente, konkrete delmål i arbeidet for å støtte barnets læring, til hvilke tiltak de skulle bruke for å nå delmålene, og til – på neste samarbeidsmøte – å evaluere i hvilken grad delmålene var blitt nådd og om de skulle videreføres, justeres eller avsluttes og nye delmål settes opp. Kopi av Underveisskjemaene skulle fortløpende sendes til forskningsdelen av prosjektet, hvor de ble lagt inn på Excel-regneark for videre analyser.

Et prosjekt som går over to år, kan lett komme i bakgrunnen når de daglige arbeidsoppgavene er viktige og store. Som et bidrag til å opprettholde oppmerksomhet og engasjement, ble det hvert semester gjennomført en «Storsamling» hvor samtlige deltagere var invitert. Inviterte kursholdere formidlet kunnskap om tema som var sentrale for barns læring og utvikling. I tillegg ble det gjennomført mindre samlinger for de enkelte deltagergruppene. Prosjektet hadde en egen hjemmeside hvor aktuell informasjon og foiler fra samlinger ble lagt ut.

10.3.5 PROSJEKTETS METODER

Barnas evnenivå ble kartlagt ved bruk av Wechsler Intelligence Scale for Children – 4th Ed (WISC-IV) ved oppstart og ved avslutning to år senere. WISC-IV er det verktøyet som blir brukt i PP-tjenestens ordinære vurderinger av barns kognitive funksjoner. Kartleggingen ble utført av den PPT-rådgiveren som betjente skolen hvor barnet gikk.

Barnas psykiske helse ble kartlagt ved det standardiserte spørreskjemaet «Strengths and Difficulties Questionnaire» (SDQ), ved oppstart og ved avslutning. Skjemaet har god validitet og reliabilitet, og er hyppig brukt i Norge, for eksempel i den longitudinelle studien Barn i Bergen (Heiervang et al., 2007; Iversen et al., 2009).

For å kartlegge fosterforeldrenes, lærernes, PPT-rådgivernes og saksbehandlerens vurderinger av barnas behov for særlig støtte og tiltak i skolen – og av hvordan tiltakene som ble satt i verk virket – ble det utviklet to spørreskjema. Det ene ble besvart ved oppstart av prosjektet, det andre ved prosjektets avslutning.

I løpet av prosjektperioden var det stor utskifting av fagpersoner, særlig i barneverntjenesten. Mange av skjemaene ble derfor besvart av én person ved oppstarten av prosjektet, og av en annen person ved avslutningen. Statistiske analyser viser imidlertid ingen ulikhet mellom svar avgitt av «nye» og «gamle». Men en del av de «nye» har manglet grunnlag for å svare på spørsmål om endringer fra oppstart til avslutning. På slike spørsmål er svarprosenten lavere enn på andre spørsmål.

Data er analysert med programmet SPSS for Windows, versjon 19. Fordi utvalget består av bare 37 barn, og dermed maksimalt 37 respondenter i hver voksegruppe, vil relativt små ulikheter mellom svarene deres gi relativt store utslag i prosent. For å gjøre resultatene mest mulig lettleste, har vi valgt å oppgi både antall personer som har svart hva, og hvilke prosentandeler antallene utgjør. Dette har vært særlig nødvendig fordi antall respondenter varierer mellom de enkelte deltagergruppene, og mellom ulike spørsmål.

10.3.6 ETISKE OVERVEIELSER

Prosjektet bygget på et nært samarbeid mellom fosterforeldre, lærere, PPT-rådgivere og saksbehandlere i barneverntjenesten. I flere saker var også helse-søstre, rektor, SFO, BUP og Bufetat samarbeidsparter. Samarbeid forutsetter

deling av informasjon, observasjoner og vurderinger. Formålet med å dele opplysninger og vurderinger var å støtte barnets mestring og trivsel i skolen, som igjen skulle støtte barnets muligheter til utdanning og et selvstendig voksenliv. Deling av opplysninger blir i økende grad sett som nødvendig for å nå et slikt mål, og dermed som forsvarlig, jf. NOU:2009 (Flatø-utvalget).

Samtykke til deltagelse i forskningsdelen av prosjektet ble innhentet trinnvis. Første trinn var å innhente samtykke fra de aktuelle lederne i PPT, skole, barneverntjeneste og helsestasjonstjeneste, til at de aktuelle fagpersonene og fosterforeldrene ble informert om prosjektet og spurt om å samtykke til deltagelse. Trinn to var at de aktuelle fagpersonene og fosterforeldrene ble informert om prosjektets intensjoner og arbeidsmåter; først muntlig på separate informasjonsmøter og deretter skriftlig gjennom informasjonsskriv. Forskningsprosjektet er tilrådd gjennomført av NSD.

For å sikre konfidensialitet blir alle resultater presentert på gruppenivå og ikke på individnivå.

10.4 Resultater

Vi skal i det følgende presentere endringer – og mangel på endringer – fra prosjektets oppstart til prosjektets avslutning. De få sammenhengene som ble funnet med barnas kjønn og alder vil bli presentert fortløpende. Vi minner om at endringer vi har funnet ikke kan sies å være forårsaket av intervensjoner prosjektdeltagerne har satt i verk.

10.4.1 EVNENIVÅ

Fra oppstart til avslutning av prosjektet viste barnas gjennomsnittsskåre på WISC fullskåreskala (WISC FISQ) en moderat, men statistisk signifikant øking. Gjennomsnittet av barnas IQ skårer ligger både ved oppstart og avslutning av prosjektet i nedre del av normalområdet, med en spredning fra 68 til 119 IQ poeng. Jentenes skåre er i snitt noe høyere enn guttenes. Tabellen som følger viser endringer i IQ skårer fra prosjektets oppstart til prosjektets avslutning.

Tabell 10.1 Endringer i WISC full IQ skåre fra oppstart til avslutning (n=37)

Økt 10 poeng eller mer	3	8 %
Økt 5 – 9 poeng	11	30 %
Ingen endring - 4 til + 4 poeng	16	43 %
Minsket 5 – 9 poeng	7	19 %
Minsket 10 poeng eller mer	0	0 %

To av fem barn har ingen endring i IQ poeng. Av de som har endringer, er andelen som har økt sine IQ poeng (38 %) dobbelt så stor som andelen som har minsket sine IQ poeng (19 %). Yngre barn har mer positiv endring enn eldre barn. Mellom jenter og gutter er det ingen forskjell.

10.4.2 PSYKISK HELSE

Barnas psykiske helse er målt ved spørreskjemaet Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). SDQ Totalskåre gir et mål på omfang av psykiske vansker, mens SDQ Impactskåre gir et mål på i hvilken grad barnets vansker virker inn på barnets hverdagsliv.

SDQ Totalskåre

Barnas psykiske helse ble målt ved spørreskjemaet Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). SDQ består av en prososial skala og fire problemskalaer. Problemskalaene gir et mål på omfang av henholdsvis emosjonelle vansker, adferdsvansker, hyperaktivitet, og jevnaldringsrelasjoner. De fire problemskalaene summeres til SDQ Totalskåre. Det er utarbeidet normer som tilsier om det er usannsynlig (Totalskåre 0 – 15), mulig (Totalskåre 16 – 19) eller sannsynlig (Totalskåre 20–40) at et barn med en gitt SDQ Totalskåre har en psykisk lidelse. Tabell 10.2 viser resultatene ved oppstart og avslutning av prosjektet.

Tabell 10.2 Fosterforeldrene og lærernes SDQ Totalskåre: Sannsynlighet for at barnet har en psykisk lidelse.

	Ved oppstart		Ved avslutning	
	Fosterforeldre n=36	Lærere n=36	Fosterforeldre n=37	Lærere n=36
Usannsynlig	20 57 %	27 75 %	20 57 %	29 78 %
Mulig	6 17 %	3 8 %	5 14 %	6 16 %
Sannsynlig	10 26 %	6 17 %	11 30 %	2 5 %

Ved oppstart av prosjektet tilsier drøyt halvparten av fosterforeldrenes skårer, og tre fjerdedeler av lærernes, at det er «usannsynlig» at barnet har en psykisk lidelse. Det gjør skårene også ved avslutningen av prosjektet to år senere.

Ved oppstart plasserer fosterforeldrenes skåringer flere barn i gruppene «mulig» og «sannsynlig» enn hva lærernes skåringer gjør. Ved avslutningen av prosjektet er fosterforeldrenes skåringer som de var ved oppstarten. Lærernes skåringer har imidlertid endret seg, slik at det har blitt færre barn i gruppen «sannsynlig» og flere barn i gruppen «mulig». Forskjellen mellom fosterforeldrenes og lærernes vurderinger har dermed blitt større. Ved prosjektets avslutning tilsier fosterforeldrenes SDQ skåringer at en psykisk lidelse er sannsynlig for elleve (30 %) av barna, mens lærernes tilsier at en psykisk lidelse er sannsynlig for to (5 %) av barna. At lærerne vurderer fosterbarns psykiske helse som bedre enn hva fosterforeldre gjør, er funnet også i andre undersøkelser (Havnen et al., 2012).

Ut fra lærernes svar på SDQ er andelen av fosterbarna som har psykiske lidelser omtrent som for barn flest. Folkehelseinstituttet har anslått at om lag åtte prosent av en norske barn og ungdom har en diagnostiserbar psykisk lidelse (Mykletun, Knudsen & Mathiesen, 2009). Ut fra fosterforeldrenes svar er andelen betydelig større. Den er imidlertid i nedre del av hva andre undersøkelser blant fosterbarn har funnet. I tidligere forskningsprosjekter har estimatene for psykisk lidelse blant fosterbarn ligget mellom 43 prosent og 61 prosent (Lehman et al.2013).

SDQ Impactskåre

SDQ Impactskåre gir et mål på i hvilken grad barnet selv blir forstyrret eller plaget av sine psykiske vansker og i hvor stor grad vanskene virker inn på barnets dagligliv. Spørsmålene blir bare besvart av fosterforeldre og lærere som mener barnet har vansker med følelser, konsentrasjon, oppførsel eller med å komme overens med andre mennesker.

Tabell 10.3 SDQ Impactskåre ved oppstart og avslutning – fosterforeldrenes og lærernes vurderinger

	Ved oppstart		Ved avslutning	
	Fosterforeldre n=29	Lærere n=25	Fosterforeldre n=30	Lærere n=22
Skåre 0–1	12 41 %	13 48 %	12 40 %	13 59 %
Skåre 2–3	8 28 %	9 33 %	6 20 %	8 37 %
Skåre 4+	9 30 %	5 18 %	12 40 %	1 3 %

Både ved prosjektets oppstart og avslutning er fosterforeldrenes skårer høyere enn lærernes. Ved begge tidspunktene mente flere fosterforeldre enn lærere at barnas vansker hadde innvirkning på barnet selv og på barnets dagligliv, og forskjellen var størst ved avslutningen av prosjektet. At forskjellen er større ved avslutningen enn ved oppstarten forklares ved at lærernes Impactskåre har gått ned, mens fosterforeldrenes er mer konstant.

10.4.3 FYSISK HELSE

Ut fra rutiner brukt ved helsestasjonene, vurderte barnas helsesøstre barnets fysiske helse ved oppstart og ved avslutning. Ved begge tidspunktene ble drøyt halvparten av barna vurdert å ha svært god helse, og hver tredje å ha god helse. Hver tiende barn ble vurdert å ha middels god helse. Hverken ved oppstart eller ved avslutning av prosjektet ble noen av barna vurdert å ha dårlig helse.

10.4.4 ENDRINGER I BARNAS MESTRING OG FUNKSJON

Vi skal nå vise tre tabeller. Den første viser deltagerens vurderinger av endringer i barnets faglige mestring. Den andre tabellen viser deltagerens vurderinger av endringer i barnets trivsel på skolen. Spørsmålet er tatt med fordi trivsel utgjør en vesentlig støtte for læring. Den tredje tabellen viser deltagerens vurderinger av endringer i barnets trygghet på seg selv og andre, og i dets kontroll over egne initiativ og reaksjoner. Spørsmål om dette ble stilt fordi barn som har erfart sviktende omsorg over tid, ofte ikke har kunnet utvikle trygghet i forhold til seg selv og til andre, og heller ikke kontroll over sine initiativ og sine reaksjoner. Det å føle seg trygg og det å oppleve å ha egenkontroll, utgjør viktige betingelser for læring.

Spørsmålene hadde fem svaralternativ; fra «mye bedre» til «mye dårligere». For å lette oversikten er tabellene tredelt.

Tabell 10.4 Deltagernes vurderinger av endringer i barnets mestring av lesing og matematikk

<i>Lesing</i>	<i>Fosterforeldre</i> <i>n=36</i>	<i>Lærere</i> <i>n=32</i>	<i>PPT-rådg.</i> <i>n=27</i>	<i>Saksbeh.</i> <i>n=23</i>
Mye bedre/bedre	25 69 %	27 84 %	24 89 %	18 78 %
Ingen endring	11 31 %	5 16 %	3 11 %	4 17 %
Dårligere/mye dårligere	0 0 %	0 0 %	0 0 %	1 4 %
<i>Matematikk</i>	<i>n=26</i>	<i>n=31</i>	<i>n=28</i>	<i>n=20</i>
Mye bedre/bedre	17 47 %	26 81 %	21 75 %	13 65 %
Ingen endring	18 50 %	5 16 %	6 21 %	5 25 %
Dårligere/mye dårligere	1 3 %	1 3 %	1 4 %	2 10 %

I alle fire informantgruppene er det en betydelig andel som mener barnet har bedret sitt nivå i lesing og matematikk. Nesten ingen mener barnets mestring har blitt dårligere. Fosterforeldrene er den gruppen som mener barnet har endret seg minst, men forskjellen mellom dem og de øvrige er ikke statistisk signifikant.

Tabell 10.5 Deltagernes vurderinger av endringer i barnets trivsel på skolen

<i>Trivsel</i>	<i>Fosterforeldre</i> <i>n=37</i>	<i>Lærere</i> <i>n=30</i>	<i>PPT-rådg.</i> <i>n=29</i>	<i>Saksbeh.</i> <i>n=26</i>
Mye bedre/bedre	13 35 %	18 60 %	19 65 %	15 58 %
Ingen endring	22 60 %	12 40 %	9 31 %	8 31 %
Dårligere/mye dårligere	2 5 %	0 0 %	1 3 %	3 11 %

Fosterforeldrene mente sjeldnere enn de andre at barnet trivdes bedre på skolen. Det er imidlertid bare mellom fosterforeldre og lærere at forskjellen er statistisk signifikant.

Tabell 10.6 Deltagernes vurdering av endringer i barnets trygghet på seg selv og andre, og barnets kontroll over egne initiativ og reaksjoner

<i>Trygghet</i>	<i>Fosterforeldre</i> <i>n=36</i>	<i>Lærere</i> <i>n=32</i>	<i>PPT-rådg.</i> <i>n=30</i>	<i>Saksbeh.</i> <i>n=33</i>
Mye bedre/bedre	15 42 %	22 69 %	21 70 %	14 63 %
Ingen endring	20 56 %	10 31 %	8 27 %	6 25 %
Dårligere/mye dårligere	1 3 %	0 0 %	1 3 %	3 13 %
<i>Egenkontroll</i>	<i>n=36</i>	<i>n=32</i>	<i>n=30</i>	<i>n=25</i>
Mye bedre/bedre	13 36 %	20 63 %	18 60 %	14 48 %
Ingen endring	22 61 %	11 34 %	10 33 %	9 43 %
Dårligere/mye dårligere	1 3 %	1 3 %	2 7 %	2 10 %

De fleste mente barnet var blitt tryggere på seg selv og andre, og også at barnet hadde større kontroll over egne initiativ og reaksjoner. Fosterforeldrene var imidlertid mer reserverte i sine vurderinger enn de øvrige. Det er imidlertid bare forskjellen mellom fosterforeldrenes og lærernes vurdering av økt trygghet som er statistisk signifikant.

Sammenfattet mente de fleste deltagerne at barna hadde vist positiv utvikling fra prosjektets oppstart til prosjektets avslutning. Bare unntaksvis mente noen at utviklingen hadde gått i negativ retning. Sammenfattet ser vi også at fosterforeldrene så mindre bedring enn hva de andre så. Det er imidlertid bare for de to områdene skoletrivsel og trygghet at forskjellen er statistisk signifikante.

Fosterforeldrene og lærerne må sies å være de som står nærmest barnet og som kjenner barnet best. De har likevel to ulike posisjoner å vurdere barnet ut fra. Lærerne kjenner i hovedsak barnet fra én situasjon, skolesituasjonen, mens fosterforeldrene kjenner barnet fra hverdagslivet i hjem og fritid. For lærerne er barnet en av flere elever som de har et delansvar for, mens for fosterforeldrene er barnet et familiemedlem som de har fullt ansvar for. Lærerne har et annet grunnlag enn fosterforeldrene for å vurdere barnets funksjon opp mot andre elevers funksjon. Det er å forvente at de vil kunne ha til dels ulike oppfatninger av hvordan barnet «er» på skolen, har det på skolen og mestrer skolen.

Det er sterke sammenhenger mellom hvordan deltagerne vurderte endring på ett område, og hvordan de vurderte endring på de øvrige områdene. Vi skal anskueliggjøre sammenhengene ut fra fosterforeldrenes vurderinger av fremgang på de fem områdene:

Fosterforeldre som så fremgang i lesing, så med stor sannsynlighet også fremgang i matematikk. Fosterforeldre som så faglig fremgang, så med stor sannsynlighet også fremgang i barnets trygghet på seg selv og andre og i barnets kontroll over egne initiativ og reaksjoner. De som så fremgang i barnets trygghet så ofte også fremgang i barnets egenkontroll. Og så de fremgang på disse fire områdene, så de ofte også fremgang i barnets trivsel på skolen. Vi ser en utvikling av oppadgående spiraler.

Med ett unntak finner vi tilsvarende sammenhenger også for de tre andre gruppene. Unntaket er at mens det for lærerne er klare sammenhenger mellom

å se bedring i lesing og bedring i matematikk, og klare sammenhenger mellom å se økt trivsel, økt trygghet og økt egenkontroll; så er det ingen sammenhenger på tvers av disse to temaene.

10.5 Barnas behov for særlige tiltak på skolen – og i hvilken grad behovene har blitt møtt

Ved oppstarten av prosjektet ble fosterforeldrene, lærerne og saksbehandlerne spurt om de mente barna hadde behov for særlige tiltak på skolen og – hvis de mente barnet hadde det – i hvilken grad de mente behovene ble møtt. Ved oppstarten av prosjektet hadde ikke PPT-rådgiverne nær kunnskap om barna. Ved prosjektets avslutning hadde de slik kunnskap. Spørsmålene er derfor stilt til PPT-rådgiverne bare ved prosjektets avslutning.

10.5.1 VED OPPSTART AV PROSJEKTET - BARNAS BEHOV FOR SÆRLIGE TILTAK PÅ SKOLEN

Tabellen som følger viser i hvilken grad lærerne, fosterforeldrene og saksbehandlerne i barnevernet mente barnet hadde behov for særlige tiltak på skolen da prosjektet startet opp.

Tabell 10.7 Har barnet behov for særlige tiltak på skolen?

	Fosterforeldre n=34	Lærere n=36	Saksbehandlere n=32
Nei	13 38 %	14 38 %	6 19 %
I noen grad	10 29 %	12 33 %	12 38 %
I stor grad	11 32 %	10 28 %	14 44 %

Lærerne og fosterforeldre mente at to av fem barn *ikke* hadde behov for særlige tiltak, og at hvert tredje barn hadde et *stort* behov. Det var klare sammenhenger mellom hvordan de vurderte barnets behov for tiltak, og barnets skåre på WISC, på SDQ Totalskåre og på SDQ Impactskåre. Jo lavere skåre på WISC og jo høyere skårer på fosterforeldrenes og lærernes SDQ Totalskåre, desto mer sannsynlig var det at fosterforeldrene og lærerne mente barnet hadde store behov for særlige tiltak.

Saksbehandlerne vurdering var noe annerledes enn fosterforeldrene og lærerne. De mente sjeldnere at barnet *ikke* hadde behov for særlige tiltak, og de mente oftere at behovet var *stort*. Men også for saksbehandlerne var det en

klar sammenheng mellom hvor stort behov de mente barnet hadde for tiltak og barnets resultat på WISC. For saksbehandlerne var det imidlertid ingen sammenheng mellom hvordan de vurderte barnets behov for hjelp og SDQ Totalskåre eller SDQ Impact skåre.

Deltagere som mente barnet hadde behov for særlige tiltak på skolen, ble spurt om de mente tiltakene barnet fikk var tilstrekkelige.

Tabell 10.8 Hvis barnet har behov for særlige tiltak på skolen, er tiltakene barnet får tilstrekkelige?

	<i>Fosterforeldre n=28</i>	<i>Lærere n=21</i>	<i>Saksbehandlere n=25</i>
I stor grad	3 15 %	4 19 %	5 20 %
I noen grad	12 70 %	10 48 %	13 52 %
Nei	3 15 %	7 33 %	7 28 %

Den vanligste vurderingen var at tiltakene var tilstrekkelige i «noen grad». Bare om lag hver femte mente tiltakene var det i stor grad. Det kan være verdt å merke seg at såpass mange som hver tredje lærer, og hver fjerde saksbehandler, mente tiltakene barnet fikk ikke dekket behovet. Det var relativt få fosterforeldre som mente tiltakene var utilstrekkelige.

10.5.2 ENDRINGER I TILTAK I PROSJEKTPERIODEN

Før vi ser om det har vært endringer i tiltak som er satt inn direkte overfor barna, vil vi fremholde to strukturelle endringer som var en konsekvens av prosjektets målsetting og design. Den ene var at andelen barn med «Ansvarsgruppe» økte fra 20 barn (54 %) fra før oppstart, til 37 barn (100 %). Den andre var at PPT-rådgiverne i gjennomføringsfasen av prosjektet har deltatt i samarbeidsgruppe for samtlige barn (100%), mot for 15 barn (41 %) før prosjektet startet opp.

Når det gjelder tiltak som er satt i verk på skolen i prosjektperioden, er det ingen endring i antall barn som fikk aleneundervisning: 12 barn ved avslutning og 14 barn ved oppstart. Det er imidlertid en fordobling i antall barn som får gruppeundervisning: 12 ved avslutning mot 5 ved oppstart, og også en øking i antall barn som har assistent i klasserommet og/eller i fri-minuttene; 17 barn ved avslutning mot 11 barn ved oppstart. Noen barn har blitt nærmere vurdert av spesialpedagog og enkelte har fått tettere oppfølging

av spesialpedagog/logoped. Ved prosjektavslutning ble det likevel vurdert at to barn nå burde bli nærmere utredet med hensyn til behov for spesialundervisning, noe man utenfra sett kunne ønsket var avklart tidligere i prosjektperioden.

Når det gjelder innsatser utenfor skolens rammer, har antall barn som fikk oppfølging av BUP økt fra 11 ved prosjektets oppstartning til 17 ved prosjektets avslutning. Det kan imidlertid være verdt å merke seg at ved prosjektets avslutning mente fire av fosterforeldrene og fire saksbehandlere at barnet burde fått tiltak fra BUP. Både ved prosjektets oppstartning og prosjektets avslutning er det sterke sammenhenger mellom at barnet fikk oppfølging av BUP og at så vel fosterforeldrenes som lærernes SDQ Totalskåre var høy.

Samlet sett har det i prosjektperioden vært en øking i tiltak.

Hva mener så de voksne rundt barnet om endring i hjelp og støtte til barnet? Tabell 10.9 gir en oversikt over fosterforeldrenes, lærernes, PPT-rådgivernes og saksbehandlernes vurderinger av om hjelpen og støtten til barnet hadde endret seg etter at prosjektet startet opp. Spørsmålet hadde fem svaralternativ. For å øke lesbarheten er de i tabellen slått sammen til tre.

Tabell 10.9 Har det vært endring i hjelpen og støtten til barnet?

	<i>Fosterforeldre n=35</i>	<i>Lærere n=32</i>	<i>PPT-rådg. n=35</i>	<i>Saksbehandlere n=20</i>
Mye/noe bedre	19 55 %	17 52 %	19 55 %	19 73 %
Ingen endringer	15 47 %	15 47 %	15 43 %	7 27 %
Noe/mye dårligere	1 3 %	0 0 %	1 3 %	0 0 %

Hovedresultatet er at rundt halvparten i hver av de fire gruppene mente barnet fikk omtrent samme hjelp og støtte som før, og at rundt halvparten mente hjelpen og støtten var blitt bedre.

For fosterforeldrene og lærerne – men ikke for PPT-rådgiverne og saksbehandlerne – er det sterke sammenhenger mellom deres vurderinger av endringer i innsatser, og deres vurderinger av endring i barnets mestring. Jo bedre fosterforeldrene og lærerne mente hjelpen og støtten til barnet var blitt, jo større fremganger mente de barnet hadde hatt. Sammenhengen er til stede for skolefaglig mestring, for trivsel på skolen, for trygghet på seg selv og andre

og for kontroll over egne initiativ og reaksjoner. Sammenhengene sier imidlertid ikke noe om årsak og virkning.

For fosterforeldrene og PPT-rådgiverne er det videre en sammenheng mellom at de mente hjelpen og støtten til barnet var blitt bedret og en økning i barnets WISC skåre.

Hvis vi ser mer nærmere på de 19 barna som har mottatt ett eller flere av de tre tiltakene Leksehjelp, Cogmed arbeidsminneprogram og Tempolex lesetreningsprogram, er det for fosterforeldrene en sammenheng mellom at barnet hadde fått leksehjelp og Tempolex, og at fosterforeldrene mente barnet var blitt tryggere på seg selv og andre. Fosterforeldrene mente også at barn som hadde fått Tempolex hadde styrket sin egenkontroll over initiativ og reaksjoner. Det er imidlertid ingen sammenhenger mellom å ha mottatt leksehjelp, Tempolex og/eller Cogmed og fosterforeldrenes oppfatning av fremgang i barnets mestring av lesing og matematikk.

10.5.3 BARNAS BEHOV FOR SÆRLIGE TILTAK PÅ SKOLEN VED AVSLUTNINGEN AV PROSJEKTET

Vi har sett at i alle deltagergruppene mente omlag halvparten at barnet hadde fått bedre hjelp og støtte etter at prosjektet startet opp. Tabellen som følger viser hva deltagergruppene ved prosjektavslutningen mente om barnets behov for særlig tiltak på skolen.

Tabell 10.10 Ved prosjektavslutning: Har barnet behov for særlige tiltak på skolen?

	Fosterforeldre n=36	Lærere n=37	PPT-rådg. n=36	Saksbehandlere n=37
Nei	9 24 %	11 30 %	10 28 %	8 28 %
Ja, i noen grad	8 22 %	13 35 %	16 44 %	13 35 %
Ja, i stor grad	19 51 %	13 35 %	10 28 %	16 43 %

Ved avslutningen av prosjektet mente om lag en av fire at barnet ikke hadde behov for særlige tiltak, mens mellom en av tre og en av to mente barnets behov for særlige tiltak var stort.

Lærerne og saksbehandlerne mente omtrent som de hadde gjort da prosjektet startet opp. Det gjorde ikke fosterforeldrene. Ved avslutningen av prosjektet var det en øking i andelen fosterforeldre som mente barnet var *uten* behov

for særlige tiltak (fra 38 % til 24 %), samtidig som det var en øking i andelen som mente barnet hadde *store* behov for særlige tiltak (fra (32 % til 51 %).

Fosterforeldrenes vurdering av barnas behov for særlige tiltak ved prosjektets avslutning har ingen sammenheng med deres vurdering av barnas skolefaglige fremgang. Vurderingen har imidlertid en klar sammenheng med i hvilken grad de mente barnas psykiske vansker virket inn på barnet selv og dets dagligliv (SDQ Impact skåre), og med om de så en endring i barnets egenkontroll. Jo sterkere de mente barnets vansker virket inn på barnet og barnets dagligliv, og jo mindre bedring de så i barnas egenkontroll, desto større behov mente de barnet hadde for særlige tiltak på skolen. Det er nærliggende å tenke at når tiden går og barnets vansker består, vil behovet for å sikre barnet mer hjelp og god hjelp stå stadig sterkere frem.

Vi har sett at det i prosjektperioden var blitt satt inn flere tiltak for å støtte barnas læring, og vi har sett at mange mente hjelpen og støtten til barnet var blitt bedre. Men vi har også sett at andelen lærere og saksbehandlere som mente barnet hadde behov for særlige tiltak ikke var blitt mindre, og at andelen fosterforeldre som mente barnet hadde stort behov for særlige tiltak var blitt større. I hvilken grad mente deltagerne at tiltakene barna mottok ved avslutningen av prosjektet var tilstrekkelige?

Tabell 10.11 Ved prosjektavslutning: Hvis barnet har behov for særlige tiltak på skolen, er tiltakene barnet får tilstrekkelige?

	Fosterforeldre n=26	Lærere n=27	PPT-rådg. n=26	Saksbehandlere n=21
I stor grad	8 31 %	9 33 %	15 57 %	9 43 %
I noen grad	11 42 %	11 41 %	9 35 %	9 43 %
Nei	7 27 %	7 26 %	2 8 %	3 14 %

Ved avslutningen av prosjektet mente bare hver tredje fosterforelder og lærer at barnet fikk tiltak som i stor grad ivaretok dets behov. Så meget som hver fjerde mente barnet *ikke* fikk tilstrekkelige tiltak. Blant fosterforeldrene var andelen som mente tiltakene ikke var tilstrekkelige økt fra 15 prosent ved oppstart til 27 prosent ved avslutning. PPT-rådgiverne og saksbehandlerne mente sjeldnere at tiltakene var utilstrekkelige. Det kan synes som det er de som er nærmest barnets dagligliv som er minst tilfredse med hjelpen og støtten som blir satt inn.

Det må vurderes som positivt at det fra prosjektets oppstart til prosjektets avslutning var en fordobling av antallet fosterforeldre, lærere og saksbehandlere som mente at tiltakene barnet mottok var tilstrekkelige i stor grad. Det må imidlertid vurderes som negativt at andelen lærere som mente tiltakene *ikke* var tilstrekkelige, er uendret. Ved begge tidspunktene mente syv lærere at barnet fikk utilstrekkelig tiltak. Blant fosterforeldre er andelen som mente tiltakene *ikke* var tilstrekkelige blitt fordoblet; fra tre ved oppstart til syv ved avslutning. Det er mulig å tenke seg at endringen er et uttrykk for at fosterforeldrene har blitt mer krevende på sine fosterbarns vegne. Ved oppstartingen av prosjektet var fosterforeldrene mindre kritiske enn lærerne og saksbehandlere hva gjaldt tilstrekkeligheten av tiltakene barnet mottok.

10.6 Arbeidet i samarbeidsgruppene

Det er mange forhold som vil virke inn på om samarbeidet om fosterbarnas læring vil ha positive effekter. I dette avsnittet skal vi se på forhold ved arbeidet i samarbeidsgruppene. Først skal vi se hvor mange møter som ble gjennomført, og på hvor stor utskifting det var av fagpersonene. Deretter skal vi se i hvilken grad deltagerne mente Underveisskjemaet var blitt brukt systematisk, og i hvilken grad de mente skjemaet hadde vært nyttig. Vi skal avslutte med å se om det er noen sammenhenger mellom de to siste forholdene og endringer i barnas skårer på WISC, SDQ Totalskåre og SDQ Impactskåre.

10.6.1 ANTALL SAMARBEIDSMØTER

Etter planen skulle det i prosjektperioden være to møter i semesteret, det vil si åtte samarbeidsmøter. I snitt ble det gjennomført 6.03 møter, med en variasjon fra tre til ni. Antall møter viste en sammenheng med barnet WISC skåre ved oppstart; jo høyere skåren var, desto færre møter ble gjennomført.

De fleste deltok på de aller fleste møtene, men saksbehandlerne i barneverntjenesten var fraværende på 25 prosent av dem. De fleste fraværene var sporadiske, men for så mange som ti barn var saksbehandler fraværende på minst halvparten av møtene. En rimelig forklaring er den store utskiftingen blant saksbehandlerne, en annen mulig forklaring er at barnevernet kan være preget av arbeid med alvorlige og akutte situasjoner.

Samarbeidsmøtene avgjorde selv om de skulle invitere andre fagpersoner som var engasjert i barnet til ett eller flere møter. Skolenes ledelse var de som oftest deltok (20 % av møtene), fulgt av BUP (13 %), helsesøster (13 %), assistent/SFO (9 %) og Bufetat (4 %). Medarbeiderne på forskningsdelen av prosjektet deltok på 38 prosent av møtene, i det vesentlige i prosjektets andre år.

10.6.2 UTSKIFTINGER AV DELTAGERE

Når et prosjekt pågår over to år, må det påregnes utskifting av deltagere. Tabellen som følger gir en oversikt over hvor stor utskiftingen var i de ulike faggruppene. Det kan sies at oversikten gir et kunstig høyt anslag. En del av utskiftingen skyldtes omsorgspermisjoner, og den permitterte gjenopptok ofte sin deltagelse i prosjektet når permisjonen utløp.

Tabell 10.12 Oversikt over utskifting i de tre faggruppene

	<i>PPT-rådgivere (n=37)</i>	<i>Lærere (n=37)</i>	<i>Saksbehandlere (n=37)</i>
Ingen utskiftinger	23 62 %	16 43 %	12 32 %
En utskifting	11 30 %	15 41 %	16 43 %
To utskiftinger	3 8 %	6 16 %	3 8 %
Tre–fem utskiftinger	0 0 %	0 0 %	6 16 %

Stabiliteten var størst blant PPT-rådgiverne; 23 av barna ble fulgt opp av samme PPT-rådgiver gjennom hele prosjektet. Blant lærerne var stabiliteten noe lavere; 16 barn har hatt samme lærer gjennom hele prosjektperioden, mens seks barn hadde hatt tre. Størst utskifting var det av saksbehandlerne i barnevernet. Bare tolv barn har hatt den samme saksbehandleren gjennom hele prosjektet, og ni barn har hatt minst tre.

Det er bare i to saker (5 %) at de tre samme fagpersonene samarbeidet gjennom hele tiltaksfasen. I snitt ble to fagpersoner «byttet ut» i hver sak, mens det i hver femte sak (22 %) var mellom fem og åtte utskiftinger. Prosjektet som startet ut med 83 fagpersoner som skulle samarbeide om å støtte barnets læring, endte ut med at 181 fagpersoner hadde samarbeidet mot dette målet. Det er ikke overraskende at det flest deltagerne fremholdt på et åpent spørsmål om forhold som hadde hemmet prosjektets måloppnåelse, nettopp var utskiftinger.

Utskifting av deltagere satte få direkte spor. Sporene var mer indirekte, gjennom at deltagerne i samarbeidsgupper med stor utskifting mente arbeidet

med Underveisskjemaet hadde vært mindre systematisk, og mindre nyttig, enn hva deltagerne i mer stabile samarbeidsgrupper mente. Vi skal i avsnittet som følger se at det er sammenhenger mellom systematisk bruk av Underveisskjemaet og øking av skåre på WISC og nedgang i skårer på SDQ.

10.6.3 UNDERVEISSKJEMAET SOM ARBEIDSVERKTØY

Underveisskjemaet skulle bidra til å konkretisere mål og midler i samarbeidet om barnets læring. To sentrale spørsmål reiser seg: Ble skjemaet tatt systematisk i bruk? Ble det opplevd som nyttig? Deltagerne vurderte hvor nyttig skjemaet hadde vært for å utarbeide felles delmål, tiltak for å nå delmålene, og for å vurdere grad av måloppnåelse. Vi skal først se om deltagerne mente Underveisskjemaet var blitt brukt systematisk. Spørsmålet hadde fire svaralternativ. For å lette lesingen er tabellen satt opp med to.

Tabell 10.13 I hvilken grad ble Underveisskjemaet brukt systematisk?

	<i>Fosterforeldre</i> n=33	<i>Lærere</i> n=37	<i>PPT-rådg.</i> n=37	<i>Saksbehandlere</i> n=26
I stor grad	16 32 %	5 14 %	18 49 %	12 46 %
I noen grad	11 38 %	20 54 %	19 51 %	9 35 %
I liten grad	5 24 %	7 19 %	0 0 %	5 19 %
I ingen grad	1 5 %	5 14 %	0 0 %	0 0 %

De fleste mente skjemaet var blitt brukt systematisk, men lærerne i signifikant mindre grad enn de øvrige. For fosterforeldrene, lærerne og PPT-rådgiverne er det en klar sammenheng mellom i hvilken grad de mente Underveisskjemaet var blitt brukt systematisk, og antall samarbeidsmøter som var blitt gjennomført. Jo flere samarbeidsmøter, i jo større grad mente de skjemaet var brukt systematisk. Og jo mer systematisk de mente skjemaet var blitt brukt, jo mer nyttig mente de det hadde vært for å utarbeide felles delmål, konkrete tiltak for å nå målene og for å evaluere effektene av tiltakene.

Tabell 10.14 Deltagernes vurderinger av Underveisskjemaets nytteverdi mht. å utarbeide felles delmål, tiltak for å nå delmålene og evaluere grad av måloppnåelse

<i>Utarbeide felles mål</i>	<i>Fosterforeldre n=30</i>	<i>Lærere n=35</i>	<i>PPT n=37</i>	<i>Saksbeh. n=28</i>
I stor/noen grad	15 50 %	6 17 %	11 30 %	15 54 %
I noen grad	11 37 %	20 57 %	20 54 %	10 36 %
I liten grad	3 10 %	6 17 %	6 16 %	3 11 %
I ingen grad	1 3 %	3 9 %	0 0 %	0 0 %
<i>Utarbeide tiltak</i>	<i>n=30</i>	<i>n=35</i>	<i>n=31</i>	<i>n=28</i>
I stor grad	15 50 %	8 23 %	8 22 %	15 54 %
I noen grad	11 37 %	17 49 %	23 64 %	12 43 %
I liten grad	3 10 %	7 20 %	5 14 %	1 4 %
I ingen grad	1 3 %	3 9 %	0 0 %	0 0 %
<i>Evaluere måloppnåelse</i>	<i>n=30</i>	<i>n=35</i>	<i>n=36</i>	<i>n=28</i>
I stor grad	16 53 %	8 23 %	9 25 %	14 50 %
I noen grad	9 30 %	19 54 %	20 56 %	10 36 %
I liten grad	4 13 %	5 14 %	7 19 %	4 14 %
I ingen grad	1 3 %	3 9 %	0 0 %	0 0 %

Fosterforeldrene og saksbehandlerne er de to gruppene som vurderte nytten av Underveisskjemaet som størst. Ut fra deres vurdering har Underveisskjemaet – både når det gjelder utarbeiding av felles mål, tiltak og evaluering av måloppnåelse – vært til stor nytte for om lag halvparten av barna. Blant lærerne og PPT-rådgiverne mente bare rundt en fjerdedel det samme. Vi har tidligere sett at lærerne i mindre grad enn de øvrige mente Underveisskjemaet var blitt brukt på en systematisk måte. På et åpent spørsmål om forhold som hadde fremmet prosjektets målsetting, var systematisk bruk av Underveisskjemaet det enkeltforholdet som ble nevnt av flest.

Hvilke delmål var det som ble satt opp? En innholdsanalyse viser at om lag halvparten av delmålene fokuserte konkrete læringsmål, mens om lag halvparten fokuserte å styrke barnets forutsetninger for læring; eksempelvis ved å øke barnets trygghet, selvfølelse eller impuls kontroll. For de fleste barna var begge typene av delmål satt opp.

Var det så noen sammenhenger mellom deltagerens vurdering av nytteverdien av Underveisskjemaet, og endring i WISC skåre og SDQ skårer? Med WISC skåre var det én sammenheng. Jo nyttigere lærerne mente Underveisskjemaet hadde vært for å utarbeide felles delmål, jo større er økningen i barnets IQ skåre.

Med SDQ Totalskåre er det flere sammenhenger. Jo mer systematisk lærerne mente Underveisskjemaet hadde vært brukt, og jo nyttigere de mente det hadde vært for å utarbeide felles delmål og for å evaluere måloppnåelse, jo større er nedgangen i barnets SDQ Totalskårer. Jo nyttigere fosterforeldrene mente skjemaet hadde vært for å utarbeide konkrete tiltak, jo større nedgang var det i barnets i SDQ Totalskårer.

10.7 Sammenfatning

Om «Sammen for læring» har hatt positive virkninger må vurderes ut fra om innsatsene har virket positivt for barnas læring og utvikling. Siden «Sammen for læring» er et pre-post pilotprosjekt uten sammenligningsgruppe, er en vurdering av dette imidlertid ikke mulig.

De endringer vi har funnet når det gjelder barnas funksjon, kan derfor ikke tilskrives samarbeidet for å styrke barnets læring. Det må imidlertid betraktes som lovende at barna har hatt en statistisk signifikant øking i WISC IV Fullskala skåre, og en tendens til bedret psykisk helse, målt ved lærernes SDQ Totalskåre og lærernes SDQ Impactskåre. Godt over halvparten av fosterforeldrene, lærerne, PPT-rådgiverne og saksbehandlerne mener at barnet har hatt fremgang når det gjelder mestring av lesing og matematikk. En like stor andel mener at barnet har blitt tryggere på seg selv og andre, at det har fått større kontroll over egne initiativ og reaksjoner, og at det trives bedre på skolen. Fosterforeldrene ser imidlertid mindre fremganger enn hva lærerne gjør. En mulig forklaring kan være at fosterforeldre har en nærmere relasjon til barnet; en relasjon som har vart lenger og som er forutsatt å skulle vare ved. En nær og varig relasjon gir kanskje en klarere erkjennelse av hvilke utfordringer barnet har og av at innsatsene barnet og de selv mottar ofte er for små. Denne erkjennelsen kan kanskje bli ytterligere styrket når innsatsene øker noe, men ikke nok.

Prosjektet har ikke funnet særlige sammenhenger mellom endringer og barnas kjønn og alder. Den eneste sammenhengen som er funnet, er en svak tendens til at jo yngre barnet var ved oppstarten av prosjektet, jo større er økingen i WISC skåre.

Om «Sammen for læring» har hatt positive virkninger kan også vurderes ut fra om det har gitt kunnskap som kan brukes i det videre arbeidet med å støtte fosterbarns læring, trivsel og utvikling.

Erfaringene fra gjennomføringen av prosjektet er først og fremst at regelmessige møter og systematisk arbeid har effekter. Jo flere samarbeidsmøter som var blitt gjennomført, jo mer systematisk var Underveisskjemaet blitt brukt. Jo mer systematisk skjemaet var blitt brukt, jo mer nyttig ble det vurdert å være. Og jo nyttigere deltagerne mente skjemaet hadde vært, jo større var sannsynligheten for øking i barnets WISC skåre, og minskning i SDQ skåre.

At systematisk bruk av Underveisskjemaet samvarierte både med øking i WISC skårer og med minskning i SDQ skårer, kan kanskje ha sammenheng med at arbeidsmøtene utarbeidet delmål som dels var konkrete læringsmål og dels var mål om å delta i klasserom og friminutt. Et slikt dobbelt fokus er helt i tråd med prosjektets forankring i det utviklingspsykopatologiske paradigmet hvor styrking av relasjoner blir sett å styrke læring, slik styrking av læring blir sett å styrke relasjoner (Sommerschild, 1998, Schofield, 2003, Manger, 2011). Det er også i tråd med forskning som har vist at så vel skoletrivsel som gode skoleprestasjoner er sterke beskyttende faktorer for barns langsiktige utvikling, ikke minst ved at begge deler øker sannsynligheten for å oppnå et høyere utdanningsnivå (Werner & Smith, 1992, Nordahl, 2007, Gilligan, 2007b).

I innledningen til dette kapitlet så vi at forskning fra andre land har vist at det har vært vanskelig å etablere et stabilt samarbeid om fosterbarns læring. Forskningen har og vist betydningen av at ansvaret for samarbeidet blir tillagt spesifikke personer (Fletcher-Campbell, 1998; Harker et al., 2004; Tyre, 2012; Tilbury et al., 2012). Tilsvarende er vist i «Sammen for læring». Det var et klart behov for å ansette prosjektmedarbeidere som kunne følge samarbeidet og bistå med rådgiving.

Prosjektets resultater indikerer at systematisk samarbeid om å styrke fosterbarns læring kan gi positive effekter. Det foreligger imidlertid få utenlandske, og ingen norske, undersøkelser som gir tilfredsstillende muligheter for effektvurdering (Forsman & Vinnerljung, 2012; Liabo, Gray & Mulcahy, 2013). Det er derfor behov for å gjennomføre et større norsk prosjekt med et kontrollgruppe design. Det vil være vesentlig at et slikt prosjekt blir sikret

rammer og ressurser som gir rom for et fortløpende, forpliktende og systematisk samarbeid. Det vil videre være vesentlig at det blir støttet av spesifikke ressurspersoner. Erfaringene fra «Sammen for læring» viser videre at faglige samlinger rettet mot alle deltagergruppene, ble svært positivt mottatt.

11 På vei mot et fosterhjemsløft

Elisabeth Backe-Hansen, Toril Havik og Arne Backer Grønningsæter

---

11.1 Utvikling av en differensiert fosterhjemstjeneste

Den overordnede målsettingen for forskningsprogrammet «Fosterhjem for barns behov», var å fornye kunnskapen om fosterhjemsarbeidet i Norge, med sikte på å utvikle en differensiert fosterhjemstjeneste tilpasset behovene til barn og unge som fosterhjems plasseres.

Betegnelsen «fornyelse» kan bety flere ting, *for det første* oppdatering av eksisterende kunnskap. Her vil vi særlig peke på kunnskapsoversiktene om barn og unge i fosterhjem (Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010) og om utilsiktet flytting fra fosterhjem (Backe-Hansen, Christiansen & Havik, 2013). *For det andre* kan det å fornye kunnskap bety å bekrefte eksisterende kunnskap, og derigjennom øke tilliten til at denne kunnskapen fremdeles er gjeldende. Her vil vi for eksempel vise til våre resultater om å bli – og være – fosterforeldre, som er inngående beskrevet i flere kapitler i denne rapporten. *For det tredje* kan fornyelse bety å kombinere eksisterende og ny kunnskap, som når vi i tredje kapittel diskuterer spørsmålet om hvem fosterbarna er, og i femte kapittel diskuterer barn og unges medvirkning i fosterhjems plasseringer. *Sist, men ikke minst*, kan fornyelse rett og slett bety utvikling av ny kunnskap. Utvikling av ny kunnskap har skjedd på flere områder innen programmet, blant annet når det gjelder hvordan barneverntjenesten utreder barn som skal plasseres i fosterhjem, hva forsterkede fosterhjem mer konkret innebærer, hvor langvarige opphold i beredskapshjem er og hva som ser ut til å styre varigheten av oppholdene (referanse), samt utprøving av et skolebasert utviklingsprosjekt.

Begrepet *differensiering* krever også en avklaring. En måte å definere differensiering på er å gjøre forskjell, skille, dele³¹. I overført betydning er det også slik vi tenker når det er snakk om å differensiere fosterhjemstilbudet: det skal være mulig å gi barn og unge ulike tilbud ut fra en faglig vurdering av hva de trenger eller for den saks skyld hva de *ikke* må tilbys. Utgangspunktet må

---

³¹ Se <http://no.thefreedictionary.com/differensiere>

da være at barn og unge får et tilbud som er best mulig tilpasset deres individuelle behov. Dette forutsetter igjen god kjennskap til barna som plasseres, som vi diskuterte i tredje kapittel. Samtidig oppstår også spørsmålet om hvor grov– eller finmasket en slik differensiering skal være, og det er viktig å finne en rimelig balanse mellom de to ytterpunktene. For grovmasket differensiering kan føre til at viktige hensyn overses, og for finmasket differensiering kan redusere fleksibiliteten i valget av fosterhjem. Det kan argumenteres for at hele prosessen med rekruttering og matching av fosterhjem, som vi diskuterte i kapittel seks og sju, handler om å differensiere på best mulig måte.

Samlet har forskningsprogrammet bidratt til fornyelse av kunnskapen om fosterhjemsarbeidet i Norge, på mange og gjensidig supplerende måter. I dette siste kapitlet diskuterer vi kunnskapsbidraget i forhold til det å utvikle – og videreutvikle – en differensiert fosterhjemstjeneste tilpasset barnas og ungdommenes behov. Vi vil løfte fram de særlige behovene vi nå ser for utviklingsprosjekter og intervensjonsforskning. Kapitlet avsluttes med en diskusjon av konsekvenser for policy og praksis, og begrunner hvorfor vi nå trenger å fortsette og dessuten trappe opp et fosterhjemsloft.

11.2 Helhetlige utredninger av fosterbarn

I tredje kapittel viste vi til litteratur som understreker behovet for målrettede kartlegginger av fosterbarn, som én viktig forutsetning for å videreutvikle et tilstrekkelig differensiert fosterhjemstilbud som er tilpasset barn og unges behov. Vi argumenterte samtidig for at litteraturen om kjennetegn ved fosterbarn i for stor grad har vært fokusert på å vise forekomst av atferdsvansker, psykiske vansker og tilkortkomninger. Etter vårt syn har fokuset skjedd til fortrenghet for et helhetssyn på det enkelte barnet eller den enkelte ungdommen, der han eller hun ses i relasjon til personer og arenaer i dagliglivet, og der også ressurser og utviklingspotensialer blir synliggjort.

Det har selvfølgelig vært viktig å dokumentere at fosterbarn er en utsatt gruppe, og at fosterbarn flest har behov for en særlig tilrettelagt omsorg og for støtte til å mestre dagligliv og hverdagsarenaer. Barn og ungdom som er i fosterhjem har, før de kom i fosterhjemmet, vært utsatt for sviktende omsorg, ofte over lang tid. For mange har i tillegg hatt ustabile plasseringsforløp, som

i seg selv øker risikoen for psykiske vansker og mistilpasning, som igjen øker risikoen for nye utilsiktede flyttinger.

Det er imidlertid også viktig at innsatser overfor for barna og ungdommene ikke ensidig sikter mot reparasjon, men også mot å videreutvikle barnas ressurser, og å legge til rette for at mulighetene blir tatt i bruk og gir erfaringer med mestring og nærhet. Et helhetlig syn på fosterbarna er viktig i arbeidet for å sikre dem kontinuitet og stabilitet i deres her og nå-situasjon, og også i arbeidet for å trygge dem på at kontinuitet og stabilitet også vil prege deres fremtid. Ikke minst vil en helhetlig forståelse kunne bidra til å redusere den stigmatiseringen som lett kan knyttes til det å være fosterbarn. I fjerde kapittel viste vi til eksempler på programmer for utredning av fosterbarn som bygger på denne typen tenkning.

Et utviklings- og intervensjonsprosjekt for kartlegging og oppfølging av fosterbarna
Undersøkelsen blant saksbehandlerne viser at det ikke forelå enhetlige eller systematiske måter å utrede barna og ungdommene på i forbindelse med plasseringen. Undersøkelsen blant fosterforeldrene viste på sin side at en «for stor» andel mente de fikk for lite informasjon om barnets vansker og om barnets tidligere liv. Vi vil derfor foreslå at det etableres prosjekter med sikte på å prøve ut to alternative utredningsmodeller med et randomisert design. Etter at metoder og fremgangsmåter er prøvet ut, tenker vi oss at de to alternative utredningsmodellene bør omfatte omlag 400 plasseringer i løpet av et år eller 200 nye plasseringer i løpet av et halvår. Det vil uansett si omtrent halvparten av de nye plasseringene i løpet av et år. Vi tenker at den ene utprøvingen bør være av en omfattende modell av den typen som ble beskrevet i fjerde kapittel og som forutsetter omfattende samarbeid med andre instanser, og at den andre bør være en mer begrenset utgave som bygger på viktige kartleggingsinstrumenter som kan håndteres av den ansvarlige saksbehandleren. Det bør vurderes om modellene skulle prøves ut på fosterbarn med ulik alder, eksempelvis en gruppe som er på 12 år og yngre (som utgjorde 58 % av nyplassingene i 2012) og en gruppe som er 13 år og eldre. Uansett om det blir ett eller to utvalg, bør en matchet halvpart få «treatment as usual».

I et slikt prosjekt vil det være viktig å samle inn både prosessdata og resultatdata, og ikke minst viktig å få fram barna og ungdommenes, fosterforeldrenes, saksbehandlernes og samarbeidspartneres vurderinger av prosedyrene. Utfallsvariablene bør inkludere såvel gjennomføringen av kartleggingen som resultater for fosterbarna. Viktige resultater er identifisering av funksjon og hjelpebehov, hvilke tiltak ønskes satt inn overfor hvilke barn og ungdommer, og hvilke som faktisk blir satt inn, samt effekter, eventuelt mangel på effekter, for barna og for fosterforeldrene. I kontrollgruppen kan man beskrive prosedyrene, og ellers ha de samme utfallsvariablene.

I det mer omfattende utviklingsprosjektet kan et samarbeid mellom praktikere i ulike tjenester på ulike nivå, om avklarte oppgaver og mål, være viktig for at eksisterende kunnskap blir tatt i bruk på systematiske måter. Slik kan nye forståelser og kompetanser utvikles i feltet. I det mer begrensede prosjektet kan barneverntjenesten og fosterforeldrene bruke kartleggingsresultatene til å samarbeide om utviklingen av en mer grunnleggende forståelse av hvilke ressurser og hvilke mestringsstrategier det er et godt utgangspunkt for å styrke, og hvilke risikofaktorer og påkjenninger det er et godt grunnlag for å dempe. Forståelsen bør være forankret i en teoretisk og dynamisk modell, for eksempel Trygg Base/Circle of Security som begge er i ferd med å bli innarbeidet i norsk praksis. Uansett forankring vil utviklingsprosjektet måtte bli styrket gjennom undervisning/formidling og det å ha veiledere knyttet til seg.

11.3 For fosterforeldrene: kompetanseheving og bedre rammebetingelser

I første kapittel diskuterte vi spørsmålet om økt profesjonalisering i form av bedre rammebetingelser for dagens fosterforeldre. Som vi konkluderte der og diskuterte videre i kapittel sju, kan vi se utviklingstrekk som er forenlige med økt profesjonalisering. Imidlertid gir ikke det at stadig flere fosterforeldre mottar forsterkningstiltak alene et tilstrekkelig grunnlag for å snakke om økt profesjonalisering.

I norsk barnevern har det vært et økende fokus på opplæring og veiledning siden tidlig på 1990-tallet. Den første landsdekkende spørreskjemaundersøkelsen av fosterforeldrenes synspunkter ble gjennomført i 1994, altså da systematisk opplæring av fosterforeldre var helt i startgropen (Havik, 1996).

Spørreskjemaundersøkelsen til fosterforeldre som vi nå har gjennomført stilte de samme spørsmål som seksten år tidligere, når det gjaldt hvilke tiltak som ville være til mest hjelp for fosterforeldrene, som beskrevet i kapittel åtte. Her vil vi løfte spesielt fram fire ganske klare forskjeller i fosterforeldrenes svar, hvorav to viser et større behov for kompetanseheving. Behovet kommer til syne gjennom at andelen som mente at samtalegrupper for fosterforeldre ville være til hjelp var blitt nær fordoblet, fra 23 til 43 prosent, og at andelen som ønsket flere kurs for fosterforeldre hadde økt med vel 50 prosent, fra 20 til 33 prosent. Begge endringene kan ses som et uttrykk for at fosterforeldre som gruppe – på samme måte som saksbehandlere og psykologer – i større grad erkjenner de store behovene fosterbarn har for særlig reflektert omsorg.

Det tredje forholdet som er verdt å merke seg, er at andelen fosterforeldre som *ikke* var tilfreds med støtte de fikk fra barnevernet, hadde sunket jevnt fra 46 prosent i 1994 (Havik, 1996) til 31 prosent i 2005 (Havik, 2007) og 18 prosent i vår undersøkelse. Selv om vårt utvalg er trukket fra fosterforeldre som deltok i veiledningsgruppe, og dermed kanskje skiller seg noe fra de to første utvalgene, avspeiler resultatene trolig en positiv utvikling av samarbeidet mellom barnevern og fosterforeldre.

Også når det gjelder fosterforeldrenes syn på økonomisk kompensasjon, har det skjedd en utvikling. Andelen som nå mente bedre lønn var et av fire tiltak som ville være mest til hjelp for fosterforeldre var nesten fordoblet, fra 22 til 39 prosent. Økningen har skjedd parallelt med at andelen som er frikjøpt har økt markant, selv om vår undersøkelse også har vist at hver tredje fosterfamilie taper penger på frikjøpet. Det er etter vårt syn betimelig at det nå pågår en gjennomgang av fosterforeldres rammebetingelser. I tillegg mener vi at det er behov for å sikre fosterforeldrene gode forutsetninger for å støtte fosterbarnets utvikling. Forutsetningene kan styrkes gjennom å styrke deres kompetanse, og gjennom å styrke kvalifisert oppfølging og støtte fra barneverntjenesten.

Utviklingsprosjekt rettet mot å styrke fosterforeldrenes kompetanse

Vi vil foreslå et utviklingsprosjekt som har to sammenvevede mål. Det ene målet vil være å støtte fosterbarns utvikling, mens det andre vil være å gi så vel

fosterforeldre som barneverntjeneste kunnskaper og forståelser om fosterbarns behov og for hvordan et godt samarbeid skal utvikles og opprettholdes.

Vi tenker at utviklingsprosjektet bør følge prosessene fra plassering og framover slik de utspiller seg mellom fosterforeldre og fosterbarn, og mellom fosterforeldre og barneverntjeneste. Å komme tidlig inn blir spesielt viktig ut fra at vi i vår studie fant at fosterforeldrenes tidlige tanker, følelser og erfaringer om fosterhjemforholdet predikerte deres senere tanker og følelser. Dermed blir det viktig å bygge opp om fosterforeldrenes positive opplevelser fra starten, fordi det kan vise seg for vanskelig å snu en negativ utvikling på et senere tidspunkt.

Vi mener et utviklingsprosjekt vil gi best grunnlag for læring og kunnskap – både for barneverntjenestene og fosterforeldrene – dersom det har et modellkommune design. Modellforsøk bør ikke omfatte for mange plasseringer, men kommunene som deltar bør hentes fra ulike deler av landet, og omfatte så vel små som store kommuner og så vel små som store barn. Forsøket bør organiseres i et nært samarbeid mellom forskning og praksis. Fosterforeldre, (tidligere) fosterbarn og barnevernsarbeideres erfaringer må få en sentral plass i prosjektet. Forsøket bør følges tett av en sentral prosjektledelse og av forskere, ut fra forhåndsdefinerte prosedyrer som sikrer et rikt og helhetlig materiale om hvert enkelt fosterhjem og barneverntjeneste som inngår. Sammen med kunnskap som er utviklet på andre måter, bør et modellprosjekt kunne få fram dynamikken i samspillet mellom barn og fosterforeldre, og mellom fosterforeldre og barneverntjeneste, på måter som gir kunnskap om hva som skal til for å sikre barnet reflektert og utviklingsstøttende omsorg.

I barns utviklingsforløp er mestring av skole og utdanning svært viktig. Det tredje området vi vil trekke fram her, er derfor videreføring av arbeidet med å sikre fosterbarn utdanning.

11.4 Fosterbarn og utdanning

I kapittel 10 diskuterte vi resultatene fra prosjektet «Sammen for læring» som ble gjennomført i Bergen kommune. Prosjektet bygger på det svenske «Skolfam»-prosjektet, og hadde til formål å styrke fosterbarns læring. Prosjektet viste lovende resultater, og føyer seg således inn i rekken av tiltak som

har vist seg å ha effekt når det gjelder å bedre fosterbarns skoleresultater (se også Seeberg, Winsvold & Sverdrup, 2013).

Vi må anta at det for svært mange fosterbarn er et gap mellom hva de presterer og hva de kunne prestert, i tråd med at forskning gjentatte ganger har vist at både skole, barneverntjeneste og tidvis fosterforeldre stiller lave forventninger til hva de kan lære. Men samtidig møter mange fosterbarn reelle hindre, knyttet til egne medfødte og senere påførte vansker. Noen fosterbarn har lærevansker, mange har psykiske vansker, sosiale vansker og adferdsvansker. Mange har erfart mange flyttinger og skolebytter, som har medført brudd i relasjoner og «hull» i kunnskap. Det å mestre skolen er helt sentralt for å gjennomføre utdanningsforløp, og det å gjennomføre utdanning er selve nøkkelen til et selvstendig voksenliv.

Vi vil derfor foreslå et storskala utviklingsprosjekt og intervensjonsforskning om fosterbarn og skolegang, gjennomført i et samarbeid mellom Bufdir og Utdanningsdirektoratet. I tillegg vil vi foreslå å prøve ut et mindre omfattende tiltak.

Et storskala utviklingsprosjekt og intervensjonsforskning om fosterbarn og skolegang; og et prøveprosjekt om et mer begrenset tiltak

De siste fem årene har antallet nye fosterbarn hvert år variert mellom 608 og 863, med en topp i 2010. De siste to årene har antallet vært i underkant av 800. Av disse har antallet barn i barneskolealder variert mellom 20,5 og 26,5 prosent. Følgelig skulle det være overkommelig – og samfunnsøkonomisk svært gunstig – å implementere et prosjekt som «Sammen for læring» på landsbasis.

Et storskala prosjekt må planlegges nøye. Før det startes opp bør det forankres, implementeres og kvalitetssikres i småskalaomfang i to til tre kommuner. Slik kan det fremskaffes kunnskap om nødvendige forutsetninger for konsistent gjennomføring og om behov for ekstra ressurser.

Et prosjekt kalt «The Letterbox project» (Dymoke & Griffiths, 2010; Griffiths, 2012), er implementert med gode resultater både i England og Nord-Irland. Prosjektet sender bøker og spill direkte til det enkelte fosterbarn, og aktivitetene rundt bøkene og spillene kan bidra til positive samhandlings-situasjoner mellom fosterforeldre og fosterbarn, noe som igjen kan ha gunstige

effekter på mer enn barnas skoleprestasjoner. Men siden ideen ikke er prøvd ut i Norge ennå, vil det her være snakk om et mer begrenset utviklingsprosjekt. Et slikt opplegg er langt mindre kostnadskrevenne enn et prosjekt som «Sammen for læring», og kan med fordel prøves ut parallelt.

Så langt har vi fremmet forslag om utviklings- og intervensjonsprosjekter knyttet til tre områder, basert på de viktigste resultatene fra programmet: utredning og oppfølging av fosterbarn; kvalifisering av fosterforeldre og utvikling av gode rammevilkår for dem; samt styrking av fosterbarns mestring av skolen. Innen alle disse tre sentrale områdene foreligger det nå kunnskap som gjør det ønskelig, forsvarlig og mulig å gjennomføre gode utviklings- og intervensjonsprosjekter.

Navnet på dette kapitlet er «På vei mot et fosterhjemsløft». Dette indikerer at det trengs et løft, men også at et slikt løft er i gang. Det har skjedd til dels store endringer i fosterhjemsomsorgen de siste par–tre tiårene, som vi påpekte i innledningskapitlet, og disse endringene er også resultatet av faglig tenkning om hva en god fosterhjemsomsorg skal innebære. Det er vår overbevisning at de tre utviklings- og intervensjonsprosjektene vi har foreslått, samlet vil utgjøre nødvendige og vesentlige bidrag til denne prosessen.

De tre foreslåtte prosjektene er like viktige etter vårt syn, men på hver sine måter. Som gjennomgangen i fjerde kapittel viste, har arbeidet med å finne gode utredningsmetoder i forbindelse med at barn og unge fosterhjems plasseres pågått i mange år, men i hvert fall i norsk sammenheng, uten systematiske utprøvinger. Følgelig er det slike utprøvinger som nå kan bringe arbeidet framover. Dette er viktig som en konsekvens av nyere kunnskap om hvor omfattende belastninger mange fosterbarn har, men samtidig er det altså langt fra tilstrekkelig å konsentrere utredninger om diagnostisering av disse vanskene. Her vil vi, ikke minst, påpeke viktigheten av at barn og unge medvirker i sin egen plasseringsprosess, også når det gjelder måten de selv vurderes og beskrives på. Dette diskuterte vi nærmere i femte kapittel.

Videre kvalifisering av fosterforeldre på den måten vi har foreslått, innebærer en videreføring av arbeid som allerede er i gang, men igjen på en mer systematisk måte. Dermed øker også sannsynligheten for at resultatene av arbeidet blir godt faglig fundert, i tråd med den generelle oppfatningen av behovet for et kunnskapsbasert barnevern.

«Sammen for læring» var den første utprøvingen i Norge av et systematisk prosjekt for å øke fosterbarns skoleprestasjoner. Det er viktig at dette videreføres for at den kunnskapen som er utviklet, ikke bare blir borte. Det er også viktig at videre utprøving får stort nok omfang. Ellers vil gjerne en videreføring av et prosjekt i for stor grad avhenge av lokale ildsjeler, og bruk av resultatene i for stor grad avhenge av lokal velvilje i konkurranse med andre, gode formål. I Danmark har man akkurat startet en randomisert og kontrollert utprøving av den samme tilnæringsmåten, som skal inkludere 200 fosterbarn³². Å starte en tilsvarende prosess i Norge vil gjøre det mulig å samarbeide med danskene om prosjektet, og kan gi ekstra verdi til begge parter.

I siste del av kapitlet flytter vi fokus og diskuterer vi noen av resultatene ut fra implikasjoner for policy og praksis.

11.5 Implikasjoner

I programmet har vi konsentrert oss om hva som skjer akkurat før barn og unge kommer i fosterhjem, og mens de er der. Samtidig er det viktig å huske på at i tillegg til at fosterhjem skal gi barn og unge reflektert og utviklingsstøttende omsorg, skal fosterhjemtiltaket også bidra til å forberede på voksenlivet. Det er også i dette perspektivet vi må se behovet for bedre utredninger og oppfølging av fosterbarn, for bedre kvalifisering av fosterforeldre og bedre rammebetingelser for fosterhjemmene, og bedre utdanningsmuligheter for barna og ungdommene. Kunnskapen vi har så langt er at det ser ut som om barn og unge som har vært i fosterhjem, kan greie seg bedre i voksen alder enn de som har vært i andre typer barnevernstiltak, målt etter levekårsindikatorer som fullført utdanning, inntekt og det å ikke ha mottatt sosialhjelp eller vært arbeidsledig (Clausen & Kristofersen, 2008). Men samtidig vet vi at unge voksne med barnevernserfaring som gruppe sliter med en rekke problemer, som gjør det nødvendig å fokusere hva som kan gjøres for å gi dem et bedre tilbud. (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Stein, 2012).

Det har skjedd relativt store endringer i fosterhjemstiltaket i løpet av de siste par–tre tiårene. Samlet er endringene så mange og så store at det er tid for

---

³² Se <http://www.sfi.dk/Default.aspx?ID=12520>.

å se dem i sammenheng og drøfte om det er denne veien man ønsker at norsk fosterhjemsomsorg skal gå for å fortsette det fosterhjemsloftet som er i gang.

- Det er viktig å drøfte forholdet mellom bruk av institusjon og fosterhjem. Målsettingen om å redusere bruken av institusjon og øke bruken av fosterhjem, synes primært å ha vært motivert av ønsket om å redusere institusjonsbruken (Backe-Hansen et al. 2011). Samtidig savnes en ordentlig diskusjon av hvem fosterhjemstiltaket skal være for – og hvem det *ikke* skal være for. Dette er en viktig diskusjon, særlig fordi vi kan se at fosterbarn som gruppe har andre kjennetegn enn de som institusjonsplasseres (Backe-Hansen et al., 2011). En ytterligere reduksjon av institusjonstilbudet vil lett føre til at grupper det tidligere har vært få av i fosterhjem, øker i omfang, med tilsvarende økt sannsynlighet for utilsiktet flytting. Vår vurdering er derfor at det nå bør gjennomføres en omfattende diskusjon av hva fosterhjem skal være, og for hvem, som går ut over diskusjonene i det nyeste forslaget til endringer i barnevernloven. En slik diskusjon bør munne ut i nødvendige policyendringer i tillegg til de som er på trappene, men den bør ta utgangspunkt i empirisk kunnskap.
- Det er viktig å drøfte føringen om at små barn bør plasseres direkte i fosterhjem uten mellomplassering i beredskapshjem. Denne policyendringen har skjedd uten at det er undersøkt empirisk at en slik praksis faktisk fører til økt stabilitet, selv om det i utgangspunktet blir en flytting mindre. Heller ikke er det undersøkt empirisk eventuelle positive og negative effekter på barnas trivsel og utvikling. Etter vårt syn bør denne praksisen evalueres før man tar endelig stilling til hvor riktig den er.
- Det er viktig å drøfte implikasjoner av den store økningen i bruk av forsterkede fosterhjem når forsterkningen, som vist i niende kapittel, i stor grad dreier seg om økonomiske overføringer til fosterforeldrene samtidig som disse har status som freelancere, men ikke som ordinære arbeidstakere. Er det akseptabelt at dette nå gjelder knapt halvparten av samtlige fosterhjem på landsbasis, er nivået for høyt, eller er det for lavt? Eller er det på sin plass å legge om hele systemet med godtgjøring og gi alle en viss lønn? I så fall, hva skal være de øvre rammene?

- Det er viktig å diskutere konsekvenser av en fortsatt todeling av fosterhjemstiltaket mellom forsterkede fosterhjem og andre fosterhjem – hva betyr dette for statusen til de som ikke mottar forsterkninger, og som oftere enn de andre er slektsfosterhjem?
- Det ser ut til at det fortsatt er langt igjen når det gjelder å utvikle en god medvirkningspraksis for barn og unge i fosterhjem. Dette spørsmålet har ikke hatt en veldig stor plass i programmet, men diskusjonen i femte kapittel gir likevel stoff til ettertanke.
- Det bør også diskuteres om man er fornøyd med at andelen slektsfosterhjem ser ut til å holde seg stabilt på mellom en fjerdedel og en femtedel av fosterhjemmene, eller om andelen bør bli høyere. Da blir spørsmålet om dette er mulig, hva som eventuelt må til, og hvilke kombinasjoner av slektsfosterhjem og fosterbarn som er mindre heldige å satse på.

Policy og praksis

Med andre ord etterlyser vi en helhetlig gjennomgang av fosterhjemstiltaket på tre måter: *for det første* bør bruk av fosterhjem ses i sammenheng med andre omsorgstiltak for barn og unge. Fosterhjem er og har vært det viktigste omsorgstiltaket i barnevernet, men det er likevel knyttet en del utfordringer til grenseoppganger mellom fosterhjem og andre omsorgstiltak som trenger videre avklaringer. *For det andre* trengs en avklaring av hva slags innhold tiltaket skal ha, slik at ulike typer fosterhjems plasseringer har en fornuftig rasjonale både i seg selv og i forhold til andre typer plasseringer. *For det tredje* trengs en nærmere avklaring av hvordan fosterbarns rett til medvirkning skal forstås og omsettes i praksis. *For det fjerde*, og uavhengig av det forskningsprogrammet som er gjennomført, trengs en avklaring av hvordan man skal tenke om langsiktighet i fosterhjems plasseringer i lys av den sterkere vekten som nå skal legges på barns behov for utviklingsstøttende omsorg.

Minoritetsperspektivet har vært fraværende i denne rapporten, på tross av at 25 prosent av fosterbarna hadde minoritetsbakgrunn i 2010. Det skyldes primært at verken fosterbarn eller fosterforeldre som på ulike måter har vært involvert i prosjektet, selv har minoritetsbakgrunn. Imidlertid vil vi understreke at konklusjonene forslagene vi kommer med om videre utviklings- og intervensjonsprosjekter så vel som anbefalinger om policy og praksis, alle bør inkludere et minoritetsperspektiv.

Følgelig kan man nå tenke seg en samlet gjennomgang av fosterhjems-tiltaket, for eksempel i form av en offentlig utredning, som munner ut i helhetlige forslag. Det er positivt med delutredninger, for eksempel i form av gjennomganger av fosterforeldres rammebetingelser, men ikke tilstrekkelig. En offentlig utredning kan også bygge på den kunnskapen som foreligger.

Betydningen av at fosterforeldre får systematisk, god og relevant veiledning understrekes av både fosterforeldre og saksbehandlere. En viktig implikasjon av dette er at de som har ansvaret for veiledningen, også må skolerer systematisk. Dette bør skje i regi av utdanningsinstitusjonene, gjerne i form av egne etterutdanningsopplegg som fokuserer spesielt på fosterforeldre og fosterbarn.

Vi vil avslutte rapporten med å understreke behovet for kunnskap og kvalitet i oppfølgingsarbeidet rundt fosterbarn og fosterhjem. Å plassere rundt 800 nye barn og unge i fosterhjem hvert år er krevende, og har nok medført et til tider vel sterkt fokus på rekrutteringsdelen av fosterhjemsarbeidet. Men like viktig er det som skjer når fosterhjemmene er rekruttert og barn skal plasseres, og fosterbarnet og hele fosterfamilien skal utvikle en ny familiestruktur sammen og opprettholde den så lenge den trengs. Og like viktig er det å se fosterhjems plasseringer i et livsløpsperspektiv, slik at man hele tiden tenker framover for fosterbarna. De utviklingsprosjektene vi har foreslått, vil hver for seg bidra til å løfte kvaliteten på fosterhjemsarbeidet. Med andre ord er det fortsatt behov for et fosterhjemsloft knyttet til behovet for en mer omfattende satsing på kvaliteten på fosterhjemsarbeidet, på grunnlag av robust kunnskap om hva som skal til for å få til vellykte fosterhjems plasseringer. En viktig del av dette er et løft i form av at fosterforeldrenes rammebetingelser blir gode nok i forhold til dagens måte å være familier på.

Referanser

- Achenbach, T. M. (1991). *Integrative guide for the 1991 CBCL/4-18, YSR, and TRF profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Andenæs, A. (2004). Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 24,1,19-33.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of Strange Situation*. New York: Tavistock/Routledge.
- Andersson, G. (2001). The motives of foster parents, their family and work circumstances. *British Journal of Social Work*, 31, 235-248.
- Andersson, G. (2009). Foster children: a longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare*, 18, 1, 13-26.
- Backe-Hansen, E. (1982). *Når fosterhjems plasseringer ender med utilsiktet flytting – hvorfor skjer de, og hvordan kunne de vært unngått?* Oslo: NAVFs senter for klinisk psykologisk forskning, rapport nr. 1/1982.
- Backe-Hansen, E. (2004). *God nok omsorg?* Oslo: Kommuneforlaget.
- Backe-Hansen, E. (2008). Hvordan kan gode fosterforeldre bidra til utvikling av resiliens? I A. I. Helmen Borge (red.). *Resiliens i praksis*. Oslo: Gyldendal akademiske.
- Backe-Hansen, E. (2009). Hvordan motvirke og forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem? Tilgjengelig på <http://www2.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/NBBF/NOVAflytting2009.pdf>.
- Backe-Hansen, E. (2011). *Teoretiske perspektiver i synet på ungdoms medvirkning – en litteraturgjennomgang*. Levert til BLD desember 2011. http://www.regjeringen.no/pages/36520908/Backe-Hansen_Elisabeth_litteraturgjennomgang.pdf.
- Bae, B. (2006). Perspektiver på barns medvirkning i barnehage. I: B. Bae, B.Eide, N.Winger & A. E. Kristoffersen. *Temahefte om barns medvirkning*. Oslo: Kunnskapsdepartementet, 6–27.
- Backe-Hansen, E., T. Egelund og T. Havik (2010). *Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus*. Nettdokument. Tilgjengelig på http://www.nova.no/asset/4330/3/4330_3.pdf.
- Backe-Hansen, E., E. Bakketeig, H. Gautun & A. Backer Grønningsæter (2011). *Institusjons plassering – siste utvei?* Oslo: NOVA, rapport nr. 21/2011.
- Backe-Hansen, E., Ø. Christiansen & T. Havik (2013). *Utilsiktet flytting fra fosterhjem. En litteratursammenstilling*. Oslo: NOVA, nr 2/13.

- Backhouse, J. & Graham, A. (2011). Grandparents raising grandchildren: negotiating the complexities of role-identity conflict. *Child & Family Social Work, 16*, 1-10.
- Bakketeig, E. & E. Backe-Hansen (red). (2008). *Forskingskunnskap om ettervernet*. Oslo: NOVA, rapport nr. 18/2008.
- Beek, M. & G. Schofield (2003). Providing a secure base in long-term foster care. London: BAAF
- Beek, M. & G. Schofield (2006). *Attachment for foster care and adoption. A training Program*. London: British Association for Adopting & Fostering (BAAF).
- Berntsen, W. (2011). *Undersøkelse blant fosterforeldre 2010*. Oslo: Synovate Ltd.
Tilgjengelig på
[http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Barnevern/Unders%
c3%b8kelse%20blant%20fosterforeldre%202010.pdf](http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Barnevern/Unders%c3%b8kelse%20blant%20fosterforeldre%202010.pdf)
- Berridge, D. (2007). Theory and explanation in child welfare: Education and looked-after children. *Child and Family Social Work, 12*, 1-10.
- Berridge, D. (2012). Educating young people in care: What have we learned? *Children and Youth Services Review, 34*, 1171-1175.
- Biehal, N. (2012). A sense of belonging: Meanings of family and home in long-term foster care. *British Journal of Social Work, 42*, 1-17.
- Blatt, S., Saletsky, R. D., Meguid, DV., Church, C. C., O'Hara, M. T., Haller-Peck, S. M. & Anderson, J. M. (1997). A comprehensive multidisciplinary approach to providing health care for children in out-of-home care. *Child Welfare: Journal of Policy, Practice, and Program 76*, 331-347.
- Blindheim, A. (2012). Ettervirkninger av traumatiserende hendelser i barndom og oppvekst. I NOU 2012:5: *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Oslo: Departementenes informasjonsforvaltning.
- Bowlby, J. (1982). Attachment. 2nd. Edition of vol 1 of Attachment and loss. London: Hogarth Press.
- Bowlby, J. (1988): *A secure base. Clinical applications of attachment theory*. London: Routledge.
- Braarud, H.C. (2012). *Oppdatert kunnskap om tidlig utvikling med tanke på kompensierende tiltak, inkludert å hente barnet*. Oslo: Norges offentlige utredninger, NOU:2012:5.
- Brandtzæg, I., L. Smith & S.Torsteinson (2011). *Mikroseparatorer: tilknytning og behandling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bricker, D., J. Squires & L. Mount (1999). *Ages & stages questionnaires: A parent-completed, child-monitoring system*. Baltimore, MD: Paul D. Brooks.

- Bunkholdt, V. (2010). *Fosterhjemsarbeid: Fra rekruttering til tilbakeføring*. 3. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Chambers, M. F., Saunders, A. M., New, B. D., Williams, C. L. & Stachurska, A. (2010). Assessment of children coming into care: Processes, pitfalls and partnerships. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 15, 511-527. doi: 10.1177/1359104510375932.
- Christiansen, Ø. & Anderssen, N. (2010). From concerned to convinced: Reaching decisions about out-of-home care in Norwegian child welfare services. *Child & Family Social Work*, 15, 31-40.
- Christiansen, Ø., Havik, T. & Anderssen, N. (2010). Arranging stability for children in long-term out-of-home care. *Children and Youth Services Review*, 32, 913-921.
- Clausen, S-E. (2003). Plasseringer utenfor hjemmet på 1990-tallet. I E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Plasseringer i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Clausen, S-E. & L. B. Kristofersen (2008). *Barnevernsklienter i Norge i 1990 – 2005. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA, rapport nr. 3/2008.
- Clausen, S-E. & Valset, K. (2012). Spedbarn og småbarn med tiltak fra barnevernet 1995- 2008: Utbredelse av omsorgssvikt og risikofaktorer. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 49, 643-648.
- Dimmen, S. A. & Trædal, F. (2013). Fosterhjems plassering i slekt og nettverk. Handlingsrom og dilemmaer. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 90, 3, 258-273.
- Dozier, M. & Lindhiem, O. (2006). This is my child: Differences among foster parents' commitment to their young children. *Child Maltreatment*, 11, 338-345.
- Dymoke, S. and Griffiths, R. (2010) The Letterbox Club: the impact on looked-after children and their carers of a national project aimed at raising achievements in literacy for children aged 7 to 11 in foster care. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 10 (1), 52 – 60.
- Egelund, T. & A.-D. Hestbæk (2003). Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. *En forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet, 03:04.
- Egelund, T. & K. Vitus (2007). Sammenbrud i anbringelser af unge: risikofaktorer hos unge, forældre, anbringelsessteder og i sagsbehandlingen. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 07:24.
- Egelund, T., D. Andersen, A.-D. Hestbæk, M. Lausten, L. Knudsen, R. F. Olsen & F. Gerstoft (2008). *Anbragte børns udvikling og vilkår*. København: SFI – Socialforskningsinstituttet, 08:23.

- Egelund, T. & Lausten, M. (2009). Prevalence of mental health problems among children placed in out-of-home care in Denmark. *Child & Family Social Work*, 14, 156-165.
- Egelund, T., P. S. Christensen, T. B. Jakobsen, T. G. Jensen & R. F. Olsen (2009). *Anbragte børn og unge. En forskningsoversigt*. København: SFI, 09:24.
- Ellingsen, I. T., Shemmings, D. & Størksen, I. (2011). The concept of "family" among Norwegian adolescents in long-term foster care. *Child. Adolesc. Soc. Work J*, 28, 301-318.
- Elster, J. (1989). *Solomonic judgements. Studies in the limitations of rationality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Farmer, E. (2009): How do placements in kinship care compare with those in non-kin foster care: placements patterns progress and outcomes? *Child & Family Social Work*, 14, 331-342.
- Farmer, E. (2009). Making kinship care work. *Adopting & Fostering*, 33, 15-27.
- Farmer, E. (2010). What factors relate to good placement outcomes in kinship care? *British Journal of Social Work*, 40, 426-444.
- Farmer, E., Kipscombe, J. & Moyers, S. (2005). Foster carer strain and its impact on parenting and placements outcomes for adolescents. *British Journal of Social Work*, 35, 237-253.
- Ferguson, H. B. & Wolkow, K. (2012). Educating children and youth in care: a review of barriers to school progress and strategies for change. *Children and Youth Services Review*, 34, 1143-1149.
- Festinger, T. (1983). *No one ever asked us. A postscript to foster care*. NY: Columbia University Press.
- Fletcher-Campbell, F. (1997). *The education of children who are looked-after*. Slough: National Foundation of Educational Research.
- Ford, T., Vastanis, P., Meltzer, H. et. Al. (2007). Psychiatric disorder among British children looked after by local authorities: comparison with children living in private households. *British Journal of Psychiatry*, 190, 319-325.
- Forsman, H. & Vinnerljung, B. (2012). Interventions aiming to improve school achievements of children in out-of-home care: A scoping review. *Children and Youth Services Review*, 34, 1084-1091.
- Fox, S. E., Levitt, P. & Nelson III, C.A. (2010). How the timing and quality of early experiences influence the development of brain architecture. *Child Development*, 81, 28-40.
- Garwood, M. M. & Close, W. (2001). Identifying the psychological needs of foster children. *Child Psychiatry Human Development*, 32, 125-135.

- Gilligan, R. (2007a). Spare time activities for young people in care: What can they contribute to educational progress? *Adopting & Fostering Journal*, 31,92-99.
- Gilligan, R. (2007b). Adversity, resilience and the educational progress of young people in public care. *Emotional and Behavioral Difficulties*, 12, 135-145.
- Glascoe, F. (2000). Early detection of developmental and behavioural problems. *Pediatric Review*, 21, 272-279.
- Greenwald, R. & Rubin, A. (1999). Brief assessment of children's post-traumatic symptoms: Development and preliminary validation of parent and child scales. *Research on Social Work Practice*, 9, 61-75.
- Griffiths, R. (2012). "The Letterbox Club". An account of a postal club to raise the achievement of children aged 7 to 13 in foster care. *Children and Youth Services Review*, 34, 1101-1106.
- Harker, R., Dobel-Ober, D., Lawrence, J., Berridge, D. & Sinclair, R. (2004): More than the sum of its parts? Inter-professional working in the education of looked after children. *Children & Society*, 18, 179-193.
- Hart, R. (1992). Children's Participation, from Tokenism to Citizenship. Firenze: UNICEF.
- Haugli, T. (2008). Hensynet til barnets beste. I E. S. Høstmælingen, E.S. Kjørholt og K. Sandberg (red.). *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Havik, T. (1996). *Slik fosterforeldrene ser det. Resultat fra en kartleggingsstudie*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet. 96:3.
- Havik, T. (2002). Barnevernbarn i skolen – hvordan har de det egentlig? I E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Havik, T. (2007). *Slik fosterforeldrene ser det II.. Resultat fra en kartleggingsstudie*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet. 07:1.
- Havik, T. & Moldestad, B. (2003). Etter plasseringen: Samvær og samarbeid. I E. Backe-Hansen (red), *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Havik, T. & Christiansen, Ø. (2009). Plassert av barnevernet – får barnet en situasjon preget av stabilitet? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 86, 1, 28-39.
- Havik, T., R. Jakobsen & B. Moldestad (2007). *Stolt av PRIDE. En evaluering av PRIDE-grunnopplæring*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet. 07:2.
- Havik, T., Jacobsen, R., Hjelmås, M. & Johansson, M.(2012). Plasseringer i beredskapshjem. Hvor lenge varer de – og hvorfor? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 89, 250-265.

- Havnen, K. Skaale, Jakobsen, R. & Stormark, K. M. (2009). Mental health problems in Norwegian school children placed outside home – The importance of family risk factors. *Child Care in Practice*, 15, 235-250.
- Havnen, K. Skaale, Breivik, K. & Jakobsen, R. (2012). Stability and change – a 7- to 8-years follow- up study of mental health problems in Norwegian children in long-term out-of-home care. *Child & Family Social Work*, doi:10.1111/cfs.12001.
- Hedin, L. (2012). A sense of belonging in a changeable everyday life – a follow-up study of young people in kinship, network and traditional foster families. *Child & Family Sosial Work*. Doi: 10.1111/j.1365-2206.2012.00887.x.
- Heiervang, E., Stormark, K. M., Lundervold, A. J., Heimann, M., Goodman, R., Posserud, M-B., Ullebø, A. K., Plessen, K. J., Bjelland, I., Lie, S. A. & Gillberg, C. (2007). Psychiatric disorders in Norwegian 8- to 10-year-olds: an epidemiological survey of prevalence, risk factors, and service use. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 46, 438-447.
- Helgeland, I. M. (2007). Unge med alvorlige atferdsvansker blir voksne. Hvordan kommer de inn i et positivt spor? Unipub, Oslo.
- Hjort, J. Lunnan & E. Backe-Hansen (2008). Forskningsstatus. I E. Bakketeig & E. Backe-Hansen (red.). *Forskningkunnskap om ettervernet*. Oslo: NOVA, rapport nr. 17/2008.
- Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Tromsø: Universitetet i Tromsø. Avhandling for graden Doctor Rerum Politicarum.
- Holtan, A. & Thørnblad, R. (2009): Kinship foster parenting; gender, class and labourforce participation. *European Journal of Social Work*, 12 (4), 465-478.
- Holtan, A., Rønning, J. A., Handegård, B. J. & Sourander, A. (2005). A comparison of mental health problems in kinship and nonkinship foster care. *Eur. Child Adolesc Psychiatr*. DOI 10.1007/soo787-055-0445-z.
- Höjer, I. & M. Nordenfors, M. (2006). *Att leva med fostersyskon*. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Höjer, I. (2009). Birth parents' perception of sharing the care of their child with foster parents. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 4, 161-168.
- Holmstedt, M.-L. (2012). *Barnevern 2012-2014 Dokumentsamling*. Oslo: Stray Vyrje & Co DA
- Howe, D. (2009). The impact of histories of abuse and neglect on children in placement. I: G. Schofield & J. Simmonds (Eds.): *The child placement handbook. Research, policy and practice*. London: BAAF.

- Isaksson, A. A., K. Hintze & L. Fastén (2009). *Skolprojekt inom Familjehemsvården. Resultatrapport och projektbeskrivning*. Helsingborg: Helsingborg stad, Forebyggande avdeling.
- Iversen, O. (2000): Hvorfor griper barnevernet inn, og hvilken hjelp hadde barna fått? I: S. Falck & T. Havik (red): *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Iversen, A. C., Hetland, H., Havik, T. & Stormark, K. M. (2009). Learning difficulties and academic competence among children in contact with the child welfare system. *Child and Family Social Work*, 15, 307-314.
- Jackson, S. (2007). Progress at last? *Adopting and Fostering Journal*. 31,1, 3-5.
- Jackson, S. & Cameron, C. (2012). Leaving care. Looking ahead and aiming higher. *Children and Youth Services Review*, 34, 1107-1114.
- Jackson, S., A. Ajayi & M. Quigley (2005). *Going to university from care*. London: University of London, Institute of Education.
- Kalland, M., & Sinkkonen, J. (2001). Finnish children in foster care: Evaluating the breakdown of long-term placements. *Child Welfare*, 80, 513-527.
- Kälvesten, A.L. (1973). *40 fosterfamiljer med Skåbarn*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Kerker, B. & Dore, M. (2006). Mental health needs and treatment of foster youth: Barriers and opportunities. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76, 138-147.
- Kessler, R. & Mroczek, D. (1994). Final version of the Psychological Distress Scale: *Technical notes*. Ann Arbor: University of Michigan, Institute for Social Research.
- Kitterød, H. og M. Rønsen (2012). Kvinner i arbeid ute og hjemme. Endring og ulikhet. I A.-L. Ellingsæter og K. Widerberg (red.). *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kjær, A. K. Bendiksen (2010). Kunnskapsbaserte undersøkelser i barnevernet. Følgestudie – *Kvellos utredningsmodell*. Kristiansand: Universitetet i Agder, Praxis Sør. Rapport.
- Knudsen, L. (2009). *Børn og unge anbragt i slægten. En sammenligning av slægtsanbringelser og anbringelser i traditionel familiepleje*. København: SFI, Det nationale forskningscenter for velfærd. 09:26.
- Koch, A. og K. Koch (1995). *Barn av barnevernet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kornør, H. (2012). *Kvalitetsindikatorer for barnevernet*. Oslo: R-BUP. Rapport skrevet på oppdrag av Bufdir.
- Koskelainen, M., Sourander, A. & Kaljonen, A. (2000). The Strengths and Difficulties Questionnaire among Finnish school-aged children and adolescents. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 9, 277-284.

- Kristofersen, L. B. (2003). Barn og unge i fosterhjem og institusjoner i 1990-årene. Hvorfor avsluttes tiltakene? I: E. Backe-Hansen (red.): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvillo, Ø. (2010). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Langosch, D. (2012). Grandparents parenting again: Challenges, strenghts, and implications for practice. *Psychoanalytic inquiry*, 32, 163-170.
- Lehman, S. Havik, O., Havik, T. Heiervang, E. (2013): Mental disorders in foster children. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, doi:10.1186/1753-2000-7-39.
- Leslie, L., Gordon, J., Meneken, L., Premji, K., Michelmore, K. & Ganger, W. (2005). The physical, developmental, and mental health needs of young children in child welfare initiated placement type. *Development and Behavioural Pediatrics*, 26, 177-185.
- Leve, L. D. , Harold, G. T., Chamberline, P., Landsverk, J. A. , Tisher, P. A. & Vostanis, P. (2012). Practitioner Review: Children in foster care – vulnerabilities and evidence-based interventions that promote resilience processes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53, 1197-1211.
- Liabo, K., Gray, K, & Mulcahy, D. (2013). A systematic review of interventions to support looked-after children in school. *Child & Family Social Work*, 18, 341-353.
- Lidén, H. (2004): Barns rettigheter – en realiserbar intensjon? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 7, 196-212.
- Lopez, M. L., del Valle, J. F., Montserrat, C. & Bravo, A. (2011). Factors affecting foster care breakdown in Spain. *The Spanish Journal of Psychology*, 14, 111-122.
- Lorentzen, H. & Helland, H. (2013). Profesjonene og det sivile samfunn: Idrettsfeltet som eksempel. I A. Molander og J.-C. Smedby (red.) *Profesjonsstudier II*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Manger, T. (2011). *Det vet vi om: Motivasjon og mestring*. Oslo: Gyldendal.
- Martin, P. M & Jackson, S. (2002). Educational success for children in public care: advice from a group of high achievers. *Child and Family Social Work*, 7, 121-130.
- McAuley, C. & Davis, T. (2009). Emotional well-being and mental health of looked after Children in England. *Child and Family Social Work*, 14, 147-155.
- McCrystal, P., & McAloney, K. (2010). Assessing the mental health needs of young people living in state care using the strengths and difficulties questionnaire. *Child Care in Practice*, 16(3), 215-226.

- Mitchell, M. B., Kuczynski, L., Tubb, C. Y. & Ross, C. (2010) "We care about care: advice by children in care for children in care, foster parents and child welfare workers about the transition into foster care." *Child and Family Social Work.*, 15, 176-185.
- Molander, A. & J. C. Smedby (red). (2013). *Profesjonsstudier, 2. utgave*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Moldestad, B. & Skilbred, D. T. (2009). Å være foreldre til barn i fosterhjem. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 84, 2, 15.23.
- Nordahl, T. (2007). *Hjem og skole. Hvordan skape et bedre samarbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Næss, S., T. Havik, A. Offerdal, A. & K. Wærness (1998): Erfaringer med barnevernloven i kommunene. Dokumentasjonsrapport fra en landsomfattende undersøkelse. Bergen: Universitetet i Bergen, SEFOS.
- Oosterman, M., Schuengel, C., Slit, N. W., Ruud, A. R. B. & Doreleijers, T. A. (2007): Disruptions in foster care: A review and meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 29, 53-76.
- Ottesen, M. H. & P. S. Christensen (2008): *Anbragte børns sundhet og skolegang. Udvikling efter anbringelsesreformen*. København: Socialforskningsinstituttet, 08:06.
- Price, J. M., Chamberlain, P., Landsverk, J. & Reid, J. (2009). KEEP foster-parent training intervention: model description and effectiveness. *Child & Family Social Work*, 14, 233-242.
- Quentin, D., Rushton, A., Dance, C. & Mayes, D. (1997). Contact between children placed away from home and their birth parents: Research issues and evidence. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 4, 519-531.
- Quinton, D., A. Rushton, C. Dance & D. Mayes (1998). *Joining new families. A study of adoption and fostering in middle childhood*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Redding, R. E., Fried, C. & Britner, P. A. (2000). Predictors of placement outcomes in treatment foster care: Implications for foster parent selection and service delivery. *Journal of Child and Family Studies*, 9, 425-447. doi: 10.123/a:1009418809133.
- Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity. *British Journal of Psychiatry*, 147, 598- 611.
- Rutter, M. (2000). Children in substitute care: Some conceptual considerations and research implications. *Children and Youth Services Review*, 17, 685-703.

- Rutter, M. (2005). Development and psychopathology. I M. Rutter & E. Taylor (Eds.): *Child and adolescent psychiatry*. Fourth edition. Oxford: Blackwell Science Ltd.
- Rutter, M. & The English and Romanian adoptees study team (1998). Developmental catch- up, and deficit, following adoption after severe global early privation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, 465-476.
- Sallnäs, M., Vinnerljung, B. & Kyhle Westermark, P. (2004) Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care. *Child and Family Social Work*, 9, 141-152.
- Schofield, G. (2003). *Part of the family. Pathways through foster care*. London: BAAF.
- Schofield, G. & Beek, M. (2005). Providing a secure base: parenting in long-term foster family care. *Attachment and Human Development*, 7, 3-26.
- Schofield, G. & M. Beek (2006). *Attachment handbook for foster care and adoption*. London: BAAF.
- Schofield, G. & Beek, M. (2009). Growing up in foster care: providing a secure base through adolescence. *Child & Family Social Work*, 14, 255-266.
- Schofield, G., Moldestad, B., Höjer, I., Ward, E., Skilbred, D., Young, J. & Havik, T. (2011). Managing loss and a threatened identity: experiences of parent of children growing up in foster care, the perspective dos their social workers and implications for practice. *British Journal of Social Work*, 41, 74-92.
- Schofield, G., Beek, M., Ward, E. & Biggart, L. (2013). Professional foster carer and committed parent: role conflict and role enrichment at the interface between work and family in long-term foster care. *Child and Family Social Work*, 18, 46-56
- Seeberg, M.-L., A. Winsvold & S. Sverdrup (2013). *Skoleresultater og utdannings situasjon for barn i barnevernet. En kunnskapsoversikt*. Oslo: NOVA, NOVA-notat nr. 4/2013.
- Selwyn, , J., Sturgess, W., Quinton, D. & Baxter, C.: *Cost and outcomes of non-infant adoptions*. London: BAAF.
- Shier H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children and Society*, 15, 107-117.
- Sinclair, I. (2005). *Fostering now: messages from research*. London: Jessica Kingley Publishers.
- Sinclair, I., C. Baker, K. Wilson & I. Gibbs (2005). *Foster children. Where they go and how they get on*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Skilbred, D. & Havik, T. (2011). Barn og unge som bor i fosterhjem – mestring og trivsel i skolen. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 3, 156-164.

- Skrede, K. & Aarskaug Wiik, K. (2012). Forsørgelsesstruktur og inntektsfordeling: mer likestilling og større ulikhet? I A.-I. Ellingsæter & K. Widerberg, K. (red.). *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Smedje, H., Broman, J. E., Hetta, J. & von Knorring, A. L. (1999). Psychometric properties of a Swedish version of the "Strengths and Difficulties Questionnaire". *European Child Adolescent Psychiatry*, 8, 63-70.
- Smith, L. & S. E. Ulvund (1999): *Spedbarnsalderen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Snipstad, M. B. & B. Hagenlund (1987): Fosterhjem – en kartleggingsstudie. *En spørreskjemaundersøkelse blant 140 fosterhjem i Hordaland*. Hovedoppgave. Bergen: Det psykologiske fakultet, Universitetet i Bergen.
- Sommerschild, H. (1998): Mestring som styrende begrep. I B. Gjørum, B. Grøholt & H. Sommerschild (red.). *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og familie*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Stein, M. (2012). *Young people leaving care: Supporting pathways to adulthood*. London: Jessica Kingsley.
- Strandbu, A. (2011): *Barnets deltakelse. Hverdagslige og vanskelige beslutninger*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sundt, H. (2010). "Jeg husker ikke navnet hennes engang". *Fosterbarns fortellinger om tilsynsførerordningen*. Norsk Fosterhjemsforening og Landsforeningen for barnevernsbarn.
- Sundt, H. (2013). *Plan for fosterbarnet – følges den? Bruk av omsorgsplaner for fosterbarn sett fra barneverntjenestens, fosterforeldres og eldre fosterbarns ståsted*. Norsk Fosterhjemsforening.
- Svensson, L. G. & A. Karlsson (2008) Profesjoner, kontroll og ansvar. I Molander, Anders og Lars Inge Terum (red.) *Profesjonsstudier*. Universitetsforlaget.
- Synovate (2011). *Undersøkelse blant fosterforeldre 2010*. Oslo: Synovate Norge. Tilgjengelig på <http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Barnevern/Unders%C3%B8kelse%20blant%20fosterforeldre%202010.pdf>.
- Syse, J. (1982). Fosterforeldre og deres arbeidsituasjon. *Om fosterbarn og fosterforeldre i Vestfold*. Oslo: Sosialdepartementet.
- Tarren-Sweeney, M. & Hazell, P. (2006). Mental health of children in foster and kinship care in New South Wales, Australia. *Journal of Paediatrics and Child Health*. 42, 89-97.
- Tarren-Sweeney, M. J. (2007). The Assessment Checklist for Children – ACC: A behavioural rating scale for children in foster, kinship and residential care. *Children and Youth Services Review*, 29, 672-691.

- Thrana, H. M. (2008). *Vil jeg bestemme?* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Thørnbland, R. & Holtan, A. (2011). Oppvekst i slektsfosterhjem: unge voksne fosterbarns familieforståelser. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 11, 49-67.
- Tilbury, C., Creed, P., Buys, N., Osmond, J. & Crawford, M (2012). Making a connection: school engagement of young people in care. *Child and Family Social Work*, onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cfs.12045/full
- Triseliotis, J. (1989). Foster care outcomes: a review of key research findings. *Adoption & Fostering*, 13, 5-17.
- Triseliotis, J., M. Borland & M. Hill (2000). *Delivering foster care*. London: British Agencies for Adoption and Fostering.
- Tronick, E. Z. (1989). Emotions and emotional communication in infants. *American Psychologist*, 44, 112-119.
- Tyre, A. D. (2012). Educational support for middle school youths involved in the foster care system. *Children & Schools Advance Access*, 27, 1 -8.
- Ungar, M. (2008). Resilience across cultures. *British Journal of Social Work*, 38, 218-35.
- Unrau, Y. (2007). Research on placement moves: Seeking the perspective of foster children. *Children and Youth Services Review*, 29, 122- 137.
- Vinnerljung, B., Öman, M. & Gunnarson, T. (2005). Educational attainments of former child welfare clients – a Swedish national cohort study. *Int. J Soc Welfare*, 14, 265-276.
- Vis, S.A., Holta, A. og Thomas, N. (2012). Obstacles for Child Participation in Care and Protection Cases – why Norwegian Social Workers find it difficult. *Child and Family Social Work*.
- Ward, H. (1996). The Looking After Children Package. *Northern Ireland Journal of Multi-Disciplinary Child Care Practice*, 2(4), pp.74-82, ISSN: 1357-5279. DOI: 10.1080/13575279608415309. Skal inn etter Ungar, 2008 på side 240.
- Werner, E. E. & R. S. Smith (1992). *Overcoming the odds*. Ithaca: Cornell University press.
- Wilson, K, Sinclair, I. & Petrie, S. (2005). A kind of loving: a model of effective foster care. *British Journal of Social Work*, 33, 991-1003.
- Wood, J. (2008). *Report of the Special Commission into Child Protection Services*. Sydney: Special Commission into Child Protection Services in NSW.

Offentlige utredninger, proposisjoner, forskrifter, retningslinjer mv.

- Barne- og likestillingsdepartementet (2004). *Retningslinjer for fosterhjem – Retningslinjer av 15. juli 2004 til lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100. (Q-1072B).*
- Barne- og likestillingsdepartementet (2006): *Rutinehåndbok for kommunens arbeid med fosterhjem.*
- Barne og likestillingsdepartementet (2006): *Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder.* Utarbeidet av Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet, v/ Øivin Christiansen og Toril Havik
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011). *Arbeidsgruppe fosterhjem (2011). Tiltak for å styrke arbeidet med kommunale fosterhjem.*
- Bufetat (udatert): *Oppfølging av skole og opplæring for barn og unge som bor i fosterhjem og institusjon.* En veileder.
- FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller. Vedtatt av FN 20 november 1989, ratifisert av Norge 8. januar 1992, Jf. Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30.
- Forskrift om fosterhjem av 18. desember 2003.
- Helsetilsynet (2012): *Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2011 med kommunalt barnevern – undersøkelse og evaluering.* Rapport fra Helsetilsynet 2/2012
- Høringsnotat av 5. september 2012. *Høringsnotat – forslag til endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (Barnevernloven) med tilhørende forskrifter,* 5. september 2012.
- Innstilling 395 L (2012-2013). *Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om endringer i barnevernloven.*
- Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100
- Norges offentlige utredninger (2012): *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet.* NOU 2012:5.
- NOU 2009:22: *Det du gjør, gjør det helt. Bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge.*
- NOU 2012:5 *Bedre beskyttelse av barns utvikling*
- Prp. 106 L (2012-2013) *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak). Endringer i barnevernloven.*
- Statistisk Sentralbyrå (2013): *Barnevernstatistikken.* Tilgjengelig på <http://www.ssb.no/sok?sok=barnevern>.

Summary

In 2010 a four-year research program about Norwegian foster care practices was initiated: "Foster care for the needs of children". The program was commissioned by the Directorate of Children, Young People and the Family. The overall goal of the program was to *renew knowledge about Norwegian foster care, in order to aid in the development of a differentiated foster care service which is adapted to the needs of children and young people who are fostered*. A foster home is defined as a home receiving one or more children to be fostered, either short-term or long-term.

The mainstay of the program has been three projects: (1) Who are the foster children, (2) Becoming and being foster parents, and (3) Educating foster children. New data have mainly been collected from foster parents, case-workers and their leaders. In addition young adults with foster care backgrounds have contributed. The main goal and the structure of this program made the parents' perspectives less relevant.

As a result of the program, existing knowledge about Norwegian foster care has been renewed in several ways:

- We have updated existing knowledge through a literature review (Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010) and a separate paper about foster home breakdown (Backe-Hansen, Christiansen & Havik, 2013).
- We have confirmed existing knowledge, thereby increasing trust in the validity of knowledge about Norwegian foster care which has been developed during the last couple of decades. This is particularly pertinent for our results about the processes prospective foster parents go through from the point in time when they decide to foster until the child or young person has become part of the household. We have as well analysed variations and patterns in these processes, amongst other things depending on whether data were collected from kin or non-kin foster carers.
- We have combined existing and new knowledge. In particular this pertains to knowledge about characteristics of foster children, and questions concerning their participation in their own placements.
- We have developed new knowledge about Norwegian foster care practice, for instance about how foster children are assessed at the time of placement,

what specialized foster care means in a Norwegian context, and determining factors for the duration of emergency foster home placements. In addition we have implemented a Swedish project aimed at increasing foster children's school achievement, for the first time in Norway.

The program combined systematic literature studies with analyses of administrative data about child welfare clients and services, collected questionnaire data from 324 foster parents, 314 caseworkers and 188 child welfare administrators, as well as interviews with 24 young adults with foster care experiences. Thus the main part of the data come from questionnaires, with the advantages and limitations usually associated with this. In addition we have implemented and refined a development project where the 39 participating children were tested before and after the intervention, and where the process of the project has been evaluated over time through questionnaires to foster parents, teachers, and other central actors. Our methodological approaches are presented and discussed in more detail in the second chapter.

Below we present the most important result from the research program. However, it is necessary to start with a contextualization of the results through a short description of several comprehensive changes in the foster care services during the last two or three decades.

COMPREHENSIVE CHANGES IN NORWEGIAN FOSTER CARE DURING THE LAST COUPLE OF DECADES

By the end of 2012 9 600 children and young people were fostered, which amounts to three times as many as 25 years previously. Among half were 12 years and younger, the rest 13 years and older. Just about half are boys. Twenty-five percent have minority backgrounds. In spite of this the program has not addressed the question of minority foster care explicitly, mainly because the foster parents included in the project did not foster minority children.

During the last years around 800 new children and young people have been fostered every year. The increase is partly due to the fact that there has been a general, large increase in the number of children and young people who are child welfare clients, but also to an intended shift away from residential care and towards foster care and emergency foster care. In addition an

important change has taken place in the composition of different foster home types. Ordinary foster care has to an increasing extent been exchanged with specialized foster care where one or both foster parents are paid to stay at home with the child and receive extra counseling and supervision in addition to what is commonly provided. During 2000 25 per cent of the foster homes were specialized in this sense, while the rate was almost doubled – to 44 per cent – during 2012.

In addition several private, commercial actors have entered the foster care «market» during the last years, in addition to the foster homes which are provided by private, non-profit organizations. In sum we can thus see changes in Norwegian foster care which are quantitative as well as qualitative. One important questions which is discussed in this report is, thus, if and how we are seeing a process of professionalization of foster care in the sense that being foster parents has started to resemble a caring profession, with the same characteristic.

WHO ARE THE FOSTER CHILDREN?

The foster child is the main person in a foster home placement. She or he has to move from her or his home to a new home, and is entitled to a qualitatively good care situation for as long as necessary. As well he or she must cope with stable as well as unstable conditions while they grow up in public care, as well as having to live with the consequences of the actions of others for good and for bad. Thus the child welfare services has an ethical responsibility to invest maximally in the recruitment of good, stable and suitable foster homes.

The first project addressed the question of who the foster children are, and was justified by a long-term worry in Norwegian as well as international research literature about knowing too little about children and young people at the time they are fostered. As a consequence of this foster children are at risk for extra instability and unintended moves, particularly if it becomes apparent at a later stage that they challenge their foster parents more than the latter are able to cope with. Researchers have been particularly concerned with mental health issues among foster children, and research shows that the prevalence of such problems is much higher among foster children than among children in general. In addition recent Norwegian research (Lehmann et al., 2013) shows

a relatively high prevalence of comorbidity. Thus we need assessments which ensures sufficiently comprehensive knowledge about foster children's mental health, besides a series of other matters. This need becomes even more paramount as the grounds for placement presented for the decision-making body are usually characteristics of the parents or risk factors associated with the children's care situation.

Both foster parents and case workers thought that the foster children had quite large problems at placement, the case workers more so than the foster parents. Both informant groups found emotional problems most prevalent, and more prevalent than behaviour problems, social problems, or learning problems. In addition both informant groups observed quite large reduction in problem behaviour over time, after the child or young person had settled in the foster home.

We know that foster children face great challenges when it comes to educational achievement. Since educating foster children is a separate project within the program, we do not discuss this further here.

Much has been written about the assessment of foster children, often in relation to screening for behaviour problems, mental health problems or school problems. However, the challenge is to find methods which are manageable for the child welfare services while at the same time being sufficiently comprehensive to find resources as well as problems. We investigated how 314 foster children had been assessed when they were placed, which has not formerly been done in Norway in this scale. Most of them had been assessed in areas that the child welfare services are responsible for themselves, like problems and resources in the child's family and network, and how the child or young person functioned in kindergarten or school. Assessments demanding collaboration with others, about physical health, mental health, special needs etc., were far less likely to have been conducted.

Young people who have experienced foster care have important knowledge about how participation in their own placement should or should not take place. As one might expect, our interviews showed that young people's need for participation varies between themselves and between contexts. This presupposes individual, relational and dynamic thinking on the part of the grown-ups who want them to exercise their right to participation. Time is an

important dimension, necessitating a process-oriented approach. For instance participation should be facilitated at several points in time, giving the young person as well as the case workers room for both confidence and doubt.

Young people's experiences with participation in their own placement process are varied. Some have been involved a lot, others little. At the same time the young persons' reactions to lack of involvement vary as well. Some do not feel the need for more extensive participation, while others are frustrated and had wanted more. The degree of frustrations seemed to be related to the young people's overall satisfaction with their placement.

The results from this project are presented and discussed more in detail in chapter's three to five.

BECOMING AND BEING FOSTER PARENTS

For decades the number of children and young people needing foster care has exceeded the number of available homes. At the same time there has never been as many foster children as now, consequently never as many foster families. Consequently the question of recruitment is central. Our results point to sufficiently good economic compensation as an important factor both for foster parents and case workers. This includes pension and social security in addition to wages. In addition increasing foster parents' competence and better support and supervision is necessary. Foster parents underline the need for stability, predictability and being allowed to be a family.

When a child or young person has moved in, a significant period for the whole family starts. We found a clear correlation between the foster parents' perception of the child and how they judged their ability to be good parent for him or her. In other words it is necessary to help foster parents change a possibly negative development as early as possible, instead of waiting until existing frustrations have become entrenched. In order to achieve this, competent and sensitive support for the foster parents is important, which, again, presupposes special competence on the part of those offering such support.

Foster parents can parent one or more children, presenting different challenges and under different conditions. Consequently foster parents will have different experiences with their role, as well as with collaboration with

the child welfare services. Foster parents themselves express the view that fostering is demanding, challenging and rewarding. Thus we need to find out what kinds of services will be most helpful to foster parents who have to cope with this complicated role. Again we see the dynamics between the need for sufficient compensation of different kinds for foster parents, and the need for qualified help to cope with the difficulties many foster children have. Different experts will be helpful, but so will meeting with other foster parents. Foster parents' needs for better wages, better supervision and counseling, and more group activities with other foster parents has become more prominent during the last 10-15 years, which might indicate a need for a more professionalized role.

As mentioned above the rate of specialized foster homes has been almost doubled lately. Through the case worker survey we elicited necessary knowledge about what a specialized foster home actually means. This has not been investigated as comprehensively before in Norway. We found that 90 per cent of the 236 foster homes who were specialized one way or the other was to pay one or both foster parents, mainly the foster mother, wages to stay at home with the child. Sixty per cent had individual counseling and supervision. These two kinds of specialization were also seen as most useful by the case workers. However, most of the foster homes were specialized in more ways than one, with an average of 2,3 ways of doing this. These measures were used independently of age, but were more common among the oldest children.

The case workers had many reasons for using specialized foster care, and often more than one reason per case. The most important ones were to aid in the care of problematic children and youth, and to prevent foster home breakdown. We do not know if this reflects more problems than previously among foster children, that we may have become more conscious of these problems, if we have needed improvements in the conditions of foster parents, or to what extent several factors act together.

The development towards using more and more specialized foster homes can be seen as part of a process in the direction of defining foster parenthood as a caring profession, with the same characteristics as such professions have in a modern welfare state. Thus we discuss whether we are now part of a development towards professionalization. Women in Norway are to a large

extent employed outside their homes. This might be a factor which creates the need for a process in the direction of creating condition for foster parenthood which makes this more similar to a caring profession.

The results from this project are presented and discussed more in detail in chapters six to nine.

EDUCATING FOSTER CHILDREN

This was the only development project it was possible to implement within the program. We replicated a Swedish project which had shown promising results with regard to improving educational achievement among foster children of primary school age. The Norwegian two year project included 37 children between seven and eleven, living in the municipality of Bergen.

The children's score on an intelligence test increased significantly, and a tendency to improved mental health could be observed as well. The foster parents, teachers, school psychologists and case workers also thought that above half of the children had improved their educational achievement, their school well-being, self-confidence and increased control over their own reactions and initiatives. At the same time some systematic differences existed between foster parents and teachers, particularly in the sense that the teachers thought the children's mental health problems had been reduced while the foster parents did not think so. In addition the foster parents more rarely than the teachers thought the children's well-being at school had improved, and that the children had become more confident. There were no significant correlations between observed changes and the children's gender or age.

Our result indicate that collaboration aimed at improving foster children's learning and educational achievement has positive effects. These effects become stronger if the collaboration is systematic and stable. Future efforts to improve foster children's school achievement and well-being must be guaranteed resources witch facilitate an ongoing, systematic and binding collaboration. In addition it will be necessary to describe the work, enabling us to learn more about what we succeed well and less well with. Thus there is a need to implement a large project with a control group design.

The results from the project are presented and discussed more in detail in chapter ten.

FURTHER SYSTEMATIC DEVELOPMENT AND INITIATIVES TO IMPROVE NORWEGIAN FOSTER CARE

The report presents three suggestions for development and intervention projects:

- A development and intervention project for screening and following up foster children

The survey study to the case workers showed that the children and young people were not screened in a unified or systematic ways in connection with the placement. On the other hand the study of foster parents showed that a sizeable amount thought they were given too little information about the child's difficulties and his or her former life. Thus, we suggest the implementation of two alternative assessment models with a randomized design. Once methods and approaches have been tried out, the two models should be implemented among 400 new placements in a year, or 200 new placements during six months. This would include about half of all the new placements. One method should be of the type described in chapter four, presupposing extensive collaboration with other services. The other should be a more limited approach built on methods which can be administered by the responsible case worker. The question of splitting the placement according to whether the children are 12 or younger or 13 or older should be discussed as well. Anyhow, a matched half should receive «treatment as usual».

In the more comprehensive intervention project collaboration should be established between practitioners in different services about clearly defined tasks and objectives, enabling them to utilize the knowledge generated by the project in systematic ways. In this way new understandings and competencies can be developed in the field. In the more limited intervention the child welfare services and the foster parents may use the results of the assessment of the children to collaborate about the development of a more fundamental understanding of resources and coping strategies which should be strengthened, and risk factors and challenges which should be reduced.

- Development project aimed at strengthening the competence of foster parents

We will propose a development project with two interdependent objectives. One objective would be to support the development of the foster children, while the other would be to provide foster parents and case workers with knowledge and understanding about foster children's needs, and how positive collaboration can be developed and sustained.

In our opinion a development project of the type suggested here will provide the best foundation for learning and knowledge on the part of both foster parents and case workers, if it is implemented with a «model municipality» design. Model trials like the one we propose should not include too many placements at the outset, but the participating municipalities should be recruited from all over the country, combine different sizes of municipalities, and both children and young people. The intervention should be followed closely by a central project director as well as by researchers, based on pre-defined procedures ensuring a rich and comprehensive material from the participating foster homes and child welfare services. Together with knowledge which has been developed in other settings, a model project of the type proposed here should enable us to develop a better understanding of the dynamics characterizing the relationship between foster children and foster parents, and between foster parents and the child welfare services, in ways ensuring that the knowledge thus developed is relevant for providing children and young people with reflexive and supportive care.

- A large-scale implementation and intervention research project about educating foster children, and a trial project including more limited interventions

During the last five years the number of new foster children has varied between 608 and 863, with 2010 as a peak year. In 2011 and 2012 the numbers were just below 800. Children in primary school age have amounted to between 20 and 26 per cent of these again. Consequently it should be manageable – as well as very useful from the economic point of view – to implement a project like "Educating foster children" at a national level. A project of this type needs thorough planning beforehand. Before starting, it will have to be anchored,

implemented and quality controlled at a smaller scale, perhaps in two to three municipalities. In this way it will be possible to define necessary preconditions for a consistent implementation as well as the need for extra resources. A project like this is now being tried out among 200 foster children in Denmark.

A project called «The Letterbox project» (Dymoke & Griffiths, 2010; Griffiths, 2012), has been implemented with good results in England and Northern Ireland, and is at present being implemented in Denmark. In this project foster children receive books and games directly to them, and the ensuing activities will contribute to positive interaction between foster parents and foster children. This may influence more than the foster children's school achievement in positive ways. Since this idea has not yet been tried out in Norway, we will here need to start with a more limited development project. This approach is far less costly than a project like «Educating foster children», and can preferably be tried out at the same time.

FINALLY

Placing 800 new children and young persons in foster homes every year is demanding, and may have led to an exaggerated focus on the recruitment process at times. But what happens once the home is recruited and the child or young person has moved in is as important. The foster child and the whole of the foster family have to develop a new family structure together, and maintain it for as long as necessary. Foster care must be seen in a life course perspective, at all times thinking ahead for the foster children. The projects we have suggested will each contribute to better quality foster care. In other words a need for improved foster care is connected with the need for a comprehensive quality reform, based on robust knowledge about the preconditions for successful foster care. An important part of this is ensuring that the working conditions of foster parents become good enough in relation to today's ways of being families.

In order to succeed in this, we think there is now a need for a White Paper about the future of Norwegian foster care. The process leading to such a White Paper can sum up the situation today, define important future pathways and suggest how the objectives for an improved foster care can be reached.

Presentasjon av forfatterne

Elisabeth Backe-Hansen har doktorgrad i psykologi og er forsker I ved NOVA, seksjon for forskning om barndom, familie og barnevern. Hun har i mange år forsket og formidlet om temaer knyttet til alle sider ved barnevernets virksomhet, samt barnefattigdom, barn og ungdom, med en spesiell interesse for etiske spørsmål i barneforskning.

Elisiv Bakketeig har doktorgrad i jus og er forsker II ved NOVA, seksjon for forskning om barndom, familie og barnevern. Hun har forsket og formidlet om temaer knyttet til alle sider ved barnevernets virksomhet, samt vold i nære relasjoner og barns medvirkning.

Lotte Terese Bergan er barnevernpedagog og i gang med å avslutte sin masteroppgave i familieterapi ved Diakonhjemmets Høgskole. Hun skriver om medvirkning for fosterbarn i et familiedynamisk perspektiv.

Arne Backer Grønningsæter er sosionom og forskningsleder på Fafo. Hans forskning har særlig vært rettet mot utsatte gruppers levekår og velferdsstatlige tjenester. Innenfor det sistnevnte området har barnevern vært et sentralt tema.

Toril Havik er spesialist i klinisk psykologi og forskningsleder ved Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Vest - psykisk helse og barnevern (RKBU Vest), Uni Helse. Hun har over år forsket og formidlet fra barnevernsfeltet, med et særlig fokus på fosterhjem.

Joshua Patras har doktorgrad i psykologi og er førsteamanuensis ved Universitetet i Tromsø, RKBU Nord. Han er spesielt opptatt av implementering og implementeringsforskning, og har arbeidet med flere evidensbaserte programmer for behandling av barn og unge.

Anne Hege Strand har doktorgrad i sosiologi og er forsker ved Fafo. Hun jobber med forskningsspørsmål knyttet til kjønn, familie, likestilling og velferdsstatens ulike inntektssikringsordninger.

Vedlegg: Publikasjoner og masteroppgaver

PUBLIKASJONER

Backe-Hansen, E. (2010). 73 – How to counteract and prevent foster home breakdown? I E. Knorth, M. E. Kalverboer & I. Knot-Dickscheit (eds.). *Inside out – How interventions in child and family care work. An international source book*. Antwerp – Apeldoorn: Garant Publishers, s. 239-240.

Backe-Hansen, E., Egelund, T. og Havik, T. (2010). *Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus*. Nettdokument. Oslo: NOVA. Tilgjengelig på http://www.nova.no/asset/4330/3/4330_3.pdf.

Backe-Hansen, E., Ø. Christiansen & T. Havik (2013). *Utsiktet flytting fra fosterhjem. En litteratursammenstilling*. Oslo: NOVA, notat nr. 2/13.

Christiansen, Ø & Havik, T. (2010). Stability in out-of-home care; what's in it - for whom? In Knorth, E.J., M. E. Kalverboer, & J. Knot-Dickscheit, J. (eds). *Inside out. How interventions in child and family care work. An international source book*. Antwerpen - Apeldoorn, Garant Publishers.

Havik, T. & E. Backe-Hansen (2013). *Fosterhjem hos slekt - forskningsresultater*. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Veileder om slektsplasseringer.

Havik, T., Jakobsen, R., Hjelmås, M. & Johannson, M. (2012): Plasseringer i beredskapshjem. Hvor lenge varer de og hvorfor? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 89, (4), 250-266.

Lehmann, S., Havik, O.E., Havik, T. & Heiervang, E. (2013): Mental disorders in foster children. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, doi: 10.1186/1753-2000-7-39.

Moldestad, B. & Havik, T. (2011). *PRIDE som rekrutteringsverktøy*. Notat. Kan fås ved henvendelse til toril.havik@uni.no eller ebha@hioa.no.

Skilbred, D. & B. Moldestad (2013). Fosterbarn som tar høyere utdanning - suksessfaktorer. I A. Winsvold & S. Sverdrup (red.). *Å bedre skoleresultatene og utdannings situasjonen for barn i barnevernet. Sluttrapport - Hva kan nyere viten fortelle oss om hva som virker?* Oslo: NOVA.

Sundt, H. (2013). Plan for fosterbarnet – følges den? Bruk av omsorgsplaner for fosterbarn sett fra barneverntjenestens, fosterforeldres og eldre fosterbarns ståsted. Norsk Fosterhjemsforening.

MASTEROPPGAVER, MASTERSTUDIET I BARNEVERN, UIB

Oppedal, S.: *Matchingsprosessen mellom fosterbarn og fosterforeldre – sett fra fosterforeldrenes perspektiv*. Veiledere: Anette C. Iversen og Dag Skilbred.

Bakkebø, L. M.: *Matchingsprosessen mellom fosterbarn og fosterforeldre – sett fra saksbehandleres perspektiv*. Veiledere: Anette C. Iversen og Dag Skilbred.

Haaland, B. Hognestad (2013): *Veien blir til mens vi går den. Hva er fosterforeldrenes egne opplevelser og erfaringer knyttet til det å bli fosterhjem for barn i egen slekt?* Veileder: Toril Havik.

Jordet, K. & Furnes Mosti, I.: *Utilsikta flytting fra fosterhjem*. Veiledere: Ragnhild Hollekim og Dag Skilbred.

Svensson, W.: *Hvordan arbeides det med matching når barn fra etniske minoritetsfamilier skal plasseres i fosterhjem?* Veiledere: Ragnhild Hollekim og Bente Moldestad.

Johannessen, G.: *Plassering av etniske minoritetsbarn i fosterhjem. En litteraturstudie*. Veiledere: Ragnhild Hollekim og Bente Moldestad.

Heen Storeheier, I.: *Langvarige opphold i beredskapshjem*. Veileder: Øivin Christiansen.

Skjelaen, H.: *Videreføring til fosterhjem etter langvarig opphold i beredskapshjem. En intervjustudie*. Veileder: Toril Havik.